

XVIII NAUČNI SKUP

EMPIRIJSKA ISTRAŽIVANJA U PSIHOLOGIJI

10. i 11. FEBRUAR, 2012.

FILOZOFSKI FAKULTET, UNIVERZITET U BEOGRADU

INSTITUT ZA PSIHOLOGIJU I LABORATORIJA ZA EKSPERIMENTALNU
PSIHOLOGIJU,
FILOZOFSKI FAKULTET, UNIVERZITET U BEOGRADU

PROGRAMSKI ODBOR

Prof. dr Aleksandar Kostić
Prof. dr Ivan Ivić
Prof. dr Jasmina Kodžopeljić
Prof. dr Nenad Havelka
Prof. dr Slobodan Marković
Prof. dr Snežana Smederevac
Prof. dr Sunčica Zdravković
Prof. dr Svetlana Čizmić
Prof. dr Vasilije Gvozdenović
Prof. dr Vesna Gavrilov Jerković
Doc. dr Dragica Pavlović Babić
Doc. dr Goran Opačić
mr Iris Žeželj
Doc. dr Oliver Tošković (predsednik)

ORGANIZACIONI ODBOR

Prof. dr Slobodan Marković
Doc. dr Dragica Pavlović Babić
Doc. dr Oliver Tošković
Olga Marković

Lektura: mr Milorad Rikalo

Prelom: Jelena Sučević i Ljubica Jovanović

UVODNO PREDAVANJE

RECENT APPLICATIONS OF TRAIT EMOTIONAL
INTELLIGENCE**K. V. Petrides**

University College London (UCL)

k.petrides@ucl.ac.uk

Trait emotional intelligence (trait EI or trait emotional self-efficacy) is a constellation of emotional self-perceptions located at the lower levels of personality hierarchies. In essence, the construct concerns people's self-perceptions of their emotional abilities. In this paper, I review the principles of the theory and its main measurement vehicle, the Trait Emotional Intelligence Questionnaire (TEIQue), which has been translated into 20 different languages and is used internationally in research and consultancy. Over 100 papers have now been published in the field of trait EI and in this talk I will attempt to summarize key findings from multiple domains, including occupational/organizational, behavioral genetic, clinical, educational, and medical. I will close with a brief discussion of the cognate construct of trait social intelligence and its potential applications.

PERCEPCIJA

ODNOS SIMETRIJE I KOMPLEKSNOSTI U ZADACIMA VIZUELNE PRETRAGE

Marija Milisavljević, Slobodan Marković i Vasilije Gvozdenović

Laboratorija za eksperimentalnu psihologiju, Filozofski fakultet,

Univerzitet u Beogradu

milisavljevicm@gmail.com

Cilj istraživanja bio je da se ispita uticaj složenih svojstava forme u zadacima vizuelne pretrage. Stimulusi su bile četiri konture, koje su se razlikovale po svojstvima simetrije i kompleksnosti. Sprovedena su dva eksperimenta, pri čemu su u oba ispitanici imali zadatak da odgovore da li u setu postoji kontura koja se razlikuje od ostalih. Setovi su sačinjeni tako da su sve konture mogle biti iste, ili bi se samo jedna razlikovala. U Eksperimentu 1 distraktori su bile simetrične i jednostavne konture, dok su u Eksperimentu 2 to bile asimetrične kompleksne konture. U oba eksperimenta mete su bile iste, simetrična i kompleksna, i asimetrična jednostavna kontura. Na taj način, meta se uvek razlikovala od distraktora po jednom od svojstava, dok bi po drugom bila ista. U oba eksperimenta varirani su isti faktori: prisustvo mete, tip mete i obim seta. Zavisna varijabla bilo je vreme reakcije. Analiza varijanse za ponovljena merenja u Eksperimentu 1 pokazala je značajne efekte faktora tipa mete ($F(1, 11)=19,94, p=.001$), pri čemu je vreme reakcije bilo kraće za simetričnu kompleksnu metu, i faktora obim seta ($F(3, 11)=13,70, p=.000$), sa kraćim vremenom reakcije za setove manjeg obima. U analizi pozitivnih setova dobijena je ista struktura rezultata, s tim da je značajna bila i interakcija faktora tipa mete i obima seta ($F(3, 11)=4,48, p=.01$), pri čemu se vreme reakcije za asimetričnu i jednostavnu metu povećavalo sa porastom broja distraktora, ali ne i za metu koja je bila simetrična i kompleksna. Struktura rezultata bila je slična i u Eksperimentu 2, s tim što je u njemu pored faktora tipa mete ($F(1, 9)=110,6, p=.000$) i obima seta ($F(3, 9)=31,4, p=.000$) bio značajan i faktor prisustva mete ($F(1, 9)=33,1, p=.000$). Brže su pretraživani pozitivni setovi, i oni manjeg obima, ali je u ovom eksperimentu vreme reakcije bilo kraće kada je meta bila asimetrična

jednostavna kontura. Analiza samo pozitivnih setova potvrdila je ove nalaze, a dobijena je i interakcija tipa mete i obima seta ($F(3, 9)=6,78$, $p=.001$), pri čemu je vreme reakcije raslo sa povećanjem obima seta samo za kompleksne simetrične konture. Dobijeni rezultati sugeriraju da u ovakvom tipu zadataka brzina pretrage zavisi od sličnosti mete i distraktora po svojstvu kompleksnosti, odnosno da je vreme reakcije duže kada su meta i distraktor isti na svojstvu kompleksnosti, dok se u situaciji kada se meta i distraktor razlikuju po ovom svojstvu meta veoma brzo opaža, čak i u setovima velikog obima.

Ovaj rad je pomognut sredstvima Ministarstva za obrazovanje i nauku Republike Srbije, projekat br. 179033

Ključne reči: vizuelna pretraga, simetrija, kompleksnost

PRIMJENA KONTROLNE TEORIJE NA ZADATAK PRAĆENJA METE

Adam Matić, Pavle Valerjev

Sveučilište u Zadru

adam.matic@gmail.com

Računalni modeli neuronskih procesa od iznimnog su značaja za modernu kognitivnu znanost i eksperimentalnu psihologiju. Predstavljaju hipotetsku organizaciju i arhitekturu stvarnih neuronskih procesa i arhitektura. Analizirajući funkcioniranje računalnih modela u usporedbi s funkcioniranjem stvarnih neuronskih sustava možemo zaključivati o plauzibilnosti računalnog modela. Grana primijenjene kontrolne teorije – Teorija Percepcijske Kontrole (PCT), nudi računalne modele koji se mogu kvantitativno usporediti s ponašanjem ispitanika. Cilj ovog istraživanja je primijeniti PCT i kvantitativnu analizu modela na zadatak praćenja mete u dvije dimenzije, te time ukazati na mogućnost primjene PCT-a u istraživanjima u eksperimentalnoj psihologiji. U ispitivanju je sudjelovalo 14 ispitanika, studenata Sveučilišta u Zadru. Za svakoga ispitanika posebno su podešeni parametri modela. Ispitanici i modeli prolazili su kroz nekoliko situacija praćenja mete koja se kretala slučajno generiranom, kružnom i dijagonalnom putanjom. Izvršena je kvantitativna usporedba funkcioniranja modela za svakog ispitanika i eksperimentalnu situaciju. Rezultati pokazuju da su modeli precizno reproducirali ponašanje, odnosno putanju ispitanika ($r = 0,99$) u prvoj situaciji. U novim

6 EMPIRIJSKA ISTRAŽIVANJA U PSIHOLOGIJI

situacijama slijeđenja mete, modeli su vrlo precizno predviđali ponašanje ispitanika. U situaciji s jednakom brzinom kretanja mete, po slučajno generiranoj putanji, greška predikcije iznosi 2,12%; u situaciji s nešto većom brzinom kretanja mete 2,64%; u situaciji s kružnom putanjom kretanja mete 2,4%, a u situaciji s dijagonalnom putanjom kretanja mete 2,3%. Moguća su poboljšanja modela budući da su modeli u prvoj situaciji statistički značajno preciznije pratili metu nego ispitanici ($t=4,304$, $df=26$, $p=0,00021$) i u drugoj situaciji ($t=6,190$, $df=26$, $p=0,000002$). U trećoj situaciji nema statistički značajne razlike u preciznosti praćenja mete između modela i ispitanika ($t=1,597$, $df=26$, $p=0,1224$), kao ni u četvrtoj situaciji ($t=-0,936$, $df=26$, $p=0,357$). Rezultati ukazuju na visoku plauzibilnost modela neuronskog sustava koji je u podlozi izvršavanja zadatka praćenja mete u dvije dimenzije, te daju smjernice za poboljšanje modela.

Ključne reči: kontrolna teorija, zadatak praćenja mete, računalni modeli, koordinacija

PERIFERNO PREGOMILAVANJE SLOVA I SIMBOLA

Dušan Vejnović i Sunčica Zdravković

Pedagoški fakultet, Sombor; Laboratorija za eksperimentalnu psihologiju,
Filozofski fakultet, Novi Sad
dusan.vejnovic@pef.uns.ac.rs

Ranija istraživanja parafovealnog pregomilavanja (eng. "crowding"), pokazala su da se slova manje pregomilavaju od drugih sličnih simbola, pod uslovom da su prikazana u horizontalnim nizovima. U ovom istraživanju ispitivano je da li se takva prednost horizontalnih nizova slova prenosi i na periferne zone vizuelnog polja (u kojima se čitanje ne odvija), te je li ovaj efekat određen veličinom stimulusa. U Eksperimentu 1, u zadatku prisilnog izbora između dve alternative, ispitanicima su prikazivana pojedinačna slova (B, D, F, G, K, N, L, S, T) i simboli (% , / , ? , @ , } , < , § , μ , L). Stimulusi veličine 2.1° prikazivani su u trajanju od 100ms, na udaljenosti od 7° u odnosu na fiksacionu tačku. Registrovana je tačnost odgovaranja, a varirani su vrsta stimulusa (slovo, simbol) i mesto prikazivanja stimulusa (horizontalni, vertikalni meridijan). Modeliranjem linearnih mešovutih efekata, utvrđeno je da je tačnost identifikacije pojedinačnih slova i simbola podjednaka. U Eksperimentu 2, ispitivana je

identifikacija istih stimulusa pri pregomilavanju, tj. kada su slova ili simboli smešteni između drugih objekata iste vrste. Korišćen je isti metod kao u Eksperimentu 1, osim što su stimulusi prikazivani u tročlanim nizovima, a ispitanici su identifikovali srednje slovo ili simbol. Pri modeliranju linearnih mešovityh efekata, prediktorima iz Eksperimenta 1 dodat je i faktor orijentacije niza (horizontalna, vertikalna). Slova u horizontalnim nizovima manje su pregomilavana od simbola u horizontalnim nizovima ($\beta=0.39218$, $SE=0.13242$, $z=2.962$, $p=0.00306$), dok je pregomilavanje vertikalnih nizova slova i simbola bilo podjednako. Pregomilavanje obe vrste stimulusa karakterisala je radijalno-tangencijalna anizotropija: za stimuluse prikazane na horizontalnom meridijanu pregomilavanje je bilo veće kada su bili prikazani u horizontalnim nizovima ($\beta=0.50638$, $SE=0.07710$, $z=6.568$, $p=0.00000$), dok su na vertikalnom meridijanu više pregomilavani vertikalni nizovi ($\beta=0.86535$, $SE=0.07521$, $z=11.506$, $p=0.00000$). Opisani obrasci rezultata u potpunosti repliciraju u literaturi poznate nalaze koji su dobijeni u parafovei. Prema tome, efekat smanjenog pregomilavanja horizontalno orijentisanih nizova slova generalizuje se na stimuluse koji su višestruko veći od uobičajene veličine slova pri normalnom čitanju, kao i na periferne zone vizuelnog polja, koje se ne koriste pri normalnom čitanju. Ovaj rad je pomognut sredstvima Ministarstva za obrazovanje i nauku Republike Srbije, projekat br. 179033.

Ključne reči: pregomilavanje, periferno opažanje, opažanje slova

ANIZOTROPIJA OPAŽENE DALJINE U PROPRIOCEPTIVNOM PROSTORU

Oliver Tošković

Laboratorija za eksperimentalnu psihologiju, Filozofski fakultet, Beograd
otoskovi@f.bg.ac.rs

Anizotropija opažene daljine se odnosi na to da se daljina opaža različito na različitim pravcima posmatranja. Ranijim istraživanjima je pokazano da se daljina ka subjektivnoj vertikali opaža kao veća od fizički identične daljine na subjektivnoj horizontali u vizuelnom sistemu. Ovaj podatak je tumačen integracijom gravitacije u perceptivno akcione sheme, na takav način da se povećavanjem opažene daljine na smeru suprotnom smeru gravitacije olakšava izvođenje pokreta na gore. Cilj ovog

8 EMPIRIJSKA ISTRAŽIVANJA U PSIHOLOGIJI

eksperimenta je bio da se proveriti da li ista tendencija postoji i u samom proprioceptivnom sistemu, odnosno da li postoji promena opažene daljine ukoliko se daljina procenjuje pokretom ruke, a ne vizuelno. U istraživanju je učestvovalo 15 ispitanika koji su sedeći na stolici, vezanih očiju procenjivali daljinu stimulusa rukom. Naime, na dva pravca, horizontalnom i vertikalnom, nalazila su se dva stimulusa, od kojih je jedan tretiran kao standard a drugi kao varijabilna draž. Zadatak ispitanika je bio da rukom najpre dodirnu standard i na osnovu toga, istom rukom, podese sami daljinu drugog stimulusa, tako da njima deluje podjednako daleko od njih samih. Zatim je drugi stimulus predstavljao standard a ispitanici su podešavali prvi. Postojale su tri standardne daljine za procenu, 0.2m, 0.4m i 0.6m i svaka daljine je procenjivana po dva puta. Rezultati su pokazali da postoji značajan glavni efekat pravca ($F=11.42$, $df=1;14$, $p<0.01$) i daljine stimulusa ($F=454.07$, $df=2;28$, $p<0.01$), kao i njihova interakcija ($F=7.91$, $df=2;28$, $p<0.01$). Tačnije, na daljini od 0.2m procenjene daljine na dva pravca su bile identične, dok su na daljinama od 0.4m i 0.6m ispitanici kraće vertikalne distance izjednačavali sa dužim horizontalnim, što znači da je opažena daljina na vertikalnom pravcu bila veća. Ovi podaci se u potpunosti podudaraju sa ranijim nalazima vezanim za vizuelnu procenu daljine i idu u prilog iznesenoj hipotezi o integraciji gravitacione sile u perceptivno-akcione sheme.

Ovaj rad je pomognut sredstvima Ministarstva za obrazovanje i nauku Republike Srbije, projekat br. 179033

Ključne reči: anizotropija, opažena daljina, proprioceptivni prostor

MILO PRETRAGA U DOMENU SVETLINE

Ivana Jakovljević, Sunčica Zdravković i Ian Thornton

Laboratorija za eksperimentalnu psihologiju, Filozofski fakultet, Novi Sad;
Laboratorija za eksperimentalnu psihologiju, Filozofski fakultet;
Beograd, Swansea University, Swansea, UK
jakovljevi. ivana@yahoo.com

MILO zadatak predstavlja zadatak vizuelne pretrage višestrukih meta. Predhodni rezultati, na nizovima slova, pokazuju da nakon što je meta pronađena njena lokacija biva „ignorirana” u nastavku pretrage, i to bez obzira da li se pronađene mete fizički uklanjaju sa ekrana ili ne. U našem istraživanju pokušali smo da primenimo MILO u domenu svetline,

varirajući da li pretragu od najsvetlije ka najtamnijoj meti i obratno. Teorije svetline prepostavljaju da bi se ove dve situacije mogle razlikovati jer se u jednom slučaju traži kotva (kad se ide ka tamnijoj meti), a u drugom ne. Dodatno, postavlja se pitanje da li će tip pretrage i dalje ostati nepromenjen bez obzira da li se mete fizički uklanjaju ili kotva ostaje na ekranu.

Dvadeset osam studenata psihologije uzelo je učešće u 2 eksperimenta. Na ekranu je bila prikazana matrica od 9 kvadrata različitih sivih nijansi ekvidistantno poređanih na kontinuumu svetline. Zadatak ispitanika bio je da klikom miša lociraju mete u zadatoj sekvenci. Nakon klika na metu, meta bi nestajala sa ekrana u 1. eksperimentu, odnosno ostajala na ekranu u 2. eksperimentu.

Analiza varijanse pokazuje značajnu interakciju redosleda pretraživanja i rednog broja mete $F(8,208)=27.80$, $p<0.001$; ispitanici postaju brži u pretrazi kada prvo pretraže nasvetlije mete i obratno – usporavaju se ako kotva do kraja ostaje u delu scene koji treba pretražiti. Glavni efekat rednog broja mete dostiže statističku značajnost: $F(8,208)=243.98$, $p<0.001$. Faktor prisustva/odsustva mete sa ekrana ne dostiže statističku značajnost – ispitanici na isti način tretiraju pretražene mete i kada se one fizički uklone iz scene i kada ostaju u sceni.

Podaci pokazuju da MILO pretraga ne zavisi od tipa materijala koji se koristi, jer u pretrazi sivih nijansi, baš kao ni u pretrazi simbola ne postoji razlika između situacije kada mete fizički nestaju sa ekrana u odnosu na to kada ostaju. Međutim, postoji razlika u zavisnosti od toga da li se pretraga vrši od najsvetlije ka najtamnijoj meti ili obrnuto. Prema teorijama svetline situacija kada tragamo za najsvetlijom metom u setu bi odgovararala potrazi za kotvom, koja bi trebalo da ima specijalni status, što naši rezultati i pokazuju. Međutim, ovaj nalaz je posebno zanimljiv ako se uzme u obzir da se pretraga ne menja u zavisnosti od toga da li je ta kotva, nakon što je locirana, fizički i sklonjena iz scene ili ne.

Ovaj rad je pomognut sredstvima Ministarstva za obrazovanje i nauku Republike Srbije, projekti br.179033 i 179006

Ključne reči: vizuelna pretraga, svetlina, MILO zadatak

TEŠKO JE BITI GORE – ANIZOTROPIJA OPAŽENOG NAPORA

Ljubica Jovanović, Oliver Tošković

Laboratorija za eksperimentalnu psihologiju, Filozofski fakultet, Beograd
ljubica.jovanovic.90@gmail.com

Kako su dosadašnja istraživanja pokazala, opaženi prostor ljudi je izdužen u pravcu subjektivnog zenita i skraćen u suprotnom smeru (ka podlozi). Pošto je ova pojava povezana sa vestibularnim i proprioceptivnim informacijama, kao moguće objašnjenje navodi se i integracija gravitacione sile u perceptivno-akcione sheme. Drugim rečima, pretpostavka je da su nam pokreti u različitim pravcima različito naporni (ka zenitu je naporniji nego ka podlozi jer se direktno suprostavlja gravitaciji), a da povećanje opažene daljine u smeru napornijeg pokreta čini akciju uspešnijom. Imajući ovu hipotezu u vidu, istraživanje je imalo za cilj da ispita da li postoje razlike u opažanju napora mišića ruke na različitim pravcima na kojima postoji razlika u opaženoj daljini. Naime, proveravano je da li će se javiti razlike pri opažanju napora mišića ruke kada se stimulus izlaže subjektima u dva položaja: ruka ispružena napred (upravna u odnosu na telo) i ruka ispružena na gore. Na ovaj način ispitivano je da li proprioceptivne informacije mišića ruke, kada se ona nalazi u dva položaja, daju različite informacije o naporu pri istežanju ruke. Uzorak je činilo 14 ispitanika, a kao instrument korišćen je dinamometar. Ispitanicima su zadavani standardi od 2, 4 i 6kg, što je postizano odgovarajućim istežanjem dinamometra. Zadatak ispitanika bio je da na odgovarajućem pravcu daju svoje ocene istežanja dinamometra, prezentovanog na drugom pravcu. Rezultati su pokazali da postoje značajne razlike procena po različitim pravcima ($F=13.798$, $df=1$, $p<0.05$), odnosno ispitanici su izjednačavali veća horizontalna istežanja (napore) sa slabijim vertikalnim i obratno. Drugim rečima, ispitanici su napor na vertikalnom pravcu (ruka gore) opažali kao veći od istog napora na horizontalnom pravcu (ruka pravo). Dakle, rezultati govore u prilog hipoteze da postoje razlike u naporu koji je potreban za izvršenje akcija na različitim pravcima, te da je anizotropija opaženog prostora u funkciji uspešne akcije.

Ovaj rad je pomognut sredstvima Ministarstva za obrazovanje i nauku Republike Srbije, projekat br. 179033

Ključne reči: perceptivno-akcione sheme, anizotropija opaženi napor, proprioceptivne informacije

ZVUKOM IZAZVANA ILUZIJA TREPTAJA – EFEKAT
POLOŽAJA I KONGRUENTNOSTI VIZUELNOG I
AUDITIVNOG STIMULUSA

Marjan Janković

Filozofski fakultet, Kosovska Mitrovica; Laboratorija za eksperimentalnu
psihologiju, Filozofski fakultet, Beograd
makac@hotmail.com

Zvukom izazvana iluzija treptaja je fenomen u kome broj prezentovanih auditivnih stimulusa menja opažaj broja treptaja vizuelnog stimulusa, na takav način da iako fizički postoji samo jedan treptaj, ispitanici opažaju dva treptaja ukoliko su čuli dva auditivna stimulusa. Cilj ovog rada bio je da se ispita kako navedena pojava zavisi od broja auditivnih stimulusa (da li dalje povećanje broja auditivnih stimulusa dovodi do povećanja broja iluzornih treptaja), položaja vizuelnog stimulusa (centar ili periferija vizuelnog polja) i kongruentnosti položaja vizuelnog i auditivnog stimulusa (ipsi ili kontralateralno). Na uzorku od 57 ispitanika uzrasta 17-19 godina, sproveli smo istraživanje koje se sastojalo iz dva eksperimenta. U prvom je ispitanicima na monitoru izlagan vizuelni stimulus (treptaj bele tačke) u 9 položaja (centar ekrana i 8 položaja na podjednakoj udaljenosti od centra), uz prisustvo 1, 2 ili 4 auditivna stimulusa (ton koji se ponavlja na 50 ms u trajanju od 7 ms). U drugom eksperimentu su i vizuelni i auditivni stimulus izlagani jednostrano (na jednoj strani vizuelnog polja i na jednom uhu), ali su u polovini slučajeva oni bili sa iste strane (ispilateralno) a u drugoj polovini sa suprotne strane (kontralateralno). Postupak je u oba eksperimenta bio takav da je postojala kontrolna situacija u kojoj je izlagan samo vizuelni treptaj i eksperimentalne situacije u kojima je vizuelnom treptaju prethodio auditivni stimulus. Zadatak ispitanika je bio da procene koliko su treptaja videli, pritiskom odgovarajućeg tastera numeričke tastature. Rezultati prvog eksperimenta su pokazali da postoji značajan efekat položaja vizuelnog stimulusa ($F=5.24$, $df=8;200$, $p<0.01$) i broja auditivnih stimulusa ($F=27.32$, $df=2;50$, $p<0.01$) na pojavu iluzije, ali da nije značajna njihova interakcija. Tačnije, povećanje broja auditivnih stimulusa dovodi do pojave iluzije ali samo pri pojavi dva stimulusa, dok dalje povećanje ne dovodi do rasta broja iluzornih treptaja. Što se položaja vizuelnog stimulusa tiče, efekti iluzije su manji ukoliko se vizuelni stimulus nalazi u centru vizuelnog polja. Rezultati drugog ekperimenta

12 EMPIRIJSKA ISTRAŽIVANJA U PSIHOLOGIJI

pokazuju da ne postoji značajan efekat kongruentnosti položaja predstavljanja auditivnog i vizuelnog stimulusa na javljanje iluzornog treptaja ($F=1.15$, $df=3;84$, $p>0.05$). Dakle, efekat iluzije se ne menja u zavisnosti od toga da li su auditivni i vizuelni stimulus predstavljeni ispi ili kontralateralno.

Ovaj rad je pomognut sredstvima Ministarstva za obrazovanje i nauku Republike Srbije, projekat br. 179033

Ključne reči: zvukom izazvana iluzija treptaja, kros-modalna integracija, kongruentnost položaja, audio-vizuelna stimulacija.

UTICAJ JEZIKA NA NAKNADNI EFEKAT BOJE

Žarko Milojević, Gary Lupyan, Vanja Ković i Sunčica Zdravković

Laboratorija za eksperimentalnu psihologiju, Filozofski fakultet, Novi Sad; Department of Psychology, University of Wisconsin, Madison; Laboratorija za eksperimentalnu psihologiju, Filozofski fakultet, Beograd; zarko.milojevic@gmail.com

Naknadni efekti su tipični za skoro sve vizuelne karakteristike (boja, pokret, itd), a imaju svoje objašnjenje na neuralnom nivou. Kad je u pitanju naknadni efekat boje, ponovo je dominantno gledište da je objašnjenje fenomena moguće već na nivou retinalnih ćelija. Međutim ono bi bilo dovedeno u pitanje ukoliko bismo mogli da demonstriramo da više kognitivne funkcije, poput jezika, mogu da moduliraju neki od aspekta naknadnog efekta. Ispitanicima su izlagani jednobojni crteži svakodnevnih objekata. Na ekranu bi se pojavila fiksaciona tačka, zatim bi usledilo ili ime objekta ili maska (#####), pa sam crtež objekta. Nakon toga bi bio prikazan ili beli ekran ili kontura upravo posmatranog objekta. Zadatak ispitanika je bio da označi trenutak kada se pojavila, kao i trenutak kad je nestala naknadna slika. Nakon toga bi bila prikazana skala na kojoj bi ispitanik odabrao boju koja po tonalitetu i zasićenosti odgovara naknadnoj slici. Tonalitet je tipična mera i u našem zadatku dobijeni su značajni efekti ($F(1,24)=13.15$, $p<0.001$) kada je boja objekta bila dijagnostički validna (žuta banana) nasuprot situacijama kada je boja arbitrarna (plava torba). Prisustvo konture je dostiglo tek marginalni nivo značajnosti ($F(1,24)=4.05$, $p<0.057$). Zasićenost je, nasuprot tome, u velikoj meri potpomognuta naknadnim prikazivanjem konture ($F(1,26)=10.56$, $p<0.003$) čije prisustvo doprinosi zasićenosti naknadne slike. Poslednje

dve mere su vremena reakcije (RT), koje nisu tipične pri ispitivanju naknadnih perceptivnih efekata, ali su ovde uvedene zbog merenja efekata jezika. Trenutak formiranja naknadne slike marginalno ubrzava naknadno prikazivanje konture ($F(1,27)=4.18$, $p<0.051$), koje je i u interakciji sa dijagnostičkom validnošću boje ($F(1,27)=4.48$, $p<0.044$). Prisustvo imena objekta pre prikazivanja takođe značajno utiče na RT ($F(1,27)=4.05$, $p<0.012$). Vreme trajanja naknadne slike je značajno produženo prikazivanjem konture ($F(1,27)=16.81$, $p<0.000$). Značajna je i interakcija konture i dijagnostički validne boje ($F(1,27)=7.64$, $p<0.010$). Prikazani rad demonstrira važnost dijagnostičke boje i prisustva konture, ne samo na zasićenost i saturaciju već i na početak i trajanje naknadne slike. Dodatno sugerše da bi jezika mogao da ima uticaja na naknadnu sliku, što je indikacija da bi trebalo preispitati dominantno gledište o neuralnim osnovama ovog fenomena. Ovaj rad je pomognut sredstvima Ministarstva za obrazovanje i nauku Republike Srbije, projekti br. 179033 i 179006

Ključne reči: naknadni efekat boja, primovanje, jezik

UTICAJ PREFERENCIJE KORIŠĆENJA LEVE I DESNE RUKE NA ANIZOTROPIJU VIZUELNOG PROSTORA

Ivana Calić, Oliver Tošković

Laboratorija za eksperimentalnu psihologiju, Filozofski fakultet, Beograd
trifunija@gmail.com

Istraživanja su pokazala nejednakost opaženih svojstava objekta na različitim pravcima posmatranja. Radi se o fenomenu anizotropije vizuelnog prostora koji dobro ilustruje paradoks Mesečeve iluzije – pojava da Mesec opažamo većim na horizontu nego u zenitu. U ovom istraživanju ispitivana je pretpostavka koja pokušava da odgovori na pitanje zašto dolazi do anizotropije, a to je da vizuelni prostor ima ulogu u planiranju akcije kao što je dohvatanje. Cilj istraživanja je bio ispitati da li će se procena daljine na levom i desnom pravcu posmatranja razlikovati kod levorukih i desnorukih ispitanika, tj. da li će distance u pravcu dominantne ruke biti opažene kao bliže nego jednake distance u suprotnom pravcu. Pretpostavka je, ako opažena daljina ima funkciju pravilnog planiranja akcije dohvatanja, odnosno planiranja količine energije koju treba uložiti za izvođenje date akcije, daljina stimulusa u pravcu dominantne ruke bi bila opažena kao kraća u odnosu na podjednako udaljeni stimulus u pravcu

14 EMPIRIJSKA ISTRAŽIVANJA U PSIHOLOGIJI

druge ruke. Sproveden je eksperiment u mraku, u kome su svetleći stimuli postavljeni na udaljenosti od 1m, 3m i 5m na pravcima posmatranja levo, desno i pravo, a zadatak ispitanika (N=22) je bio da na osnovu stimulusa postavljenog kao standard, u odnosu na sebe, podesi udaljenost druga dva stimulusa davanjem naloga eksperimentatoru. Rezultati dobijeni poređenjem razlika između pravaca levo i pravo pokazali su značajnu interakciju pravca i daljine $F(2,40)=24.149$, $p<0.01$, kao i interakciju pravca, daljine i ruke $F(2,40)=4.277$, $p<0.01$, a između pravaca levo i desno značajan glavni efekat pravca $F(1,20)=6.340$, $p<0.01$, interakciju pravca i daljine $F(2,40)=27.783$, $p<0.01$, i interakciju daljine i ruke $F(2,40)=1.231$, $p<0.01$. Naknadni Scheffe testovi su pokazali da postoji razlika između pravaca levo i pravo na udaljenosti od 5m kod desnorukih ispitanika, što je takođe dobijeno i testiranjem razlika između pravaca levo i desno, kao i postojanje značajne razlike između levorukih i desnorukih u proceni daljine na 5m udaljenosti standarda na desnom pravcu posmatranja. Dobijeni rezultati ukazuju da postoji anizotropija vizuelnog prostora kod desnorukih ispitanika na distanci od 5m, dok kod levorukih ne postoji razlika ni na jednoj od distanci. Desnoruki precenjuju distance na desnom pravcu, dok potcenjuju distance na levom pravcu posmatranja, što nije u skladu sa početnom pretpostavkom istraživanja ali daje podršku pretpostavci o ulozi vizuelnog prostora u planiranju akcije.

Ovaj rad je pomognut sredstvima Ministarstva za obrazovanje i nauku Republike Srbije, projekat br. 179033

Ključne reči: anizotropija, vizuelni prostor, opažanje daljine, preferencija korišćenja leve i desne ruke

PSIHOLOGIJA UMETNOSTI

UMETNIČKA ORIJENTACIJA I VREDNOSTI KOD MLADIH

Irena Ristić i Bojana Škorc

Fakultet dramskih umetnosti, Beograd; Fakultet likovnih umetnosti,
Beograd
ir.ristic@gmail.com

Da li postoji povezanost između umetničkih sklonosti mladih i njihovih ličnih ciljeva? Istraživanje je deo projekta „Generacija Z: šta

mladi ljudi vole, žele i traže 2011. u Beogradu?” u organizaciji grupe *Hop.La!* Izvedeno je na stratifikovanom uzorku od 555 učenika iz 11 beogradskih srednjih škola. Za prikupljanje podataka korišćen je upitnik koji su učenici popunjavali tokom jednog školskog časa. Sadržao je unipolarne skale procene za merenje stepena interesovanja prema različitim umetničkim disciplinama i za merenje stepena važnosti koji mladi pridaju različitim ličnim ciljevima. U listu su, između ostalih, uključeni: materijalni standard, samostalnost, sigurnost, znanje, moć, popularnost, ljubav, aktivizam i druge najčešće korišćene formulacije ličnih ciljeva izvedene iz dosadašnjih ispitivanja vrednosti. Konstruisano je 19 varijabli (osamnaest ličnih ciljeva i jedna koja se odnosila na prosečan stepen preferencija šest umetničkih disciplina). Analizom glavnih komponenti sa promaks (promax) rotacijom, ekstrahovano je pet faktora kojima je moguće objasniti 55,9% varijanse. Prvi faktor je nazvan SAVESNOST, objašnjava 26,2% varijanse, a zasićuju ga skale: savesnost (0,82), sigurnost (0,75), zdravlje (0,73) i znanje (0,64). Drugi faktor, POPULARNOST se odnosi na društvenu moć (0,81), afirmaciju (0,76) i materijalni standard (0,63). Treći faktor, PRAVDA I JEDNAKOST je zasićen na skalama ravnopravnost (0,79), aktivizam (0,71) i altruizam (0,66). Četvrti faktor HEDONIZAM obuhvata skale uživanje (0,74), prijatelji (0,68), uzbuđenje (0,47) i ljubav (0,44). Peti faktor se može nazvati UMETNIČKA SKLONOST jer je izrazito zasićen umetničkim preferencijama (0,81), a pokazuje pozitivnu povezanost sa samoaktualizacijom (0,49), znanjem (0,45) i postignućem (0,41). Ovaj poslednji, najmanje moćan faktor, najbolje objašnjava umetničke sklonosti, ali je slabije povezan sa drugim vrednostima. Rezultati sugerišu da se umetničke preferencije mogu posmatrati kao relativno nezavisna dimenzija, mada je naknadnim analizama potvrđena povezanost sa vrednosnim modelom društvenog aktivizma ($r=0,27$). Povezanost može biti rezultat roditeljskih uticaja i prepoznavanja umetnosti kao oruđa u funkciji društvene savesti. U daljim istraživanjima bilo bi dragoceno proveriti u kojoj meri mladi proaktivnih kapaciteta u umetnosti vide polje svog delovanja.

Ključne reči: mladi, umetnost, lični ciljevi, faktorska analiza

ORIJENTACIJA VIZUELNOG PRIKAZA POJMOVA

Bojana Škorc i Biljana Pejić

Fakultet likovnih umetnosti i Udruženje za empirijska istraživanja
umetnosti

bskorc@yahoo.com

Istraživanje se bavi pitanjem prostorne (lateralne i dijagonalne) orijentacije likovnih prikaza pojedinih pojmova. Prethodna istraživanja pokazuju da su likovni (vizuelni) prikazi značajno uniformno orijentisani prema jednoj od strana (levo-desno). Zaključeno je da se prikaz formira kao kanonička reprezentacija, predstavnik pojmovne klase, a ne prati fotografsko viđenje ili zakone perspektive. U ovom istraživanju se ispituje prostorna (lateralna i dijagonalna) orijentacija likovnih prikaza koji se razlikuju po stepenu apstraktnosti-konkretnosti. Ispituje se da li će stepen apstraktnosti-konkretnosti, kao i broj mogućih vizuelnih varijacija (tri, četiri ili osam) uticati na formiranje vizuelnog prikaza, da li će se vizuelni prikaz pojma statistički značajno opredeljivati ili će se ravnomerno rasporedjivati između mogućih opcija?

Ispitanici su crtali kroki, bez procenjivanja estetske vrednost. Izrada prikaza je trajala 20 sekundi. Korišćeno je 5 apstraktnih i 7 konkretnih pojmova.

Kontrolne varijable su pol, uzrast i dominantna ruka. Stvorene su tri situacije za ispitivanje orijentacije prikaza: a) tri prostorne opcije (profil, spirala, šoljica kafe, oko i mačka), b) četiri opcije (elipsa, dve prave koje se seku), c) osam mogućih opcija (list, strelica, kišobran, kružnice, olovka).

Subjekte čine 40 studenata Fakulteta likovnih umetnosti, pol: 72.5% devojaka i 27.5% mladića, 90.0% desnorukih i 10% levorukih.

Korišćen je X^2 za značajnost razlika u orijentaciji i korelacija (kontigencija) u analizi povezanosti nizova.

Sve ispitane forme pokazuju statistički značajne vrednosti X^2 . Rezultati: spirala ($X^2=9,80$, $df=2$, $p<0.01$); profil na levo ($X^2=30,6$, $df=2$, $p<0.001$); šolja na desno ($X^2=63,05$, $df=2$, $p<0.001$); oko ($X^2=27,65$, $df=3$, $p<0.001$); mačka na levo ($X^2=11,23$, $df=3$, $p<0.01$); elipsa ($X^2=16,2$, $df=2$, $p<0.001$); dve prave ($X^2=12,62$, $df=3$, $p<0.01$); list ($X^2=72,8$, $df=7$, $p<0.001$); kišobran ($X^2=65,6$, $df=7$, $p<0.001$); strelica ($X^2=104,8$, $df=7$, $p<0.001$); kružnice ($X^2=51,5$, $df=7$, $p<0.001$) i olovka ($X^2=69,9$, $df=7$, $p<0.001$).

Veći broj mogućih orijentacija (3, 4 ili 8), ne utiče na statističku značajnost. Način organizovanja vizuelnog prikaza ne prati moguće uglove gledanja, nego semantičku i iskustvenu vrednost objekta. Međupovezanosti, kontigencije, ne pokazuju jasnu vezu između dominantne ruke i lateralne orijentacije. Lateralna orijentisanost vizuelnog prikaza konkretnih pojmova je osetljiva na semantiku, a nije na dominaciju ruke i vežbu u vizuelnoj prezentaciji.

Ključne reči: kanonička reprezentacija, definicija, lateralizacija

RAZLIKE U ESTETSKOJ PROCENI LATINO-AMERIČKIH I STANDARDNIH PLESOVA

Sanja Mandarić i Ana Pflug

Fakultet sporta i fizičkog vaspitanja, Univerzitet u Beogradu
sanja.mandarić@fsfv.bg.ac.rs

Rad se bavi istraživanjem razlika u estetskoj proceni sportskih plesova i ima za cilj da utvrdi estetske dimenzije po kojima se razlikuju standardni (ST) i latino-američki (LA) plesovi. ST plesove odlikuju odmereni, sliveni, tečni pokreti, koji velikim delom odražavaju „hladnokrvni“ engleski temperamet. LA plesovi oslikavaju temperament i život podneblja sa kojeg dolaze (Južna Amerika), njihov folklor i raznolike ritmove muzičke pratnje. Dosadašnja istraživanja su pokazala da naivni ispitanici prave razlike u estetskim procenama različitih vrsta plesova. Da li ove razlike prave i ispitanici koji poseduju izvesna znanja o plesu? U istraživanju je učestvovalo 39 studenata, oba pola, treće godine Fakulteta sporta i fizičkog vaspitanja u Beogradu. Ispitanici su posedovali opšta znanja o plesu. Stimulusni materijal se sastojao od 10 video zapisa ST i LA plesnih tačaka (po 5 od svake vrste). Izvođači su bili prvaci u plesnim disciplinama. Korišćena je skala procene estetskog doživljaja, koja se sastojala od 15 sedmostepenih skala u formi semantičkog diferencijala. Skale su merile 5 dimenzija: sklad (povezano, precizno, skladno), dubinu (čudno, snažno, zagonetno), evaluaciju (dopadljivo, stidljivo, nežno), aktivitet (dinamično, ritmično, lepršavo) i ukras (raskošno, raznovrsno, složeno). Video zapisi su izlagani putem LCD projektora. Ispitanici su procenjivali svaki stimulus neposredno nakon gledanja, na svih 15 skala. Vreme procenjivanja nije bilo ograničeno. Analiza varijanse pokazuje da postoji efekat vrste plesa po dimenzijama sklada: $F(1;388)=4,38$, $p<.05$;

dubine: $F(1;388)=82,19$, $p<.01$; evaluacije: $F(1;388)=32,93$, $p<.01$; aktiviteta: $F(1;388)=53,80$, $p<.01$ i ukrasa $F(1;388)=79,68$, $p<.01$. Post hoc analiza pokazuje da se LA plesovi više procenjuju po dimenzijama: sklada, dubine, aktiviteta i ukrasa, a ST plesovi po dimenziji evaluacije. Rezultati ukazuju da se LA i ST plesovi razlikuju po svim ispitivanim dimenzijama. LA plesovi se procenjuje više skladnim, preciznim, snažnim, zagonetnim, dinamičnim, ritmičnim, lepršavim, raznovrsnim, raskošnim u odnosu na ST plesove, što se može objasniti time da su LA plesovi življiji, brži i temperamentniji. LA plesove karakteristiše zagonetnost, strast, magična privlačnost, muzika raznovrsnog i sinkopiranog ritma. ST plesovi se procenjuju više nežnim, stidljivim i dopadljivim od LA plesova, što opravdava svrstavanje ST plesova u najotmenije plesove, koje odlikuju elegantni, neusiljeni, odmereni pokreti.

Ključne reči: ples, latino-američki ples, standardni ples, estetska procena, estetske dimenzije

ULOGA POLA ISPITANIKA U ESTETSKOJ PROCENI DRUŠTVENIH PLESOVA

Ana Pflug i Sanja Mandarić

Fakultet sporta i fizičkog vaspitanja, Univerzitet u Beogradu
ana.pflug@yahoo.com

Cilj istraživanja je bio da se utvrdi da li pol ispitanika utiče na estetsku procenu različitih vrsta društvenih plesova. Ranija istraživanja o uticaju pola na estetsku procenu umetničkog dela pokazuju da ne postoji saglasnost među dobijenim rezultatima. Neka istraživanja pokazuju da žene imaju veću estetsku osetljivost i sklonost ka umetnosti, dok druga da ne postoje polne razlike. Metod Subjekti: 39 studenata (12 ženskog i 27 muškog pola), treće godine Fakulteta sporta i fizičkog vaspitanja u Beogradu. Ispitanici su posedovali opšta znanja o plesu. Stimulusi: 10 video zapisa latino-američkih i standardnih plesnih tačaka (po 5 od svake vrste). Izvođači su bili prvaci. Instrument: Korišćena je skala procene estetskog doživljaja, koja se sastojala od 15 sedmostepenih skala u formi semantičkog diferencijala. Skale su merile 5 dimenzija: sklad (povezano, precizno, skladno), dubinu (čudno, snažno, zagonetno), evaluaciju (dopadljivo, stidljivo, nežno), aktivitet (dinamično, ritmično, lepršavo) i ukras (raskošno, raznovrsno, složeno). Procedura: Video zapisi su izlagani

putem LCD projektora. Ispitanici su procenjivali svaki stimulus neposredno nakon gledanja, na svih 15 skala. Vreme procenjivanja nije bilo ograničeno. Rezultati: Analiza varijanse pokazuje da postoji efekat vrste plesa po dimenzijama sklada: $F(1;386)=4,13$, $p<.05$; dubine: $F(1;386)=62,73$, $p<.01$; evaluacije: $F(1;386)=28,80$, $p<.01$; aktiviteta $F(1;386)=43,45$, $p<.01$; ukrasa: $F(1;386)=61,05$, $p<.01$, i efekat pola ispitanika po dimenzijama sklada: $F(1;386)=17,75$, $p<.01$, dubine: $F(1;41)=9,99$, $p<.01$; aktiviteta: $F(1;386)=11,11$, $p<.01$ i ukrasa: $F(1;386)=10,45$, $p<.01$. Interakcija vrsta plesa i pol izvođača nije statistički značajna ni po jednoj dimenziji. Post hoc analiza pokazuje da ispitanici ženskog pola statistički značajno više procenjuju sportske plesove po dimenzijama: sklada, dubine, aktiviteta i ukrasa od muških ispitanika. Zaključak: Rezultati pokazuju da ženski ispitanici društvene plesove procenjuju više skladnim, preciznim, snažnim, zagonetnim, dinamičnim, ritmičnim, lepršavim, raznovrsnim i raskošnim od muških ispitanika. Dobijeni rezultati se mogu povezati sa činjenicom da značajno veći broj devojčica nego dečaka pohađa plesne škole, a da dečaci češće upražnjavaju sportske aktivnosti, na šta ukazuju rezultati ranijih istraživanja.

Ključne reči: društveni ples, estetska procena, pol

ULOGA SADRŽAJA I STILA U PROCENI SLIKA PO SLIČNOSTI

Biljana Pejić

Laboratorija za eksperimentalnu psihologiju, Filozofski fakultet,
Univerzitet u Beogradu
bilja309@ptt.rs

Rad se bavi perceptivnom kategorizacijom umetničkih slika. Ima za cilj da utvrdi kriterijume na osnovu kojih se vrši grupisanje slika po sličnosti i odgovori na pitanje šta je relevantnije u kategorizaciji slika: sadržaj ili stil. Prethodna istraživanja su pokazala da je sadržaj bitan u klasifikaciji i estetskoj proceni slika kod neumetničke populacije, a stil kod umetničke. Takođe, mikrogenetička istraživanja su pokazala da se sadržaj ranije uključuje u formiranje utisaka od stila. Metod Subjekti: 44 ispitanika, oba pola, starosti 19-20 godina. Ispitanici nisu posebno obučavani iz oblasti likovnih umetnosti. Stimulusi: 50 reprodukcija slika u boji, priznatih likovnih umetnika. Slike su pripadale različitim epohama,

stilovima, pravcima i školama i obrađivale su različite teme i motive. Postupak: Izloženo je ukupno 1.225 pojedinačnih parova slika, pseudo slučajnim redosledom. Zadatak ispitanika je bio da na skali od 1 do 7 procene u kom stepenu su dve slike slične (1 - maksimalna sličnost, 7 - maksimalna različitost). Ispitanici su donosili sud na osnovu svog opšteg utiska o sličnosti. Rezultati Modelom euklidovskih distanci dobijeni su sledeći pokazatelji: $\text{stress}=.214$, $\text{RSQ}=.610$. Izdvojene su tri dimenzije: 1. realistično-apstraktno, 2. šareno-jednobojno i 3. svetlo-tamno. Zaključci Dimenzija realistično-apstraktno razlikuje slike reprezentacionog sadržaja od slika apstraktnog sadržaja. Slike koncentrisane prema realističnom kraju odlikuje stalno povećanje količine detalja, dok slike koncentrisane prema apstraktnom kraju manji broj detalja (svojstava) nekog objekta (događaja). Dimenzija šareno-jednobojno razlikuje slike po koloritnosti. Slike koncentrisane prema šarenom kraju odlikuje prisustvom velikog broja različitih boja, dok slike koncentrisane prema jednobožnom kraju smanjeno prisustvo različitih boja. Dimenzija svetlo-tamno se bazira na svetlini boje. Slike koncentrisane prema svetlom kraju odlikuje veće prisustvo svetlih boja i tonova, dok slike koncentrisane prema tamnom kraju veće prisustvo tamnih boja i tonova. Dimenzija realistično-apstraktno se bazira na sadržaju i odnosi se na selekciju detalja u slikarstvu. Ona ide u prilog istraživanjima koja govore o važnosti faktora sadržaj u klasifikaciji slika i potvrđuju da je sadržaj kognitivno relevantniji za grupisanje slika po sličnosti. Druge dve dimenzije su povezane sa bojom i izražavanjem emotivnog aspekta slike i idu u prilog značajnosti stila.

Ključne reči: kategorizacija slika, sadržaj, stil

KATEGORIZACIJA SLIKA I BAZIČNE DIMENZIJE SUBJEKTIVNOG DOŽIVLJAJA SLIKE

Biljana Pejić

Laboratorija za eksperimentalnu psihologiju, Filozofski fakultet,
Univerzitet u Beogradu
bilja309@ptt.rs

U radu se ispituje povezanost bazičnih dimenzija subjektivnog doživljaja slike sa dimenzijama koje su u osnovi perceptivnog grupisanja slika po sličnosti. Namera je da se ispita koliko se posmatrači oslanjaju na

bazične dimenzije subjektivnog doživljaja slike pri proceni slika po sličnosti. Metod Subjekti: 44 ispitanika, oba pola, starosti 19-20 godina. Stimulusi: 50 reprodukcija slika u boji, priznatih umetnika, različitih stilova, pravaca i sadržaja. Instrument: Instrument za procenu subjektivnog doživljaja slike - 12 bipolarnih sedmostepenih skala koje mere 4 dimenzije: regularnost, pobuđenost, atraktivnost i smirenost. Postupak: Ispitanici su procenjivali slike pojedinačno na 12 skala. Rezultati: Rađena je faktorska analiza. Metodom glavnih komponenti Varimax rotacijom, izdvojena su 3 faktora: smirenost, regularnost i pobuđenost. Takođe, rađena je multipla regresiona analiza. Kriterijumske varijable su bile dimenzije: realistično-apstraktno, šareno-jednobožno i svetlo-tamno, a prediktorske varijable: smirenost, regularnost i pobuđenost. Model koji obuhvata prediktorske varijable zajedno statistički je značajan prediktor dimenzije realistično-apstraktno: $r^2=.24$; $F(4;49)=4,97$, $p>.01$. Analiza doprinosa pojedinačnih prediktorskih varijabli pokazuje da je samo regularnost statistički značajan prediktor dimenzije realistično-apstraktno: $\beta =-.32$; $t=-2,23$, $p<.05$. Model koji obuhvata prediktorske varijable zajedno nije statistički značajan prediktor dimenzije šareno-jednobožno: $r^2=.07$; $F(4;49)=1,94$, $p=.12$. Model koji obuhvata prediktorske varijable zajedno je statistički značajan prediktor dimenzije svetlo-tamno: $r^2=.29$; $F(4;49)=6,10$, $p>.01$. Analiza doprinosa pojedinačnih prediktorskih varijabli pokazuje da su: smirenost: $\beta =-.46$; $t=-3,17$, $p<.01$, regularnost: $\beta =.36$; $t=2,60$, $p<.05$ i pobuđenost: $\beta =.33$; $t=2,14$, $p<.05$ statistički značajni prediktori dimenzije svetlo-tamno. Zaključci: Rezultati pokazuju da postoji značajna veza između bazičnih dimenzija subjektivnog doživljaja slike i distribucije slika po dimenzijama realistično-apstraktno i svetlo-tamno. Sa povećavanjem apstraktnosti opada udeo dimenzije regularnost, slike postaju nepravilne. Sa povećanjem tamnih tonova slike se doživljavaju kao stroge, sredene i zanimljive. Veća je verovatnoća da će više regularne slike biti realistične, a manje regularne apstraktne, kao i da će manje smirene, više regularne i pobuđujuće slike biti tamnijih tonova, a smirene, manje precizne i pobuđujuće svetlijih tonova.

Ključne reči: slika, estetske dimenzije, estetski doživljaj

ESTETSKI DOŽIVLJAJ PLESAČA SAVREMENE IGRE

Maja Vukadinović

Visoka poslovna škola strukovnih studija, Novi Sad

llubicica@gmail.com

Istraživanja je imalo za cilj da ispita estetski doživljaj ispitanika kada izvode različite tipove koreografija savremene igre. Takođe, cilj je bio da se ispita da li postoje razlike u estetskom doživljaju kada ispitanici igraju koreografiju uživo, ili posmatraju sebe dok igraju koreografiju preko snimka, pa procenjuju svoj doživljaj igre. Subjekti: Uzorak ispitanika činilo je 6 plesača, učenica II razreda srednje Baletske škole – u Novom Sadu, sa odseka za savremenu igru. Stimulusi: Tri, po karakteru i dinamici, različite plesne koreografije savremene igre, koje je osmislila koreografkinja i šef odseka za savremenu igru Aleksandra Ketig. Sve koreografije su odigrane u svečanoj sali Baletske škole u Novom Sadu, uz klavirsku pratnju korepetitorke Mine Cvejić. U istraživanju isti stimulus bio je korišćen na dva različita načina. Sa jedne strane, koreografija je korišćena kao stimulus „uživo”, odnosno, ispitanici su izvodili plesnu koreografiju. Igranje koreografije uživo u isto vreme je bilo snimano. Sa druge strane, kao stimulusi bili su korišćeni snimci tih, uživo odigranih, koreografija. Instrument: Korišćen je instrument za ispitivanje estetskog doživljaja plesa, dobijen u prethodnom istraživanju (Vukadinović, 2010) koji obuhvata dinezije: Dinamizam (izražajno, moćno, snažno uzbudljivo), Fascinacija (neprolazno, neizrecivo, jedinstveno, izuzetno), Evaluacija (prefinjeno, elegantno, zavodljivo, osećajno). Postupak: Nakon odigrane koreografije uživo, plesači su procenjivali estetski doživljaj igre. Zadatak ispitanika se sastojao u tome da svoj doživljaj koreografije u kojoj su učestvovali procene na sedmostepenim skalama koje sadrže deskriptore estetskog doživljaja plesa. Za procene ispitanika bilo je predviđeno oko desetak minuta. Nakon dve nedelje, ispitanici su posmatrali audio-vizuelni snimak sebe dok izvode koreografiju i ponovo vršili procene doživljaja plesa na sedmostepenim skalama koje sadrže deskriptore estetskog doživljaja plesa. Vremenska pauza je napravljena da bi se uspostavila distanca u odnosu na prethodne procene doživljaja plesa. Nacrt: Istraživanje je zasnovano na dvofaktorskom multivarijantnom nacrtu. Nezavisna varijabla bila je KOREOGRAFIJA i imala je tri nivoa. Druga nezavisna varijabla bila je MEDIJUM i imala je dva nivoa – uživo i snimak. Zavisne varijable činile su procene na dimenzijama estetskog

doživljaja plesa: dinamizam, fascinacija, evaluacija. Rezultati analize varijanse, pokazuju da glavni efekat faktora MEDIJUM nije značajan ni kod jedne ispitivane dimenzije. Glavni efekat faktora KOREOGRAFIJA statistički značajan samo kada se radi o dimenziji evaluacije ($F(2, 4) = 9.50, p < .050$), dok je interakcija faktora MEDIJUM i KOREOGRAFIJA značajna samo kada se radi o dimenziji fascinacije ($F(2, 4) = 6.86, p < .050$). Zaključili smo da medijum, preko koga plesači percipiraju ili percipiraju svoj doživljaj igre, ne utiče na to da se njihov estetski doživljaj igre značajno razlikuje, zatim da specifičnosti pojedine koreografije utiču na estetski doživljaj plesača, kao i to da se estetski doživljaj plesača različitih koreografija savremene igre međusobno razlikuje kada se one percipiraju kroz različite medijume.

Ključne reči: estetski doživljaj, savremena igra, plesači

BAZIČNE DIMENZIJE DOŽIVLJAJA EKSPRESIVNOSTI ARHITEKTONSKIH OBJEKATA

Slobodan Marković i Đorđe Alfirević

Laboratorija za eksperimentalnu psihologiju, Filozofski fakultet u
Beogradu
smarkovi@f.bg.ac.rs

Cilj istraživanja bio je da izdvoji bazične dimenzije doživljaja ekspresivnosti u arhitekturi. Ekspresivnost je definisana preko dva skupa svojstava koja čine jedinstveni izraz arhitektonskog objekta. Prvu grupu čine objektivna svojstva, kao što su forma (npr., pravougle, oble forme i sl.), boja (tople, hladne boje, šarenilo i sl.) složenost, pravilnost itd. Druga grupa obuhvata svojstva koje subjekt pripisuje arhitektonskom delu, kao što su agresivnost, opuštenost, prijatnost i sl. U eksperimentu je učestvovalo 40 ispitanika (20 arhitekata i 20 ne-arhitekata). Ispitanici su na 30 sedmočlanih bipolarnih skala procenjivali 20 fotografija arhitektonskih objekata. Skale i stimulusi su definisani u preliminarnoj studiji. U ovoj studiji izdvojeni su (a) bazični deskriptori kojima se u arhitektonskoj literaturi najčešće opisuje ekspresivnost, kao i (b) predstavnici arhitektonskih stilova različite ekspresivnosti. Matrice procena organizovane su po Osgudovoj string-out metodi (matrice za pojedinačne stimulse nizane su jedna ispod druge). U analizi glavnih komponenti uz Varimax rotaciju ekstrahovana su četiri faktora: 1.

Agresivnost (najzasićenije skale: agresivno, napeto, grubo i sl.), 2. Regularnost (pravilno, ravno, prave linije i sl.), 2. Boja (šareno, jarke boje, tople boje i sl.) i 4. Estetika (lepo, zanimljivo, prijatno i sl.). Prvi i četvrti faktor referiraju na subjektivne dimenzije ekspresivnosti (agresivnost i estetika), dok se drugi i treći odnose na objektivne dimenzije (boja i regularnost). Da bismo ispitali grupisanje 20 arhitektonskih objekata po sličnosti profila procena na ovim dimenzijama ekspresivnosti, uradili smo K-means klaster analizu (vrednosti na dimenzijama dobijene su uprosečavanjem po tri najzasićenije skale). U soluciji sa dva zadata klastera objekti su se ravnomerno rasporedili (10 po klasteru). Prvi klaster smo nazvali „Kolerični“. On obuhvata objekte koji su procenjeni visoko na Agresivnosti i Boji, a nisko na Regularnosti. Drugi klaster smo nazvali „Flegmatični“. Njega čine objekti koji su procenjeni nisko na Agresivnosti i Boji, a visoki na Regularnosti. Objekti u oba klastera imali su visoke procene na Estetici. Rezultati ovog istraživanja sugerišu da se ekspresivnost arhitektonskih objekata može predstaviti preko profila izraženosti četiri bazične dimenzije (agresivnost, regularnost, boja i estetika) i da se na najoštijem planu mogu izdvojiti dva oblika ekspresivnosti – „kolerični“ i „flegmatični“.

Ovaj rad je pomognut sredstvima Ministarstva za obrazovanje i nauku Republike Srbije, projekat br. 179033.

Ključne reči: ekspresivnost, arhitektura, subjektivne dimenzije

ESTETSKI DOŽIVLJAJ VERBALNIH STIMULUSA KAO SREDSTVA KNJIŽEVNOG IZRAZA

Bojana Stajkić

Laboratorija za eksperimentalnu psihologiju, Beograd

bojanabozovic@yahoo.com

U okviru paradigme nove eksperimentalne estetike kolativna svojstva stimulacije smatraju se najsnažnijom determinantom estetskog doživljaja. Nalazi dobijeni u eksperimentima sa jednostavnim vizuelnim i auditivnim stimulusima, ali i umetničkim delima različitog modaliteta potvrđuju zavisnost estetskih sudova od kolativnih varijabli-novine, očekivanosti, složenosti stimulusa. Procenom stimulusa različitog stepena novine na evaluativnim skalama (prijatno, lepo, zanimljivo, ugodno), utvrđeno je da

je odnos novine i zanimljivosti stimulacije linearan, dok odnos novine i prijatnosti najbolje opisuje obrnuta U kriva.

Sprovedeno istraživanje trebalo je da pruži uvid u odnos novine, zanimljivosti i prijatnosti verbalnih stimulusa kao osnovnog sredstva književnog izraza. Budući da su nešto višeg sintaksičkog nivoa od pojedinačnih reči, za stimuluse su uzete sintagme pronađene u različitim ostvarenjima srpske poezije iz perioda romantizma, realizma i savremene književnosti. Istraživanje je sprovedeno na 47 studenata Filozofskog fakulteta u Beogradu koji su na sedmostepenim bipolarnim skalama procenjivali očekivanost 15 sintaksičkih konstrukcija, kao i njihovu zanimljivost i prijatnost. Na osnovu procena očekivanosti stimulusa izdvojena su tri nivoa (očekivani, srednje očekivani i neočekivani; $F(1.73)=434.58$, $p<0.01$), nakon čega je ispitan efekat očekivanosti na procene zanimljivosti i prijatnosti. Kako je analizom varijanse za ponovljena merenja utvrđeno, očekivanost spojeva reči koje čine sintagmu značajno utiče na njihov estetski doživljaj. Manje očekivane jezičke konstrukcije procenjuju se zanimljivijim $F(1.59)=4.23$, $p<0.05$. S druge strane, porast neočekivanosti praćen je padom u doživljaju prijatnosti stimulacije $F(2)=69.58$, $p<0.01$.

Premda identifikovani odnos novine u stimulaciji i procenjene zanimljivosti odgovara nalazima dobijenim prilikom ispitivanja na elementima likovnog i muzičkog izraza, rezultati istraživanja koji se tiču odnosa novine u stimulaciji i hedoničke vrednosti odudaraju od predviđanja zasnovanih na Berlajnovom pristupu. Ispoljena preferencija jednostavnih i očekivanih jezičkih konstrukcija mogla bi se interpretirati u okvirima efekta proste izloženosti stimulaciji ("mere exposure effect") koji referira na sklonost pozitivnije afektivne evaluacije stimulusa sa kojima postoji ponovljeno iskustvo.

Ključne reči: kolativna svojstva, jezičke konstrukcije, estetski doživljaj

KOGNITIVNA PSIHOLOGIJA I PSIHOLINGVISTIKA

**ODNOS RAZLIČITIH MERA EGZEKUTIVNE FUNKCIJE
PREMEŠTANJA****Danka Purić i Maša Pavlović**Odeljenje za psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu
dpuric@f.bg.ac.rs

Egzekutivne funkcije su opšti kontrolni mehanizmi koji upravljaju funkcionisanjem raznovrsnih kognitivnih potprocesa i time regulišu dinamiku ljudske kognicije. Jedan od ovih mehanizama je i funkcija premeštanja (shifting) – sposobnost da se pažnja efikasno prebacuje sa jednog na drugi zadatak, operaciju ili mentalni set. Cilj istraživanja bio je da uporedi individualne razlike u različitim predloženim merama premeštanja i njihove faktorske strukture. Šezdeset dva studenta psihologije uradila su četiri zadatka premeštanja: zadatak plus-minus u kome se broj 3 naizmenično dodaje i oduzima dvocifrenim brojevima; zadatak slovo-broj u kome se naizmenično reaguje na slovo / broj iz prikazanog para; zadatak lokal-global u kome se prikazuju Navonove figure, a naizmenično treba odrediti broj linija lokalne / globalne figure i zadatak mala-velika slova gde se u zavisnosti od veličine slova naizmenično reaguje na dva slova-mete. Svi zadaci imali su dva „čista” bloka (pure-task blocks) u kojima ispitanici rade po jednu, jednostavnu operaciju i treći „mešani“ blok (mixed-task block) kada se naizmenično obavljaju operacije iz prva dva bloka. Usporeenje u radu ispitanika u mešanom bloku posledica je vremenskih troškova premeštanja i predstavlja njihovu meru. Lokalna mera premeštanja predstavlja neposredni trošak premeštanja pažnje sa jedne operacije na drugu, globalna mera je trošak koji proističe iz konteksta zadatka u kome potencijalno treba izvršiti premeštanje, dok se opšta mera odnosi na ukupne troškove premeštanja. Sve mere premeštanja izračunate su za sve zadatke, a zatim se pristupilo utvrđivanju izvora individualnih razlika u troškovima premeštanja. Faktorska analiza, primenom metode najveće verodostojnosti, dala je po jedan faktor koji objašnjava, redom, 36% i 30% varijanse globalnih i opštih mera premeštanja pojedinačnih zadataka (fit faktorskih rešenja iznosi $\chi^2(2) = .117$, $p = .943$ i $\chi^2(2) = .606$, $p = .739$, redom). Ova dva faktora su visoko korelirala, $r = .923$, $p < .001$. Za

lokalne troškove premeštanja nije bilo moguće ekstrahovati zajednički izvor varijanse. Zaključujemo da postoji jedinstvena funkcija premeštanja koja objašnjava postignuće ispitanika na četiri zadatka premeštanja koji koriste raznovrsne stimulse. Globalne i opšte mere premeštanja odnose se pritom na isti konstrukt – trošak celokupne situacije premeštanja. Lokalni troškovi pokazuju se teže uhvatljivim na nivou individualnih razlika i nezavisni su od prethodno pomenutih mera.

Ključne reči: egzekutivne funkcije, funkcija premeštanja, lokalni troškovi premeštanja, globalni troškovi premeštanja, opšti troškovi premeštanja

POP-OUT VISUAL SEARCH MECHANISMS: NOT ALL SET SIZES ARE CREATED EQUAL

Dragan Rangelov

Ludwig-Maximilians-Universität München, Munich, Germany
 rangelov@psy.lmu.de

Attentional selection processes are typically investigated by using visual search tasks in which multiple-item stimulus displays are presented, with participants searching for the (arbitrarily defined) target item and reporting some of its features. Usually, increasing the number of presented items (or set size) produces longer reaction times (RTs), as if searching for the target involved random scanning of individual items until the target is found. However, under conditions in which the target is a feature singleton (i.e., the only item in display possessing a particular feature), an increase in the set size does not produce comparable increase in RTs, as if the singleton target were always the first item to be selected independently of the set size – a phenomenon termed pop-out search. Implicit to the explanation of pop-out processes is that the selfsame pop-out mechanism should operate in displays of all set sizes. The present study tested this implicit assumption by comparing RTs observed, in separate trial blocks, for sparse displays containing only 3 items and for dense displays containing 36 items. The displays contained diamond shapes with, randomly selected trial-wise, either a red singleton among greens or green among reds. Every item had either the left or the right corner chipped and participants had to report the chipped side of the singleton. First and consistent with previously reported findings, sparse- relative to dense

displays resulted in longer mean RTs. Second, analysis of RT distributions was performed by computing percentile RTs [for $p = (0.1, 0.3, 0.5, 0.7, \text{ and } 0.9)$] for dense and sparse displays separately. Distribution analysis showed that sparse vs. dense displays RT difference increased for higher quantiles (i.e., $\text{sparse}_p = 0.7 - \text{dense}_p = 0.7 > \text{sparse}_p = 0.1 - \text{dense}_p = 0.1$), suggesting that some time-consuming processes operated when searching sparse, but not dense displays. Third, the magnitude of priming of pop-out (PoP) effect for sparse and dense displays was compared. PoP is an intertrial effect manifesting as shorter RTs in the second of two consecutive trials when the singleton feature repeats across trials (e.g., red singleton in both trials) relative to when the feature changes (e.g., green followed by red). PoP is considered to reflect speeding up of pop-out search processes and, according to canonical explanations, it is independent of the set size. Our results, however, showed substantial PoP only for sparse, and no PoP for dense displays. Overall, the present findings demonstrate substantial differences in how search for the same feature singleton is performed in displays of different sizes rendering the assumption that the same mechanism produces pop-out search independently of set sizes untenable. Furthermore, our findings are consistent with a different assumption that feature singletons in sparse displays do not pop-out at all. Consequently, development of attentional selection theories should accommodate effects of both the display type and its interactions with display set sizes.

Ključne reči: visual attention, pop-out search, priming of pop-out

BRZINA PROCESIRANJA GLAGOLA KOJI OZNAČAVAJU POKRETE RAZLIČITIH DIJELOVA TIJELA

Irena Pavela i Tanja Gulan

Odjel za psihologiju, Sveučilište u Zadru
ipavela@unizd.hr

Prijašnja istraživanja pokazuju da procesiranje glagola koji označavaju pokrete tijela aktiviraju i motorni korteks. Budući da dio tijela koji ima više mišića uključenih u pokrete ujedno ima i veću topografsku reprezentaciju u kori velikog mozga, može se pretpostaviti da će različiti glagoli aktivirati različiti dio te kortikalne reprezentacije tijela. Neuron koji reprezentiraju mišićice lica imaju više lokaliziranu reprezentaciju,

odnosno distribucija neurona je manja, u usporedbi s mišićima ruku i nogu čija je reprezentacija difuzna. Vezano uz to, prolazak živčanog impulsa bi trebao trajati kraće što je distribucija neurona manja. Stoga je cilj ovog istraživanja bio ispitati eventualne razlike u vremenu leksičke odluke između glagola koji označavaju pokrete mišića lica, ruku i nogu. U ispitivanju je sudjelovalo 12 ispitanika prosječne dobi od 22 godine. Konstruirana je lista riječi od ukupno 92 glagola u infinitivu, podijeljeni u tri kategorije prema mišićima koji su uključeni u radnju koju označavaju. Uz to, korištena je lista od 92 pseudoriječi koje su formirane premještanjem slova riječi iz prve liste. Tri kategorije riječi su bile izjednačene po broju slova ($\chi^2=0,93$, $df=2$, $p>0,05$), broju slogova ($\chi^2=0,67$, $df=2$, $p>0,05$) kao i po učestalosti korištenja ($F=1,2$, $df=2$, $p>0,05$). Korišten je program E-prime za prezentaciju vizualnih podražaja i uređaj za reagiranje na prezentirane podražaje pomoću dvije tipke. Zadatak sudionika bio je da pritiskom odgovarajuće tipke u trajanju ekspozicije riječi/pseudoriječi donese odluku je li prezentirani podražaj riječ ili ne. Rezultati pokazuju da je procesiranje glagola koji označavaju pokrete mišića nogu duže u usporedbi s procesiranjem glagola koji označavaju pokrete mišića lica ($t=2,27$, $df=11$, $p<0,05$). Na temelju prijašnjih istraživanja, razlika u vremenu aktiviranja distribuiranih neurona koji pokreću mišiće lica i onih koji pokreću mišiće nogu bi trebala biti između 20-40 ms. U ovom istraživanju prosječna razlika u vremenu leksičke odluke iznosi 35,2 ms, što je u skladu s prethodno spomenutim. Međutim, prema teoriji otjelovljene kognicije i nalazima iz prethodnih istraživanja, moguće je da je došlo i do aktivacije skupine mišića koji odgovaraju pokretu kojeg glagol označava. Budući da se prije aktiviraju mišići bliži motornom korteksu to je moglo pridonijeti navedenim razlikama u vremenima leksičke odluke. U narednim istraživanjima cilj nam je kontrolirati taj faktor.

Ključne reči: akcijski glagoli, leksička odluka, motorni korteks

KVANTIFIKACIJA ŽIVOSTI IMENICA SRPSKOG JEZIKA

Jelena Radanović i Petar Milin

Laboratorija za eksperimentalnu psihologiju, Filozofski fakultet,
Univerzitet u Novom Sadu; Odsek za psihologiju, Filozofski fakultet,
Univerzitet u Novom Sadu; Laboratorija za eksperimentalnu psihologiju,
Univerzitet u Beogradu
radanovicj@gmail.com

Umesto uobičajene podele na žive i nežive imenice, lingvisti u svojim istraživanjima često koriste hijerarhijsku organizaciju živosti. Mesto imenice u takvoj hijerarhiji određeno je stepenom živosti njenog referenta. Ovo istraživanje imalo je za cilj da kvantifikuje živost imenica srpskog jezika i ispita da li su različite operacionalizacije živosti kognitivno relevantne.

U istraživanju su korišćene 72 imenice, koje su označavale različite entitete (ljude, životinje, biljke itd.). Za kvantifikaciju živosti korišćene su 3 metode. (i) Poređenje po parovima. Zadatak ispitanika ($N_1=100$) bio je da od dve ponuđene reči odaberu onu čiji je referent više živ. Izračunata je relativna frekvencija izbora (tj. procenjena verovatnoća) za svaku reč. Distribucija ove mere odgovara Gausovoj ($W=0.97$, $p=0.10$). (ii) Subjektivne procene. Ispitanici ($N_2=100$) su na sedmostepenoj skali Likertovog tipa procenjivali koliko je entitet koji određena reč označava živ. Prosečna procena živosti visoko korelira sa prethodnom merom - procenjenom verovatnoćom ($r=0.96$, $p=0.000$). (iii) Lista bioloških karakteristika živosti. Ispitanici ($N_3=32$) su označavali koje se od 8 ponuđenih karakteristika odnose na referenta određene reči. Izračunata je suma izabranih karakteristika, koja sa prethodne dve mere takođe visoko korelira: $r\approx 0.91$, $p=0.000$.

Stimulusi su dodatno procenjivani i na 9 skala semantičkog diferencijala, da bi se utvrdilo njihovo konotativno značenje ($N_4=33$). Analiza glavnih komponenti pokazala je da se ove skale grupišu u 3 faktora, koji u visokoj meri odgovaraju originalnim Ozgudovim dimenzijama (Evaluacija, Potencija i Aktivitet). Dimenzija Aktivitet umereno korelira sa sve tri mere živosti ($r\approx 0.30$, $p=0.02$).

Da bi se ispitala paradigmataska sličnost uzorka reči formirana je matrica Džefrijevih distanci, odnosno razlika između distribucija relativnih frekvenci padeža reči. Na ovim podacima primenjeno je multidimenzionalno skaliranje. Izvojene su 3 dimenzije od kojih je prva

interpretirana kao živost. Ova dimenzija relativno visoko korelira sa svim merama živosti ($r \approx 0.70$, $p = 0.000$). Takođe, i ona umereno korelira sa Aktivitetom ($r \approx 0.38$, $p = 0.005$).

Dobijeni nalazi govore u prilog kontinuiranoj prirodi živosti. Pri tome, različite mere živosti u visokoj meri korespondiraju. Analiza paradigmatičkih odnosa pokazuje da postoji jaka sprega između funkcija i značenja imenice i njene pozicije u hijerarhiji živosti. Kada je reč o faktorima konotativnog značenja, živost je povezana sa Aktivitetom. Međutim, ovako definisane mere živosti ne predviđaju vreme reagovanja u zadatku leksičke odluke. Zanimljivo je da samo afektivni faktor konotativnog značenja – Evaluacija, predviđa vreme obrade. Ovaj nalaz bi mogao da govori u prilog pretpostavke nekih lingvista da procena bliskosti (ili vezanosti) sa govornikom određuje da li će određena imenica dobiti “povlašćen” status kakav imaju ljudi.

Ključne reči: živost, metod poređenja po parovima, subjektivne procene, semantički diferencijal, Džefrijeva distanca

STRUKTURA EFEKTA AFEKTIVNOG PRIMOVANJA U SITUACIJI KADA SE KOMBINUJU VIZUELNI I VERBALNI STIMULUSI

Ana Orlić, Ivan Grahek i Tara Radović

Fakultet sporta i fizičkog vaspitanja, Univerzitet u Beogradu, Laboratorija
za eksperimentalnu psihologiju, Filozofski fakultet

Univerzitet u Beogradu

anaorlic@gmail.com

Pod efektom afektivnog primovanja se podrazumeva facilitacija odgovora na neki stimulus ukoliko mu prethodi stimulus koji je sa njim afektivno kongruentan i/ili inhibicija ukoliko stimulus koji mu prethodi nije afektivno kongruentan. U prethodnim istraživanjima ovaj efekat je pokazan kako na verbalnim, tako i na vizuelnim stimulusima. U ovom radu želeli smo da ispitamo strukturu efekta afektivnog primovanja u situaciji kada su u eksperimentu kombinovani stimulusi ova dva modaliteta.

Za potrebe ovog istraživanja konstruisana su dva eksperimenta. U prvom eksperimentu najpre je prikazivana fotografija (prim), a potom reč (meta), dok su u drugom stimulusi izlagani obrnutim redosledom.

Fotografije su izabrane iz baze Langa i saradnika „International Affective Picture System”, a reči iz baze Jankovića „Konotativni rečnik”. U oba eksperimenta, primovi su bili afektivno pozitivni, neutralni i negativni, dok su mete bile pozitivne ili negativne. Dužina ekspozicije prima iznosila je 150ms. Zadatak ispitanika je bio da donesu evaluativnu odluku na metu, odnosno da pritiskom na jedan od tastera odgovore da li je ona afektivno pozitivna ili negativna. Zavisna varijabla je bila vreme reakcije.

Rezultati eksperimenata obrađeni su analizom varijanse za ponovljena merenja. Rezultati prvog eksperimenta (fotografija-reč) pokazali su statistički značajan osnovni efekat prima ($F(2, 222)=44.53, p<0.01$) i značajnu interakciju afektivne valence prima i afektivne valence mete ($F(2, 222)=67.64, p<0.01$). Naknadnim analizama je utvrđeno da ispitanici brže reaguju na pozitivne mete ukoliko im prethodi pozitivan prim (efekat facilitacije), kao i da sporije reaguju na pozitivne i negativne mete kada im prethodi prim suprotne afektivne valence (efekti inhibicije). Rezultati drugog eksperimenta (reč-slika) pokazali su statistički značajan osnovni efekat afektivne valence prima ($F(2,70)=11.69, p<0.01$) i značajnu interakciju afektivne valence prima i afektivne valence mete ($F(2, 70)=20.44, p<0.01$). Ispitanici brže reaguju na pozitivne i negativne mete ukoliko im prethodi prim iste afektivne valence (efekti facilitacije) i sporije na pozitivne mete kada im prethodi prim negativne valence (efekat inhibicije).

Dobijeni rezultati pokazuju da je struktura efekta afektivnog primovanja u situaciji kada se kombinuju verbalni i vizuelni modalitet donekle različita u zavisnosti od redosleda izlaganja stimulusa i njihove afektivne obojenosti. Takođe, ovi rezultati mogu ukazivati na različite procese koji stoje u osnovi obrade afektivno negativnih verbalnih i vizuelnih stimulusa.

Ovaj rad je pomognut sredstvima Ministarstva za obrazovanje i nauku Republike Srbije, projekat br. 179033

Ključne reči: afektivno primovanje, vizuelni i verbalni materijal, facilitacija, inhibicija

RAZUMEVANJE AKCIJA U REČENICAMA

Nemanja Vaci i Petar Milin

Laboratorija za eksperimentalnu psihologiju, Filozofski fakultet,
Univerzitet u Novom Sadu; Odsek za psihologiju, Filozofski fakultet,
Univerzitet u Novom Sadu; Laboratorija za eksperimentalnu psihologiju,
Univerzitet u Beogradu
nemanja5808@gmail.com

Cilj istraživanja bio je ispitivanje procesa koji su u osnovi razumevanja akcije opisane u rečenici. Dva teorijska pravca pokušavaju da objasne pomenute procese. Diskurs pravac istraživanja (DPI – eng. Discourse Framework) pretpostavlja da na razumevanje teksta utiče isključivo lingvističko znanje. Otelotvoreni pravac istraživanja (OPI – eng. Embodied Cognition Framework) prihvata ove pretpostavke, dodajući da su senzomotorni procesi ključni faktor koji utiče na razumevanje teksta. Sledeći istraživanje de Vege i saradnika (2004), posmatran je uticaj opisanih akcija i njihovog vremenskog odnosa na razumevanje pročitanih rečenica. Konstruisane su rečenice u kojima su opisivane akcije istog ili različitih senzomotornih sistema (npr. čitanje knjige i gledanje filma, nasuprot čitanja knjige i slušanja pesme). Rečenice su se razlikovale i s obzirom na to da li je druga akcija izvršena ili je simulirana (npr. slušanje pesme i zamišljanje slušanja pesme). Konačno, rečenice su se razlikovale i s obzirom na to da li se dve akcije izvršavaju istovremeno ili jedna nakon druge. Sproveden je trofaktorski eksperiment (2x2x2) sa čitanjem rečenica, u kojem su sistematski varirani: inicirani senzomotorni sistemi (isti ili različiti), tip opisa (akcija ili simulacija) i vremenski odnos (istovremene ili sukcesivne akcije). Zadatak ispitanika bio je da pročitaju rečenice. Dodatno su dobijali instrukciju da prepričaju značenje upravo pročitane rečenica, što je zadavano nasumično, u 25% od ukupnog broja eksperimentalnih zadataka. Analizom linearnih modela na vremenima reakcije dobijeni su glavni efekti senzomotornog sistema ($t=-3.468$, $df=494$, $p<0.01$), tipa opisa ($t=2.321$, $df=494$, $p<0.05$) i vremenskog odnosa ($t=2.756$, $df=494$, $p<0.01$), kao i interakcija vremenskog odnosa i dužine rečenice ($t=-2.372$, $df=494$, $p<0.05$). Rezultati potvrđuju prethodne nalaze koji su pokazali da se akcije istog senzomotornog sistema sporije obrađuju. Dalje, za čitanje rečenica sa istovremenim akcijama dobijen je značajno jači inhibitorski efekat dužine rečenice. To govori u prilog nalaza po kojima su rečenice koje opisuju istovremene akcije teže za

razumevanje. Konačno, rezultati pokazuju i to da simulirane akcije zahtevaju duže vreme obrade. Ukupno gledano, rezultati istraživanja govore izrazito u prilog OPI. Za ovaj pristup, pri čitanju, simulacije opisanih događaja aktiviraju odgovarajuće senzomotorne sisteme koji su predstavljeni i u verbalnom opisu. Kompeticija otežava razumevanje opisa koji iniciraju iste sisteme u isto vreme. Slično tome, verbalni opis koji proizvode simulaciju zamišljenog, tj. simuliranog događaja predstavljaće dodatno opterećenje za sistem. Istraživanje je finansirano od strane Ministarstva obrazovanja i nauke Republike Srbije (projekti: ON179006 i ON179033)

Ključne reči: čitanje rečenice, diskurs pravac istraživanja, otelotvoreni pravac istraživanja

PILOT ISTRAŽIVANJE: POVEZANOST SPOSOBNOSTI PREPOZNAVANJA EMOCIJA I EMOCIONALNE KOMPETENCIJE

Bojan Pavlović

Odsjek za psihologiju, Filozofski Fakultet u Sarajevu
pavlovic.bojan@ovi.com

Cilj ovog istraživanja bio je ispitati postojanje i utjecaj faktora uvježbavanja na sposobnost prepoznavanja mikro-izraza sedam osnovnih emocija neovisno o spolu ispitanika te ispitati postojanje povezanosti rezultata sposobnosti prepoznavanja emocija i nivoa emocionalne kompetentnosti. U svrhu ovog istraživanja kao glavni instrument korišćen je program za prepoznavanje emocija (mikro-izraza) METT (Micro Expression Training Tool) iz 2003. godine (Ekman, 2003) uz modifikacije i prijevod na odgovarajući i razumljiv jezik ispitanicima (prikazuje mikroizraze 7 osnovnih emocija u trajanju od 1/15 sekunde), a za ispitivanje emocionalne kompetentnosti korišćena je skraćena verzija Upitnika emocionalne kompetentnosti UEK-136 (Takšić, 1998) koja sadrži 45 čestica, Upitnik emocionalne kompetentnosti(UEK-45). Istraživanje je provedeno u prostorijama Filozofskog fakulteta u Sarajevu, a uzorak su činili studenti (N=32) odsjeka Psihologija, Pedagogija i Sociologija prosiječne dobi 19.53 (M=19.53). Uzorak je činilo 16 ženskih i 16 muških ispitanika. Za obradu podataka korišćene je korelcijski metod (Pirsonov koeficijent korelacije) i t-test. Rezultati su obrađeni u programu

SPSS 17.0. Rezultati su pokazali da postoji statistička značajna razlika u broju tačnih prepoznavanja emocija (mikro-izraza) u pre-test fazi ($M=54.312$; $SD=18.796$; $t=16.345$; $df=31$; $p < .001$) u odnosu na post-test fazu ($M=63.125$; $SD=14.894$; $t=23.974$; $df=31$) koju prolaze svi ispitanici, bez obzira na spol ispitanika. Ovaj podatak ukazuje na postojanje statistički značajnih razlika u sposobnosti prepoznavanja emocija nakon prevedenog uvježbavanja prepoznavanja emocija. Pirsonovim koeficijentom korelacije utvrđeno je da postoji statistički neznačajna pozitivna korelacija između broja tačnih prepoznavanja emocija (pre-test faza) i postignuća na upitniku emocionalne kompetentnosti kod muških ispitanika ($r=0,236$; $p < .001$), a postoji statistički neznačajna negativna korelacija između broja tačnih prepoznavanja emocija (pre-test faza) i postignuća na upitniku emocionalne kompetentnosti kod ženskih ispitanika ($r=-0,352$; $p < .001$). Također, rezultati istraživanja pokazali su da se uzorak muškaraca i žena ovog istraživanja statistički značajno ne razlikuje po sposobnostima prepoznavanja 7 osnovnih emocija na osnovu mikroizraza ($t= -.019$, $p > .005$) (tj. da ne postoji statistički značajna razlika u broju tačnih prepoznavanja emocija u pre-testu s obzirom na spol ispitanika).

Ključne reči: sedam osnovnih emocija, sposobnost prepoznavanja emocija, pre-test uradak, post-test uradak, METT program, Upitnik emocionalne kompetentnosti – UEK -45

PRAGMATIČKI KONTEKST, FOKUS I INTERPRETACIJA KVANTIFIKATORA

Igor Bajšanski, Pavle Valerjev i Tanja Gulan

Odsjek za psihologiju, Filozofski fakultet, Sveučilište u Rijeci; Odjel za
lingvistiku, Sveučilište u Zadru
sibajsan@ffri.hr

Osim uobičajene funkcije kvantifikatora i vjerojatnosnih izraza koji se u prirodnom jeziku koriste za izražavanje informacija o količini, učestalosti i subjektivnoj vjerojatnosti, takvi se izrazi koriste i kao sredstva „očuvanja obraza”. U okviru teorije uljudnosti obraz je određen kao pozitivna slika o sebi koji svaki član govorne zajednice nastoji održati u komunikaciji, pri čemu različiti prijeteći činovi, kao što je kritiziranje, mogu dovesti do gubitka obraza kod govornika ili kod slušatelja. U takvim

se situacijama koriste različite strategije koje mogu ublažiti gubitak obraza. Bonnefon i sur. (2009) pokazali su da je jedna od takvih strategija korištenje interpretacije neki-svi (npr. „some people hated your poem” može biti interpretirano kao „everyone hated your poem”). Cilj je ovoga istraživanja bio ispitati intepretaciju kvantifikatora „malo”, „nekoliko” i „neki” u pozitivnom i negativnom kontekstu (npr. „nekima se tvoj govor svidio/nije svidio”), pomoću postupka određivanja funkcija pripadnosti. U prethodnim je istraživanjima pokazano da se kvantifikatori razlikuju s obzirom na svojstvo fokusa – usmjeravanja pažnje na različite aspekte opisane situacije, u skladu s čim je pretpostavljeno da će kvantifikator „malo” pokazati drugačiji obrazac procjena u odnosu na kvantifikatore „neki” i „nekoliko”. U eksperimentu je sudjelovao 171 ispitanik. Ispitanici su čitali tri teksta koja su opisivala potencijalno prijetecu situaciju (npr. odražavanje javnoga govora koji se ne sviđa slušateljima) i koji su završavali rečenicom koja je uključivala jedan od tri kvantifikatora. U jednoj grupi ispitanika završna je rečenica prikazana u pozitivnom, a u drugoj u negativnom kontekstu. Ispitanici su trebali procijeniti adekvatnost upotrebe pojedinih kvantifikatora, na temelju čega su izrađene funkcije pripadnosti. Repliciran je rezultat koji su dobili Bonnefon i sur. (2009): interpretacija neki-svi procijenjena je vjerojatnijom u negativnom nego u pozitivom kontekstu, $t(169)=2.21$, $p<.05$. Suprotan je obrazac dobiven za kvantifikator „malo”: interpretacija malo-nitko procijenjena je vjerojatnijom u pozitivnom nego u negativnom kontekstu, $t(169)=3.35$, $p<.01$. Za kvantifikator „nekoliko” nisu dobiveni značajni efekti.

Ključne reči: kvantifikatori, teorija uljudnosti, fokus kvantifikatora, pragmatika

NEURONSKI MODEL GENERIRANJA FMRI BOLD SIGNALA KOD VIDNOG RADNOG PAMĆENJA

Dražen Domijan

Odsjek za psihologiju, Sveučilište u Rijeci
ddomijan@ffri.hr

Vidno radno pamćenje omogućava nam zadržavanje određene količine informacija nakon što je podražaj nestao. Istraživanja metodom detekcije promjene su pokazala da je kapacitet vidnog radnog pamćenja ograničen na oko četiri elementa. Međutim, nije jasno da li je kapacitet fiksiran ili

ovisi o kompleksnosti podražaja. Također, nije jasno da li se u vidno radno pamćenje spremaju integrirani objekti ili nezavisna obilježja koja se pažnjom integriraju u cjelinu. Istraživanja oslikavanja mozga funkcionalnom magnetskom rezonancom (fMRI) otkrila su da inferiorni intraparijetalni sulkus (IPS) pokazuje fiksni kapacitet dok superiorni IPS pokazuje manji kapacitet kada se pamte kompleksniji objekti u zadatku detekcije promjene. Pri tome, inferiorni IPS ukazuje na položaj objekata u prostoru dok superiorni IPS sprema nezavisna obilježja objekata. Također, zanimljivo je da postoje velike interindividualne razlike u kapacitetu vidnog radnog pamćenja a moguće ga je povećati intenzivnom vježbom.

U cilju objašnjenja (simuliranja) gore navedenih rezultata razvijen je model IPS-a koji polazi od pretpostavke da se različiti vizualni objekti reprezentiraju različitom razinom aktivacije. Pri tome, objekti formiraju kompetitivni niz sa gradijentom aktivacije koji odgovara redosljedu kodiranja u radnom pamćenju. Model rješava problem integracije obilježja u vidnom sustavu polazeći od pretpostavke da inferiorni i superiorni IPS spremaju isti kompetitivni niz čije kodiranje je kontrolirano spacijalnom pažnjom. Pri tome, superiorni IPS sprema obilježja neovisno o njihovoj lokaciji a inferiorni IPS sprema lokacije objekata. Interpretacija BOLD fMRI signala zasniva se na pretpostavci da dendriti imaju ključnu ulogu u generiranju hemodinamičkog odgovora.

Računalne simulacije pokazuju da model uspješno reproducira uzorak BOLD aktivacije u superiornom i inferiornom IPS-u. Model superiornog IPS-a pokazuje varijabilni kapacitet pamćenja ovisno o složenosti objekata dok inferiorni IPS pokazuje fiksni kapacitet neovisno o složenosti objekata. Kapacitet mreže je ograničen zbog ograničenog dinamičkog raspona neurona tako da kompetitivni niz sprječava kodiranje novih objekata kada se kapacitet popuni. Nadalje, sistematske varijacije u jačini rekurentnih ekscitatornih veza mogu objasniti individualne razlike u kapacitetu radnog pamćenja.

Ključne riječi: neuronski model, FMRI bold signal, vidno radno pamćenje

EFEKAT OKVIRA NA ZADACIMA VREDNOVANJA ODLUKE

Kaja Damnjanović Laboratorija za eksperimentalnu psihologiju, Univerzitet u Beogradu
kdamnjan@f.bg.ac.rs

Efekat okvira postoji kada različiti opisi formalno identičnih ishoda odluka dovode do različitih izbora – promenom okvira menja se i redosled preferencija donosioca odluke (DO). Pristrasnost ishoda se odnosi na sklonost da se kvalitet odluke procenjuje na osnovu ishoda, a ne na osnovu informacija kojima je raspolagao DO.

U tekućoj studiji klasični zadaci odlučivanja u uslovima rizika Kanemana i Tverskog transformisani su u zadatke vrednovanja odluke kojima su pridružene šestostepene skale, čime je okvir rizičnog izbora (u zadacima odlučivanja) transformisan u okvir atributa (u zadacima vrednovanja). Ispitivani su uticaji okvira (dva nivoa: pozitivni i negativni), ishoda (tri nivoa: povoljan rizični, nepovoljan rizični i sigurni) i odgovornosti za odluku (dva nivoa: lična i tuđa), kako na izbor, a tako i na vrednovanje odluke. Pod odgovornošću za odluku u ovom istraživanju podrazumeva se uloga donosioca odluke: da li u zadacima rizičnog izbora odluku donosi sam ispitanik ili „Vlada”, odnosno da li u zadacima vrednovanja ispitanik procenjuje sopstvenu ili odluku „Vlade”. Ispitanicima (N=843) je zadato 16 zadataka.

Na zadacima odlučivanja, registrovan je efekat okvira ($F(1,206)=9.96$; $p=.002$), na oba nivoa faktora odgovornost.

Na zadacima vrednovanja, registrovana je trostruka interakcija ($F(2,660)=5.91$, $p=.003$).

U slučaju povoljnog i nepovoljnog ishoda nije registrovan nijedan značajan efekat. Na nivou sigurnog ishoda ($F(1,204)=8.15$, $p=.005$) registrovan je prost efekat okvira - pozitivno opisani (AS=3.68) su više vrednovani od negativnih (AS=3.13).

Razlaganjem faktora okvir, u pozitivnom okviru se ne dobijaju značajni efekti, ali je registrovan direktan efekat ishoda u negativnom okviru ($F(2,308)=16.13$, $p<.001$), pri čemu se više vrednuju rizične odluke (AS=4.11 za povoljan i AS=3.98 za nepovoljan ishod) u odnosu na odluke sa sigurnim ishodima (AS=3.13). U negativnom okviru više se vrednuju rizik, bez obzira na to ko je DO.

Analize u uslovnim matricama faktora odgovornost pokazuju da u slučaju lične odgovornosti postoji direktan efekat ishoda ($F(2,366)=5.12$,

$p=.007$) - rizične odluke se više vrednuju (povoljan $AS=3.98$ i nepovoljan ishod $AS=3.88$) u odnosu na sigurne ($AS=3.40$). Kada je odgovornost tuđa, postoji interakcija okvira i ishoda ($F(2,354)=8.96$, $p<.001$), i to tako da u pozitivnom nema, dok u negativnom okviru ima efekta ishoda ($F(2,155)=12.81$, $p<.001$). Ponovo, rizični izbori su više vrednovani (povoljan $AS=4.11$, nepovoljan $AS=4.15$, siguran $AS=2.94$). Sa druge strane, na rizičnim ishodima nema efekta okvira, ali kada je ishod siguran, efekat okvira postoji ($F(1,102)=10.23$, $p=.002$) – pozitivno opisane odluke (3.87) se procenjuju kvalitetnijim u odnosu na negativno opisane (2.94).

Ukratko, okvir atributa u zadacima vrednovanja proizvodi iste efekte kao okvir rizičnog izbora u zadacima odlučivanja. U pozitivnom okviru ne postoje razlike u vrednovanju različitih ishoda odluke. Međutim, u negativnom okviru, više se vrednuju rizični izbori u odnosu na sigurne, posebno kad je odgovornost tuđa. U osnovi dobijenih nalaza stoji averzija prema gubitku, na šta ukazuje i rezultat da je vrednovanje sigurnog ishoda osetljivo na okvir – siguran gubitak ima značajno manju vrednost u odnosu na siguran dobitak.

Ovaj rad je pomognut sredstvima Ministarstva za obrazovanje i nauku Republike Srbije, projekat br. 179033

Ključne reči: efekat okvira, odlučivanje, vrednovanje odluke, pristrasnost ishoda, odgovornost za odluku, averzija prema gubitku

KOGNITIVNI TRENING U STARIJOJ DOBI: VAŽNOST METAKOGNICIJE I NE-KOGNITIVNIH FAKTORA

Andrea Vranić, Ana Marija Španić

Odsjek za psihologiju, Filozofski fakultet, Sveučilište u Zagrebu
avranic@ffzg.hr

Kognitivno starenje se tradicionalno opisuje progresivnim padom kognitivne efikasnosti, najviše padom pamćenja i pažnje. Pad kognitivnih sposobnosti dodatno se učvršćuje prihvaćanjem dobnih stereotipa pa starije osobe, očekujući neuspjeh, često izbjegavaju situacije koje zahtijevaju „efikasan” kognitivni sistem. Kognitivni trening u starijoj dobi, tj. aktivno vježbanje specifičnih sposobnosti kroz rješavanje različitih kognitivnih zadataka, pokazuje da je moguće suprotstaviti se padu sposobnosti, no efekti programa su najčešće uočljivi samo na mjerama sposobnosti koja je i trenirana. Spomenuti nalazi bili su temelj za razvoj

programa kognitivnog osnaživanja za starije osobe - LAB-I (De Beni i sur., 2008). Riječ je o programu u kojem se kroz deset susreta (jedan susret tjedno) poučava teoriji i strategijama pamćenja, te se kroz različite vježbe djeluje na metakognitivne i emocionalno-motivacijske aspekte funkcioniranja jasno povezane s kognitivnim mehanizmima. Cilj je ovog istraživanja bio provjeriti efikasnost hrvatske adaptacije programa LAB-I. U provođenju programa sudjelovalo je 80 sudionika, u dobi 65-93 godine, podijeljenih u tretmansku i aktivnu kontrolu skupinu. Ispitanici u tretmanskoj skupini prošli su kroz 10-tjedni program LAB-I. Ispitanici kontrolne skupine su kroz 10 susreta obavljali aktivnosti nevezane uz trening. Prije početka provođenja programa obavljeno je pretestiranje kognitivnih sposobnosti (kratkoročno - STM i radno pamćenje - WM, verbalno dugoročno pamćenje - VLTM, fluidna inteligencija - RM), a primijenjen su i Upitnik metakognicije (SMSQ) te različite skale nekognitivnih faktora (Potreba za spoznajom, Sklonost prisjećanju, Subjektivna dobrobit). Iste mjere korištene su u posttestu, po završenom programu, i u follow-up testiranju nakon 7 mjeseci. Za svakog ispitanika izračunata je razlika u mjerama na pred- i post-testiranju te je analiza rezultata provedena na ovim razlikama. Rezultati pokazuju značajno više rezultate na svim kognitivnim mjerama kod tretmanske skupine u odnosu na kontrolu skupinu ($F_{STM}(1,78)= 9,46$; $F_{WM}(1,78)= 10,37$, $F_{VLTM}(1,77)= 12,43$, $F_{RM}(1,78)= 9,34$; $p<.01$). Sličan trend pokazuju i preliminarni rezultati follow-up mjerenja ($F_{STM}(1,67)= 8,12$; $F_{WM}(1,67)= 8,96$, $F_{VLTM}(1,64)= 9,87$, $F_{RM}(1,65)= 7,34$; $p<.01$). Zaključno, rezultati upućuju na višestruku i dugotrajnu korist od sudjelovanja u predloženom programu kognitivnog osnaživanja.

Ključne riječi: kognitivni trening, pamćenje, kognitivno starenje

VELIČINA UČINKA AFEKTIVNE PRIPREMLJENOSTI OVISNO O VRSTI PRIPREMNOG PODRAŽAJA

Blaž Rebernjak

Odsjek za psihologiju, Filozofski fakultet, Sveučilište u Zagrebu
brebernj@ffzg.hr

Problem ovog istraživanja je bio utvrditi razlike u veličini efekta afektivne pripremljenosti (prajminga) uz korištenje riječi, slika i lica kao prajmova te utvrditi razliku u snazi prajminga nakon pozitivnih i

negativnih podražaja. Afektivni (ili evaluativni) prajming se manifestira kao promjena u brzini vremena reakcije na ciljni podražaj (target) ovisno o tome je li on s pripremnim podražajem (prajmom) afektivno kongruentan (pozitivan – pozitivan, negativan - negativan) ili nije (pozitivan – negativan, negativan - pozitivan). U situaciji kongruentnih podražaja vrijeme reakcije se tipično pokazuje kraćim i ova se razlika tumači kao učinak afektivnog prajminga. U ovom smo istraživanju kao prajmove koristili riječi (imenice), slike (fotografije) i crteže lica. Za svaku vrstu prajma odabrano je po 10 pozitivnih, 10 neutralnih i 10 negativnih podražaja koji su upareni sa 10 pozitivnih i 10 negativnih pridjeva (targeti) što je rezultiralo sa 60 pojedinačnih reakcija za svaku vrstu prajma, odnosno 180 reakcija ukupno.

Zadatak ispitanika (25 studenata različitih odsjeka sa Filozofskog fakulteta u Zagrebu) je bio donošenje evaluativne odluke, odnosno kategorizacija ciljnih podražaja kao ugodnih ili neugodnih pritiskom na odgovarajuće tipke na tipkovnici. Ispitivanje je provedeno individualno, procedurom napravljenom u programu E-prime. U svim situacijama prajm se pojavio na ekranu nakon fiksacijskog znaka (slovo "X" u trajanju od 500ms) i stajao na ekranu 200ms. Nakon pauze od 30ms (SOA je iznosila 230ms) pojavio se target i stajao na ekranu do reakcije sudionika ili maksimalno 3000ms. Pauza između dva para podražaja (ISI) je iznosila 1200ms.

Razlika aritmetičkih sredina učinka afektivnog prajminga za različite vrste prajma nije se pokazala statistički značajnom ($F=2,89$; $p=0,065$) iako je trend u očekivanom smjeru (Cohenov d' je u zgradama): Riječi – 56ms (0,34); slike – 40ms (0,33); lica – 10ms (0,1). Ovakvi rezultati su djelomično u skladu s očekivanjima, a nešto slabiji efekt kod slika u odnosu na riječi može se objasniti na dva načina: kao prvo, riječi kao prajmovi su u istom kodu kao i targeti pa bi bilo zanimljivo provjeriti kako bi izgledali efekti da su kao targeti korištene i slike. Moguće je, također, da su negativne slike zbog visokog *arousala* usporile reakciju i tako oslabile efekt prajminga. Snaga prajminga nakon pozitivnih i negativnih podražaja nije se značajno razlikovala ($t=-0,11$; $p>0,05$ za riječi, $t=-0,17$; $p>0,05$ za slike i $t=0,01$; $p>0,05$ za lica).

Ključne riječi: afektivna pripremljenost (prajming), vrsta pripremnog podražaja, evaluativna odluka, arousal

UTICAJ DVOJEZIČNOSTI NA JEZIČKI SIMBOLIZAM U
SRPSKOM JEZIKU**Jovana Pejović, Vanja Ković, Platon Sovilj**

Laboratorija za eksperimentalnu psihologiju, Filozofski fakultet, Novi Sad,
Laboratorija za eksperimentalnu psihologiju, Filozofski fakultet,
Beograd, Fakultet tehničkih nauka, Novi Sad
pejovicjovana@msn.com

Jezički simbolizam je fenomen koji ukazuje na to da jezik nije nužno arbitraran sistem, odnosno da nazivi objekata nisu nužno stvar konvencije, već da odražavaju neke njihove bitne karakteristike. Pojedini autori efekat simbolizma pripisuju ranom učenju, odnosno usmerenošću na oblik usana prilikom izgovaranja reči. Zbog toga smo u ovom radu pretpostavili da jezički simbolizam može biti moduliran brojem jezika kojima je osoba izložena. Efekat jezičkog simbolizma je, pritom, bio testiran kroz standardne bihevioralne, ali i neuralne mere, a u zavisnosti od broja jezika kojim se subjekti služe. U istraživanju je učestvovalo 78 studenata psihologije kojima smo prezentovali 12 vizuelnih stimulusa svrstanih u kategorije oštrijeg i oblijeg oblika. Ispitanici su učili da svrstavaju ove objekte u kategorije „maluma” i „takete”. Jedna grupa ispitanika je trenirana tako da su imena bila korespodentna objektima, te su okruglaste objekte klasifikovali pod nazivom „maluma”, a šiljatije objekte pod nazivom „takete”. Druga grupa ispitanika je trenirana tako da nazivi nisu bili korespodentni objektima. Rezultati su pokazali da efekat jezičkog simbolizma nije značajan ($t(1, 77)=0,24$, $p=.809$), te da ne postoji značajna povezanost između efekta simbolizma (izražen kroz RT) i broja jezika (korespodentna grupa: $r=-0,09$, $p=.314$; nekorespodentna: $r=-0.70$, $p=.454$). Druga faza u istraživanju je podrazumevala ispitivanje otklona P300 amplitude u korespodentnom i nekorespodentnom uslovu, budući da ova komponenta odslikava težinu obrade stimulusa. Zadatak ispitanika je bio da reaguju na samo jednu, retku, vrstu objekata: „maluma” ili „takete”. Rezultati ukazuju da nema razlike u reagovanju jednog u odnosu na drugi stimulus ($t(1,60)=-1.29$, $p=.201$) u kritičnom periodu. Ovi neuobičajni nalazi, odnosno odsustvo jezičkog simbolizma, navelo nas je na zaključak da je jezički simbolizam osetljiv na vizuelne karakteristike stimulusa, te smo proverili da li je on prisutan kod prvoprikazanih stimulusa. I u korespodentnoj i u nekorespodentnoj situaciji ispitanici su nasumično, a ne sistematski razvrstavali objekte ($\chi^2(1)=0,21$, $p=.65$) što je potvrdilo

pretpostavku da je efekat simbolizma ograničen stimulusima koji su korišćeni. Stoga ćemo u narednim studijama ispitivati jezički simbolizam sa stimulusima koji imaju naglašeniju oblost, odnosno šiljatost, ali i pokušati ustanoviti koje su to karakteristike vizuelnih stimulusa koje uspevaju da moduliraju efekat jezičkog simbolizma.

Ovaj rad je pomognut sredstvima Ministarstva za obrazovanje i nauku Republike Srbije, projekat br. 179033

Ključne reči: jezički simbolizam, dvojezičnost, P300

PSIHOLOGIJA OBRAZOVANJA

ZADOVOLJSTVO OBRAZOVANJEM ZA UMETNOST

Bojana Škorc i Irena Ristić

Fakultet likovnih umetnosti, Univerzitet umetnosti Beograd; Fakultet
dramskih umetnosti, Univerzitet umetnosti Beograd

bskorc@yahoo.com

Procene zadovoljstva obrazovanjem za umetnost i uticaja pojedinih aspekata su izvedene na grupi studenata treće godine Fakulteta likovnih umetnosti u Beogradu 2008. godine na generaciji na kojoj je prvi put primenjen reformisan program 2011. kao ponovljen postupak. Cilj istraživanja je sticanje uvida u važne aspekte osnovnog, srednjeg i visokog obrazovanja za umetnost, kao i da se proveriti da li postoje razlike u stepenu zadovoljstva obrazovanjem kroz generacije. Učesnici: Prvu grupu (2008) čini 30 studenata treće godine (Ž-57%, M-43%), drugu (2011) 31 student (Ž-74%, M-26%). Postupak: Upitnik sa 10 pitanja koja se odnose na pozitivne i negativne uticaje tokom obrazovanja i 6 petostepenih skala. Tri mere stepen zadovoljstva obrazovanjem na osnovnom, srednjem i visokom nivou, a tri stepen zadovoljstva sopstvenim postignućem na ista tri nivoa. Obrada podataka: a)- analiza varijanse za poredjenje rezultata, b)- kvalitativna analiza slobodnih odgovora. Rezultati: a) – ANOVA pokazuje da ne postoje statistički značajne razlike između osnovnog, srednjeg i visokog obrazovanja unutar grupa, kao ni između generacija. U novom uzorku postoje statistički značajne razlike između zadovoljstva obrazovanjem i sopstvenim postignućem. Zadovoljstvo osnovnom školom je značajno niže od zadovoljstva sopstvenim uspehom u osnovnoj školi

(AS1=3,16, AS2=4,13, F=14,5, df=30, $p<0.001$), zadovoljstvo srednjom školom je značajno niže od zadovoljstva sopstvenim uspehom u srednjoj školi (AS1=3,45, AS2=3,84, F=4,83, df=30, $p<0.01$), nalaz se ponavlja na nivou visokog obrazovanja (AS1=3,32, AS2=4,13, F=12,53, df=30, $p<0.001$). a) – Kvalitativne procene pokazuju pozitivniji stav prema srednjim stručnim školama, nego osnovnim ili gimnaziji. Omiljeni predmeti su likovno vaspitanje, srpski jezik, filozofija, praktične i likovne discipline. Neomiljeni su matematika, hemija i fizika. Najpozitivni uticaji su interaktivnost, saradnja, aktivitet, inicijativa u sopstvenom umetničkom razvoju, korišćenje širokog kulturnog okvira (izložbe, knjige, muzika, muzeji, susreti sa ljudima izvan struke). Zaključak: Subjektivna slika obrazovanja pokazuje da nema razlike između prve „bolonjske” i ostalih generacija. Procena sebe u obrazovanju je znatno viša od procene obrazovnog konteksta u kome se učesnici nalaze. Nalaz se ponavlja u evaluacijama i zahteva dodatna istraživanja. Najbolji pristupi se vide kao aktivistički orijentisani, povezani sa ličnim životnim iskustvom, nedirektivni i otvorenog ishoda.

Ključne reči: obrazovanje za umetnost, evaluacija

OSOBI NE LIČNOSTI I ŠKOLSKI USPJEH

Jelena Malinić

Filozofski fakultet, Istočno Sarajevo

malinic@paleol.net

Cilj ovog istraživanja je ispitivanje odnosa osobina ličnosti i školskog uspjeha, mjenog putem ocjena iz vladanja, vaspitno-disciplinskih mjera i opšteg školskog uspjeha učenika, kod ispitanika koji su rana iskustva sticali u ratnom okruženju i onih koji su rana iskustva sticali u mirnodopskim uslovima. Uzorak: 530 ispitanika, 265 srednjoškolaca iz Crne Gore (detinjstvo proveli u mirnodopski uslovima) i 265 srednjoškolaca iz Bosne I Hercegovine (Sarajevo i okolina), koji su rođeni u periodu od 1992. do 1995. godine. Instrumenti koji su korišćeni u ovom radu su Velikih pet+2 (Smedrevac,S., Mitrović,D., Čolović,P.

Foktori koji u većoj ili manjoj mjeri utiču na ocjenjivanje, a samim tim i na školsko postignuće učenika su faktori koji proizilaze od samog učenika, tj. ličnih svojstava učenika. Premda se veza između školskog uspjeha i osobina ličnosti dugo izučavala, rezultati nisu baš toliko

ujednačeni kao kod inteligencije. Petofaktorski model ličnosti je danas prema broju objavljenih radova dominantan model ličnosti, a razlozi za to su dobra teorijska i empirijska primjena. U srpskom jeziku sproveden je izvjestan broj istraživanja u okviru etic pristupa, sa NEO-PI-R upitnikom (Knežević i sar., 2004) i njihovi rezultati su ukazali na mogućnost primjene ovog upitnika u našoj kulturi. Konačan rezultat ovog rada predstavlja upitnik Velikih pet+2 (Smedrevac, S., Mitrović, D., Čolović, P., 2010).

Rezultati ovog istraživanja ukazuju na činjenicu da postoje razlike u školskom uspjehu s obzirom na stepen ispoljavanja pojedinih dimenzija ličnosti. Odnosno osobine ličnosti Ekstraverzija ($X^2=23,259$ $df=8$ $p<0,05$), Agresivnost ($X^2=20,354$ $df=8$ $p<0,01$), i Otvorenost prema iskustvu ($X^2=18,058$ $df=8$ $p<0,05$) pokazale su se značajnim izvorom razlika u školskom uspjehu. Razlike u ocjenama iz vladanja i stepena ispoljavanja pojedinih osobina ličnosti ukazuju na činjenicu da postoje značajne razlike u ocjenama iz vladanja u odnosu na razlike u ispoljenosti pojedinih osobina ličnosti. Osobine ličnosti Neuroticizam ($X^2=14,444$ $df=6$ $p<0,05$) i samoevaluaciona dimenzija ličnosti Negativna valenca ($X^2=14,718$ $df=6$ $p<0,05$) predstavljaju značajne izvore razlike u ocjenama iz vladanja. Dobijeni rezultati u sklopu ovog istraživanja ukazuju na razlike u izrečenim vaspitno-disciplinskim mjerama i stepenu ispoljenosti pojedinih osobina ličnosti. Osobina ličnosti Agresivnost ($X^2=15,798$ $df=8$ $p<0,05$), Neuroticizam ($X^2=20,733$ $df=8$ $p<0,01$) i samoevaluaciona dimenzija Negativna valenca ($X^2=28,839$ $df=8$ $p<0,01$) su značajni izvori razlika u izrečenim vaspitno-disciplinskim merama kod učenika srednjih škola.

Ključne reči: školski uspjeh, Velikih pet+2, rano iskustvo

DETERMINANTE ŠKOLSKE PRILAGODBE MLADIH ADOLESCENATA

Amela Dautbegović i Sibela Zvizdić-Meco

Odsjek za psihologiju Filozofskog fakulteta u Sarajevu

amidzicamela@yahoo.com

Istraživanje je koncipirano s ciljem utvrđivanja pojedinih determinanti školske prilagodbe mlađih adolescenata. Ispitan je odnos između determinanti (spol učenika, samoeфикаsnost i samopoštovanje učenika, broj

djece u obitelji, stepen obrazovanja roditelja, roditeljski nadzor, percipirana socijalna podrška od obitelji, nastavnika i vršnjaka, dimenzije prisnosti u prijateljstvu, učenikov doživljaj opterećenja u školi) s jedne strane i mjera prilagodbe učenika zahtjevima škole s druge strane. Mjere prilagodbe učenika zahtjevima škole, koje su pokazatelji školske prilagodbe su: školski uspjeh, izostanci sa nastave i vladanje učenika. Istraživanje je provedeno na uzorku od 400 učenika VII i VIII razreda iz šest osnovnih škola Kantona Sarajevo. Uzorak čine mlađi adolescenti: 234 djevojčice i 166 dječaka, prosječne dobi 13.08 (SD=.76). Instrumenti: Skala opće samoefikasnosti (Schwarzer i sur., 1997), Rosenbergova skala samopoštovanja (1965), Skala roditeljskog nadzora (Houston Community Demonstration Project, 1993), Skala percipirane socijalne podrške (Dubow i Ullman, 1989), Skala prisnosti u prijateljstvu (Sharabany, 1994), Skala opterećenja u školi (Zvizdić-Meco i Dautbegović, 2009), Upitnik sociodemografskih obilježja (Zvizdić-Meco i Dautbegović, 2009). Tokom novembra i decembra 2009. godine provedeno je glavno istraživanje metodom grupno vođenog rada u školskim prostorijama, uz prethodnu saglasnost roditelja učenika. Varijabla vladanje učenika, zbog izrazito asimetrične distribucije, nije uvrštena kao kriterij. Budući da se povezanosti između prediktorskih varijabli i kriterijske mjere izostanci nisu pokazale statistički značajnim, varijabla izostanci također nije uvrštena kao kriterij. Prema rezultatima standardne, kompletne regresijske analize prediktorske varijable stepen obrazovanja oca, stepen obrazovanja majke, spol i percipirana socijalna podrška od vršnjaka zajedno objašnjavaju 28% varijance kriterijske mjere školski uspjeh. Koeficijent multiple korelacije između prediktorskih varijabli i školskog uspjeha iznosi .53 ($F=11.22$; $p=.00$). Na osnovu rezultata provedene regresijske analize može se zaključiti da u objašnjenju varijance kriterijske mjere školski uspjeh učestvuju sljedeće prediktorske varijable: stepen obrazovanja oca ($\beta=.28$; $p=.00$), stepen obrazovanja majke ($\beta=.26$; $p=.00$), spol ($\beta=-.15$; $p=.00$) i percipirana socijalna podrška od vršnjaka ($\beta=.11$; $p=.03$). Ostali prediktori nemaju statistički značajnog udjela u predikciji kriterijske mjere. Stepen obrazovanja oca je prediktor sa najvećim doprinosom u objašnjenju školskog uspjeha.

Ključne riječi: školska prilagodba, mlađi adolescenti, samoefikasnost, samopoštvanje

ZADOVOLJSTVO PSIHOLOGA OSNOVNIH ŠKOLA SARADNJOM SA DRUGIM AKTERIMA U OBRAZOVANJU

Danijela S. Petrović i Bojana M. Dimitrijević

Odeljenje za psihologiju, Filozofski fakultet, Beograd; Zemunska
gimnazija i Tehnička škola „Ub”
dspetrov@f.bg.ac.rs

Da bi sa uspehom ostavario svoje profesionalne zadatke, od psihologa se očekuje da saraduje ne samo sa ključnim akterima vaspitno-obrazovnog procesa, već i sa stručnjacima iz drugih institucija. Mada je saradnja dvosmeran proces, uspešnost uspostavljanja saradnje u obrazovnom kontekstu u velikoj meri zavisi od inicijative samog psihologa. U ovom istraživanju imali smo za cilj da ustanovimo sa kojim grupama saradnika i institucijama psiholozi u osnovnom obrazovanju imaju prilike da saraduju i u kojoj meri su zadovoljni uspostavljenom saradnjom. Ispitali smo i kakav je odnos između radnog staža stručnog saradnika i zadovoljstva saradnjom sa pojedinim grupama saradnika. Uzorak je bio prigodan i činilo ga je 105 stručnih saradnika iz osnovnih škola sa teritorije Srbije. Istraživanje je imalo eksplorativni karakter. Za potrebe istraživanja konstruisan je ekstenzivan upitnik sastavljen od 50 stavki kojim su osim o saradnji prikupljeni podaci i drugim aspektima uloge psihologa.

Rezultati ukazuju na to da veliki broj psihologa nema prilike da saraduje sa defektolozima (65.7%), Sekcijama psihologa (50.5%), Zavodom za unapređenje obrazovanja i vaspitanja (47.6%), Odeljenjem za psihologiju (46.7%), Društvom psihologa (39%) i Ministarstvom prosvete (30.5%). Psiholozi koji imaju priliku da saraduju su uglavnom zadovoljni saradnjom sa pedagozima, direktorima, nastavnicima, roditeljima i defektolozima (prosečan stepen zadovoljstva na petostepenoj skali se kreće od 3.5 do 4.5). Saradnju sa ostalim grupama saradnika i institucijama ne smatraju ni zadovoljavajućom niti nezadovoljavajućom. Najniži stepen zadovoljstva izražavaju saradnjom sa Ministarstvom prosvete (2.66) i Sekcijama psihologa (2.81). Pokazalo se da postoji statistički značajna, negativna povezanost između trajanja radnog staža i zadovoljstva saradnjom sa pedagozima ($r: -0.334, p < 0.001$), direktorima ($r: -0.243, p < 0.05$) i Centrima za socijalni rad ($r: -0.198, p < 0.05$). Psiholozi sa više radnog iskustva manje su zadovoljni saradnjom sa ovim grupama saradnika. Podatak da vremenom opada zadovoljstvo saradnjom i sa najneposrednijim saradnicima, ukazuje na opasnost da psiholozi u

osnovnoj školi potencijalno postaju sve izolovaniji i u svojoj neposrednoj radnoj sredini. Adekvatnija mreža podrške stručnim saradnicima, oživljavanje i omasovljavanje Sekcija psihologa, prosvetni savetnici koji bi bili zaduženi samo za rad sa stručnim saradnicima, potencijalno bi omogućili bolje prilagođavanje psihologa novim ulogama.

Rad je nastao u okviru projekta 179018 Ministarstva prosvete i nauke Republike Srbije.

Ključne reči: psiholozi, osnovna škola, zadovoljstvo saradnjom, saradnički odnosi, profesionalna uloga

NAPREDNI NIVO OBRAZOVNIH POSTIGNUĆA IZ PREDMETA PRIRODA I DRUŠTVO

Jelena Pešić, Vesna Kartal i Sanja Blagdanić

Institut za psihologiju Filozofskog fakulteta u Beogradu, Zavod za vrednovanje kvaliteta obrazovanja i vaspitanja u Beogradu, Učiteljski fakultet u Beogradu
pesicjelena011@gmail.com

U radu se analiziraju rezultati glavnog testiranja obrazovnih postignuća iz predmeta Priroda i društvo na kraju prvog obrazovnog ciklusa. Predmet analize su kompetencije sa naprednog nivoa postignuća: viši nivoi znanja i veština kojima bi na kraju četvrtog razreda trebalo da ovlada najmanje 25% učenika. Zanimalo nas je da li su učenici zaista ovladali ovim kompetencijama na očekivanom nivou postignuća, kao i da li u tom pogledu postoje razlike u zavisnosti od prirode nastavnih sadržaja i vrste kompetencija. Glavno testiranje, na kome je svaka kompetencija ispitivana preko pet zadataka, sprovedeno je 2009. godine, na uzorku od 2523 učenika, reprezentativnom za Republiku Srbiju i stratifikovanom prema distribuciji unutar školskih uprava i veličini škola. Rezultati pokazuju da prosečna postignuća učenika odgovaraju očekivanim za svih 8 kompetencija: razumevanje povezanosti između žive i nežive prirode na manje očiglednim primerima (37.5% u odnosu na očekivanih 25% i više); razumevanje funkcionalne povezanosti različitih delova živih bića (38.7%); razumevanje pojava u prirodi koje nastaju zagrevanjem vode i vazduha (30.3%); primena znanja o promenama materijala (38%); čitanje geografske karte uz primenu znanja o stranama sveta i značenju kartografskih znakova (40%), razumevanje zajedničkih karakteristika

društvenih grupa i razlika među njima (27.5%); razumevanje komplementarnosti prava i obaveza članova grupa (36.5%); analiza preduslova i posledica važnih istorijskih događaja i pojava iz prošlosti Srbije (27.3%). Učenici su bolje ovladali kompetencijama iz oblasti prirodnih nego društvenih nauka, što je utvrđeno i prilikom analize osnovnog nivoa postignuća. Posmatrano po vrsti kompetencija, prosečna učenička postignuća najviša su na zadacima koji ispituju eksperimentalno mišljenje (42.3%) i kartografsku pismenost (40%), što je ohrabrujući nalaz jer se radi o kompetencijama koje su izuzetno važne za prirodno-naučne predmete u višim razredima. Postignuća su nešto niža na zadacima koji ispituju razumevanje naučnih pojmova i principa (34.5%), kao i primenu znanja na novim i manje očiglednim primerima (30.5%), a najniža su na zadacima koji traže analizu i integraciju znanja (27%). Analiza zadataka koje su učenici najlošije uradili pokazuje da u obradi sadržaja ovog predmeta, pogotovo onih iz domena društvenih nauka, više pažnje treba posvetiti sistematizaciji iskustvenih znanja i njihovom restrukturiranju u naučne pojmove.

Rad je nastao u okviru projekta 179018 Ministarstva prosvete i nauke Republike Srbije.

Ključne reči: obrazovna postignuća, viši nivoi znanja i veština, Priroda i društvo

ANKSIOZNOST I AGRESIVNOST KOD SREDNJOŠKOLACA NA KOSOVU I METOHIJI

Biljana Jaredić, Miroslav Krstić i Dragana Stanojević

Filozofski Fakultet u Kosovskoj Mitrovici

biljkaja@gmail.com

U radu smo pošli od Endlerovog shavatanja anksioznosti koji razlikuje certu i stanje (Endler, N. S., 1990), Žužulove definicije agresivnosti (Žužul, 1989) i kognitivne, afektivne i bihejvioralne komponente istog višedimenzionalnog konstrukta (Barefoot, 1992; Buss & Perry, 1992). Osnovni problem istraživanja je ispitivanje povezanosti između anksioznosti i agresivnosti, kao i razlika u nivou izraženosti ovih konstrukta kod adolescenata na Kosovu i Metohiji. Evaluacija psiholoških problema kod dece koja rastu u uslovima društvene krize može da bude prvi korak u poboljšanju razumevanja odnosa kriza-trauma i način da se

preduprede negativne posledice krize na psihički razvoj. Ovaj rad je nastao u okviru projekta „Kosovo i Metohija između nacionalnog identiteta i evrointegracija” Evidencioni broj:47023. Za obradu podataka korišćena je deskriptivna statistika, t-test i Pirsonov koeficijent korelacije. Uzorak je prigodan i činilo ga je 126 učenika srednje Tehničke škole u Zvečanu. Korišćeni instrumenti: EMAS skala anksioznosti (Endler et al., 1990) i upitnik agresivnosti (BPAQ; Buss & Perry, 1992). Izraženost stanja anksioznosti je u nivou proseka (AS-35,10), crte anksioznosti su u nivou visokog proseka (procena AS-42,48, fizička AS-48,46, nepoznata AS-43,90, svakodnevna AS-32,26), agresivnost je u nivou visokog proseka (ukupna AS-79,11, bes AS-17,35, fizička AS-21,18, neprijateljstvo AS-25,48 i verbalna AS-15,10). Postoji pozitivna i značajna korelacija između stanja anksioznosti i agresivnosti ($r < 0,01$ ukupna $r = ,470$, bes $r = ,349$, fizička $r = ,428$, neprijateljstvo $r = ,342$ i verbalna $r = ,303$) ispitanika. Pol se pokazao značajnim kod stanja anksioznosti ($r < 0,05$ $df = 54,76$, $t = 2,16$) i crte fizičke situacije ($r < 0,05$ $df = 70,36$, $t = -2,16$) i svakodnevne situacije ($r < 0,05$ $df = 68,26$, $t = 2,26$) i agresivnosti (ukupna $r < 0,01$ $df = 58,60$, $t = 2,82$ fizička agresivnost $r < 0,01$ $df = 56,60$, $t = 6,28$). Godine života imaju značajnu i negativnu korelaciju sa fizičkom agresivnošću i stanjem anksioznosti ($r < 0,05$ $r = -,21$; $r = -,18$).

Crte anksioznosti pokazuju visok prosek, što je svakako posledica života na području Kosova i Metohije. Osnovna hipoteza koja se eksplicitno može izvesti iz Žužulovog modela jeste da će se uz porast intenziteta delovanja situacijskih-stres faktora povećati i agresivnost. S obzirom da je na Kosovu i Metohiji izbila nova kriza u julu mesecu i da se iz dana u dan sve više komplikovala, očekivano je da će i nivo agresivnosti biti na visokom nivou što pokazuju i naši rezultati. Dobijeni rezultati o povezanosti anksioznosti i agresivnosti u skladu su sa dosadašnjim istraživanjima (Batanova MD, Loukas A. 2011). S obzirom na to da je istraživanje sprovedeno u jednoj srednjoj školi to u izvesnoj meri ograničava opseg uopštavanja rezultata. U nekom daljem radu mogli bi da proširimo istraživanje i na Enklave i druge srednje škole na severu Kosova i Metohije, a sve u cilju primene preventivnih programa.

Ključne reči: stanje anksioznosti, crte anksioznosti, agresivnost, adolescenti

MIŠLJENJA NASTAVNIKA O PODSTICANJU KREATIVNOSTI
U ŠKOLI**Slavica Maksić i Bojana Bodroža**

Institut za pedagoška istraživanja, Beograd

smaksic@ipisr.org.rs

Predmet proučavanja ovog rada su mišljenja nastavnika o ulozi škole u razvoju kreativnosti kod učenika. Podsticanje kreativnosti predstavlja vredan vaspitno-obrazovni cilj, ali se školi istovremeno prigovara da je repetitivna, nezanimljiva i nepodsticajna upravo u tom pogledu. Cilj ovog istraživanja bio je da se utvrdi u kojoj meri nastavnici smatraju da škola može doprineti razvoju kreativnosti učenika, kao i na koji način se to može ostvariti. Ispitivanje je sprovedeno na uzorku nastavnika koji rade u osnovnim školama u Srbiji (N=144). Primenjen je Upitnik koji je sadržao pitanja o tome koliko se u školi može podsticati kreativnost učenika i kako škola može doprineti razvoju kreativnosti. Prikupljeni podaci analizirani su kvalitativno (tematska analiza), a potom sumirani i kvantitativno prikazani (u obliku frekvencija i procenata). Rezultati ukazuju da većina nastavnika (91%) veruje da škola može u velikoj meri da doprinese razvoju kreativnosti učenika. Nastavnici najčešće izjavljuju da se kreativnost može podržati stvaranjem podsticajne školske klime (32,6%), koja podrazumeva slobodu izražavanja, prostor za eksperimentisanje, uvažavanje ličnosti učenika, motivisanje itd. Podsticajne nastavne aktivnosti, koje podrazumevaju diferencijaciju nastave i individualizaciju učenja, navodi 30,4% nastavnika, dok 13,3% nastavnika vidi vannastavne aktivnosti kao najbolji način za podsticanje kreativnosti u školi. Od nastavnika se očekuje da bude kreativni model učenicima i da se stručno usavršava za ovu ulogu (17,8% ispitanika). Posebnu kategoriju odgovora čini sistematsko prepoznavanje kreativnih kapaciteta učenika, njihovo usmeravanje, motivisanje i obezbeđivanje materijalnih uslova, što ukazuje na potrebu za uspostavljanjem sistema upravljanja kreativnošću (17,8%). Manji broj nastavnika navodi promenu kurikuluma kao preduslov za omogućavanje razvoja kreativnosti u školama (5,2%) ili njeno veće društveno vrednovanje (4,4%). Zaključeno je da se nastavnici češće osećaju odgovorno za podsticanje kreativnosti u neposrednom školskom radu (podsticajna školska klima, nastavne i vannastavne aktivnosti, uloga nastavnika) nego što odgovornost pripisuju faktorima na višim nivoima (kurikulum, društvene vrednosti). Izvedene su implikacije za poželjne

promene na nivou učionice, obrazovnog sistema i društva koje bi podržale mišljenja nastavnika i doprinele razvoju kreativnosti u procesu obrazovanja i vaspitanja.

Ključne reči: podsticanje kreativnosti, nastavnici, osnovna škola, mišljenja

OBRAZOVANJE I STRUČNO USAVRŠAVANJE PSIHOLOGA U OSNOVNIM ŠKOLAMA U SRBIJI

Bojana M. Dimitrijević i Danijela S. Petrović

Zemunska gimnazija i Tehnička škola "Ub", Filozofski fakultet u

Beogradu

bojana.dim@gmail.com

Najveći broj psihologa u obrazovanju radi upravo u osnovnim školama. Njihovo inicijalno obrazovanje se razlikuje zavisno od toga kada i gde su završili osnovne studije. Kako zahtevi posla i aktuelne promene u obrazovnom sistemu od psihologa traže kontinuirano stručno usavršavanje, kao i kvalitetno strukovno oragnizovanje i povezivanje, cilj našeg istraživanja bio je da se upoznamo sa ovim aspektima profesije psihologa. Uzorak je bio prigodan i činilo ga je 105 stručnih saradnika iz osnovnih škola sa teritorije Srbije. Za potrebe istraživanja konstruisan je upitnik sastavljen od 50 stavki kojim su prikupljeni podaci o obrazovanju, usavršavanju i različitim aspektima uloge psihologa.

Rezultati istraživanja pokazuju da najveći broj ispitanika ima zvanje diplomiranog psihologa (80%), a potom diplomiranog školskog psihologa-pedagoga (10.5%). Više od 3/4 ispitanika se izjašnjava da je završilo studije bez usmerenja. Najveći broj njih ima završene samo diplomatske studije (92.4%), oko 5% magistarske, a oko 3% i master studije. Nešto više od 1/4 ispitanika nikada nije prisustvovalo naučnim skupovima psihologa, dok se približno po 20% ispitivanih psihologa izjašnjava da su naučnim skupovima prisustvovali pre više od deset godina, pre nekoliko godina, odnosno prošle godine. U toku ove godine naučnim skupovima prisustvovalo je oko 8% psihologa. Oko 5% ispitivanih psihologa nije učestvovalo ni u jednom obliku stručnog usavršavanja do sada, dok su ostali u proseku završili oko 13 obuka. Značajan broj ispitanika (3/4) nikada nije izlagao na naučnim skupovima psihologa, dok se približno 10% njih izjašnjava da su izlagali pre više od deset, odnosno pre nekoliko

godina, a svega 3% procenta u toku prethodne godine. Oko 70% psihologa iz našeg uzorka nije nikada objavilo članak u naučnom časopisu. Ispitivani psiholozi se uglavnom izjašnjavaju da prate savremenu stručnu literaturu često (preko 50%), ili povremeno (preko 35%), ali preko 7% posto njih kaže da to ne čini nikada. Svega oko 1/2 ispitanika iz našeg uzorka su članovi Društva psihologa. Licencu za rad u obrazovanju ima 3/4 ispitanika.

Navedeni rezultati govore o niskoj uključenosti psihologa iz prakse u istraživački rad, kao i da određeni broj njih nema nikakav oblik stručnog usavršavanja nakon osnovnih studija, pa ni kroz praćenje stručne literature. S obzirom na opsežne promene u obrazovnom sistemu koje su započete ili tek slede ovo bi moglo otežati prilagođavanje i adekvatno izlaženje u susret zahtevima.

Rad je nastao u okviru projekta 179018 Ministarstva prosvete i nauke Republike Srbije.

Ključne reči: psiholozi, obrazovanje, usavršavanje, strukovno povezivanje, reformske promene

EFEKAT SIMETRIČNE VRŠNJAČKE INTERAKCIJE NA POČETNO OVLADAVANJE ČITALAČKOM PISMENOŠĆU

Nevena Buđevac i Aleksandar Baucal

Učiteljski fakultet, Beograd; Laboratorija za eksperimentalnu psihologiju,
Filozofski fakultet, Beograd; Odeljenje za psihologiju, Filozofski fakultet,
Beograd
nbudevac@f.bg.ac.rs

Čitalačka pismenost jedna je od ključnih kompetencija, kako za obrazovni uspeh, tako i za efikasno učešće pojedinca u svakodnevnim aktivnostima u okviru savremenog društva. Pored doslovnog razumevanja značenja teksta, ona uključuje niz drugih funkcionalno primenljivih znanja i veština, poput identifikovanja glavnih i sporednih ideja teksta, izvođenja različitih zaključaka, uspostavljanja odnosa među različitim podacima iz istog ili različitih izvora i dr. Podstaknuto nalazima istraživanja koji govore o podsticajnom delovanju simetrične vršnjačke interakcije, prema kojima do razvoja novih kompetencija može da dođe kroz dijalog u okviru koga se razmenjuju i diskutuju različite ideje, bez obzira na njihovu početnu ispravnost, ovo istraživanje bavi se mogućnostima razvoja

čitalačke pismenosti kroz simetričnu interakciju na uzrastima kada su veštine označene kao ključne za učešće u delotvornoj diskusiji (izgradnja saradnje, koordinisanje različitih mišljenja, argumentacija) još uvek nedovoljno razvijene. Takođe, cilj nam je bio da proverimo da li na mogućnost razvoja čitalačke pismenosti kroz ovaj vid interakcije utiče nivo postignuća na testu čitalačke pismenosti sa kojim deca ulaze u interakciju. Istraživanje je imalo tri faze – pretest (individualno ispitivanje testom čitalačke pismenosti); interaktivnu fazu (deca iz EG su zajedno sa vršnjakom istovetnog postignuća radila zadatke iz zone narednog razvoja, a deca iz KG su iste zadatke radila samostalno); posttest (individualno ispitivanje testom čitalačke pismenosti). U prvoj fazi ispitano je 149 dece prvog i 171 dece četvrtog razreda osnovne škole. Potom je izdvojeno po 10 parova i 10 kontrolnih ispitanika u svakoj od narednih grupa: prvaci niskog početnog postignuća, prvaci prosečnog početnog postignuća, četvrtaci niskog početnog postignuća i četvrtaci prosečnog početnog postignuća. Rezultati su pokazali da postoji interakcija faktora pretest/retest i početnog postignuća (nisko/prosečno), tj. deca niskog početnog postignuća na oba uzrasta napreduju kroz simetričnu interakciju, dok deca prosečnog početnog postignuća ostaju na istom nivou ($F(1, 28)=20,19$; $p=,00$). Iako nalazi ranijih istraživanja ukazuju na to da se delotvornost ovog vida interakcije sastoji u prilici da se kroz dijalog kritički razmatraju različite ideje, analiza dijaloga navodi na zaključak da je napredak dece niskog početnog postignuća rezultat motivacionog efekta koji potiče od prilike da se kroz razgovor sa vršnjakom potvrde sopstvene ideje.

Rad je nastao u okviru projekata 179018 i 179033 Ministarstva prosvete i nauke Republike Srbije.

Ključne reči: čitalačka pismenost; simetrična vršnjačka interakcija; nisko početno postignuće; prosečno početno postignuće

KO SU UČENICI U RIZIKU OD NAPUŠTANJA ŠKOLE

Dušica Malinić i Slavica Maksić

Institut za pedagoška istraživanja, Beograd, Srbija

dmalinic@rcub.bg.ac.rs

Napuštanje školovanja je proces koji najčešće podrazumeva kontinuirano doživljavanje neuspeha sa brojnim negativnim

socioemocionalnim posledicama po učenika, njegovu porodicu i šire okruženje. Prepoznavanje karakteristika učenika koji su u visokom riziku od napuštanja škole predstavlja bitan faktor za adekvatno intervenisanje u pravcu predupređivanja ovog problema. Budući da su učenici ponovci prepoznati kao grupa u najvećem riziku od napuštanju školovanja, sprovedeno je istraživanje o korelatima školskog postignuća. Uzorak je činilo 367 učenika od petog do osmog razreda (186 ponovaca i 181 ne ponovac) osnovne škole. Istraživanje je sprovedeno u dve faze. U prvoj fazi ispitivanja, izdvojene su karakteristike socioporodičnog konteksta i odnosa učenika prema školi koje su značajno korelirale sa postignućem učenika. U drugoj fazi, ove karakteristike su dalje analizirane primenom binarne logističke regresije sa ciljem da se utvrdi koje od njih imaju najveći specifični doprinos predviđanju statusa ponovaca. Grupa ponovaca se značajno razlikovala od grupe ne ponovaca prema sledećim karakteristikama: pol ($B=-2.43$, $p=.002$), obrazovni nivo oca ($B=-.328$, $p=.352$), obrazovni nivo majke ($B=-1.28$, $p=.000$), broj dece u porodici ($B=.86$, $p=.025$), zainteresovanost roditelja za školske aktivnosti deteta ($B=-1.82$, $p=.050$), način odlučivanja u porodici (odlučuje otac $B=5.91$, $p=.000$; odlučuju roditelji sa decom $B=2.02$, $p=.036$; roditelji odlučuju $B=1.88$, $p=.037$), odgovornost roditelja za neuspeh ($B=-1.04$, $p=.000$), učenikov nedostatak predznanja iz većine nastavnih predmeta ($B=-2.12$, $p=.007$), sporo učenje ($B=-1.24$, $p=.065$) i pomoć nastavnika na času ($B=-1.54$, $p=.035$). Na osnovu dobijenih rezultata utvrđeno je da su šanse za ponavljanje znatno veće za učenike koji poseduju sledeće karakteristike: muškog su pola; potiču iz porodica sa većim brojem dece; iz porodica u kojima dominira autoritarni način odlučivanja; imaju manje obrazovane roditelje koji su nezainteresovani za školske aktivnosti dece; imaju izvesne kognitivne teškoće u učenju (sporo uče, nemaju dovoljno predznanja iz većine predmeta i potrebna im je pomoć nastavnika na času). Izvedene su pedagoške implikacije za angažovanje škole na prevenciji školskog neuspeha, sa naglaskom na angažovanju stručnih saradnika, od kojih se očekuje osmišljavanje strategija pomoći i kreiranje programa podrške za potencijalno neuspešne učenike. Ovi programi treba da uključe rad sa učenicima, nastavnicima i roditeljima, individualno i grupno savetovanje učenika, formiranje timova nastavnika za dopunsku nastavu i drugo.

Ključne reči: napuštanje školovanja, školski neuspeh, ponavljanje razreda, učenici u riziku

PO ČEMU SE RAZLIKUJU STUDENTI SA VISOKOM I NISKOM PROKRASINACIJOM?

Valentina Kalaj, Rada Mimić i Tijana Sretković Odsek za psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Novom Sadu
valentina.kalaj@gmail.com

Osećaj psihološke neprijatnosti koji se javlja usled odlaganja zadatka koji je neophodno izvršiti naziva se prokrastinacija. Predispitna anksioznost se izdvojila kao najbolji prediktor akademske prokrastinacije i kao varijabla po kojoj se najviše razlikuju osobe sa visokim i niskim nivoom prokrastinacije. Pored ostalih varijabli koje su se u dosadašnjim istraživanjima pokazale povezane sa prokrastinacijom, u ovom istraživanju ćemo uzeti u obzir i iracionalna i racionalna uverenja, zatim koping strategije (rešavanje problema, traženje socijalne podrške i izbegavanje), kao i negativni afektivitet. Cilj istraživanja je da ispitamo po kojima od ovih varijabli se značajno razlikuju studenti sa niskim i visokim nivoom prokrastinacije. Sto trideset dva studenta različitih fakulteta u Novom Sadu (45 muškaraca i 87 žena), prosečne starosti 23 godine, ispunili su upitnike: Skalu prokrastinacije, Upitnik predispitne anksioznosti, Skalu vitalnosti, Inventar koping strategija, Skalu negativnog afektiviteta, i Skalu iracionalnih uverenja. Na osnovu skora na skali prokrastinacije, ispitanici su medijan-split tehnikom podeljeni u one sa niskom i visokom prokrastinacijom. Rezultati diskriminativne analize pokazuju da postoje statistički značajne razlike između studenata sa niskim i visokim nivoom prokrastinacije ($\chi^2(5)=13,62$; $p<.05$; $R_c=.32$), a na osnovu matrice strukture uočavamo da su one najizraženije na negativnom afektivitetu, vitalnosti i predispitnoj anksioznosti, a razlikama doprinose i strategija rešavanja problema i izbegavajuća koping strategija. Vitalnost i rešavanje problema negativno koreliraju sa diskriminativnom funkcijom. Na osnovu položaja centroida grupa zaključujemo da studenti koji više prokrastiniraju imaju i više skorove na diskriminativnoj funkciji. Dobijeni rezultati većinom potvrđuju naša očekivanja, uz opasku da afektivni konstrukti diskriminšu „prokrastinatore” od „neprokrastinatora” bolje kod kognitivnih. Uočavamo da, protivno našim pretpostavkama, razlikovanju dve grupe studenata nisu doprinela njihova iracionalna uverenja, dok strategija rešavanja problema jeste, što ukazuje na važnost razvijanja ove veštine kod studenata. Treba naglasiti da dobijene razlike nisu velike, model objašnjava relativno mali procenat varijanse i tačno klasifikuje oko

dve trećine slučajeva. U budućim istraživanjima korisno bi bilo specifično meriti akademsku prokrastinaciju na studentskoj populaciji i ispitivanje sprovoditi u periodu pre ispitnog roka, kako bismo dobili tačnije samoprocene.

Ključne reči: prokrastinacija, predispitna anksioznost, koping strategije, vitalnost

MIŠLJENJE NASTAVNIKA O EKSTERNO-INTERNOM NACIONALNOM TESTIRANJU

Zorica Minić, Vesna Lazović i Slađa Nikić

Ispitni centar

zorica.minic@iccg.edu.me

Nacionalna testiranja obavezna su za sve osnovne škole u Crnoj Gori. Škole na kraju prvog i drugog ciklusa, na osnovu eksterno pripremljenih zadataka, provjeravaju znanja učenika. Za pripremu testova odgovoran je Ispitni centar. Nacionalno testiranje školske 2010/11. godine imalo je eksterno-interni karakter, testove priprema Ispitni centar a realizaciju i ocjenjivanje organizuje škola. Testiraju se maternji jezik i književnost i matematika u trećem razredu, a maternji jezik i književnost, matematika i prvi strani jezik u šestom razredu. Testiranjem je obuhvaćena cijela populacija učenika trećeg i šestog razreda u Crnoj Gori (oko 7000 po razredu). Istovremeno su nastavnici koji predaju u trećem i šestom razredu popunjavali upitnik. Struktura upitnika: Prvi set pitanja se odnosio na procjenu relevantnosti znanja koja su ispitivana testom. Sljedeća grupa pitanja se odnosila na procjenu uticaja testiranja na rad nastavnika: U trećem setu pitanja procjenjivali su uticaj testiranja na nastavu, učenje, kriterijume ocjenjivanja, unaprjeđivanje rada škole (za samoevaluaciju), poboljšanje nastavnih programa... Nastavnici testiranih odjeljenja su procjenjivali pojedina obilježja svojih učenika: osnovna znanja, znatiželja, zainteresovanost za predmet, motivacija za ostvarivanje postignuća, korišćenje viših kognitivnih procesa, sposobnost inovativnog i kreativnog rješavanja problema, praktična primjena znanja u novim situacijama i vještina učenja. Uzorak Upitnikom je obuhvaćeno 867 nastavnika. Većina anketiranih je ženskog pola (73,7%). Što se tiče predmeta koji predaju, najviše je nastavnika razredne nastave (43,37%), a približno je jednak procenat nastavnika maternjeg jezika i književnosti, matematike i

engleskog jezika. Rezultati Nastavnici su zadovoljni testom znanja, u skladu je sa njihovim očekivanjima (86,27%), procjenjuju da je učenicima bio lak i zanimljiv, ispitivalo se važno znanje. Ipak 66,21% nastavnika, najčešće učitelja i nastavnika maternjeg jezika se izjašnjava da je bilo nejasnih pitanja. Nastavnici smatraju da im ugled zavisi od rezultata (39,33%). Češće to smatraju nastavnici sa dužim radnim stažom. Veliki procenat anketiranih nastavnika je povećao zahtjeve prema učenicima (41,92%) a preko 60% njih je pripremalo posebno učenike za testiranje, provodilo predtestiranje a više od pola (52,94%) je gradivo usmjerilo ka sadržaju testa. Nastavnici visoko procjenjuju sva obilježja svojih učenika navedena u upitniku.

Ključne reči: Eksterno-interno testiranje, test znanja, nastavnici

MATEMATIČKA SAMO-EFIKASNOST U DVE KULTURE: MODEL PUTA I ADEKVATNE INTERVENCije

Ognjen Korać, Sofija Čerović

Odeljenje za psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu
ognjen.korach@gmail.com

Cilj rada je da kroz izradu modela puta pokaže kako se značajan procenat varijanse matematičkog postignuća u PISA 2003 ispitivanju može predstaviti delovanjem 3 varijable, uz specifikaciju obrazca njihovog uticaja sa uzročnim vezama.

U ovom istraživanju korišćen je uzorak iz PISA 2003 ispitivanja sa ukupnim brojem od 267 997 ispitanika.

Izvršena je sekundarna analiza podataka pomoću analize putanja. Korišćena su dva modela. Prvi, bazični, u koji je uključen samo direktan uticaj socio-ekonomskog statusa (SES) na matematičko postignuće i drugi, koji spada u rekurzivni model sa dvostrukom parcijalnom medijacijom. Prediktorske varijable u ovom modelu su SES, matematička samo-efikasnost (MSE) i matematička anksioznost (MA), a kriterijumska varijabla je skor na PISA 2003 testu matematičke pismenosti, pri čemu na matematičku pismenost SES deluje direktno i indirektno preko MSE i MA, MSE deluje direktno i indirektno preko MA, dok MA deluje direktno. Ovako definisan model nam omogućava da odgovorimo na pitanja: (a) u kojoj meri MSE i MA posreduju delovanje SES-a učenika na razvoj matematičke pismenosti i (b) na koji način MSE i MA utiču na

razvoj matematičke pismenosti. Osim toga, analiza je sprovedena prvo na podacima za sve zemlje (univerzalni model koji omogućava dobijanje modalnih relacija između prediktora i kriterijumske varijable), a zatim je model testiran za dve zemlje koje spadaju u konfučijanske (Japan i Koreja) i dve zemlje sa Balkana (Srbija i Grčka). Ovaj deo analize je omogućio da se uporede kulturološke razlike u relacijama između prediktorskih i kriterijumske varijable.

Pomoću path analize dobijeni su parametri za ispitivane modele. Bazični model objašnjava 25%, a model sa medijacijom 39% varijanse matematičke pismenosti u svim zemljama. Kad se analiziraju samo konfučijanske zemlje, bazični objašnjava 14%, a model sa medijacijom 40% varijanse. U balkanskim zemljama bazični objašnjava 16% varijanse matematičke pismenosti, a model sa medijacijom 30%.

Direktan uticaj SES-a na matematičku pismenost je najveći u univerzalnom modelu ($p_{13}=.38$), a na MSE u konfučijanskom ($p_{12}=.33$). Direktni uticaj MSE na matematičku pismenost je najveći u konfučijanskom modelu ($p_{23}=.54$), a direktni uticaj MA na matematičku pismenost je najveći u balkanskom ($p_{43}=-.25$).

Budući da u konfučijanskim zemljama MSE više utiče na postignuće trebalo bi je razvijati, dok bi u balkanskim zemljama trebalo ispitivati uzroke i načine prevladavanja MA.

Ključne reči: PISA, samo-efikasnost, matematička anksioznost, kroskulturalne razlike

KAKO NASTAVNICI PRIPRAVNICI OPAŽAJU PRIPRAVNIŠTVO

Vera Rajović, Lidija Radulović i Nataša Simić

Centar za obrazovanje nastavnika, Filozofski fakultet u Beogradu
vrajovic@f.bg.ac.rs

Ovaj rad ima za cilj da ukaže na iskustva nastavnika tokom pripravničkog staža, koja mogu biti osnova za dodatna preispitivanja jasnoće uloga mentora i pripravnika i adekvatnosti prakse licenciranja čije su promene upravo u toku. Uzorak sačinjava 384 nastavnika različitih školskih predmeta iz svih krajeva Srbije, koji su popunili upitnik sačinjen od 16 pitanja, sastavljen za potrebe istraživanja. Pored sociodemografskih varijabli, prikupljeni su podaci o opaženim poteškoćama i dobitima tokom

pripravničkog staža, izvorima podrške, kao i sugestije o tome kako promeniti proces uvođenja u posao i ispit za licencu. Utvrđeno je da je najveći problem sa kojim su se tokom pripravništva susreli strah i neizvesnost u vezi sa pripremom za ispit za licencu, pre svega zbog nedovoljne informisanosti o procedurama i očekivanjima. Njih 64% je saopštilo da su im u periodu pripravništva najveću pomoć pružale kolege, dok je manji broj njih naveo mentora kao izvor podrške. Prema njihovim odgovorima, tokom perioda pripravništva naučili su kako teorijska znanja primeniti u praksi i to najviše o tome kako raditi sa učenicima s problemima u ponašanju, kako stvoriti pozitivnu atmosferu u odeljenju i stekli su predstavu o oblicima stručnog usavršavanja. Najviše su o ovome naučili od kolega (70.7%), mentora (45.7%) i od pedagoško-psihološke službe u školi (23.6%). Najveće zamerke tiču se same strukture ispita, pre svega zahteva da se održi čas u nepoznatoj sredini. Više od dve trećine smatra da bi im programi za rad sa decom iz marginalizovanih grupa tokom pripravničkog staža bio od velike koristi. Na osnovu dobijenih rezultata može se zaključiti da program pripravništva treba jasnije strukturisati, mentore na pažljiviji način birati i kroz treninge im jasnije predložiti njihovu ulogu, kao i preispitati same zadatke unutar ispita za licencu. Istaknut je značaj dobijenih podataka za koncepciju pripravništva i mentorstva kao faza profesionalnog razvoja, u kojoj je uloga mentora da obezbedi podršku pripravniku u procesu učenja koje vodi njegovoj integraciji u školu kao zajednicu koja uči.

Rad je nastao u okviru projekta 179018 Ministarstva prosvete i nauke Republike Srbije.

Ključne reči: pripravnici, mentori, pripravništvo, ispit za licencu, profesionalni razvoj nastavnika

STAVOVI MATURANATA PREMA UPISU NA FAKULTET

Boris Kordić i Lepa Babić

Fakultet bezbednosti, Univerzitet u Beogradu, Poslovni fakultet,

Univerzitet Singidunum

kordic@fb.bg.ac.rs

Mladi ljudi se nalaze u posebno nezgodnoj poziciji jer se suočavaju sa problemom nezaposlenosti na početku svoje karijere. Kolika je svest mladih ljudi o značaju obrazovanja za bolje pozicioniranje na tržištu rada

može se proveriti kroz stavove maturanata prema nastavku školovanja nakon završene srednje škole. S tim ciljem je sprovedeno istraživanje na prigodnom uzorku maturanata u Beogradu. Ukupan uzorak čine 203 maturanta (100 devojki i 103 mladića) uzrasta između 17 i 19 godina. Obuhvaćene su sledeće škole, odnosno smerovi: Četvrta gimnazija (54), Druga ekonomska (43), Elektroprivredna (37), Železničko-tehnička (27), Farmaceutsko-fizioterapeutska – farmaceutski tehničar (21) i Farmaceutsko-fizioterapeutska – maser (21). Upitnik se sastojao od tvrdnji koje govore o prethodnom školovanju, o odnosu prema znanju, o stavovima prema fakultetu, o očekivanjima od budućeg posla i o ličnom angažovanju na sticanju znanja. Odgovori na tvrdnje su dati u obliku petostepene Likertove skale. Faktorskom analizom glavne komponente sa promax rotacijom smo izdvojili šest faktora i dali im redom sledeća imena: „fakultet je budućnost”, „savesno školovanje”, „ulaganje u obrazovanje“, „drugim sredstvima do karijere”, „diploma” i „uticaj roditelja”. Zatim je urađena hijerarhijska klaster analiza uz optimizaciju Wardovog kriterijuma. Ustanovljene su četiri tipične grupe maturanata: 1. Studiozni (72 ispitanika) – cene visoko obrazovanje i ulaganje u njega; 2. Školomrzci (38 ispitanika) – nesavesno se odnose prema školovanju iako umereno cene visoko obrazovanje; 3. Karijeristi (8 ispitanika) – koriste sva sredstva da obezbede karijeru uključujući visoko obrazovanje, savesan odnos prema školi i uticaj roditelja, a diploma se posmatra instrumentalno, kao sredstvo ostvarenja ciljeva; i 4. Znanjemrsci – ne cene obrazovanje ni diplome, a spremni su da grade karijeru drugim sredstvima. Rezultati pokazuju da maturanti visoko cene znanje i obrazovanje i povezuju ga sa boljom perspektivom u karijeri i uspehom u poslu. S tim je povezana spremnost maturanata da upišu fakultet. Međutim, stavovi prema obrazovanju nisu adekvatno povezani sa radnim navikama. Kod velikog broja maturanata školske navike su slabo izgrađene a motivacija za školovanjem je takođe slaba. Slabe radne navike i nedovoljna motivacija predstavljaju otežavajući faktor u prilagođavanju maturanata na buduće studiranje.

Ključne reči: maturanti, fakultet, visoko obrazovanje, karijera, diploma

EFFICACY, MOTIVATION AND SOURCES OF STRESS AT
TEACHERS IN MACEDONIA**Frosina Denkova, Sofija Arnaudova i Ivan Trajkov**

Telekom Makedonija, Filozofski fakultet, Univerzitet Skopje

sofijaarnaudova@yahoo.com

Teachers are lifelong learners. Known as professional development, this education helps teachers to stay up to date with new trends and learn fresh strategies, techniques and methods for classroom challenges. According to the thesaurus of the Educational Resources Information Center (ERIC) database, *professional development* refers to "activities to enhance professional career growth." Such activities may include individual development, continuing education, and in-service education, as well as curriculum writing, study groups, and peer coaching or mentoring. But not every teacher has the same personal characteristics that can influence in their further career.

The main aim of this research was to examine if there is a connection between efficacy, motivation and sources of stress at primary and secondary teachers and if there are differences in above mentioned characteristics between primary and secondary teachers.

For measuring the teachers' characteristics three questionnaires were used: Scale for measuring self efficacy (Petrovic, D.), Scale for measuring sources of teachers' stress (Boyle et. Al) and Scale for measuring teachers motivation (Petrovic, D.).

The sample of this research was consisted from 208 teachers (103 from primary school and 105 from secondary schools).

Data showed that there is negative connection between teachers stress and teachers motivation ($r=-,281$, $p<0,01$) and teachers stress and teachers efficacy ($r=-,178$, $p<0,01$). But, there is positive connection between teachers motivation and teachers efficacy ($r=,442$, $p<0,01$).

Comparison between to examined groups (primary and secondary teachers) showed significant differences in the level of motivation ($t=-2,105$, $p<0,05$), since secondary school teachers have higher level of motivation.

We can conclude that self-efficacy, motivation and sources of stress are very important constructs in teachers' professional development and have high influence in the educational process.

Key words: self efficacy, motivation, sources of stress, teachers

NAČIN KORIŠĆENJA VREMENA KOD SREDNJOŠKOLACA U SRBIJI: STRUKTURIRANE AKTIVNOSTI

Marina Videnović, Jelena Pešić i Dijana Plut

Institut za psihologiju

mvidenov@f.bg.ac.rs

Istraživanja načina na koje mladi koriste vreme pokazuju da je učešće u strukturiranim i produktivnim aktivnostima povezano sa boljim akademskim postignućima i pozitivnim razvojem mladih, dok nestrukturirano i pasivno provođenje vremena povećava verovatnoću javljanja rizičnih ponašanja i nekonstruktivnih razvojnih ishoda. Zanimalo nas je koliko vremena srednjoškolci u Srbiji svakodnevno provode u strukturiranim aktivnostima, kao i da li u tom pogledu postoje razlike u odnosu na rezultate kros-kulturne studije, u kojoj su upoređivani mladi iz SAD, Zapadne Evrope i Istočne Azije. Istraživanje je sprovedeno krajem 2007. godine, na uzorku od 2419 srednjoškolaca, stratifikovanom po regionu (Beograd, Severna, Centralna i Južna Srbija), uzrastu (I-IV razred) i tipu škole (gimnazije i srednje stručne škole). Primenjen je metod budžeta vremena: u retrospektivnom 24-časovnom vremenskom dnevniku ispitanici su, za svaki polučasovni interval, opisali aktivnosti u koje su bili uključeni, mesta na kojima su ih proveli i osobe s kojima su bili u interakciji, tokom jednog radnog dana i jednog dana vikenda. Rezultati pokazuju da u strukturiranim aktivnostima mladi tokom radnog dana provode u proseku 7.6 h (od čega 5.2 h u školi), a tokom vikenda 2.3 h, što je praktično isto kao radnog dana kada se izuzme boravak u školi. Kao i u drugim postindustrijskim društvima, škola predstavlja najznačajniji činilac strukturirane i razvojno produktivne prakse mladih. Spski srednjoškolci u školi provode nešto više vremena nego mladi u Evropi (4.8 h), značajno više nego mladi u SAD (3.8 h), a manje nego mladi u Istočnoj Aziji (6.5 h). U učenju i radu na domaćim zadacima oni provode 77 min, što je značajno više nego u SAD (30 min), slično kao u Evropi (75 min), a primetno manje od Istočne Azije (1.5 h), gde je najizraženija akademska orijentacija. Za razliku od tradicionalne eko-niše odrastanja, plaćeni i kućni poslovi značajno su manje zastupljeni: u pogledu kućnih poslova (23 min) nema bitnih razlika u odnosu na druge sredine, dok u pogledu plaćenog rada (10 min) razlika postoji u odnosu na mlade u SAD (50min). Mladi u Srbiji manje se bave sportom (25 min) od svojih vršnjaka u SAD (50 min) i Evropi (45 min), a više od mladih u Istočnoj Aziji (10 min).

Hobi i ostale stvaralačke aktivnosti su vrlo malo zastupljene, a specifičnost Srbije je i da praktično nema volonterskog rada i organizovanih aktivnosti u klubovima za mlade.

Rad je nastao u okviru projekta 179018 Ministarstva prosvete i nauke Republike Srbije.

Ključne reči: mladi, korišćenje vremena, kros-kulturne studije

POTREBE NAJUSPEŠNIJIH STUDENATA ZA PROGRAMIMA PRAKSE

Zora Krnjaić i Tijana Maksimović

Institut za psihologiju Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu,
Beogradska otvorena škola
zkrnjaic@f.bg.ac.rs

Fond za mlade talente svojim stipendistima pored finansijske pruža i druge oblike podrške za usavršavanje i unapređivanje njihovog profesionalnog i ličnog razvoja. Neki od oblika podrške ostvaruju se i kroz rad Centra za karijerno vođenje i savetovanje stipendista Fonda i za njih organizovanu praksu. Reč je o primenjenom projektu koji za stipendiste Fonda, u nadležnosti Ministarstva omladine i sporta, sprovodi Beogradska otvorena škola. Ovaj rad predstavlja deo inicijalnog istraživanja koje se bavi potrebama i očekivanjima stipendista Fonda u pogledu stručne i studentske prakse. Izdvojeni su problemi koji se odnose na zainteresovanost stipendista za učešće u programima prakse, njihovu stručnu mobilnost i spremnost da obavljaju praksu van najuže oblasti svojih studija, kao i očekivanja stipendista od programa prakse i ustanove u kojoj bi bila organizovana. Istraživanje je sprovedeno putem onlajn upitnika, a link ka internet stranici sa upitnikom upućen je putem elektronske pošte stipendistima Fonda koji su dobili stipendiju po konkursima za najbolje studente završnih godina fakulteta u Srbiji od 2008/9 do 2010/11. godine. Upitnik je tokom oktobra 2011. popunilo 627 stipendista različitih fakulteta uključujući naučne studijske grupe i umetnosti. Rezultati govore da je 95% ispitanika zainteresovano da prođe kroz program studentske ili stručne prakse, a 72% samo u oblasti koju su studirali ili studiraju. Iako se odgovori razlikuju po studijskim grupama, studenti gotovo svih grupa smatraju da bi mogli da primene svoja znanja u oblasti marketinga, odnosa sa javnošću, u medijima, upravljanju ljudskim

resursima i delimično u administraciji i kulturi. Preferirane ustanove u kojima bi obavili praksu su privatne poslovne kompanije (za oko 72% stipendista), državna preduzeća ili naučno/istraživački instituti, a najmanje su zainteresovani za praksu u ustanovi kulture ili malom/srednjem preduzeću (38%). Najviše stipendista, oko 80%, od prakse očekuje da stekne nova znanja, veštine i radno iskustvo, odnosno mogućnost za zaposlenje. Oko 50% u praksi vidi mogućnost za obavljanje konkretnog projekta, upoznavanje sa svetom rada i poboljšanje sadržaja CV-ja. Rezultati imaju praktične implikacije, ukazuju da je stipendistima, najuspešnijim studentima akademskih studija, potrebno praktično iskustvo i da njihova mobilnost u pogledu oblasti u kojima bi obavljali praksu nije velika.

Rad je nastao u okviru projekta 179018 Ministarstva prosvete i nauke Republike Srbije.

Ključne reči: stipendisti, Fond za mlade talente, studenti, karijerno vođenje i savetovanje, stručna i studentska praksa

POVEZANOST IZMEĐU ODNOSA PREMA ŠKOLI I USPEHA UČENIKA

Jelena Radišić i Marina Videnović

Filozofski fakultet, Institut za psihologiju

beoralex@eunet.rs

Cilj istraživanja je utvrđivanje da li se na osnovu odnosa prema školi mogu razlikovati grupe učenika. U analizu su ušli učenici koji su učestvovali u PISA ciklusu 2009. Primenom hijerarhijske klaster analize (ward method) izdvojene su tri grupe ispitanika. Diskriminativnom analizom su izdvojene dve funkcije na osnovu kojih je tačno klasifikovano 83% ispitanika ($r=0,73$ $df=54$ $p=0,00$; $r=0,62$ $df=26$ $p=0,00$). Prva funkcija je zasićena varijablama koje se odnose na prisustvo visoke motivacije. Druga funkcija se odnosi na prisustvo anksioznosti u susretu sa školskim obavezama. Ispitanici iz prve grupe imaju pozitivne centroide i na prvoj (0,92) i na drugoj (0,74) funkciji. To su učenici koji su visoko motivisani i visoko anksiozni. Druga grupa ispitanika je nezainteresovana, ima negativan centroid i na prvoj (-1,07) i na drugoj funkciji (-0,106). Treća grupa učenika ima pozitivan centorid na prvoj (1,385), ali negativan na drugoj funkciji (-1,825). Radi se o motivisanim i neanksioznim učenicima.

U radu je ispitivana značajnost razlike između ovih grupa, s obzirom na uspešnost na skalama pismenosti u okviru PISA testiranja (skale matematičke, čitalačke i naučne pismenosti). Postignuće učenika se statistički značajno razlikuje ($F=73,33$ $df=2$ $df=4226$ $p=0,00$; $F= 57.13$ $df=2$ $df=4226$ $p=0,00$; $F= 57.13$ $df=2$ $df=4226$ $p=0,00$). U sva tri slučaja, najbolje rezultate postižu učenici koji su motivisani i neanksiozni. Ostale dve grupe postižu statistički značajno lošije rezultate, ali se međusobno ne razlikuju. Kada se poredi školski uspeh ove tri grupe učenika, takođe su prisutne statistički značajne razlike ($F=110,27$ $df=2$ $df=4226$ $p=0,00$). U ovom slučaju, statistički značajno najlošiji uspeh imaju nezainteresovani učenici. Zatim slede visoko motivisani učenici, da bi učenici koji su motivisani i neanksiozni postizali najbolji uspeh. Između sve tri grupe ispitanika postoje značajne razlike. Tri grupe učenika nisu jednako verovatne, odnosno procenat učenika koji pripada drugoj daleko je veći (69%) od procenta učenika u prvoj (22%) i trećoj grupi (10%). Ovaj podatak brine upravo zbog toga što nezainteresovani učenici postižu znatno lošije rezultate kako u školi, tako i na skalama pismenosti.

Rad je nastao u okviru projekta 179018 Ministarstva prosvete i nauke Republike Srbije.

Ključne reči: motivacija, anksioznost, PISA test, uspeh u školi

RELACIJE STANJA ANKSIOZNOSTI U NASTAVI FIZIČKOG VASPITANJA I STAVA PREMA FIZIČKOM VASPITANJU

Ana Orlić, Dušanka Lazarević i Snežana Radisavljević Janić

Fakultet sporta i fizičkog vaspitanja, Univerzitet u Beogradu

anaorlic@gmail.com

Stanje anksioznosti u nastavi fizičkog vaspitanja (FV) predstavlja osećanje brige, napetosti, straha i porasta fiziološke pobuđenosti organizma koje je vezano za samu nastavu. Izraženo stanje anksionosti u nastavi može dovesti do pada motivacije i formiranja negativnih stavova prema fizičkom vaspitanju. Cilj ovog istraživanja bio je da proveriti prirodu povezanosti stanja anksioznosti u nastavi fizičkog vaspitanja i stava prema fizičkom vaspitanju kod učenika osnovne i srednje škole u našoj sredini. U istraživanju je učestvovalo 347 učenika osnovne i srednje škole. Za ispitivanje stanja anksioznosti je korišćen instrument PESAS (Physical Education State Anxiety Scale). Instrument se sastoji od 18 tvrdnji

praćenih petostepenim skalama Likertovog tipa. Tvrdnje su grupisane u tri subskale: Somatska anksioznost, Briga i Kognitivni procesi. Za ispitivanje stava prema FV korišćen je upitnik SATPE (Students' Attitudes Towards Physical Education) koji se sastoji od 20 tvrdnji praćenih petostepenim skalama Likertovog tipa. Polovina tvrdnji se odnosi na afektivnu komponentu stava (Zadovoljstvo u nastavi fizičkog vaspitanja), a druga polovina na kognitivnu (Opažena korisnost FV). Oba instrumenta su adaptirana za primenu u našim uslovima. Rezultati pokazuju da postoji statistički značajna negativna korelacija između skora na skali stanja anksioznosti i skali stavova prema fizičkom vaspitanju ($r=-0.14$, $p<0.01$). Ova korelacija ukazuje da učenici sa izraženijim stanjem anksioznosti u nastavi FV imaju negativnije stavove prema FV. Sve tri subskale stanja anksioznosti značajno koreliraju sa Zadovoljstvom u FV kao komponentom stava (Kognitivna anksioznost $r=-0.17$, $p<0.01$, Somatska anksioznost $r=-0.18$, $p<0.01$ i Briga $r=-0.14$, $p<0.01$). Opažena korisnost FV kao komponenta stava korelira samo sa Somatskom anksioznošću ($r=-0.13$, $p<0.05$). Regresiona funkcija, u kojoj su kao prediktori korišćeni skorovi sa subskala stanja anksioznosti, a kao kriterijumska varijabla skor na skali stavova prema FV, je statistički značajna ($R=0.19$; $F(3, 335)=4.00$; $p=0.008$). Kao značajan prediktor izdvojio se skor na subskali Somatska anksioznost ($\beta=-0.14$; $t=-2.19$; $p=0.029$). Ovi rezultati pokazuju da, pre svega, somatska komponenta stanja anksioznosti može voditi formiranju negativnijih stavova prema FV. Istraživanje ukazuje da je potrebno stvoriti nastavnu klimu koja će učenicima pružiti pozitivna afektivna i kognitivna iskustva, kako bi se formirali pozitivni stavovi prema nastavi fizičkog vaspitanja.

Rad je nastao u okviru projekta 179018 Ministarstva prosvete i nauke Republike Srbije.

Ključne reči: stanje anksioznosti, stavovi, fizičko vaspitanje

ZAŠTO ŽELIM DA BUDEM NASTAVNIK – STRUKTURA I
STEPEN MOTIVACIJE STUDENATA ZA POSAO NASTAVNIKA**Olja Jovanović, Nataša Simić i Vera Rajović**

Filozofski fakultet u Beogradu

oljajovanovic.ps@gmail.com

Cilj istraživanja bio je ispitivanje strukture motivacije studenata za posao nastavnika, kao i ispitivanje povezanosti dobijene strukture sa polom i samoocenom motivisanosti za posao nastavnika. Uzorak je sačinjavalo 137 studenta Filozofskog fakulteta, 40.6% muškog i 59.4% ženskog pola, koji pohađaju kurseve neophodne za sticanje nastavničkog obrazovanja. Za ispitivanje motivacije za posao nastavnika korišćen je preveden i adaptiran instrument Orientation for Teaching Survey. Instrument je pokazao visoku internu konzistentnost (Krombahova alfa 0.95). Inicijalna faktorska analiza (metod ekstrakcije Maximum likelihood, Varimax rotacija) pokazala je da postoji 13 faktora čije su svojstvene vrednosti veće od 1, ali scree plot analiza ukazala je na tri ortogonalna interpretabilna faktora kojima se objašnjava 41.6% varijanse. Prvi faktor, interpretiran je kao intrinzička motivacija – proističe iz želje da se pomaže mladima, kontinuirano usavršava i utiče na društvo. Drugi faktor nazvan ekstrinzička motivacija, ukazuje na želju za bavljenjem poslom nastavnika zbog plate, radnog vremena, dostupnosti posla, uloge autoriteta i položaja u društvu. Treći faktor može se nazvati „predodređenost” – ukazuje na motivaciju za bavljenjem poslom nastavnika jer odgovara ispitanikovom tipu ličnosti i predstavlja posao kojim je osoba oduvek želela da se bavi. Poređenjem po polu, utvrđeno je da su studenti ženskog pola statistički značajno više intrinzički motivisane od studenata muškog pola ($F=14.787$, $df=100$, $p<.000$), dok su studenti muškog pola statistički značajno više ekstrinzički motivisani od koleginica ($F=5.115$, $df=100$, $p<.05$). Analiza odgovora na pitanje o stepenu motivisanosti za posao nastavnika, izraženih na petostepenoj skali, pokazala je da je najveći broj studenata veoma motivisan (34.1%) ili neodlučan (26.4%). Ispitivanjem povezanosti dobijenih faktora i samoocene motivisanosti za posao nastavnika, ustanovljeno je da samoocena motivacije da se bude nastavnik najviše korelira s faktorom „predodređenosti” ($r=.598$, $p<.01$), zatim sa intrinzičkom ($r=.442$, $p<.01$), a najmanje sa ekstrinzičkom motivacijom ($r=.268$, $p<.01$). Može se zaključiti da su studenti koji pohađaju kurseve neophodne za sticanje nastavničkog obrazovanja u najvećem broju veoma

motivisani za posao nastavnika, te da su najviše motivisani oni koji posao nastavnika percipiraju kao kompatibilan sa sopstvenom ličnošću, zatim oni koji su intrinzički motivisani i na kraju studenti ekstrinzički motivisani.

Rad je nastao u okviru projekta 179018 Ministarstva prosvete i nauke Republike Srbije.

Ključne reči: nastavnici, studenti, motivacija, pol

SAMOPOŠTOVANJE UČENIKA I NJIHOV POLOŽAJ U ODELJENJSKOM KOLEKTIVU

Blagica Zlatković

Učiteljski fakultet u Vranju

zlatkovic77@ptt.rs

Položaj učenika u odeljenjskom kolektivu određen je percepcijom od strane drugih članova grupe, tj. zavisi od toga, koliko je on, polazeći od kriterijuma sociometrijskog izbora, poželjan za druge. S druge strane, ponašanje učenika, koje za druge može biti prihvatljivo ili neprihvatljivo, donekle je određeno načinom na koji on sebe opaža. Na taj način samoopažanje i samopoštovanje učenika može biti značajno za razumevanje položaja učenika u odeljenjskom kolektivu. Predmet našeg istraživanja je usmeren ka ispitivanju povezanosti samopoštovanja učenika i njihove prihvaćenosti i odbačenosti u odeljenjskom kolektivu. Za procenu samopoštovanja učenika korišćena je skala Suzane Harter, Profil samopercepcije za decu (Self- Perception profile for children), na kojoj deca ocenjuju sebe u pet odvojenih područja: akademske sposobnosti, socijalna prihvaćenost, sportske sposobnosti, telesni izgled i opšte samopoštovanje. Položaj učenika u odeljenjskom kolektivu procenjen je sociometrijskom metodom Jakoba Morena i izražen indeksom izbornog statusa (IIS) i indeksom statusa odbačenosti (ISO) Istraživanje je obavljeno na uzorku od 186 učenika osnovne škole (11-14 godina), sa ravnomernom raspodelom po polu. Rezultati pokazuju da je na četvorostepenoj skali najizraženije telesno samopoštovanje (2,85), zatim akademsko (2,50), socijalno samopoštovanje (2,47), sportsko (2,33) i opšte samopoštovanje (2,04). Prosečna vrednost indeksa izbornog statusa (opseg vrednosti 0-1) iznosi 0.44, dok je indeks statusa odbačenosti zanemarljiv. Povezanost između samopoštovanja učenika (opšteg, socijalnog, telesnog, sportskog, akademskog) i odbačenosti učenika u

odeljenju od strane vršnjaka nije potvrđena. Međutim, registrovana je statistički značajna, ali niska povezanost (0.21), dimenzije socijalnog samopoštovanja i prihvaćenosti od strane vršnjaka. Statistički značajna razlika u položaju učenika u odeljenjskom kolektivu, s obzirom na pol, nije potvrđena, ali postoji značajna razlika u prihvaćenosti između ispitanika različitog školskog uspeha. Dobri učenici imaju niže indekse prihvaćenosti u odnosu na vrlo dobre i odlične učenike. Učenici koji imaju pozitivnije opažanje socijalnih sposobnosti verovatno se trude da u ponašanju potvrde sliku o sebi, koriste primerene socijalne obrasce kojima ostvaruju prihvatanje od strane vršnjaka. Na osnovu dobijenih rezultata može se očekivati da jačanje samopoštovanja učenika u socijalnoj sferi može uticati na njegovo prihvatanje od strane vršnjaka u odeljenjskom kolektivu.

Ključne reči: samopoštovanje, sociometrijski status, učenici

INTRINZIČNA MOTIVISANOST DECE S INTELEKTUALNOM OMETENOŠĆU U ŠKOLSKOM KONTEKSTU

**Aleksandra Đurić-Zdravković, Mirjana Japundža-Milisavljević i
Dragosav Mutavdžić**

Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju, Beograd, Institut za
multidisciplinarna istraživanja, Beograd
adjuriczdravkovic@yahoo.com

Savremene teorije motivacije dokumentuju uticaj intrinzične motivacije (IM) na akademske performanse dece. Učenici koji uče iz radoznalosti, želje za izazovom, kompetencijom i samoopredeljenjem pokazuju viši nivo performansi u razredu, od onih postignuća koja su unapred pretpostavljena nivoom razvoja sposobnosti.

U literaturi se naglašava problem nedostatka većeg broja studija koje bi tretirale problem motivacije dece sa lakom intelektualnom ometenošću (LIO) i iznose rezultati istraživanja koji ukazuju na sniženu IM ove dece. Bogatije informacije o prirodi motivacije učenika sa LIO pomogle bi specijalnim edukatorima u stvaranju pogodnije radne sredine koja odgovara potrebama dece ove populacije.

Cilj ovog rada je utvrđivanje povezanosti IM u odnosu na starost, kao i sagledavanje korelativnog odnosa ove sposobnosti u odnosu na rodnost ispitanika.

Uzorak ovog istraživanja uključuje 120 učenika, oba pola. Kriterijumi za izbor ispitanika podrazumevali su količnik inteligencije koji se kretao u okvirima od 50 do 69, procenjen WISC skalom za procenu intelektualnih sposobnosti, kalendarski uzrast od 12 do 15 godina, odsustvo neuroloških, psihijatrijskih, senzornih, izraženih emocionalnih i kombinovanih smetnji. U svrhu procene IM korišćen je subtest Upitnika akademske samoregulacije koji procenjuje regulisanje učeničkog stila učenja, pri čemu svaki ajtem predstavlja mogući razlog angažovanja učenika na času. Upitnik je prilagođen učenicima s LIO.

Jednofaktorskom analizom varijanse ispitan je uticaj starosti na subskalu IM i utvrđena statistički značajna razlika: $F(3,116) = 5.989$, $p = 0.001$. Subjekti su po starosti podeljeni u četiri grupe. Naknadna poređenja pomoću Tukey-evog HSD testa pokazuju da se srednja vrednost postignuća na subskali akademske IM dvanaestogodišnjaka ($AS = 2.23$, $SD = 0.68$) značajno razlikuje od srednjih vrednosti postignuća ostale tri starosne grupe. U korelacionom delu istraživanja postignuća na subskali akademske IM i rodnosti nije utvrđen statistički značajan odnos $F(1,118) = 0.026$, $p = 0.872$. Pitanje tendencije pada učestalosti upražnjavanja intrinzično motivisanih aktivnosti u odnosu na starost razmatrano je sa nekoliko aspekata (nepodražajna porodična sredina, loši ekonomski uslovi, zaposlenost starijih ispitanika i sl.).

Rad je realizovan u okviru istraživanja podržanog od strane Ministarstva za prosvetu i nauku Republike Srbije (projekat broj: 179025).

Ključne reči: intrinzična motivacija, deca s lakom intelektualnom ometenošću

RELACIJE IZMEĐU MOTIVA ZA POSTIGNUĆEM UČENIKA I PERCEPCIJE RADNE EFIKASNOSTI NASTAVNIKA

Ljiljana Krneta

Fakultet politickih nauka Banja Luka, RS, BiH
krnetaljiljana@yahoo.com

U radu su analizirane relacije između motiva postignuća učenika i percepcije radne efikasnosti nastavnika. Polazi se od pretpostavke da motivacija za postignućem učenika može biti izvor razlika u percepciji radne efikasnosti nastavnika. Istraživanje je realizovano kao empirijsko-neeksperimentalno. Uzorak je obuhvatio 1150 učenika osnovnih i srednjih

škola u BiH. Obuhvaćeno je 58,78% učenika osnovnih i 41,22% učenika srednjih škola, tj. 51,56% ženskih i 48,43% muških ispitanika, uzrasta od 14-19 godina starosti. Korišten je Test motivacije postignuća sa zadovoljavajućim mjernim karakteristikama (koeficijent pouzdanosti utvrđen pomoću Spirman-Braunove formule iznosi 0,843 i Cronbach Alpha-0,812). Percepcija radne efikasnosti nastavnika operacionalizovana je Skalom percepcije radne efikasnosti nastavnika, konstruisanom za potrebe istraživanja. Skala je namijenjena za ispitivanje percepcije učenika o aktivnostima koje su karakteristične za efikasnog nastavnika. Radi se o petostepenoj Likertovoj skali koju čini 16 tvrdnji. Rezultati diskriminativne analize ukazuju da postoje statistički značajne razlike u percepciji radne efikasnosti nastavnika između učenika sa različitim nivoom motivacije za postignuće. Uočeno je da su slijedeće karakteristike efikasnog nastavnika odgovorne za razdvajanje grupa učenika sa niskim i visokim motivom postignuća : “uspješno prenosi znanja svim učenicima”, “služi učenicima kao uzor”, “podstiče razvoj darovitih učenika” i sl. Učenici koji imaju visok motiv postignuća češće percipiraju da efikasan nastavnik treba da "uspješno prenosi znanja" u odnosu na učenike sa umjerenim motivom za postignuće i učenike sa niskim motivom postignuća. Učenici sa niskim nivom motiva postignuća u većem procentu (24,43%) percipiraju da efikasan nastavnik "ne pravi razlike među učenicima", nego učenici koji imaju umjeren (10,72%) ili visok motiv postignuća (6,74%). Razlike su utvrđene i na preferenciji drugih radnih karakteristika koje treba da ima nastavnik u savremenoj školi. Za učenike sa visokim motivom postignuća, efikasan nastavnik u savremnoj školi : “služi učenicima kao uzor”(13,24%), te "uspješno priprema učenike za život"(9,12%). Dobijeni rezultati pokazuju da postoje relacije između motiva postignuća i percepcije radnih karakteristika efikasnog nastavnika, s obzirom na nivo motivacije za postignućem kod učenika završnih razreda osnovnih i srednjih škola u BiH.

Ključne riječi: motiv postignuća, percepcija radne efikasnosti nastavnika

CRTA EMOCIONALNE INTELIGENCIJE I MOTIVACIONE
ORIJENTACIJE PRI IZBORU FAKULTETA**Snežana Savić i Ivana Petrović**Ipsos Strategic Marketing, Beograd; Odeljenje za psihologiju, Filozofski
fakultet

snezana.savic@ipsos.com

U radu razmatramo odnos između crte emocionalne inteligencije (EI) i motivacionih orijentacija pri izboru fakulteta. Luison i Hjuž opisali su četiri motivacione orijentacije koje utiču na ponašanje i donošenje odluke pri izboru fakulteta: orijentaciju ka karijeri, orijentaciju ka saznanju, orijentaciju ka sporednim činionicima/dokolici i ambivalentnu orijentaciju (ponašanja vođena uticajem drugih i bez jasnih kriterijuma za izbor). U našem istraživanju, postavljena je hipoteza da su sazajna i karijerna orijentacija u pozitivnoj, a ambivalentna orijentacija u negativnoj korelaciji sa EI. Postavljanje hipoteze o vezi između orijentacije ka sporednim činionicima i emocionalne inteligencije nešto je kompleksnije. Motivacioni faktori koji definišu ovu orijentaciju izgledaju sporedno i nemaju direktne veze sa primarnim ishodom odluke, ali posredno mogu voditi pozitivnom celokupnom ishodu. Naime, ako studenti biraju okruženje koje će im više prijati i nuditi neki vid emotivne satisfakcije, to im na kraju može omogućiti da budu više motivisani za učenje i da postižu bolje rezultate. Istraživanje je obavljeno na uzorku kandidata za upis na Filozofski fakultet u Beogradu (N=369), koji su popunjavali upitnik u elektronskoj formi (juna 2011). Za ispitivanje motivacionih orijentacija konstruisana je ad hoc skala (15 stavki, Crombach Alpha = .702). Skala daje četiri faktora koji predstavljaju četiri opisana motivaciona stila. EI je merena Petridesovom TEIQue-SF skalom (30 stavki, Crombach Alpha = .865). Rezultati potvrđuju postavljenu hipotezu. Ambivalentna motivacija je u negativnoj vezi sa svim dimenzijama EI i sa globalnom crtom EI. Najveća negativna korelacija zabeležena je između ambivalenosti i socijalnosti ($r = -.245$, $p < .01$). Svi ostali stilovi koreliraju pozitivno sa dimenzijama EI. Orijetacija ka karijeri i orijentacija ka saznanju povezane su sa globalnim skorom EI (karijera: $r = .312$, $p < .01$; saznanje: $r = .291$, $p < .01$) kao i sa svim dimenzijama. Motivacioni stil orijentisan ka dokolici i sporednim činionicima u najvećoj meri korelira s faktorom EI blagostanje ($r = .257$, $p < .01$), dok izostaje korelacija sa samokontrolom. Rezultati pokazuju da su motivacione orijentacije pri izboru fakulteta

umereno povezane sa emocionalnom inteligencijom, tako što je ambivalentna orijentacija negativno korelirana sa EI, a “zrelije” orijentacije (ka karijeri i ka saznanju) pozitivno korelirane i sa globalnom EI i sa pojedinim faktorima. Finansijska podrška: Ministarstvo za nauku i tehnologiju, Projekat 179018.

Ključne reči: crta emocionalne inteligencije, TEIQue-SF, motivacione orijentacije pri izboru fakulteta

CRTA EMOCIONALNE INTELIGENCIJE I ŠKOLSKI USPEH

Biljana Jokić, Marija Tadić i Ivana Petrović

Zavod za proučavanje kulturnog razvitka, Beograd, Ipsos Strategic Marketing, Beograd Odeljenje za psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu
biljana.jokic@zaprokul.org.rs

U istraživanjima koja razmatraju emocionalnu inteligenciju (EI) i akademski uspeh, EI je uglavnom definisana kao sposobnost, dok se istraživanja u kojima se EI definiše kao crta ređe sreće. U istraživanju postavljenom u skladu s Petridesovim modelom o crti EI kao konstelaciji emocionalnih samopercepcija, nađena je korelacija umerenog intenziteta između EI (procenjenog pomoću TEIQue-SF) i postignuća u engleskom jeziku, kao i između EI i opšteg postignuća. Takođe, zabeleženo je da je veza EI sa školskim postignućem jača kod učenika sa nižim IQ, što ukazuje na mogućnost da EI pomaže ovim učenicima da savladavaju izazove u učenju i da lakše podnose pritisak. Pored toga, navedena je mogućnost da je veza između crte emocionalne inteligencije i postignuća zavisna od predmeta, pa se tako očekuje da će oni sa visokom EI imati više uspeha u predmetima koji su povezani sa emocijama (jezik, umetnost, dizajn i sl). Cilj našeg istraživanja bio je da ispitamo povezanost EI i školskog uspeha u okviru modela EI kao crte na srpskom uzorku. Predmet istraživanja je povezanost crte emocionalne inteligencije i uspeha u srednjoj školi, izraženog brojem poena prilikom konkurisanja za upis na fakultet. Ispitivanjem je obuhvaćen uzorak kandidata za studije na Filozofskom fakultetu u Beogradu juna 2011. god. (N=369), koji su popunjavali upitnik u elektronskoj formi. Školski uspeh je predstavljen brojem bodova na osnovu srednjoškolskog obrazovanja, pri čemu je teorijski minimum 16, a maksimum 40 bodova (M=32.52, SD=5.73).

Emocionalna inteligencija merena je pomoću TEIQue-SF (30 stavki, Crombach Alpha = .865). Nije utvrđena korelacija između školskog uspeha i globalne crte EI. Od faktora crte EI, uspeh jedino korelira sa faktorom emocionalnost. Ova veza je pozitivna, ali je slabog inteziteta ($r=0.114$, $p<0.05$). Ostali faktori crte EI (blagostanje, samokontrola i socijabilnost) nisu povezani sa uspehom u školi. Iako rezultati našeg istraživanja pokazuju da školski uspeh nije značajno povezan sa globalnom crtom emocionalne inteligencije, dok s faktorom emocionalnost postoji slaba veza, imajući u vidu rezultate ranijih istraživanja, u narednim istraživanjima, korisno bi bilo ispitati uticaj potencijalnih moderatora, poput drugih crta ličnosti, kao i kognitivnih sposobnosti. Finansijska podrška: Ministarstvo za nauku i tehnologiju, Projekat 179018.

Ključne reči: crta emocionalne inteligencije, TEIQue-SF, školski uspeh.

CRTE EMOCIONALNE INTELIGENCIJE I STILOVI DONOŠENJA ODLUKA

Marija Tadić, Biljana Jokić i Snežana Savić

Ipsos Strategic Marketing, Beograd; Zavod za proučavanje kulturnog
razvitka, Beograd
marija.tadic@ipsos.com

U radu se ispituje povezanost crte emocionalne inteligencije i stilova donošenja odluka u kontekstu odlučivanja o budućim studijama i fakultetu. Polazište za postavljanje problema predstavlja istraživanje Di Fabiove i Blustina iz 2009. godine u kome je utvrđeno da postoji inverzna povezanost adaptivnih dimenzija emocionalne inteligencije i neadaptibilnih konfliktnih stilova i pozitivna veza adaptivnih dimenzija emocionalne inteligencije i adaptivnog stila donošenja odluka. U radu Di Fabiove i Blustina emocionalna inteligencija operacionalizovana je preko Bar-Onovog inventara emocionalnog količnika, dok je u našem radu ispitivana crta emocionalne inteligencije definisana prema Petridesovom modelu kao složaj samopercepcija vezanih za emocionalno funkcionisanje. I u radu Di Fabiove i Blustina i u našem radu, korišćen je isti instrument za ispitivanje stilova donošenja odluka, Melburnški upitnik o donošenju odluka Mena i saradnika (Melbourne Decision Making Questionnaire, MDMQ) koji naglašava nivo zastupljenosti konflikata u odlučivanju i

razlikuje četiri stila: „prebacivanje odgovornosti”, „budnost”, „hiperbudnost” i „odugovlačenje”. Istaživanje je izvedeno juna 2011. na uzorku kandidata za upis na Filozofski fakultet u Beogradu (N=369), koji su popunjavali upitnik u elektronskoj formi. Crta emocionalne inteligencije merena je skraćenom formom Upitnika za ispitivanje emocionalne inteligencije kao crte (TEIQue-SF, 30 stavki, Crombach Alpha = .865), a stilovi odlučivanja Melburnškim upitnikom o donošenju odluka (22 stavke, Crombach Alpha = .871). Crta emocionalne inteligencije, merena Petridesovim TEIQue-SF, umereno je povezana sa stilovima odlučivanja, i to u negativnom smeru sa: „prebacivanjem odgovornosti“ ($r = -.312$, $p < 0.01$), „hiperbudnošću” ($r = -.386$, $p < 0.01$) i „odugovlačenjem” ($r = -.278$, $p < 0.01$), a u pozitivnom smeru sa „budnošću” ($r = .234$, $p < 0.01$). Nalazi našeg istraživanja u skladu su sa nalazima Di Fabiove i Blustina: crta emocionalne inteligencije povezana je sa stilovima odlučivanja, i to pozitivno sa adaptivnim stilom i negativno sa neadaptivnim stilovima odlučivanja. Istovetnost strukture povezanosti, iako je emocionalna inteligencija merena kroz različite teorijske modele, ukazuje na robustnost veze emocionalne inteligencije i stilova donošenja odluka.

Ključne reči: crta emocionalne inteligencije, TEIQue-SF, stilovi donošenja odluka, Melbourne DMQ.

ASPEKTI GRUPNOG UČENJA KOJI KOJI PODRŽAVAJU PROCES KONSTRUKCIJE I KO-KONSTRUKCIJE ZNANJA

Vesna M. Petrović

Pedagoški fakultet u Jagodini Univerziteta u Kragujevcu

vesnapet@yahoo.com

Predmet analize u ovom radu jeste interakcija između učenika tokom grupnog rešavanja problemskih zadataka (iz školskog sadržaja). Cilj analize jeste utrdivanje onih aspekata razgovora i uzajamnih interakcija koji podržavaju proces razvoja znanja, i identifikovanje vrste psiholoških mehanizama u osnovi sazajnog napredovanja u grupnom učenju.

U obradi podataka korišćena je kvalitativna analiza koja je bila usredsređena na traganje za takvim elementima u razgovoru koji doprinose struktuiranju razgovora, kao što su: redosled u govoru, započinjanje i vođenje razgovora, pitanja, slaganja i neslaganja. Analizom su obuhvaćene samo one interakcije koje su u ishodu imale tačno rešenje, odnosno u toku

kojih je došlo do razvoja znanja. Izdvojene su dve osnovne kategorije interakcija. U okviru prve kategorije, svrstane su interakcije u kojima pojedinac (učenik A) aktivno radi na zadatku, i samostalno konstruiše saznanje (individualna konstrukcija). U ovom tipu interakcija, u odnosu na pojedinca koji radi sâm, doprinos ostalih članova grupe je prevashodno afektivno-motivacioni (npr., učenik B na glas ponavlja rešenje ili dilemu koju je prethodno izgovorio učenik A, a što ostvaruje ulogu zadržavanja pažnje učenika A na određenom podatku ili pak ulogu podsticanja učenika A na ponovno razmatranje ili promišljanje sopstvenog rešenja).

U okviru druge kategorije, izdvojene su one interakcije tokom kojih učenici zajedno izgrađuju razumevanje i rešenje zadatka (ko-konstrukcija). Analizom su izdvojena dva osnovna tipa zajedničke konstrukcije – konstrukcija *dodavanjem*, i konstrukcija *sučeljavanjem*. U prvom slučaju, učenik A započinje aktivnost na zadatku određenom rečenicom ili komentarom koji učenik B prihvata, dopunjava ili popravljajući obezbeđujući in put za sledeću interakciju. U drugom tipu ko-konstrukcije, tokom interakcije pojavljuju se dva različita shvatanja – tačno i pogrešno rešenje. Usvajanja zrelijeg stanovišta, kao konačnog rešenja za celu grupu, dolazi sučeljavanjem argumenata između učenika koji zastupaju različita stanovišta (treba napomenuti da usvajanje zrelijeg shvatanja nije jedini i nužan ishod sučeljavanja dva stanovišta).

U ovom radu dobijeni podaci idu u prilog onih istraživanja koji na planu empirijskih podataka relativizuju isključivost dva, u teorijskom smislu alternativna stanovišta o mehanizmima izgradnje znanja tokom grupnog procesa učenja – individualna konstrukcija (Pijaže) VS zajednička konstrukcija znanja (Vigotski).

Rad je nastao u okviru projekta 179018 Ministarstva prosvete i nauke Republike Srbije.

Ključni pojmovi: kvalitativna analiza razgovora, socijalna interakcija, individualna konstrukcija, ko-konstrukcija

---

RAZVOJNA PSIHOLOGIJA

**MERENJE ZONE NAREDNOG RAZVOJA U PREDŠKOLSKOM
TESTIRANJU: TIP-1 KAO INSTRUMENT ZA DINAMIČKO
PROCENJIVANJE****Sladjana Luković i Aleksandar Baucal**

Osnovna škola „Stevan Čolović” Arilje, Univerzitet u Beogradu,
Filozofski fakultet, Odeljenje za psihologiju
sladjana.lukovic@fondmt.rs

Kada se procenjuje stepen kognitivnog razvoja nekog deteta nije bitno proceniti samo ono šta dete može u datom trenutku, već je isto tako bitno saznati i šta ono može u budućnosti, kako će se dalje odvijati njegov kognitivni razvoj. Iz perspektive socio-kulturnih teorija, kao što je teorija Vigotskog, u ovom smislu je značajan pojam zone narednog razvoja, odnosno, treba razlikovati šta dete može da uradi samostalno od onoga šta može da postigne uz pomoć odrasle kompetentne osobe, jer nam to govori o njegovom kapacitetu za budući razvoj. Stoga je osnovni predmet ovog istraživanja modifikacija predškolskog testiranja, odnosno proširenje instrumenta TIP-1 u instrument za dinamičko procenjivanje. Svaki zadatak je analiziran i formulisane su dodatne instrukcije na dva nivoa, motivaciono-afektivni i kognitivni, koje su bile na raspolaganju ispitivaču u situacijama kada dete ne uspeva da reši zadatak samostalno. Na ovaj način su za svako dete dobijeni podaci o zoni aktuelnog i zoni narednog razvoja. Sledeći cilj se odnosio na povezanost ZAR i ZNR, zatim povezanost ZAR i ZNR sa zanimanjem i obrazovanjem roditelja. Jedan deo istraživanja bio je etnografske prirode i kao rezultat tog pristupa izrađene su četiri studije slučaja (dvoje dece koja postižu nizak ZAR, ali napreduju uz podršku, i dvoje dece sa niskim ZAR, ali koja ne napreduju ni uz podršku). U istraživanju je učestvovalo 154 ispitanika (76 dečaka, 78 devojčica), uzrasta 6.5. do 7.5. godina, predškolci koji su školske 2011/2012. upisani u prvi razred osnovne škole „Stevan Čolović” u Arilju. Rezultati pokazuju da su ZAR i ZNR u pozitivnoj korelaciji ($r=0.5$, $\text{sig}=0.000$), odnosno da što je veća ZAR veća je i ZNR i obrnuto, što je slabije samostalno postignuće u manjoj meri dete napreduje i u saradnji sa kompetentnijim odraslim. Zatim, što je stepen obrazovanja majke viši, više je i samostalno postignuće deteta, odnosno ZAR, a šira je i njegova ZNR,

odnosno, veći su kapaciteti deteta za budući razvoj, i obrnuto. S druge strane, što je obrazovanje oca višeg stepena viša je i ZNR i obrnuto. Što se tiče zanimanja roditelja, nisu dobijene statistički značajne povezanosti ni sa ZAR ni sa ZNR. Na osnovu četiri studije slučaja može se napraviti razlika između dece koja imaju smetnje u razvoju i dece koja odrastaju u kulturno i obrazovno depriviranim sredinama: obe grupe dece postižu nizak ZAR sa tom razlikom što deca koja nemaju smetnje u razvoju imaju širu ZNR od dece kod koje postoje određene razvojne smetnje. Da bi se dobila prava slika o razlici dece sa visokom i niskom ZNR neophodno je kombinovati kvantitativne i kvalitativne mere. Na osnovu ovog istraživanja definisane su i praktične preporuke za psihologe koji se bave predškolskim testiranjem zrelosti za polazak u školu.

Ključne reči: predškolsko testiranje, zona narednog razvoja, dinamičko procenjivanje, etnografija

OD KAZNE KA PREKORU: SHVATANJE KAZNE KOD DECE I MLADIH

Ljubomir Savanović, Đorđe Milivojević

ETŠ „Nikola Tesla” Pančevo, Filozofski fakultet u Beogradu

ljsavanovic@gmail.com

Ovaj rad polazi od Pijažeovog istraživanja iz 1932. godine o razvoju poimanja kazne i kaznene pravde kod dece. Pijaže je utvrdio da na nižim uzrastima (ispod 11 godina) preovlađuje opredeljenje za kaznu ispaštanja (koja se sastoji u nametanju bola za prestup), a na kasnijim opredeljenje za recipročnu kaznu (koja je po prirodi slična prestupu). Da bismo proverili ovaj razvojni trend ispitali smo decu i mlade na tri uzrasta: 7, 12 i 17 godina. Ukupno je ispitano 48 dece, po 16 na svakom uzrastu i sa jednakim brojem ispitanika muškog i ženskog roda. U ispitivanju je korišćen Pijažeov tip priča, koji smo poboljšali u tome smislu što je jedna priča opisivala samo jedan prestup. Ukupno je svakom ispitaniku zadato po šest priča. Glavni nalaz koji smo zabeležili je kvalitativan i ogleda se u tome što je, pored recipročnih i kazni ispaštanja, bilo neophodno uvesti treći tip koji nije bio predviđen Pijažeovom teorijom. Taj tip smo zasad nazvali prekorom, ali on verovatno nije ograničen samo na prekor. Kvantitativni nalazi pokazuju da se kazne ispaštanja značajno češće navode na uzrastu od 7 godina nego na starijim uzrastima (?2=28,80,

$p < .01$). Recipročne kazne se značano češće navode na uzrastu od 12 godina nego na uzrastu od 17 ($\chi^2=7,71$, $p < .01$) ali neznačajno različito nego na uzrastu od 7 godina ($\chi^2=2,47$, $p < .12$). Prekora prate značajan razvojni trend na svim ispitivanim uzrastima ($\chi^2=21,73$, $p < .01$ i $\chi^2=4,30$, $p < .05$). Osim što se sa uzrastom značajno povećava učestalost navođenja prekora kao kazne, važno je istaći i to da se prekor često navodi i na najnižem uzrastu od 7 godina. Takođe je važno i to što, u nesaglasnosti sa Pijaževim nalazom, u našem istraživanju nije zabeležena razlika u učestalosti navođenja recipročne kazne na uzrastima od 7 i 12 godina. Svi nalazi koje smo dobili nameću neophodnost da se u objašnjavanju razvoja moralnog mišljenja veći značaj prida spoljašnjim činiocima, kao što su promene u načinu vaspitanja i društvenoj ideologiji.

Ključne reči: kaznena pravda, recipročna kazna, kazna ispaštanja, Pijaže, vaspitanje

DELOVANJE ASIMETRIČNE VRŠNJAČKE INTERAKCIJE NA RAZVOJ FORMALNIH OPERACIJA KOD KOMPETENTNIJEG ČLANA DIJADE

Ivana Stepanović Ilić

Institut za psihologiju, Filozofski fakultet u Beogradu

istepano@f.bg.ac.rs

Rad se bavi ulogom asimetrične vršnjačke interakcije u razvoju formalnih operacija. U fokusu su ispitanici viših kompetencija koji su u paru sa vršnjakom nižih kompetencija rešavali zadatke koji zahtevaju formalno operacionalno mišljenje. Brojna istraživanja vršnjačke interakcije uglavnom su se bavila njenim efektima na ispitanike nižih kompetencija. Ona malobrojna koja su pratila kompetentnije članove dijada daju nesaglasne rezultate. Po nekima, interakcija sa vršnjakom nižih kompetencija dovodi do napredovanja, po nekima nema efekat, a po nekima dovodi do regresije. Uzorak su činili učenici šestog i osmog razreda. Ispitivanje je obuhvatilo tri faze: pre-test, intervenciju i post-test. Nakon pre-testa formirani su parovi vršnjaka koje su činili ispitanik nižih i viših kompetencija. Tokom intervencije dijade su zajednički rešavale 5 zadataka odabranih tako da ih je u fazi pre-testa rešio kompetentniji član para, ali ne i njegov partner. Pošto su u originalnom istraživanju u fokusu bili učenici nižih kompetencija, formirane su dve kontrolne grupe: prva je

po sposobnostima ujednačena sa članovima para nižih kompetencija i samostalno je rešavala zadatke tokom intervencije, druga je takođe ujednačena sa ispitanicima nižih kompetencija, ali nije činila ništa tokom intervencije. Pošto se rad bavi postignućima članova dijada viših kompetencija, naknadno je formirana kontrolna grupa čiji su članovi ujednačeni po sposobnostima sa njima. Za ispitivanje formalnih operacija korišćen je Bondov test logičkih operacija. Prethodne analize pokazale su da je intervencija jedino imala efekta na ispitanike nižih kompetencija i članove kontrolne grupe koji su bili ujednačeni sa njima a samostalno su reševali zadatke tokom intervencije ($(F(311,4) = 3.83, p < 0.01, \eta^2 = 0.955)$). Međutim, u tom radu nije postojala kontrolna grupa za ispitanike iz parova viših kompetencija, što je učinjeno sada. Analiza varijanse pokazuje da učenici viših kompetencija nisu napredovali, ali nisu ni nazadovali na post-testu jer se njihovo postignuće statistički značajno ne razlikuje na pre-testu i post-tesu u odnosu na postignuća odgovarajuće kontrolne grupe. Analize na pojedinačnim uzrastima su pokazale iste rezultate. Može se zaključiti da asimetrična interakcija nije imala efekat na razvoj formalnih operacija kod učenika viših kompetencija, dok je kod ispitanika nižih kompetencija dovela do napredovanja.

Rad je nastao u okviru projekta 179018 Ministarstva prosvete i nauke Republike Srbije.

Ključne reči: formalne operacije, asimetrična interakcija, kompetentniji član dijade

KVALITET AFEKTIVNE VEZANOSTI U FUNKCIJI PREDIKCIJE ANKSIZONOSTI U RANOJ ADOLESCENCIJI

Senija Tahirović i Bojana Popadić

Internacionalni univerzitet Sarajevo Filozofski fakultet, Univerzitet u
Istočnom Sarajevu
stahirovic@epn.ba

Cilj rada je usmjeren na ispitivanje mogućnosti predviđanja anksioznosti-neuroticizma kod ranih adolescenata na osnovu kvaliteta afektivne vezanosti. Neuroticizam-anksioznost je dimenzija ličnosti Zakerman-Kalmanovog modela koja obuhvata emocionalnu uznemirenost, napetost, zabrinutost, opsesivnu neodlučnost i preosjetljivost na kritiku. Kvalitet afektivne vezanosti operacionalizovan je da mjeri specifičan

unutrašnji radni model afektivne vezanosti mjereći pozitivna afektivno-kognitivna iskustva dobre komunikacije i povjerenja u dostupnost i responsivnost figure i negativna afektivno-kognitivna iskustva bijesa i beznadežnosti koja su rezultat nerazumijevanja i nedosljednosti odgovarajuće figure. Bolbi smatra da se sve vrste anksioznosih poremećaja mogu vezati za dostupnost figure vezanosti. U ranijim istraživanjima utvrđeno je da su preokupirani i bojažljivi stil vezanosti povezani sa anksioznošću i neuroticizmom te da su izbjegavajuće i ambivalentno vezane osobe anksioznije i više neprijateljski nastrojene od sigurno vezanih. Na uzorku od 427 ispitanika, starosti od 12 do 16 godina primijenjene su subskala neuroticizam-anksioznost Zakermen-Kalmanovog upitnika dimenzija ličnosti (Zuckerman-Kuhlman personality questionnaire), te Upitnik za procjenu afektivnog vezivanja za roditelje i bliske prijatelje (The Inventory of Parent and Peer Attachment, Armsden & Greenberg) u kojem je za potrebe istraživanja ispitivan odnos sa roditeljima. Relacije su ispitane primjenom standardne višestruke regresije, u kojoj je zavisna varijabla dimenzija anksioznost-neuroticizam kriterijum, a nezavine stepen povjerenja, kvalitet komunikacije i stepen otuđenosti, prediktori. Rezultati ukazuju na značajnu povezanost stepena otuđenosti od oca i majke kao komponente kvaliteta afektivne vezanosti i bazične dimenzije ličnosti anksioznost-neuroticizam (vrijednost $R=.316$, $p<0.01$ za kvalitet afektivne vezanosti majke) pri čemu značajni parcijalni doprinos predikciji skora na dimenziji anksioznost-neuroticizam daje dimenzija otuđenosti od majke ($\beta=-.265$, $p<.01$). Vrijednost $R=.340$, $p<.01$ za kvalitet afektivne vezanosti oca pri čemu značajni parcijalni doprinos predikciji skora na dimenziji neuroticizam-anksioznost daje dimenzija otuđenosti od oca ($\beta=-.252$, $p<.01$). Dobijeni rezultati pokazuju da stepen otuđenosti koji se odnosi na negativna osjećanja otuđenosti, izbjegavanja, odbacivanja od strane roditelja predstavlja značajan prediktor u ispoljavanju anksioznosti kod ranih adolescenata.

Ključne reči: kvalitet afektivne vezanosti, anksioznost-neuroticizam, rana adolescencija

NAVIJAČI „CRVENE ZVEZDE”: AFEKTIVNA VEZANOST I SOCIO-DEMOGRAFSKE KARAKTERISTIKE

Irena Teofilović, Slobodanka Babić, Aleksandra Kecman i Biljana Savić

Studijski program psihologija, Filozofski fakultet, Univerzitet u Banjoj

Luci

irena.teofilovic@gmail.com

Problem ovog istraživanja je bilo utvrđivanje karakteristika afektivne vezanosti i socio-demografskih karakteristika grupe koju predstavljaju navijači „Crvene zvezde”. Ispitano je ukupno 228 ispitanika, 76 navijača „Crvene zvezde” i 152 ispitanika referentne grupe. Svi ispitanici su muškog pola i starosti 20-40 godina. U ovom istraživanju smo koristili upitnik socio-demografskih karakteristika, konstruisan od strane istraživača, i revidiranu verziju upitnika za procjenu afektivne vezanosti - UPIPAV-R. Nalazi sugerišu da postoje razlike među grupama u odnosu na afektivnu vezanost, pri čemu više karakteristika nesigurne afektivne vezanosti ispoljavaju ispitanici navijačke grupe, na pet od sedam dimenzija UPIPAV-R (nerazriješena porodična traumatizacija ($F(1) = 42.229$; $p = .000$), strah od gubitka spoljašnje baze sigurnosti ($F(1) = 7.505$; $p = .007$), negativni radni model sebe ($F(1) = 24.820$; $p = .000$), korišćenje spoljašnje baze sigurnosti ($F(1) = 9.913$; $p = .002$) i regulacija bijesa ($F(1) = 58.427$; $p = .000$)). Sve razlike su značajne na nivou $p < 0.01$. Takođe, rezultati pokazuju da se navijačka i referentna grupa razlikuju na dvije socio-demografske karakteristike: mjesto stanovanja ($\chi^2(2) = 9.061$; $p = .011$) i procjena materijalnog statusa ($\chi^2(2) = 5.684$; $p = .058$), pri čemu su ispitanici iz navijačke grupe češće iz grada i svoj materijalni status procjenjuju kao iznadprosječan. Razlike su značajne na nivou $p < 0.05$. Među ovim grupama nema značajnih razlika u pogledu starosnih kategorija, obrazovanja, tipa stanovanja i tipa zaposlenja. Dobijeni nalazi imaju praktične implikacije, jer mogu poslužiti kao osnova za bolje razumijevanje pripadnika navijačke grupe, ali i kao podsticaj za edukaciju navijača o načinu prihvatljivijeg regulisanja emocija.

Ključne reči: afektivna vezanost, socio-demografske karakteristike, navijači „Crvene zvezde”

DEČJE RAZUMEVANJE UZROKA SOPSTVENE RADOSTI

Nikola Stevanović i Jovan Mirić

Filozofski fakultet u Beogradu

arch_count@yahoo.com

Veliki broj istraživanja bavio se dečjim razumevanjem uzroka tuđih emocija, ali se malo zna o tome kako deca razumeju uzroke sopstvenih osećanja. Stoga smo pokušali da našim istraživanjem više saznamo kako deca različitih uzrasta poimaju uzroke svojih osećanja, konkretno radosti. Sa decom predškolskog uzrasta i trećeg razreda osnovne škole vođen je polustrukturisan intervju, dok su deca ostalih uzrasta (šesti razred osnovne i prvi razred srednje škole) ispitivana grupno, upitnikom. U oba slučaja traženo je od ispitanika da se sete nekog trenutka kada su bili radosni i da navedu šta ih je obradovalo. Posle toga traženo je da nevedu još neke uzroke sopstvene radosti. Ukupni uzorak činilo je 136 ispitanika iz četiri uzrasne grupe (srednji uzrast po grupama bio je 5.53, 9.50, 12.165 i 15.85 godina); u svakoj grupi bilo je po 34 ispitanika, po 17 dečaka i 17 devojčica. Svi ispitanici bili su učenici škola i vrtića iz Beograda. Sirovi odgovori, tj. navedeni uzroci radosti, svrstavani su na osnovu šest različitih kriterijuma. U prvoj klasifikaciji (sa kategorijama „gubitak drugog”, „sopstveni dobitak”, „dobitak svoje grupe”, „dobitak mnogih”, „dobitak drugog” i „neodređeno”) utvrđena je značajna razlika po uzrastima ($\chi^2=35,1$; $df=15$; $p=0,002$). U drugoj podeli (sa kategorijama unutarpsihičko i vanpsihičko) takođe su nađene značajne uzrasne razlike ($\chi^2=13,146$; $df=3$; $p=0,04$). U trećoj podeli (sa kategorijama „dešavanje”, „događaj” i „neodređeno”) uzrasne razlike su značajne na nivou $p=0,000$ ($\chi^2=34,419$; $df=6$). Četvrti kriterijum tiče se personalnosti uzroka radosti, sa kategorijama „ja”, „drugi”, „interakcija”, „nepersonalno” i „neodređeno” ostavio je značajne uzrasne razlike ($\chi^2=44,548$; $df=12$; $p=0,000$). Kategorije pete podele su „individualno”, „socijalno” i „neodređeno”, sa takođe značajnim uzrasnim razlikama ($\chi^2=39,055$; $df=6$; $p=0,000$). Najzad, i za šestu podelu vezane su značajne uzrasne razlike ($\chi^2=100,249$; $df=18$; $p=0,000$); kriterijum ove podele jeste domen iskustva kome uzrok radosti pripada, a kategorije su „škola”, „porodica”, „vršnjački odnosi”, „fizičke aktivnosti”, „kompjuteri i televizija” i „ostalo”. Rezultati koje smo zabeležili mogu se najbolje shvatiti kao izraz ukupnog kognitivnog i socijalnog razvoja, koji se ogleda u sve većem odvajanju od neposrednog i konkretnog iskustva i povećanim

sposobnostima apstraktnog mišljenja. Takođe, rezultati odražavaju sve veće odvajanje od porodice i porodičnih aktivnosti a sve veći udeo škole i vršnjačkih odnosa.

Ključne reči: emocije, razumevanje uzroka, kognitivni razvoj, socijalni razvoj

PRIVATNI GOVOR ODRASLIH: EKSPLOLATIVNO ISTRAŽIVANJE

Milica Perić i Jovan Mirić

Filozofski fakultet u Beogradu

jmiric@f.bg.ac.rs

Privatni govor (glasni govor samo za sebe) dobio je značajno mesto, kao egocentrični govor, u teoriji i istraživanju Pijažea i Vigotskog. Od 1966. godine privatni govor postao je značajan istraživački i teorijski problem u zapadnoj psihologiji. Utvrđeni su mnogi nalazi koji se ne uklapaju u pomenute dve teorijske zamisli. Jedan od tih nalaza tiče se javljanja privatnog govora i posle dečjeg uzrasta, ali je do sada slabo istražen privatni govor kod odraslih osoba. Stoga je naše eksplorativno istraživanje imalo za cilj da prikupi prve i osnovne podatke o toj pojavi. Pošto je privatni govor odraslih teško dostupan neposrednom upoznavanju, koristili smo sekundarne izvore podataka – informante. Obratili smo se uzorku od 109 studenata psihologije (20 muškog i 89 ženskog roda, uzrasta od 20 do 39 godina) da popune upitnik sa 17 osnovnih pitanja. Od svakoga od njih tražili smo da pruži podatke o privatnom govoru dve odrasle osobe, a oni su izvestili o toj pojavi kod 211 osoba. Neki nalazi koje smo dobili verovatno odražavaju selekcionisanu prirodu uzorka informanata. Takvi su nalazi da se taj govor najčešće javlja u većem gradu, a najmanje na selu ($\chi^2=67,403$, $df=2$, $p=.000$), da se znatno češće javlja kod srednje i visoko obrazovanih nego kod niže obrazovanih ($\chi^2=146,618$, $df=5$, $p=.000$), da se češće javlja kod onih koji žive bez dece u domaćinstvu nego kod onih sa decom ($\chi^2=6,964$, $df=1$, $p=.008$), kao i neki drugi nalazi. Ipak, utvrđeni su i nalazi koji verovatnije odražavaju pravo stanje stvari. Takvi su sledeći nalazi: privatni govor odraslih osoba javlja se u raznim formama, od nekoliko reči do većeg broja rečenica ($\chi^2=38,649$, $df=3$, $p=.000$), češće je gramatički nepravilan nego pravilan ($\chi^2=14,933$, $df=1$, $p=.000$), nastaje najčešće u negativnom

ali se javlja i u neutralnom emotivnom stanju ($\chi^2=81,346$, $df=4$, $p=.000$), češće jeste nego nije upućen nekom imaginarnom sagovorniku ($\chi^2=21,735$, $df=2$, $p=.000$), javlja se češće tokom obavljanja neke aktivnosti (intelektualne ili manuelne) nego van aktivnosti ($\chi^2=32,995$, $df=2$, $p=.000$) i češće jeste nego nije sadržajem vezan za tu aktivnost ($\chi^2=46,111$, $df=2$, $p=.000$). Ovi nalazi upućuju na to da je privatni govor odraslih heterogena pojava sa različitim svojstvima i verovatno različitim funkcijama, iako preovlađuju afektivno-regulativne funkcije, upravo one koje su bile zapostavljene u dosadašnjim istraživanjima privatnog govora i kod dece i na starijim uzrastima.

Ključne reči: privatni govor, odrasli, Pijaže, Vigotski, afektivna autoregulacija

ULOGA VRŠNJAČKE INTERAKCIJE U DONOŠENJU RIZIČNIH ODLUKA DESETOGODIŠNJAKA

Smiljana Jošić, Nevena Buđevac i Aleksandar Baucal

Filozofski fakultet, Odeljenje za psihologiju, Beograd; Učiteljski fakultet,
Beograd; Laboratorija za eksperimentalnu psihologiju, Filozofski fakultet,
Beograd

smiljana.josic@gmail.com

Donošenje rizičnih odluka podrazumeva opredeljivanje za jednu od ponuđenih alternativa, nakon što su razmotreni različiti ishodi i verovatnoća njihovog javljanja. Nalazi prethodnih istraživanja pokazuju da su odluke koje se donose u grupi u većini situacija rizičnije od onih koje su donete individualno. Međutim, malo je podataka koji govore o tome kako se mlađa deca ponašaju u sličnim situacijama. Zato je jedan od glavnih ciljeva ovog istraživanja bio da ispita da li do promene u donošenju rizičnih odluka dolazi i kod desetogodišnjaka. Takođe, cilj nam je bio i da utvrdimo u kom smeru se kreće ta promena, ukoliko do nje dolazi. Drugim rečima, pokušali smo da damo odgovor na pitanje da li deca u grupi donose rizičnije odluke od onih koje donose samostalno, kao što to čine adolescenti i odrasli, ili su, s druge strane, te odluke sigurnije. Istraživanje se sastojalo iz dve faze. U prvoj fazi 139 desetogodišnjaka imalo je zadatak da donese odluku o tome kako dečak iz priče koja im je data treba da postupa. Potom su deca slučajnim izborom svrstana u kontrolnu ili eksperimentalnu grupu. Na osnovu odgovora na pretestu, u

okviru eksperimentalne grupe formirano je 10 trijada. Svaku trijadu činila su deca koja pohađaju istu školu, isti razred, istog su uzrasta i pola, ali sa različitim početnim odgovorima. Zadatak svake trijade je bio da se dogovore oko jednog zajedničkog odgovora na isti zadatak iz prve faze istraživanja. Deca u kontrolnoj grupi (31 dete) nisu prolazila kroz interaktivnu fazu, već su imali zadatak da još jednom samostalno donesu odluku. Utvrđena je statistički značajna razlika u odlukama koje su donosile eksperimentalna i kontrolna grupa ($X^2(1,61)=16.099$; $p=.000$). Ispitanici iz kontrolne grupe zadržavali su svoje prethodne odluke, dok su u eksperimentalnoj grupi ispitanici menjali odluke pod uticajem svojih vršnjaka. Ovo je još jedan u nizu podataka koji govore u prilog teoriji da se u zajedničkoj delatnosti, u razgovoru sa vršnjacima, donose odluke različite od onih koje bismo donosili samostalno. Takođe, nalazi pokazuju da se suprotno očekivanjima desetogodišnjaci u grupi odlučuju za sigurnije odluke u odnosu na one koje su individualno doneli ($F(1, 61) = 6.416$ $p=0.014$). Nalazi istraživanja u skladu su sa teorijom o grupnoj polarizaciji koja ističe da se u pojedinim situacijama grupe odlučuju i za sigurnije odgovore, a ne samo rizičnije kao što to izveštava većina istraživača.

Ovaj rad je pomognut sredstvima Ministarstva za obrazovanje i nauku Republike Srbije, projekat br. 179033.

Ključne reči: desetogodišnjaci, socijalna interakcija, donošenje rizičnih odluka

ORGANIZACIJA RELACIONO SPECIFIČNIH OBRAZACA VEZANOSTI

Ksenija Krstić

Odeljenje za psihologiju, Filozofski fakultet, Beograd

kkrstic@f.bg.ac.rs

U Teoriji vezanosti, Bolbi je ukazao na važnost dijadnog odnosa majka-dete i razvoj primarne vezanosti. Međukulturna istraživanja su ukazala na važnost ispitivanja vezanosti za više različitih osoba od ranog detinjstva, jer u velikom broju kultura majka nije jedina osoba koja se o detetu brine. U periodu adolescencije postaje značajna i vezanost za prijatelje. S obzirom na postojanje višestrukih relaciono specifičnih obrazaca vezanosti, postavlja se pitanje njihove međusobne organizacije.

Sam Bolbi je prepostavio mogućnost da dete razvije različite kvalitete vezanosti za različite figure, ali nije ponudio model njihove organizacije. Njegova jedina prepostavka odnosi se na hijerarhijsku nadređenost primarnog obrasca vezanosti koji kao prvi postaje dominantan i utiče na sve kasnije odnose. Cilj ovog istraživanja je da se utvrdi smer uticaja između dimenzija vezanosti za različite osobe na osnovu čega se može zaključivati o organizaciji relaciono specifičnih obrazaca vezanosti adolescenata. Na uzorku od 878 adolescenata (13 i 17g) ispitivani su obrasci vezanosti za majku, oca i prijatelja u dva vremenska trenutka (T1 i T2). Korišćena je skraćena verzija ECR upitnika za majku, oca i prijatelja. Primenom strukturalnih jednačina testiran je odnos između dimenzija vezanosti (dimenzije anksioznosti i izbegavanja u tri odnosa vezanosti) u T1 i istih šest dimenzija u T2. Utvrđeno je da empirijskim podacima najviše odgovara model koji prepostavlja da među ispitivanim dimenzijama afektivne vezanosti za majku, oca i prijatelja postoje isti odnosi na celom uzorku (bez obzira na uzrast i pol ispitanika). Parametri tog modela su $\chi^2=435.65$, df 192, $p < 0.000$ $\chi^2/df < 2.5$. Rezultati: 1) Obrazac vezanosti sa majkom utiču na obrasce vezanosti prvenstveno sa ocem i manje sa prijateljem. 2) Uticaj vezanosti za majku ostvaruje se preko dimenzije anksioznosti. 3) Dimenzija izbegavanja u odnosu sa majkom utiče i na izbegavanje oca, ali ne i prijatelja. 4) Obrazac vezanosti za oca utiče samo na obrazac vezanosti za majku i to na nivou dimenzije anksioznosti. 5) Obrazac vezanosti za prijatelja nema povratni uticaj na obrasce vezanosti za roditelje. Možemo reći da postoji veći uticaj obrasca vezanosti za majku na vezanost za oca i prijatelja nego u suprotnom smeru. Podaci idu u prilog ideje o hijerarhijskoj organizaciji relaciono specifičnih obrazaca vezanosti.

Rad je nastao u okviru projekta 179018 Ministarstva prosvete i nauke Republike Srbije.

Ključne reči: vezanost, relaciono specifični obrasci, SEM

MEĐUSOBNI UTICAJ VEZANOSTI I SAMOPOIMANJA
ADOLESCENATA: POLNE RAZLIKE**Ksenija Krstić**

Odeljenje za psihologiju, Filozofski fakultet, Beograd

kkrstic@f.bg.ac.rs

U ranijim istraživanjima vezanosti adolescenata utvrđeno je da postoji povezanost i međusobni uticaj između dimenzija vezanosti za različite osobe i dimenzija samopoimanja adolescenata. Pri tome su utvrđene i značajne polne razlike. U okviru ovog rada biće prezentovani rezultati analize polnih razlika u relacijama dimenzija vezanosti za različite figure i dimenzija samopoimanja adolescenata. Cilj ovog istraživanja je da se utvrdi smer uticaja između dimenzija samopoimanja s jedne strane i dimenzija vezanosti (anksioznost i izbegavanje) sa majkom, ocem i prijateljem sa druge strane kod adolescenata muškog i ženskog pola. Na uzorku od 878 adolescenata (13 i 17g) ispitivani su obrasci vezanosti za majku, oca i prijatelja u dva vremenska trenutka (T1 i T2). Korišćena je skraćena verzija ECR upitnika za majku, oca i prijatelja i upitnik Profil samopoimanja za adolescente. Metodom strukturalnih jednačina utvrđeni su odnosi između dimenzija vezivanja i dimenzija samopoimanja kod dečaka i devojčica. Utvrđeno je da empirijskim podacima najviše odgovara model koji dozvoljava da su odnosi među dimenzijama različiti zavisno od uzrasta i pola ispitanika. Parametri tog modela su $\chi^2=1059.73$, df 708, $p < 0.00$, $\chi^2/df < 1.5$. Rezultati pokazuju da: (a) uzajamni uticaj samopoimanja i obrazaca vezanosti postoji, ali je smer dominantnog uticaja različit kod adolescenata muškog i ženskog pola; (b) uticaj obrazaca vezanosti na samopoimanje utvrđen je kod devojčica (socijalna orijentacija), a uticaj u suprotnom smeru kod dečaka (individualistička orijentacija); (c) na mlađem uzrastu su najznačajniji odnosi adolescenata sa roditeljima, a na starijem odnosi sa roditeljima i prijateljima; (d) najintenzivniji uticaj između ispitivanih dimenzija utvrđen je između socijalnih dimenzija samopoimanja i vezanosti za prijatelje; i (e) vezanost za roditelje utiče na samovrednovanje, zadovoljstvo ponašanjem i nesocijalne kompetence.

Rad je nastao u okviru projekta 179018 Ministarstva prosvete i nauke Republike Srbije.

Ključne reči: vezanost, samopoimanje, adolescenti, pol, SEM

PARTNERSKA AFEKTIVNA VEZANOST STUDENTKINJA
FILOZOFSKOG FAKULTETA U KOSOVSKOJ MITROVICI**Jelena Minić i Miljana Pavićević**Katedra za psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Prištini,
Kosovska Mitrovica
jminic@yahoo.com

Problem istraživanja je afektivna vezanost studentkinja ispitivana po četvorokategorijalnom modelu Kim Bartolomeu, koji se bazira na pretpostavci da je za ponašanje u partnerskom odnosu važno i kako neko opaža sebe (unutrašnji model sebe) i drugog (unutrašnji model drugog). Cilj istraživanja je utvrditi raspodelu obrazaca afektivne vezanosti kod studentkinja psihologije (66) i pedagogije (43) Filozofskog fakulteta u Kosovskoj Mitrovici (n=109, od 18 do 23 godine, AS= 19,36; SD= 1,01), kao i ispitati razlike u izraženosti samopoštovanja, zadovoljstva porodicom i zadovoljstva životom u zavisnosti od dominantnih obrazaca koji se manifestuju u partnerskim odnosima (sigurni, izbegavajući, preokupirani i plašljivi) i tvrdnje koja najbolje opisuje ispitanice. Korišćeni su sledeći instrumenti: Upitnik za procenjivanje partnerske afektivne vezanosti, Skala samopoštovanja, Skala porodične adaptacije, Skala zadovoljstva životom i Upitnik sociodemografskih podataka. Obrada podataka je izvršena deskriptivnom statistikom (frekvence, procenti, AS, SD) i analizom varijanse. Dobijena je očekivana raspodela obrazaca afektivne vezanosti (sigurni- 78,0%, izbegavajući- 14,7%, preokupirani- 5,5% i plašljivi- 1,8%). U najvećem procentu ispitanice najbolje opisuje tvrdnja 1. (71,6%), što nas upućuje na zaključak da studentkinje u najvećem procentu imaju pozitivan model sebe i drugih, ostvaruju intimnost u odnosima, zatim da njihove partnerske odnose odlikuju bliskost, međusobno poštovanje, uključenost i otvorenost, kao i konstruktivno rešavanje konflikta. Dobijene su statistički značajne razlike u samopoštovanju u odnosu na dominantni obrazac afektivne vezanosti ($F=4,21$, $df=105$, $p<0,05$), kao i na tvrdnju koja najbolje opisuje ispitanice ($F=5,31$, $df=105$, $p<0,05$). Naknadnim Post Hoc testom je utvrđeno da veće samopoštovanje imaju ispitanice koje najbolje opisuje tvrdnja br.1. od onih koje najbolje opisuje tvrdnja br.2. ($p<0,05$), kao i da veće samopoštovanje imaju ispitanice kod kojih je dominantan sigurni obrazac afektivne vezanosti, od onih kod kojih je dominantan izbegavajući obrazac afektivne vezanosti ($p<0,05$). Nisu dobijene statistički značajne

razlike za varijable: zadovoljstvo životom i zadovoljstvo porodicom u odnosu na obrasce afektivne vezanosti.

Ključne reči: partnerska afektivna vezanost, obrasci afektivne vezanosti, studentkinje

SADRŽAJ I KORELATI MENTALNIH REPREZENTACIJA TRUDNICA

Nataša Hanak i Jelena Radić

Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju, Delta sport doo
hanakn@gmail.com

Ovaj rad ima za cilj da se tehnikom semantičkog diferencijala ispita sadržaj onih mentalnih reprezentacija kod trudnih žena, za koje se smatra da su od naročitog značaja za kvalitet njenog postnatalnog odnosa s detetom. Takođe, provereno je da li su neke od socio-demografskih odlika trudnica i karakteristika njihove trudnoće povezane s ispitivanim reprezentacijama. Uzorak čini 360 trudnica, prvorođakinja, ispitanih u periodu između 22 i 32 gestacione nedelje. Ispitanice su popunile Upitnik o socio-demografskim podacima i podacima o trudnoći i modifikovanu verziju IRMAG semantičkih diferencijala. Nju čine liste kontrastnih atributa za procenu sadržaja reprezentacija deteta, sebe – u ulozi majke, svoje majke – u ulozi majke i partnera – u ulozi oca. Ispitanice su za svaki par prideva označavale mesto na 10-stepenoj skali. U našoj verziji ovog instrumenta korišćene su skraćene liste prideva, prilagođene okviru teorije afektivne vezanosti. Sve četiri skale imaju zadovoljavajuću unutrašnju konzistentnost (alfa se kreće u rasponu od ,691 za procenu sebe kao majke do ,832 za procenu svoje majke). Na osnovu interkorelacija stavki skala, alfa koeficijenta i analize glavnih komponenti ustanovljeno je da su reprezentacije sebe kao majke slabije integrisane i dosledne od ostalih ispitivanih reprezentacija. S druge strane, reprezentacije svoje majke su najhomogenije i najdoslednije. Najpozitivnije su reprezentacije deteta (AS = 95,96), dok su reprezentacije svoje majke najnegativnije (AS = 82,89). Najvažniji korelat pozitivnosti mentalnih reprezentacija trudnica jeste kvalitet njihovog partnerskog odnosa. Trudnice čiji je partnerski odnos procenjen kao kvalitetan, na osnovu subjektivnog zadovoljstva vezom i odsustva fizičkog, verbalnog i seksualnog nasilja u partnerskom odnosu, imaju značajno pozitivnije reprezentacije svog partnera u ulozi oca ($t =$

5,069, $df = 357$, $p < 0,01$), sebe kao majke ($t = 3,433$, $df = 358$, $p < 0,01$), svoje majke u ulozi majke ($t = 3,662$, $df = 357$, $p < 0,01$) i samog deteta ($t = 2,457$, $df = 359$, $p < 0,05$). Nalazi istraživanja potvrđuju do sada poznate procese u formiranju i transformaciji reprezentacionog sveta pri tranziciji u materinstvo, dobijene putem drugih tehnika, prevashodno intervjuja. Pored toga, potvrđeno je da kvalitet partnerskog odnosa može imati značajnu povezanost sa sadržajem reprezentacija. Buduća istraživanja bi trebalo da ispituju kako partnerski odnos služi kao sigurna baza trudnicama u istraživanju i transformaciji svog identiteta.

Rad je nastao u okviru projekta 179018 Ministarstva prosvete i nauke Republike Srbije.

Ključne reči: mentalne reprezentacije, trudnice, semantički diferencijal

UTICAJ NAMERE I POSLEDICE NA DOŽIVLJAJ INTENZITETA LAŽI KOD DECE RAZLIČITOG UZRASTA

Dragan Janković i Jovan Mirić

Odeljenje za psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu
djankovi@f.bg.ac.rs

Oblast istraživanja razvoja moralnih pojmova, među koje spada i pojam laži, poslednjih godina sve više dobija na značaju. Nalazi novijih istraživanja dovode u pitanje neke od postavki Pijažeove teorije moralnog suđenja (Piaget, 1932/1977) koje se odnose na uzrast kada deca prelaze sa činjeničnog stanja na nameru pri definisanju da li je neki iskaz laž (Maas, 2008; Peterson, Peterson & Seeto, 1983; Xu, et al., 2009). Osim toga, nalazi upućuju da različite vrste namere (dobra namera, namera da se povredi i sl.) i posledice do koje je dovela laž imaju različite efekte na doživljaj laži kod dece (Lee and Ross, 1997; Xu, et al., 2009; Strichartz and Burton, 1990; Bussey, 1999). Cilj našeg istraživanja je da sistematski proverimo uticaj različitih tipova namere i posledice iznošenja neistinitog iskaza na doživljaj intenziteta laži kod dece tri različita uzrasta. Eksperimentalnim nacrtom (3x3x3) ispitivan je efekat faktora namere (sa tri nivoa: bez namere, dobra namera i loša namera) i posledice (sa tri nivoa: bez posledice, pozitivna posledica i negativna posledica) iznošenja neistinitog iskaza na doživljaj intenziteta laži kod dece uzrasta 7, 11, i 14 godina. Stimuluse je predstavljalo 27 kratkih priča u kojima su sistematski varirani nivoi faktora namera i posledica. Ispitanici (N=90) su nakon

čitanja svake od prikazanih priča procenjivali intenzitet izrečene laži na četvorostepenoj skali procene. Rezultati analize varijanse su pokazali značajan glavni efekat faktora namera $F(2, 86) = 132.65$, $p < .001$ i faktora posledica $F(2, 86) = 20.84$, $p < .001$, kao i značajnu interakciju namere i uzrasta $F(4, 174) = 8.41$, $p < .001$. Interakcije posledice i uzrasta, namere i posledice kao i trostruka interakcija namere, posledice i uzrasta nisu bile značajne. Dobijeni nalazi ukazuju da već na uzrastu od 7 godina namera značajno utiče da doživljaj intenziteta laži, kao i da efekat namere jača sa uzrastom, tj. dobra namera sa uzrastom dovodi da se laž tretira kao sve manja, a loša namera sa uzrastom dovodi do doživljaja sve veće laži. Osim toga, deca sva tri uzrasta uzimaju posledicu u obzir i to čine na relativno sličan način, tj. laž koja ima pozitivnu posledicu se opaža da je nižeg intenziteta od laži koja je dovela do negativne posledice.

Ključne reči: razvoj pojma laži, namera, posledica

SOCIJALNA PSIHOLOGIJA

STRAHOVI GRAĐANA BOSNE I HERCEGOVINE OD ULASKA ZEMLJE U EVROPSKU UNIJU

Srđan Puhalo i Dalibor Miholjčić
Prime Communications, Banja Luka
puch@inecco.net

U okviru ovog istraživanja pokušali smo da vidimo koji su to strahovi građana BiH od ulaska zemlje u Evropsku uniju, i koliko su izraženi. Istraživanje je sprovedeno u decembru 2010. godine, u 61 opštini, na uzorku od 1500 punoljetnih građana BiH, metodom intervjuja. Građani BiH u najvećem broju smatraju da će ulazak zemlje u Evropsku Uniju dovesti do odlaska školovanih ljudi iz zemlje (61%) a zatim, da će dovesti do odlaska mladih (59,4%) te da će ulaskom u Evropsku Uniju BiH morati pristupiti i NATO savezu (46,7%). Najmanji broj građana smatra da će pristupanje zemlje Evropskoj Uniji dovesti do povećanja nezaposlenosti (22,2%) ili da će to dovesti do gubitka nacionalne kulture i jezika (25,1%). Strahovi od Evrope su izraženiji kod ispitanika koji se ne osjećaju Evropljanima u odnosu na ispitanike koji su izjavili da se osjećaju Evropljanima ($t=-5.956$, $df=1461$, $p=.000$). Ispitanici koji se ne osjećaju

Evropljanima imaju izraženiji strah u odnosu na ispitanike koji se tako ne osjećaju u pogledu gubitka nacionalne kulture i jezika ($\chi^2=33.961$, $df=5$, $p=.000$), moralnog propadanja našeg duštva ($\chi^2 =65.870$, $df=5$, $p=.000$), povećanja nezaposlenosti u zemlji ($\chi^2 =46.020$, $df=5$, $p=.000$), ukidanja entiteta ($\chi^2=26.317$, $df=5$, $p=.000$), da nećemo moći proizvoditi prehrambene proizvode za vlastite potrebe ($\chi^2 =43.852$, $df=5$, $p=.000$), ulaska zemlje u NATO ($\chi^2 =31.453$, $df=5$, $p=.000$) i odlaska školovanih ljudi iz zemlje ($\chi^2 =15.784$, $df=5$, $p=.007$). Više je onih koji se osjećaju Evropljanima i koji se ne slažu da će ulazak BiH u Evropsku Uniju uništiti domaću privredu u odnosu na one koji se ne osjećaju takvima ($\chi^2 =26.051$, $df=5$, $p=.000$) i dovesti do odlaska mladih ljudi iz zemlje ($\chi^2 =12.015$, $df=5$, $p=.035$). Strah od Evropske Unije raste sa porastom godina starosti samih ispitanika, a opada sa porastom obrazovanja ispitanika, njihovog znanja o Evropskoj Uniji i povećanjem prihoda domaćinstva

Ključne reči: Evropska unija, strahovi, Bosna i Hercegovina, građani

KOLIKO GRAĐANI BOSNE I HERCEGOVINE ZNAJU O EVROPSKOJ UNIJI?

Srđan Puhalo i Dalibor Miholjčić
 Prime Communications, Banja Luka
 puch@inecco.net

Cilj ovog istraživanja je da odgovori na pitanje koliko stanovnici BiH znaju o EU i njenom funkcionisanju. Istraživanje je sprovedeno u decembru 2010.godine, u 61 opštini, na uzorku od 1500 punoljetnih građana BiH, metodom intervjua. Utvrđeno je da znanje o EU pozitivno korelira sa povećanjem obrazovanja ispitanika i njihovih ukupnih mjesečnih prihoda u domaćinstvu, dok sa povećanjem godina starosti i strahova od EU znanje opada. Osobe koje se osjećaju Evropljanima više znaju o EU od osoba koje sebe ne opisuju kao takve ($t= 4,653$, $df=1461$, $p= .000$). Unutar grupe ispitanika koji se osjećaju Evropljanima najviše znanja o EU imaju ispitanici starosti između 30 i 44 godine, dok se na drugom mjestu po znanju nalaze ispitanici starosti od 45 do 59 godina. Slijede ispitanici mlađi od 29 godina, dok najmanje znanja nalazimo kod ispitanika starijih od 60. godina ($\chi^2=40.513$, $df=3$, $p= .000$). Sa porastom obrazovanja raste i znanje o EU među ispitanicima koji se osjećaju kao Evropljani ($\chi^2= 58.607$, $df=3$, $p= .000$). Najviše znanja o EU nalazimo kod

raseljenih lica, potom izbjeglica i domicilnog stanovništva ($\chi^2 = 9.872$, $df=3$, $p= .000$). Stanovnici grada znaju više od stanovnika sela o EU ($p= .000$). Članovi političkih partija imaju više znanja o EU od ispitanika koji to nisu ($p= .000$). Unutar grupe ispitanika koji se ne osjećaju Evropljanima najviše znanja o EU nalazimo kod ispitanika starosti od 18 do 29 godina a najmanje kod ispitanika starijih od 60 godina ($\chi^2 = 19,181$, $df=3$, $p= .000$). Znanje o EU raste sa porastom obrazovanja ispitanika ($\chi^2 = 41,566$, $df=3$, $p= .000$). Najviše znanja o EU nalazimo kod domicilnog stanovništva, potom kod raseljenih lica i izbjeglica ($\chi^2 = 6,645$, $df=3$, $p= .000$). O EU najviše znaju Bošnjaci, a potom Srbi i Hrvati ($\chi^2 = 14,474$, $df=3$, $p= .001$). Stanovnici iz Federacije BiH više znaju o EU nego stanovnici iz RS ($p=.000$). Stanovnici gradova imaju više znanja o EU od stanovnika sela ($p=.000$).

Ključne reči: Evropska unija, znanje, Bosna i Hercegovina, građani

THE ETHOS OF CONFLICT IN NORTHERN KOSOVO SERBS

Janko Međedović i Boban Petrović

Institute of criminological and sociological research, Beograd; Faculty of
philosophy, Beograd
jankomed@yahoo.com

The Ethos of conflict is a set of societal beliefs generated by the members of society, involved in protracted violent conflict. These beliefs are created by society members primarily to serve as a psychological adaptation to the conflict situation. However, once developed, the Ethos of conflict is self-sustained and it becomes the factor that prolongs the conflict, but also an obstacle to reconciliation, once the violence stops. It is consisted of these societal beliefs: Justification of aims, Beliefs of safety, Delegitimization of the opponents, Positive self-collective view, Victimization, Patriotism, Unity and Peace.

In this research we tried to explore the presence of the Ethos of conflict in Serbs living in northern Kosovo, developed during the Serbian-Albanian conflict in Kosovo. We used adapted Ethos of conflict scale, developed to explore societal beliefs in Israeli-Palestinian conflict. The items of this scale were translated and changed to respond to the context of the conflict on Kosovo. Measures of basic personality traits (six factors lexical model explored via 36BFQ instrument) and basic social attitudes

(lexical model of „ISMS“ measured by the SDI scale) were administrated also. 126 participants that live in the northern Kosovo and 120 participants living in southern and central Serbia provided measures on examined constructs. 31% of respondents were males. Mean age of all respondents was 39.3 years.

A comparison between participants from Kosovo and from southern and central Serbia was made on all of examined constructs. MANCOVA was performed, with age and education as a covariates, and with group membership as a factor. Both covariates and factor generated significant multivariate effect on dependent variables. There were significant differences on six societal beliefs, all of them had higher means in group of participants living on Kosovo. Highest effect sizes were detected on Patriotism ($F=34.77$; $p<0.001$; $\epsilon^2=0.13$), Positive self-collective view ($F=27.42$; $p<0.001$; $\epsilon^2=0.1$) and Beliefs of safety ($F=26.93$; $p<0.001$; $\epsilon^2=0.1$). Additional regression analysis showed that general factor of the Ethos of conflict (obtained as the first principal component of 8 societal beliefs) is more closely associated with social attitudes and personality in group of participants that live in southern and central Serbia ($R^2=0.46$), than in a group of participants from Kosovo ($R^2=0.21$). These findings suggest that there are different sources of the Ethos of conflict in regard to the physical closeness of violent conflict: environmental factors have higher impact on creation of societal beliefs, if the violence is closer.

Ključne reči: Ethos of conflict, societal beliefs, conflict in Kosovo, attitudes, personality

IMPULSIVNO TRAŽENJE SENZACIJA I SOCIJALNO NEPRIHVATLJIVO PONAŠANJE UČENIKA

Gorjana Koledin

Filozofski fakultet Univerziteta u Istočnom Sarajevu

Katedra za psihologiju

gorjana.koledin@yahoo.com

Predmet istraživanja je ispitivanje relacija između dimenzije impulsivnog traženja senzacija i različitih oblika socijalno neprihvatljivog ponašanja učenika. Pod impulsivnim traženjem senzacija podrazumijeva se tendencija impulsivnog ponašanja, a osobe koje imaju povišenje na ovoj dimenziji sklonije su traženju afektivnih uzbuđenja i preferiranju

nepredvidivih situacija. Socijalno neprihvatljivo ponašanje je definisano kao ponašanje kojim se krše pravne i moralne društvene norme i koje, kada je društveno vidljivo, izaziva spontano i organizovano društveno reagovanje u namjeri da se zaštite društvena dobra i vrijednosti, ali i akteri takvog ponašanja.

Cilj istraživanja se odnosi na utvrđivanje razlika među ispitanicima u odnosu na učestalost socijalno neprihvatljivog ponašanja i izraženosti dimenzije impulsivnog traženja senzacija. Uzorkom su obuhvaćena 462 učenika I, II i III razreda srednje škole u gotovo svim većim gradovima Bosne i Hercegovine. Za ispitivanje dimenzije impulsivnog traženja senzacija primjenjena je subskala upitnika traženja senzacija autora Zakermana i Kalmana (Zakerman, 2002). Socijalno neprihvatljivo ponašanje ispitivano je pomoću skale konstruisane za potrebe istraživanja koju čini 12 stavki čiji sadržaj se odnosi na različite oblike socijalno neprihvatljivog ponašanja. Koeficijent pouzdanosti je 0.855. Primjenjeni statistički postupak je kanonička diskriminativna analiza.

Identifikovane su razlike među ispitanicima u odnosu na izraženost dimenzije impulsivnog traženja senzacija i učestalosti manifestovanja različitih oblika socijalno neprihvatljivog ponašanja ($\chi^2=57,372$, $df=12$, $p<0,01$). Izdvojena je jedna diskriminativna funkcija na osnovu čijeg sadržaja je moguće zaključiti da učenici kod kojih je dimenzija impulsivnog traženja senzacija povišena češće manifestuju različite oblike socijalno neprihvatljivog ponašanja. Dobijeni rezultati su u skladu sa rezultatima prethodnih istraživanja (prema Smederevac, Mitrović, 2006) koja su pokazala da su osobe sa povišenjem na dimenziji impulsivnog traženja senzacija sklonije različitim oblicima kriminalnog ponašanja, češće konzumiraju psihoaktivne supstance, često se izlažu različitim rizicima. Rezultati mogu imati primjenu u prevenciji različitih oblika neprihvatljivog ponašanja u smjeru omogućavanja učenicima sa povišenim impulsivnim traženjem senzacija da svoju želju za uzbuđenjima usmjere na društveno korisne aktivnosti.

Ključne riječi: socijalno neprihvatljivo ponašanje, traženje senzacija

RELIGIOZNOST I ZADOVOLJSTVO ŽIVOTOM

Đorđe Petronić i Nenad Krsmanović

Univerzitet Istočno Sarajevo

patrona123@gmail.com

Problem ovog istraživanja odnosi se na ispitivanje relacija između stepena ispoljenosti religioznosti i stepena zadovoljstva životom. Pod pojmom religioznosti podrazumeva se sistem shvatanja, verovanja, ponašanja, obreda i ceremonija pomoću kojih pojedinci ili zajednica stavljaju sebe u odnos s Bogom ili drugim, višim, natprirodnim svetom i često u odnos jednih sa drugima, te od kojih religiozna osoba dobija niz vrednosti prema kojima se ravna i prosuđuje realni svet. Zadovoljstvo životom obuhvata percepciju pojedinca o sopstvenom položaju u kontekstu kulture i sistema vrednosti u kojem živi kao i u odnosu na sopstvene ciljeve, očekivanja, standarde i interesovanja. Za osobu koja ima visok stepen zadovoljstva životom karakteristično je da ima sređena i integrisana životna iskustava, da ima dobre odnose sa sredinom, da shvata da joj je život prožet smislom u širem kontekstu.

Osnovni cilj ovog istraživanja odnosi se na utvrđivanje intenziteta i smera povezanosti ispoljenosti religioznosti i zadovoljstva životom. Istraživanje je realizovano na uzorku od 234 ispitanika uzetih iz studentske populacije Univerziteta Istočno Sarajevo. Za ispitivanje religioznosti korištena je skala religioznosti (Skelić 2006), koja se sastoji od 22 tvrdnje. Stepem zadovoljstva životom ispitivan je pomoću skale koja je preuzeta iz Zbirke psihologijskih skala i testova čiji su autori Lacković – Grgin i sar. autora Penzić Z, (Penzić 2002), a koja sadrži 17 tvrdnji. Primenjeni statistički postupak je Hi-kvadrat test. Na osnovu dobijenih rezultata ($\chi^2=7,120$; $df=2$; $p=.028$, $C=.172$) može se zaključiti da postoji statistički značajna povezanost između religioznosti i zadovoljstva životom ispitanika. Skala religioznosti podeljena je na tri kategorije, niska, umerena, visoka (24 ispitanika ili 10.26% je u kategoriji nisko ispoljene religioznosti, 111 ispitanika je umereno religiozno, a 99 ili 42.31% ispitanika je izrazito religiozno). Zadovoljstvo životom podeljeno je na kategorije umereno i izrazito zadovoljstvo životom, s obzirom na raspon skalnih vrednosti (160 ispitanika, ili 68.38% je umereno zadovoljno životom, a 74 ili 31.62% izrazito zadovoljno životom). Analizom dobijenih rezultata može se zaključiti da su religioznost i zadovoljstvo životom

povezani, te da osobe koje pronalaze smisao u religiji percipiraju život smislenijim i pozitivnijim, što su pokazala i ranija istraživanja.

Ključne reči: religioznost, zadovoljstvo životom

ČINIOCI I KORELATI POLITIČKE TOLERANCIJE BEOGRADSKIH SREDNJOŠKOLACA

Zoran Pavlović

Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu

zoran.pavlovic@f.bg.ac.rs

Politička tolerancija, spremnost da se građanska prava i slobode garantuju svima, pa i onima sa kojima se neko ne slaže (političkim oponentima, marginalizovanim grupama i sl.) predstavlja kamen temeljac ideje demokratije i osnovni element demokratske političke kulture. U društvu u kome su se nedavno desile demokratske promene, analiza političke tolerancije mladih posebno dobija na značaju u kontekstu efekata (re)socijalizacije novih generacija za demokratske norme i vrednosti. Predmet ove studije su činioci i korelati političke tolerancije mladih. Istraživanje je sprovedeno u 25 slučajno odabranih škola sa teritorije grada Beograda. Uzorkom je obuhvaćeno 788 učenika završnog razreda gimnazija (N=202), medicinskih (N=168), tehničkih (N=207) i ekonomskih (N=211) srednjih škola. U uzorku je više devojaka (58%), nego mladića (42%). Neki aspekti političke tolerancije mladih ispitivani su jednom varijantom metode najneomiljenije grupe. Od učenika je traženo da se izjasne da li bi osobi homoseksualne orijentacije trebalo dozvoliti (inače Ustavom i zakonima zagarantovana prava) da (1) održi govor u kome bi govorila o homoseksualnosti, (2) da radi kao nastavnik u školi ili na fakultetu i (3) da se kandiduje za Predsednika Republike. Rezultati analize pokazuju da su mladi u tom smislu politički netolerantna skupina. Skoro polovina mladih (46%) ne bi dozvolila ništa od navedenog, dok svega 13% mladih dozvoljava sve. Model koji je uključivao veći broj sociodemografskih varijabli ($F=9.68$; $df=12,768$, $p<.01$) ukazuje da su najvažniji prediktori političke tolerancije mladih, merene na ovaj način, pol (beta=-.17), tip škole (beta=.17), izborni predmet koji pohađaju (beta=.06), školski uspeh (beta=.15) i neki pokazatelji vaspitnog stila – strogoća discipline u porodici (beta=.07) i participacija u donošenju porodičnih odluka (beta=.07). Analizirani aspekti političke tolerancije

izraženiji su među devojkama, gimnazijalcima, onima koji pohađaju građansko vaspitanje, boljim učenicima i onima čiji roditelji ne insistiraju na poštovanju pravila ponašanja i uvažavaju njihovo mišljenje pri donošenju porodičnih odluka. Politička tolerancija analizirane marginalne grupe je, s druge strane, povezana sa nizom drugih srodnih vrednosnih orijentacija i političkih uverenja. Liberalna orijentacija ($r=.37$, $p<.01$), podrška slobodi govora ($r=.10$, $p<.01$) i vladavini zakona ($r=.15$, $p<.01$) su sa političkom tolerancijom pozitivno povezani, dok se negativna povezanost javlja sa autoritarnošću ($r=-.28$, $p<.01$), religioznošću ($r=-.26$, $p<.01$) i vertikalnim kolektivizmom ($r=-.14$, $p<.01$). Rezultati ukazuju da se analizirani aspekti političke tolerancije mogu smatrati delom opštijeg sistema prodemokratskih uverenja, što ukazuje kako na njenu relevantnost u analizi političkih orijentacija mladih, tako i na ograničene mogućnosti podsticanja njenog brzog širenja među mladima.

Ključne reči: politička tolerancija, mladi, vrednosne orijentacije

STAVOVI BEOGRAĐANA PREMA STILIZOVANIM I NESTILIZOVANIM GRAFITIMA

Danka Purić i Marija Čučuz

Odeljenje za psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu
dpuric@f.bg.ac.rs

Prikaz koji sledi deo je eksplorativnog istraživačkog rada u oblasti ekološke psihologije na temu beogradskih grafita, opažanja i tumačenja pojave i akterâ i tretira problem odnosa građana prema fenomenu sa kognitivnog, emocionalnog i konativnog aspekta. Kvotni dobrovoljački uzorak činilo je po 15 ispitanika iz deset beogradskih opština, koji su individualno popunili ekstenzivnu, računarski administriranu anketu, u doba dana i na mestu koje su sami određivali. Za potrebe istraživanja izvršena je ad hoc klasifikacija grafita na dva nivoa. U okviru prvog nivoa (formalni kriterijum) razlikuju se stilizovani grafiti, koji pripadaju likovnom opusu, i nestilizovani, kojima dominira literarni moment, uz postojanje prelaznog tipa. Drugim (sadržinskim) kriterijumom izdvaja se nekoliko varijeteta u okviru predloženih nadkategorija. Za svaki primer data je po ilustracija radi uspostavljanja istovetnog referentnog okvira kod svih ispitanika. Ispitanici su davali evaluativne sudove o estetskoj vrednosti ispitivanih tipova grafita na dimenzijama vandalizam – umetnost

i naružujuće – ulepšavajuće, iskazivali emocionalnu pobuđenost koju ovi tipovi grafita izazivaju kod njih na dimenziji voli–ne voli da se sa datim tipom grafita sretne i izveštavali o tome za kakvo preduzimanje sankcija u cilju suzbijanja pojavljivanja grafita bi se zauzeli. Stabilan i konzistentan obrazac strukture stavova ukazuje na to da se prema stilizovanim grafitima ispoljavaju pozitivne emocije i iznose afirmativni evaluativni sudovi, dok u slučaju nestilizovanih grafita ovaj odnos nosi suprotan predznak. Priželjkivane sankcije se nalaze u domenu prekršajnog prava uz izricanje adekvatne novčane kazne. Ipak, dodatnim pitanjima je utvrđeno da, iako ispitanici podržavaju sankcionisanje, sami nisu spremni da proaktivno deluju u njihovom sprovođenju, ali se ovo menja kada je u pitanju pretpostavljena situacija ugrožene lične svojine. Primećeni diferencijalni odnos ispitanika prema grafitima iste forme, ali različitih sadržaja svedoči o važnosti ovih dveju komponenata i njihovom uzajamnom uticaju na formiranje konačnog stava.

Rad je nastao u okviru projekta 179018 Ministarstva prosvete i nauke Republike Srbije.

Ključne reči: grafiti, stavovi, vrednosni sud, emocionalna pobuđenost, sankcije

SPECIFIČNE EMOCIJE I PERPEPCIJA RIZIKA: EKSPERIMENTALNA EVALUACIJA TEORIJE KOGNITIVNE PROCJENE

Saša Drače, Emir Efendić, Mirna Kusturica i Lamija Landžo

Odsjek za Psihologiju, Filozofski Fakultet u Sarajevu

dracesasa@hotmail.com

Mnogi radovi su pokazali da osobe lošeg raspoloženja imaju manje optimistične procjene budućnosti od osoba dobrog raspoloženja. Mada razne teorije navode različite mehanizme koji posreduju efekt kongruencije, uglavnom svaka temelji svoje predikcije na dimenziji valencije afekta. Međutim, u novije vrijeme, Lerner i Keltner ponudili su alternativni pristup - Affective tendencies Framework (ATF) - koji uzima u obzir utjecaj specifičnih emocija. Oslanjajući se na klasične teorije procjene, ovi autori smatraju da svaka emocija stvara posebnu predispoziciju za procjenu budućih događaja u skladu sa svojim centralnim kognitivnim dimenzijama (appraisals). Na primjer, ljutnja i tuga

se razlikuju u procjeni kontrole; ljutite osobe procjenjuju da je situacija pod osobnom kontrolom dok tužne osobe imaju dosta nizak osjećaj kontrole. S obzirom da procjena kontrole utiče na percepciju rizika za očekivati je da bi ljutnja i tuga, trebale imati različit efekt na percepciju rizika. Istovremeno, ljutnja i sreća, emocije koje se teorijski ne razlikuju u procjeni kontrole, ne bi trebale uzrokovati nikakve razlike u procjeni rizika. Cilj ovog istraživanja bio je testirati teorije procjene. U slučaju da valencija emocija igra presudnu ulogu, osobe kod kojih su inducirane negativne emocije (tj. ljutnja i tuga) trebalo bi da budu manje optimistične od osoba kod kojih je inducirana sreća. U suprotnom, ljutnja i sreća, trebalo bi da dovedu do podjednako većeg optimizma u procjeni rizika od tuge. Da bi testirali ovu hipotezu studenti psihologije ($N = 56$, M dob = 21.4, $SD = 5.85$) bili su raspoređeni u tri grupe u kojima su inducirane ljutnja, tuga i sreća. Nakon indukcija, trebalo je da učesnici ispune check-listu emocija, te odgovore na upitnik percepcije rizika. Provjera manipulacija potvrdila je indukcije odgovarajućih emocija u raznim grupama ($p < .01$). U skladu sa očekivanjima, osobe izložene indukcijama tuge su bile manje optimistične od osoba izloženih indukcijama sreće i ljutnje, $F(1, 53) = 7.74$, $p < .01$. Osobe izložene indukcijama sreće i ljutnje su davale jednako optimisticne evaluacije rizika, $F < 1$. Dobijeni rezultati potvrđuju ATF i sugeriraju da klasični pristup, zasnovan isključivo na valenciji afekta, nije optimalan za predviđanje utjecaja afekta na kognitivne procese.

Ključne reči: emocije, raspoloženje, percepcija rizika, optimizam, kognitivna procjena

SOCIJALNA ANKSIOZNOST I ODNOS PREMA FIRMIRANOJ GARDEROBI KOD UČENIKA ŠESTOG I SEDMOG RAZREDA OSNOVNE ŠKOLE

Leposava Vukičević, Anja Mitić i Veljko Đurić

Fakultet za pravne i poslovne studije „Dr Lazar Vrkić”, Novi Sad
leposavavukicevic@open.telekom.rs

Klasično Veblenovo tumačenje upadljive potrošnje sugerije da će društvene grupe koje žive u izobilju upotrebiti svoju kupovnu moć da bi zadobile društveni status kroz vidljivo izlaganje onoga što se poseduje. Dokaz bogatstva služi da se drugima pokaže svoja važnost i da se ta

predstava o svom socijalnom značaju pothrani i održi. U našim prethodnim istraživanjima odnos prema upadljivoj potrošnji (izražen preko korišćenja firmirane garderobe) ispitivan je kod učenika srednjih škola i studenata, na uzrastu od 17 do 25 godina. U ovom istraživanju ispitivana je povezanost između odnosa prema firmiranoj garderobi i socijalne anksioznosti na 205 učenika šestog i sedmog razreda osnovne škole, starosti između 12 i 13 godina. Odnos prema firmiranoj garderobi ispitivan je skraćenom verzijom upitnika za ispitivanje odnosa prema upadljivoj potrošnji, skalom CC-55 (Mitić, 2009), koji smo imenovali skala CC-28. Socijalna anksioznost je ispitivana skalom SA-34 prilagođenom jezičkom uzrastu naših ispitanika po ugledu na skalu socijalne anksioznosti SA-32 (Tovilović, 2004). Korišćeni merni instrumenti su pokazali visoku pouzdanost, pri čemu se Kronbahov alfa koeficijent kretao od 0.878 za skalu CC-28 do 0.912 za skalu SA-34. Faktori koji su se izdvojili na skali socijalne anksioznosti SA-34 imenovani su kao *Stidljivost* i *Važnost socijalnog utiska* i ukazuju na to da se socijalna anksioznost na ovom uzrastu prvenstveno ispoljava kroz stidljivost u novim situacijama, želju za većom opuštenošću u prisustvu drugih, pridavanje velike važnosti mišljenju drugih i tendenciju da se uvek ostavi savršen utisak u društvu. Rezultati istraživanja su pokazali da postoji statistički značajna povezanost faktora *Važnost socijalnog utiska* Skale SA-34 sa svim faktorima izdvojenim iz skale CC-28: Privlačnost ($r=0.378$, $df=203$, $p=0.007$), Pripadnost grupi ($r=0.241$, $df=203$, $p=0.001$) i Prestiž ($r=0.186$, $df=203$, $p=0.001$). Isto tako, *Stidljivost* je značajno korelirala sa Prestižom ($r=0.241$, $df=203$, $p=0.001$). Korelacija ukupnih skorova na obe skale takođe je bila statistički značajna. Stoga, naši rezultati ukazuju da postoji jasan prediktivni odnos između socijalne anksioznosti i pozitivnog odnosa prema firmiranoj garderobi u svrhu isticanja sopstvene vrednosti i privlačnosti u očima drugih pripadnika grupe. Dvanaestogodišnjaci i trinaestogodišnjaci koji žele da imaju firmiranu garderobu žele to, bar delom, jer veruju da ona doprinosi povećanju njihove dopadljivosti, osećanja vrednosti i sigurnosti.

Ključne reči: upadljiva potrošnja, firmirana garderoba, socijalna anksioznost, osnovna škola.

PRISTRASNOST U PROCENI LEPOTE I PRIVLAČNOSTI
MUŠKARACA RAZLIČITE SEKSUALNE ORIJENTACIJE**Jovana Bjekić, Marko Živanović i Elena Stojimirović**

Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu

bjekicjovana@gmail.com

Cilj istraživanja je provera povezanosti procene lepote i privlačnosti muškaraca različite seksualne orijentacije i socijalne diskriminacije pripadnika homoseksualne populacije. U istraživanju je učestvovalo 84 studenata Filozofskog fakulteta u Beogradu, oba pola. Svi ispitanici izjasnili su se kao heteroseksualno orijentisani. Ispitanicima su prikazane fotografije homoseksualnih i heteroseksualnih parova u situaciji poljupca uz instrukciju da procene lepotu i privlačnost naznačenog muškog člana para na petostepenoj skali. Zatim je od ispitanika traženo da odgovore na pitanje koje je glasilo: da li bi osobama homoseksualne orijentacije dozvolili da rade u školi/vrtiću, odgajaju decu, rade u bolnici, organizuju skupove na javnim mestima, rade u državnim institucijama i javno govore o svojoj seksualnoj orijentaciji. Sumiranjem negativnih odgovora dobijen je skor, koji odražava stepen socijalne diskriminacije pripadnika homoseksualne populacije. Rezultati su pokazali nepostojanje statistički značajna razlika u proceni lepote i privlačnosti osoba homoseksualne i heteroseksualne orijentacije na celokupnom uzorku stimulusa i ispitanika ($M_{lg}= 2, 27$, $SD_{lg}= 0,855$; $M_{pg}= 2,20$, $SD_{pg}= 0,959$; $M_{ls}= 2,33$; $SD_{ls}= 0,787$; $M_{ps}= 2,30$; $SD_{ps}= 0,811$). Rezultati korelacione analize pokazali su visoku povezanost procena lepote osoba homoseksualne i heteroseksualne orijentacije ($r= 0,789$, $p< 0,01$), kao i procena privlačnosti ($r= 0,758$, $p< 0,01$). Stepen diskriminacije homoseksualne populacije povezan je sa procenom homoseksualnih muškaraca u pogledu lepote ($r= -0,274$, $p< 0,05$) i privlačnosti ($r= -0,313$, $p< 0,01$), dok povezanost izostaje kada su u pitanju heteroseksualni muškarci. Rezultati regresione analize pokazuju da stepen diskriminacije i procena lepote heteroseksualnih muškaraca objašnjavaju 68% varijanse procene lepote homoseksualnih muškaraca ($F(2)= 86,695$, $p<0,01$) i da svaki od prediktora ima značajan doprinos ($\beta_{ls}= 0,781$, $p<0,01$; $\beta_d= -0,254$, $p<0,01$). Sličan sklop rezultata dobija se kada je reč o privlačnosti. Naime, ovi prediktori objašnjavaju 64% varijanse procene privlačnosti homoseksualnih muškaraca ($F(2)= 71,786$, $p<0,01$). Ponovo, oba prediktora imaju značajan doprinos ($\beta_{ps}= 0,701$, $p<0,01$; $\beta_d= -0,341$, $p<0,01$), s tim što je udeo socijalne

diskriminacije u proceni privlačnosti, nešto veći nego u proceni lepote. Ovakvi rezultati pokazuju pristrasnost u proceni fizičkih karakteristika osoba homoseksualne orijentacije na individualnom, ali ne i na grupnom nivou.

Ključne reči: homoseksualnost, diskriminacija, percepcija lepote i privlačnosti

IGRA POGODBE KAO SITUACIJA ZA ISPITIVANJE SKLONOSTI OBMANJIVANJU

Marko Kalanj i Iris Žeželj
Filozofski fakultet, Beograd
marko.kalanj@gmail.com

U radu su ispitivani faktori koji utiču na tendenciju ljudi da saopštavaju lažne informacije o sebi u cilju ostvarenja dobiti. Osmišljena je eksperimentalna situacija sklapanja pogodbe između dva učesnika u kojoj prvi šalje drugome poruku o sopstvenom postignuću na nekom testu, na osnovu koje će drugi odlučiti da li da prihvati ili odbije pogodbu sa njim, a od te odluke zavisi raspodela novčanih nagrada. Cilj istraživanja bio je da proveriti da li su subjekti pre spremni da saopšte netačnu informaciju o skor na testu ukoliko je (a) merena sposobnost značajna ili manje značajna za sliku o sebi i (b) osoba kojoj se saopštava fizički prisutna ili nije. Uzorak je činilo 120 studenata Filozofskog fakulteta u Beogradu: polovina je radila test opšte informisanosti, za koju je u uputstvu naglašeno da je povezana sa opštom intelektualnom sposobnošću, dok je druga polovina radila test prebrojavanja tačaka, sa uputstvom da uspeh na njemu ne odražava trajna svojstva ispitanika; u polovini slučajeva je drugi igrač bio u istoj prostoriji, a u polovini u susednoj. Svi skorovi saopšteni ispitanicima modifikovani su tako da budu ispod određene granice potrebne za ishod u kome sklapanje pogodbe donosi nagradu za oba učesnika. Ukupno 52 subjekta (43,3 %) je prijavilo skor veći od onog koji su dobili, pri čemu je 34 (27,9%) pokušalo da navede saigrača da prihvati pogodbu saopštavanjem skora preko potrebne granice, dok je 18 njih (15%) navelo viši skor nego što su postigli, ali tako da ipak ostaje „ispod crte” potrebne za pogodbu. Logističkom regresionom analizom utvrdili smo da su značajni prediktori verovatnoće da subjekt uputi obmanjujuće saopštenje saigraču: važnost sposobnosti ($B(1)=1.273$,

$p=.005$) i prisustvo saigrača u prostoriji ($B(1) = -1,097$, $p=.014$); količnik šansi pokazao je da je verovatnoća da će obmanjujuća poruka biti upućena tri i po puta veća ukoliko se odnosi na sposobnost od manjeg značaja, i da je za 67% verovatnije ukoliko se igrači ne nalaze u istoj prostoriji. Interakcija ova dva faktora se nije pokazala značajnom. Prediktori verovatnoće da subjekt povećan skor su u odnosu na pravi, ali koji je ispod granice su važnost sposobnosti ($B(1) = -1.966$, $p=.012$) i razlika između dobijenog i zahtevanog skora ($B(1) = .105$, $p=.001$). Rezultati pokazuju da ispitanici u našem istraživanju nisu bili vođeni samo željom za maksimizacijom novčane dobiti, kao što bi to pretpostavile normativne teorije odlučivanja, i govore o uticaju socijalnih preferenci na donošenje odluka.

Ključne reči: teorija igara, igra pogodbe, socijalne preferencije, sklonost obmanjivanju, samopredstavljanje

KORELATI NACIONALNE VEZANOSTI MLADIH SA JUGA SRBIJE I SA SEVERA KOSOVA I METOHIJE

Olivera Radović, Dušan Randelović i Biljana Milošević

Filozofski fakultet, Kosovska Mitrovica

stulaolivera@yahoo.com

Osnovni cilj našeg rada bio je da utvrdimo određene korelate osećanja nacionalne vezanosti kod mladih srpske nacionalnosti na severu Kosova i Metohije i jugu Srbije. Uzorak je činilo 455 srednjoškolaca, 179 učenika srednje škole u Kosovskoj Mitrovici i 276 učenika srednje škole u Nišu. Razmatrana je povezanost prihvatanja određenih vrednosnih orijentacija, kao i socio-demografskih varijabli (pola, materijalnog statusa, obrazovnog statusa roditelja, školskog uspeha) sa osećanjem vezanosti za vlastitu naciju. Analiza rezultata je pokazala da se dve grupe, pre svega razlikuju u nacionalnoj vezanosti, s obzirom da mladi sa severa Kosova i Metohije ispoljavaju značajno višu vezanost za sopstvenu naciju od mladih sa juga Srbije ($t=-2,890$, $df= 453$, $p<0.01$). Viša vezanost za naciju praćena je višim vrednovanjem religioznosti ($r=0,326$, $p<0.01$) i autoritarnosti ($r=0,328$, $p<0.01$) na celom uzorku. Kod mladih iz Srbije su se značajno povezane sa nacionalnom vezanošću pokazale i vrednosne orijentacije egalitarizma ($r=0,372$, $p<0.01$) i opšteg aktivizma ($r=0,374$, $p<0.01$), dok je kod mladih sa Kosmeta, osim religioznosti i autoritarnosti, sa osećanjem

nacionalne vezanosti povezana vrednost zatvorenosti prema svetu ($r=0,236$, $p<0.01$). Na celom uzorku, osobe sa jačim osećanjem vezanosti za vlastitu naciju takođe pokazuju značajno više skorove na skali kolektivnog samopoštovanja ($r=0,583$, $p<0.01$). Kod ispitanika sa severa Kosmeta, nijedna socio-demografska varijabla nije povezana sa stepenom nacionalne vezanosti, dok se na poduzorku iz Srbije pokazala tendencija da dečaci ($t=2,001$, $df= 453$, $p<0.05$), učenici višeg materijalnog stanja ($r=0,148$, $p<0.01$) i nižeg nivoa obrazovanja majke ($r=-0,126$, $p<0.01$) pokazuju jaču nacionalnu vezanost. Što se tiče razlika dva uzorka u prihvatanju vrednosnih orijentacija, mladi iz Srbije statistički značajno više vrednuju privatnu svojinu ($t=2,252$, $df= 453$, $p<0.05$), otvorenost prema svetu ($t=2,924$, $df= 453$, $p<0.01$), konformizam ($t=5,448$, $df= 453$, $p<0.01$), društveni aktivizam ($t=3,005$, $df= 453$, $p<0.01$) i ravnopravnost polova ($t=5,843$, $df= 453$, $p<0.01$) od vršnjaka sa severa Kosova i Metohije, koji od svojih vršnjaka iz Srbije značajno više vrednuju religioznost ($t=-8,331$, $df= 424,5$, $p<0.01$).

Ključne reči: nacionalna vezanost, vrednosne orijentacije, mladi

LONGITUDINALNO ISTRAŽIVANJE KOGNITIVNOG ZNAČENJA DRUŠTVENO-POLITIČKI RELEVANTNIH POJMOVA

Bora Kuzmanović i Nebojša Petrović

Filozofski fakultet, Beograd

bkuzmano@f.bg.ac.rs

Neki pojmovi često se upotrebljavaju u snažnim emocionalnim kontekstima, te se, procesom emocionalnog uslovljavanja, pojačava njihov konotativni (afektivni) nivo značenja. Osnovni cilj ovog niza istraživanja je bio da se utvrde profili i tendencije promena konotativnog značenja za pojmove: demokratija, nacija, nacionalizam, socijalizam, vođa, mir; zatim vremenske odrednice sadašnjost i budućnost. Umesto pojmova slobode i prošlosti, koji su se ranije pokazali nejasnima, u istraživanju iz 2011. procenjivan je kapitalizam i privatizacija. Ispitane su i druge karakteristike ispitanika poput: vrste škole, pola, religioznost, zainteresovanosti za politiku, socijalnog identiteta i sl. No, osnovna svrha ovog saopštenja jeste utvrđivanje razlika u tri navedene vremenske tačke. Istraživanje je obavljeno u tri maha: 1997, 2004. i 2011, na po oko 200 učenika (po dva

razreda gimnazija, kao i trogodišnjih i četvorogodišnjih srednjih škola) iz Beograda. Kao instrument je upotrebljena skala semantičkog diferencijala, i to sledeći parovi prideva: vredan-bezvredan, stabilan-nestabilan, prijatan-neprijatan, jak-slab, lep-ružan, dobar-loš, opasan-siguran, čist-prljav, pozitivan-negativan, pravedan-nepravedan, poželjan-nepoželjan i blizak-dalek. Rezultati pokazuju da su se javile određene promene koje možemo pripisati socijalnoj situaciji, klimi i odnosima u društvu. U proceni pojmova nacionalizam (u proseku blago pozitivna) i desnica (u proseku neutralna), sadašnjosti i budućnosti nije bilo većih promena. Socijalizam je 2011. ocenjen pozitivnije na 10 od 12 dimenzija ($p < 0.01$), a iako je razlika oko 1 poen (na sedmostepenoj skali) zanimljivo je da je promenjena i valenca, te se umesto blago negativno, ocenjuje blago pozitivno. Mir je ocenjen prilično pozitivno, ali ne apsolutno idealizovano kao 1997. Pojam vođa je ocenjen blago pozitivno, slično kao 2004, a značajno bolje nego 1997, kada je na tu ocenu značajno uticala percepcija jednog konkretnog vođe koji je bio izrazito neomiljen, bar u ispitivanom uzorku. Za razliku od 1997. kada je pojam demokratija procenjivan umereno pozitivno ($AS=5.5$), ta ocena ima opadajući trend od 2004. do 2011. kada je demokratija ocenjena jedva nešto iznad proseka (4). Najveće promene su se javile kod pojma levica koji je 1997. procenjivan izrazito negativno, dok je 2011. ocenjen, kao i desnica, neutralno. Biće prodiskutovane i razlike po drugim nezavisnim varijablama, a posebno uticaj specifičnih društveno političkih uslova na promenu konotativnog značenja reči, a time, verovatno i stavova prema datim pojmovima.

Rad je nastao u okviru projekta 179018 Ministarstva prosvete i nauke Republike Srbije.

Ključne reči: konotativno, značenje, mladi, semantički diferencijal, longitudinalno

(NE)LINEARNA VEZA MOTIVA POSTIGNUĆA I NEKIH FAKTORA LIČNOSTI

Milena Petković, Miodrag Milenović i Miroslav Komlenić

Dom zdravlja Niš; Filozofski fakultet, Niš

mbmilenovic@gmail.com

U radu je istraživana veza između motiva postignuća (koncipiranog po Atkinson-ovom modelu) i dimenzija neuroticizma i otvorenosti

Petofaktorskog modela Costa-e i McCrae-a. Namera je bila da se ispita da li Atkinson-ova teza da se odnos motiva postignuća i težine zadatka, predstavljen obrnutom U – krivom (visoko postignuće preferira srednje teške zadatke, a izbegava lake i suviše teške, i obrnuto), može preneti i na vezu ovog motiva sa faktorima ličnosti. U tu svrhu ispitan je prigodan uzorak od 102 ispitanika, oba pola, Upitnikom motiva opšteg postignuća Havelke i Lazarevića i redukovanom verzijom NEO PI – R koja je obuhvatala ajteme za faktore neuroticizma i otvorenosti. Metodom linearne i nelinearne (predstavljene U - krivom) korelacije dobijeni su statistički značajne veze između motiva postignuća, sa jedne, i crta: anksioznosti ($F=1486,69$ i $2762,32$; $df=99$ i 98 , $p<0,01$), socijalne nelagodnosti ($F=1659,61$ i $3328,01$; $df=99$ i 98 ; $p<0,01$), vulnerabilnosti ($F=629,37$ i $1096,13$; $df=99$ i 98 ; $p<0,01$), osećajnosti ($F=1019,27$ i $1554,28$; $df=99$ i 98 ; $p<0,01$), sklonosti akciji ($F=623,71$ i $2071,83$; $df=99$ i 98 ; $p<0,01$) i radoznalosti ($F=878,53$ i $1885,88$; $df=99$ i 98 ; $p<0,01$). Samo linearna korelacija nađena je kod maštovitosti ($F=4,91$; $df=98$; $p<0,05$), a nelinearna kod estetičnosti ($F=4,09$; $df=97$; $p<0,05$) i otvorenosti u odnosu na vrednosti ($F=3,60$; $df=97$; $p<0,05$). Crte hostilnosti, depresivnosti i impulsivnosti (u okviru faktora neuroticizma) nisu značajno povezane sa motivom postignuća ni jednom od traženih korelacija. Dakle, veza između merenih varijabli može se predstaviti obrnutom U – krivom kod 8, od ukupno 12 slučajeva (njeno izostajanje kod crta koje inkliniraju psihopatološkom ponašanju bio bi predmet posebne analize), čime se Atkinson-ov model pokazao korisnim u predikciji nekih crta ličnosti u okviru dimenzija neuroticizma i otvorenosti.

Ključne reči: (ne)linearna veza, motiv postignuća, faktori ličnosti, neuroticizam, otvorenost

SERVICE PROVIDERS TO VIOLENCE AGAINST CHILDREN IN
MACEDONIA

**Sofija Arnaudova, Frosina Denkova i Natasa Stankojkowska
Trajkovska**

Filozofski fakultet, Univerzitet Skopje, Telekom Makedonija
sofijaarnaudova@yahoo.com

This research presents the findings of an institutional assessment of the responsiveness of the child protection system in the Republic of Macedonia to violence against children. The study specifically looked for formal mechanisms that govern the referral of cases of violence to the appropriate institutions, as well as those that promote cooperation and coordination among component actors in the child protection system. The research goals were to collect data from various service providers in the child protection system on the number of cases of violence recorded or documented in a 12-month period, types of action taken in recorded cases of violence (e.g., the number of cases reported to police, the number referred to social services), coordination mechanisms among institutions involved in recorded cases of violence as well as mechanisms which monitor, supervise and evaluate institutions and professionals that work with victims of violence. Select samples illustrate how incidents of violence against children come to notice in the child protection system and how the system responds. Overall, the research sample covered interviewees from 277 institutions, including social work centres, health centres, hospitals, pre-schools, schools, police stations, residential institutions, detention and correctional facilities, as well as reception and transit centres for children in conflict with the law. In general, from the survey results, it can be concluded that there are no legally or officially regulated criteria in Macedonia for recording, referring and treating cases of violence against children. In addition, there are no mechanisms for cooperation among institutions dealing with child victims of violence, and no mechanisms for monitoring and evaluating the quality of services provide to affected children and their families.

Ključne reči: violence, children, residential care

NELINEARNA FUNKCIJA MOTIVA POSTIGNUĆA

Marija Mladenov, Ivana Jocić i Miroslav Komlenić Filozofski fakultet, Niš
mladenovmarija@gmail.com

Rad se bavi ispitivanjem nekih konsekvenci generalizovane hipoteze Etkinsona o nelinearnoj povezanosti (obrnuto U-krivulja) motiva postignuća i vrste preferiranih zadataka. Naime, osobe sa visokim motivom postignuća uglavnom biraju srednje teške zadatke, dok se osobe sa niskim motivom postignuća pre odlučuju za lake i teške. Generalizovana hipoteza, u formi pitanja, glasila bi: nisu li osobe sa visokim motivom postignuća osrednje i na drugim varijablama? Zar nije logično da su one i umereno (srednje) religiozne (nemaju mnogo vremena za odlaske u crkvu, na primer, niti pak smeju – zbog želje za uspehom, pri čemu je možda potrebna i sreća i božja pomoć – da budu ateistične)? Da li su i umereno druželjubive, umereno duhovite, itd? U ovom istraživanju, koje je izvršeno u Leskovcu i Jagodini, posmatramo odnos motiva postignuća sa trima varijablama: perceptivna sposobnost, traženje uzbuđenja i intenzitet religioznosti. Pretpostavlja se da će osobe sa visokim motivom postignuća imati umerene vrednosti na ovim varijablama, dok će visoke i niske rezultate imati osobe sa niskim motivom postignuća. Takođe, upoređujemo neke rezultate dva pomenuta grada. Instrumenti: Upitnik motiva opšteg postignuća Havelke i Lazarevića, Test vizuelne percepcije Električna mreža Đurića, Cukermanova skala traženja uzbuđenja i Test religioznosti Vukićevića. Uzorak: 90 ispitanika (45 iz Leskovca i 45 iz Jagodine). Postupkom nelinearne kvadratne regresije utvrđena je obrnuto U povezanost motiva postignuća i religioznosti ($F=4.285$, $df_1=2$, $df_2=87$, $p<0.05$). Nelinearna povezanost motiva postignuća i religioznosti dobijena je u okviru samih uzoraka i u Jagodini ($F=3.665$, $df_1=2$, $df_2=42$, $p<0.05$) i u Leskovcu ($F=4.898$, $df_1=2$, $df_2=42$, $p<0.05$). Povezanost motiva postignuća sa drugim varijablama nije statistički značajna. Odnos motiva postignuća i traženja uzbuđenja je bliži nelinearnom (obrnuto U), dok linearna regresija bolje opisuje odnos motiva postignuća i percepcije. Povezanost motiva postignuća sa traženjem uzbuđenja i percepcijom nije statistički značajna, ali je interesantno da je u Jagodini odnos sa percepcijom bliži U krivulji, dok je u Leskovcu bliži obrnutoj U. Poređenje rezultata iz Jagodine i Leskovca pokazalo je da viši motiv postignuća imaju stanovnici Leskovca

($t=-2.886$, $df=88$, $p<0.01$), dok su uspješni na testu percepcije bili Jagodinci ($t=2.172$, $df=88$, $p<0.05$). Glavna hipoteza je, dakle, delimično potvrđena, što znači da ćemo nastaviti istraživanja ove vrste.

Ključne reči: motiv postignuća, obrnuti U odnos, religioznost, traženje uzbuđenja, percepcija

ORIJENTACIJA KA PROTIVLJENJU DOMINACIJI I STAVOVI PREMA PITANJIMA IZ MEĐUNARODNE POLITIKE

Nebojša Petrović

Filozofski fakultet, Beograd

npetrovi@f.bg.ac.rs

Teoriju socijalne dominacije postavili su Džim Sidanius i Felicia Prato devedesetih godina i ona govori o fenomenu neravnopravnosti članova društva u mnogim sferama života. Po njima, orijentacija ka socijalnoj dominaciji (SDO) je dispozicija ličnosti koja se ispoljava kroz preferiranje društvene hijerarhije, odnosno kroz težnju ka diskriminaciji ljudi prema grupnoj pripadnosti. U toku je obuhvatno kroskulturno istraživanje, u koje je uključena i Srbija, kojim se pokušava da se uspostavi i validira karakteristika: orijentacija ka protivljenju dominaciji (counter dominance orientation) i utvrdi da li je ona suprotna ili nezavisna od SDO. Osnovni cilj ovog istraživanja bio je da se proveru faktorska struktura nove CDO skale, kao i njena povezanost sa nizom percepcija i stavova o važnim pitanjima međunarodne politike: od odnosa prema ustancima u zemljama Arapskog sveta, preko odnosa razvijenih i nerazvijenih, do uticaja svetskih sila na međunarodnu politiku. Očekuje se da CDO skala može u određenom stepenu da predvidi navedene stavove. Uzorak je činilo 120 ljudi, različitih po starosti, obrazovanju i socijalnom statusu iz Beograda i Tuzle. Rezultati pokazuju da CDO nema jedinstvenu faktorsku strukturu, nego da se dobijaju četiri faktora koji objašnjavaju 67% varijanse. Prvi faktor determinišu jasni hijerarhijski odnosi („superiorni treba da dominiraju nad inferiornima”), drugi faktor je donekle nejasan i više se tiče kompromisa koji su neophodni u grupnim odnosima. Treći faktor se tiče inkluzije i uzimanja u obzir i slabijih, a četvrti je aktivacioni („moramo se suprotstaviti represiji...”). Uzorci nisu uporedivi, jer nisu birani slučajno, no, pokazalo se da značajno više skorove na ovoj skali dobijaju ispitanici iz Tuzle ($F=50.8$ (1), $p<0.01$). Korelacije pokazuju da

nema značajne povezanosti sa pitanjima koja su van direktnog uticaja na naše ispitanike, tj. pitanja odnosa prema najmanje razvijenim zemljama sveta (uglavnom zemljama Afrike). Ispitanici iz obe zemlje, posebno iz Srbije, imaju izraženu sumnjičavost oko pravih motiva arapskih ustanaka, i smatraju da će najveći dobitnici uglavnom biti velike sile, te ni u ovom pogledu CDO nije dobar prediktor. No, veliki broj stavova poput uticaja velikih sila, prava malih i ugroženih naroda i individualnih prava pojedinaca pokazuju očekivane značajne korelacije sa CDO (npr. sa tvrdnjom „ograničenje individualnih prava je opravdano zbog interesa države” -0.26). U zaključku ćemo razmotriti potencijalne situacione i socijalno psihološke implikacije ovakvih rezultata.

Rad je nastao u okviru projekta 179018 Ministarstva prosvete i nauke Republike Srbije.

Ključne reči: socijalna dominacija, međunarodna politika, hijerarhija, stavovi, percepcije

ORIJENTACIJA KA PROTIVLJENJU DOMINACIJI I STAVOVI PREMA DRUŠTVENIM PITANJIMA

Nebojša Petrović

Filozofski fakultet, Beograd

npetrovi@f.bg.ac.rs

Brojni autori su pokušali da osmisle koncepte koji su pouzdano merljivi a koji mogu da budu dobri prediktori velikog broja raznovrsnih društvenih stavova. U tom smislu značajni su ne samo politikološki koncepti poput ideologija, nego i koncepti koji govore o psihološkim dispozicijama: autoritarnost, dogmatizam, otvorenost prema svetu, kognitivna složenost i sl. Najnoviji u nizu takvih koncepata jeste orijentacija ka protivljenju dominaciji (counter dominance orientation) – druga strana kontinuuma orijentacije ka socijalnoj dominaciji, po kome se ljudske grupe vide kao nejednake i hijerarhijski organizovane. Pored provere struktura nove CDO skale, osnovni zadatak ovog istraživanja bio je spoljašnja validacija te skale preko provere povezanosti sa nizom društveno relevantnih pitanja, sa kojima bi, po ovoj teoriji, bilo očekivano da je povezana. Očekuje se da CDO pozitivno korelira sa stavovima vezanim za toleranciju i prava ljudi. Uključene su klasične dileme o preferenciji jednakosti ili slobode, sigurnosti ili razvoja, individualizma ili

kolektivizma, potom stavovi o ženama na upravljačkim pozicijama u društvu, prema abortusu, sindikatima, tradicionalizmu, zaštiti manjina, itd. Uzorak je činilo 120 ljudi, različitih po starosti, obrazovanju i socijalnom statusu iz Beograda (svi Srbi) i Tuzle (svi Bošnjaci). Proverene su i razlike po poreklu, odnosno nacionalnosti ispitanika. Uzorci nisu uporedivi, jer nisu birani slučajno, ali je moguće uraditi korelacije između CDO i stavova na poduzorcima. Rezultati pokazuju izvesne razlike u bosanskom i srpskom poduzorku, iako je većina relevantnih korelacija statistički značajna. Tako u Srbiji CDO korelira i sa davanjem većih mogućnosti homoseksualcima (0.29), zaštiti verskih manjina (0.22), a u Bosni između ostalog sa preferencijom sigurnosti nad slobodom i demokratije nad stabilnošću (obe po 0.26, sve pomenute $p < 0.01$). Izgleda da su razlike među poduzorcima u tome koje će varijable značajno korelirati sa CDO određene trenutnim istaknutim društvenim pitanjima, oko kojih se ljudi više diferenciraju. U Srbiji su, u vreme ispitivanja, značajne rasprave vođene oko dozvoljavanja parade i drugih prava homoseksualcima, dok je u BiH problem nalaženja pravog balansa između razrešavanja problema iz prošlosti ili relativne stabilnosti statusa quo u žiži javnosti već duže vreme. Ta aktuelnost pitanja omogućava veću istaknutost individualnih razlika u formiranju sopstvenih stavova.

Rad je nastao u okviru projekta 179018 Ministarstva prosvete i nauke Republike Srbije.

Ključne reči: socijalna dominacija, socijalni stavovi, nejednakost, Srbija, BiH

KORESPONDENCIJA DRUŠTVENOG IDEALA TELA I TELESNOG IZGLEDA KOJI PREFERIRA SUPROTNI POL

Teodora Đokić, Natalija Čopić, Marija Čolić i Milica Erić

Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu

teodoradjokic24@gmail.com

Od šezdesetih godina dvadesetog veka masovni mediji progresivno prikazuju sve mršavije reprezentе ženskog tela, na taj način vršeći pritisak na ženske osobe ka dostizanju, za većinu nedostižnog ideala, dok prema ranijim studijama, sa muškarcima to nije slučaj. Međutim, postavlja se pitanje da li je medijski uticaj na osobe ženskog pola ka težnji idealu mršavosti podržan od strane muškog pola i na taj način potencijalno

uvećan. Cilj istraživanja je utvrđivanje percepcije društvenog ideala telesne figure kod muškaraca i žena, kao i njihove korespondencije sa preferencijom suprotnog pola. Uzorak je činilo 195 ispitanika, uzrasta 15-40 godina ($M=23.16$, $SD=8.994$), od čega 88 muškaraca i 107 žena. Kao instrument je korišćena je Skala procene telesnih figura Tompsona i Greja. Skala se sastoji od 9 ljudskih figura u rasponu od ekstremno pothranjene do ekstremno gojazne. Ispitanici su izveštavali o tome koja figura predstavlja društveni ideal za njihov pol, i o tome koja figura predstavlja preferirani izgled suprotnog pola. Rezultati su pokazali da je ideal ženskog tela značajno mršaviji od ideala muškog tela u situaciji procene ideala sopstvenog pola ($t=11.405$, $df=192.778$, $p<0.01$) i da takav odnos opstaje u preferenciji suprotnog pola ($t=2.419$, $df=192$, $p<0.05$). Ipak, ne postoji slaganje između ideala koji žene sebi postavljaju i preferencija ženske figure od strane muškaraca. Naime, žene teže značajno nižoj telesnoj masi, nego što bi to muškarci za njih želeli ($t=7.760$, $df=190.717$, $p<0.01$). Nasuprot tome, muškarci teže nešto većoj telesnoj masi, nego što bi to žene za njih volele ($t=2.302$, $df=192$, $p<0.05$). Dakle, žene preferiraju nižu telesnu masu, kako za sebe, tako i za suprotni pol, dok su preferencije muškaraca usmerene ka većoj telesnoj masi, kada je reč i o njihovom i o suprotnom polu.

Uzevši u obzir nalaze dosadašnjih istraživanja i dobijene rezultate moglo bi se pretpostaviti da muškarci, iako su izloženi sličnom medijskom sadržaju, ne predstavljaju medijatore medijskog uticaja na težnju žena ka pothranjenom telesnom idealu.

Ključne reči: telesni izgled, polne razlike, društveni ideal

MOGUĆNOSTI TEORIJE PLANIRANOG PONAŠANJA DA PREDVIDI DONOŠENJE ODLUKA U SITUACIJI NEZAŠTIĆENOG SEKSA

Ivana Papulić

Filozofski fakultet Univerziteta u Beogradu

ivana.papulic@hotmail.com

Teorija planiranog ponašanja (TPB) postulira da možemo direktno predvideti ponašanje osobe na osnovu znanja o nameri osobe da izvede određeno ponašanje. Nameru predviđaju tri glavna faktora: subjektivne norme, tj. percipirani pritisak društva da se osoba upusti u to ponašanje,

stav osobe, tj. u kojoj meri osoba ocenjuje ponašanje kao povoljno, i percepcija o mogućnosti kontrole tog ponašanja. Model je proširen uvođenjem iskustva, tj. koliko često je osoba imala mogućnost da se upusti u određeno ponašanje, kao zavisne varijable. Cilj ovog istraživanja bio je da se proveri da li se ova proširena teorija može koristiti i u slučaju rizičnog ponašanja. Nezavisna varijabla je ponašanje, konkretno nezaštićen seks, varirano kroz tri situacije: pozitivna (partner vrši pritisak da se osoba upusti u rizično ponašanje), negativna (partner vrši pritisak da se osoba ne upusti u rizično ponašanje) i neutralna (nema pritiska). Uzorak je činilo 199 ispitanika, od čega 43.2% učenika srednje škole, većinom treći i četvrti razred, i 56.8% studenata, prva i druga godina. Rezultati linearne regresije sa prediktorima stav, uverenja, kontrola, norme i prilika pokazuju da stav ($\beta=0.305$, $t=3.282$, $p<0.01$) i iskustvo ($\beta=0.437$, $t=5.020$, $p<0.01$) statistički značajno objašnjavaju nameru, i obuhvataju 49.7% objašnjene varijanse ($F(5, 88)=17.373$, $p<0.01$). Situaciju ponašanja u kojoj ne postoji pritisak partnera da se upusti u nezaštićen seks gore pomenuti prediktori zajedno sa namerom objašnjavaju 38.3% ($F(6, 77)=7.964$, $p<0.01$), samo iskustvo značajno doprinosi ($\beta=0.439$, $t=3.793$, $p<0.01$). Isti prediktori objašnjavaju i 47.4% situacije ponašanja u kojoj postoji pritisak partnera da se upusti u nezaštićen seks ($F(6, 77)=11.584$, $p<0.01$), pri čemu samo stav značajno doprinosi ($\beta=0.537$, $t=5.361$, $p<0.01$). U situaciji kada postoji pritisak partnera da se osoba ne upusti u nezaštićen seks isti prediktori objašnjavaju samo 20.3% varijanse ($F(6, 77)=3.317$, $p<0.01$), ali u ovom slučaju stav ($\beta=0.296$, $t=2.251$, $p<0.05$) i norme ($\beta=0.234$, $t=2.171$, $p<0.05$) značajno doprinose objašnjenju. Odluke u ovim situacijama se ne razlikuju statistički, što znači da iako je odluka slična u zavisnosti od spoljašnjeg pritiska oslanjaćemo se na različite aspekte pri odlučivanju. Na osnovu rezultata možemo zaključiti da TPB model uz određene izmene, npr. uključivanjem prethodnog iskustva sa rizičnim situacijama, može u određenoj meri da objasni rizično ponašanje.

Ključne reči: teorija planiranog ponašanja, rizično ponašanje, nezaštićen seks

STAV SREDNJOŠKOLACA PREMA OSOBAMA
HOMOSEKSUALNE ORIJENTACIJE

**Maja Vukojević, Aleksandra Rakić, Katarina Grujičić, Uroš
Radmanović i Andrej Todorović**

Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu
maja.vukojevic8@gmail.com

Homofobija predstavlja negativan odnos prema homoseksualnosti koji se manifestuje u ponašanju, emocijama i kognicijama, a proizilazi iz ličnih i socijalnih činilaca. Iako je poslednjih godina odnos prema osobama homoseksualne orijentacije u centru medijske pažnje, mali je broj empirijskih istraživanja koja daju uvid u zastupljenost homofobičnih stavova u našoj zemlji. Istraživanja sprovedena u drugim zemljama pokazala su variranja homofobičnih stavova u zavisnosti od niza demografskih varijabli (pol, obrazovanje, socijalni status itd). Ovo istraživanje sprovedeno je sa ciljem sticanja uvida u zastupljenost homofobičnih stavova kod srednjoškolaca u našoj zemlji, u zavisnosti od pola, vrste škole (tehnička škola ili gimnazija) i od poznanstva sa osobama homoseksualne orijentacije. Pretpostavili smo da će kao i u ranijim istraživanjima muškarci imati negativniji stav i da će, u skladu sa Olportovom hipotezom kontakta, osobe koje su imale kontakt sa osobama homoseksualne orijentacije imati pozitivniji stav. Ispitivanje efekta vrste škole bilo je eksplorativnog tipa. Uzorak je činilo 385 srednjoškolaca ($M=17.13$, $SD=0.757$), 180 ženskog i 205 muškog pola. Ispitanici su bili učenici Tehničke škole u Valjevu ($N=119$), Valjevske gimnazije ($N=89$), XIII beogradske gimnazije ($N=44$), Filološke gimnazije ($N=83$), i Elektrotehničke škole Nikola Tesla ($N=50$) u Beogradu. Kao instrument korišćena je, za ovu svrhu konstruisana, skala homofobičnih stavova koja se sastoji iz 56 stavki Likertovog tipa ($\alpha=0.98$). Pored demografskih podataka, prikupljena je i informacija o tome da li ispitanik poznaje osobu homoseksualne orijentacije, i ako je to slučaj, koji je stepen bliskosti sa tom osobom. Rezultati su pokazali da muškarci imaju negativniji stav od devojaka ($t=12.850$, $df=347.565$, $p<0.01$) kao i da učenici gimnazija imaju pozitivniji stav od učenika tehničkih škola ($t=10.995$, $df=383$, $p<0.01$). Kada se kontroliše uticaj pola, razlike između učenika različitih tipova škola opstaju ($F(1)=50.046$, $p<0.01$). Takođe, izraženost homofobičnih stavova varira spram stepena bliskosti i poznanstva sa osobama homoseksualne orijentacije ($F(3) = 30.515$, $p<0.01$), odnosno osobe koje

su imale više kontakta imaju pozitivniji stav. Izraženiji negativni stavovi kod muškaraca i osoba koje nisu imale kontakt sa osobama homoseksualne orijetacije u skladu su sa istraživanjima drugih studija, dok razlike u zavisnosti od vrste škole pružaju boji uvid u rasprostranjenost homofobičnih stavova kod srednjoškolaca.

Ključne reči: homofobija, srednjoškolci

MAKIJAVELIZAM I STILOVI SOCIJALNE KOMPETICIJE KAO PREDIKTORI STAVA PREMA UPADLJIVOJ POTROŠNJI

Anja Mitić, Leposava Vukićević i Veljko Đurić

Fakultet za pravne i poslovne studije dr Lazar Vrkatić, Novi Sad, Poslovna psihologija
 anjamitich@gmail.com

Upadljiva potrošnja se obično definiše kao oblik ponašanja koga karakterišu kupovina i akumulacija luksuznih proizvoda kao dokaz materijalnog blagostanja i pripadnosti privilegovanim društvenim položajima. Makijavelizam je u ovom radu definisan kao tendencija ličnosti da obmanjuje druge i manipuliše drugim ljudima zarad lične koristi. Oba ponašanja su motivisana visokim vrednovanjem vlasti i usko vezana za procese socijalne kompeticije. Savremene evolucione teorije postavljaju pitanje koja je pravilna proporcija upotrebe kooperativnih, kompromisnih ili obmanjujućih strategija u socijalnom ponašanju koja će biti najkorisnija za pojedinca. U ovom istraživanju je ispitano koje su to strategije društvenog pozicioniranja koje mogu predvideti stav prema upadljivoj potrošnji i koliki je njihov udeo u projekciji ovog kriterijuma. Pretpostavljeno je da se stav prema upadljivoj potrošnji može aproksimirati linearnom kombinacijom različitih stilova socijalne kompeticije, makijavelizmom i odnosom prema vlasti. Od stilova socijalne kompeticije obuhvaćene su tri nezavisne dimenzije: dominantno liderstvo, građenje koalicija i bezobzirna samopromocija. Ispitivanje je sprovedeno tokom proleća 2011. godine na uzorku od 200 ispitanika, učenika završnih razreda srednjih škola u Novom Sadu i Nišu. Višestrukom regresionom analizom utvrđena su tri pouzdana prediktora stava prema upadljivoj potrošnji: bezobzirna samopromocija kao stil socijalne kompeticije, vlast kao interpersonalna vrednost i makijavelizam. Na osnovu ta tri prediktora bili smo u stanju da obasnimo više od 26% varijanse kriterijuma ($R=0.51$,

$F_{(3,196)}=23.12$, $p<0.001$). Makijavelizam je očekivano pozitivno korelirao sa bezobzирnom samopromocijom ($r=0.45$, $p=0.001$) i visokim vrednovanjem vlasti ($r=0.27$, $p=0.001$), a negativno sa tendencijom ka građenju koalicija ($r=-0.19$, $p=0.001$). Vlast je statistički značajno korelirala sa svim stilovima socijalne kompeticije, negativno sa građenjem koalicija ($r=-0.22$, $p=0.001$), a pozitivno sa dominantnim liderstvom ($r=0.44$, $p=0.001$) i bezobzирnom samopromocijom ($r=0.27$, $p=0.001$). Međupolne razlike ispitivane kanoničkom diskriminacionom analizom nisu bile statistički značajne. Latentna struktura i prediktori upadljive potrošnje govore da je ona nešto više od savremene ekonomske kulture. Ona je oblik skupog signaliziranja, duboko ukorenjenog u evoluciju borbe za naklonost drugih i opstanak.

Ključne reči: upadljiva potrošnja, makijavelizam, socijalna kompeticija, vlast, bezobzирna samopromocija

VEZA IZMEĐU SAMOPOUZDANJA I ŽUDNJE ZA SLAVOM KOD OSNOVNOŠKOLSKE DECE

Marko Vujović, Sanja Stamenković i Jovana Vasić

Fakultet za pravne i poslovne studije dr Lazar Vrkatić, Novi Sad,
Poslovna psihologija
vujovic.pp@gmail.com

Bogatstvo i slava su san miliona ljudi. Sasvim je jasno da je novac razmenljiv za mnoge stvari, ali još uvek sasvim ne razumemo psihološke koristi (kako one stvarne tako i one pretpostavljene) koje dolaze od slave. Jedno moguće tumačenje koje proističe iz implicitnih teorija vezanih za ličnosti koje žude za slavom (Maltby, 2010), jeste da težeći slavi nastojimo da kompenzujemo nedostatak samopouzdanja. Ovaj kompezatorni mehanizam se može opisati kao intraindividualni konstrukt u kome individua svoje nisko samopouzdanje pokušava da izmeni funkcionalnim derivatima slave. U ovom istraživanju ispitivana je povezanost između žudnje za slavom i samopouzdanja kod 100 učenika sedmog i osmog razreda osnovne škole. Instrumentarijum se sastojao od skale žudnje za slavom (Maltby, 2010) ($\alpha = 0.98$) i skale samopouzdanja ($\alpha = 0.86$) koja je nastala za potrebe ovog istraživanja. Faktorskom analizom Skale žudnje za slavom je izdvojeno šest faktora: prednosti slave ($\alpha = 0.96$), nagon za postizanjem slave ($\alpha = 0.91$), intenzitet žudnje za slavom ($\alpha = 0.91$),

vulnerabilnost ($\alpha = 0.91$), beskrupuloznost ($\alpha = 0.89$) i posedovanje talenta ($\alpha = 0.82$). Ovo šestofaktorsko rešenje objašnjavalo je oko 53% ukupne varijanse. Faktorskom analizom skale samopouzdanja je izdvojeno pet faktora: anksioznost ($\alpha = 0.80$), potreba za prihvatanjem ($\alpha = 0.79$), samoprihvatanje ($\alpha = 0.79$), lažno predstavljanje ($\alpha = 0.74$), potreba za samoćom i poznatošću ($\alpha = 0.70$). Ovo petofaktorsko rešenje objašnjavalo je 40.43 % ukupne varijanse. Utvrđeno je da su pokazatelji visoke žudnje za slavom povezani sa dimenzijama niskog samopouzdanja, odnosno, da su osnovci sa jakim intenzitetom žudnje za slavom skloni lažnom predstavljanju ($r = 0.20$, $p < 0.05$), da su osnovci koji su u svojoj pojačanoj želji za slavom vulnerabilni, ujedno i visoko anksiozni ($r = 0.28$, $p < 0.01$), željni prihvatanja ($r = 0.37$, $p < 0.01$) i skloni lažnom predstavljanju ($r = 0.29$, $p < 0.01$), da su beskrupulozni osnovci skloni lažnom predstavljanju ($r = 0.23$, $p < 0.05$) i osamljivanju ($r = 0.25$, $p < 0.05$), kao i da su osnovci koji sebe slabo prihvataju skloni shvatanju da imaju talente potrebne za postizanje slave ($r = -0.24$, $p < 0.05$). Nije utvrđeno postojanje statistički značajnih razlika u izraženosti dimezija Skale žudnje za slavom i Skale samopouzdanja u zavisnosti od pola ispitanika i razreda koji pohađaju. Buduća istraživanja biće usmerena ka daljem povezivanju žudnje za slavom sa ostalim psihološkim pojmovima u cilju potpunijeg razumevanja ovog jedinstvenog fenomena.

Ključne reči: žudnja za slavom, samopouzdanje, anksioznost

UPADLJIVA POTROŠNJA I NARCIZAM

Jovana Vasić, Marko Vujović, Sanja Stamenković

Fakultet za pravne i poslovne studije dr Lazar Vrkatić - Novi Sad,

Poslovna psihologija

jovanavasic154@gmail.com

Upadljiva potrošnja je takav vid potrošačkog ponašanja koji ima za cilj da pred drugima istakne bogatstvo i materijalni status kupovinom luksuznih i skupih dobara. U ovom radu ispitivana je povezanost između upadljive potrošnje i narcizma uz pretpostavku da mladi kupuju firmiranu garderobu kako bi postigli veće samopouzdanje, posebnost, nadmoć ili bolji status u društvu. Analiza je sprovedena na uzorku od 121 ispitanika, učenika trećeg i četvrtog razreda srednjih škola u Beogradu. Ispitanici su odgovarali na pitanja iz Skale za merenje odnosa prema upadljivoj

potrošnji CC-55 i skale za merenje narcizma NPI-40. Rezultati su pokazali visoku pouzdanost obe skale: Skale CC-55 (alfa = 0.93) i Skale NPI-40 (alfa = 0.83). Faktorskom analizom skale CC-55 utvrđena je smisljena latentna struktura od pet faktora: privlačnost, prestiž, samoafirmacija, pripadnost grupi i lična vrednost. Ekploratornom faktorskom analizom skale NPI-40 izdvojeno je četiri faktora: autoritarnost i zaslužnost, samopouzdanje, liderstvo i samodivljenje. U analizu je uključeno sedam faktora pretpostavljenih od strane autora skale NPI-40 (autoritarnost, superiornost, egzibicionizam, samodovoljnost, sujeta, pravo, manipulativnost). Kako nisu pokazali zadovoljavajući nivo pouzdanosti, u dalju statističku analizu su uključeni samo rezultati ukupnog skora skale NPI-40. Utvrđena je statistički značajna povezanost između ukupnog skora na skali NPI-40 i ukupnog skora na Skali CC-55 ($r = 0.23$, $df = 119$, $p = 0.01$) i statistički značajne korelacije između ukupnog skora skale NPI-40 i dva faktora skale CC - 55: prestiž ($r = 0.20$, $df = 119$, $p = 0.03$) i privlačnost ($r = 0.29$, $df = 119$, $p = 0.001$). Statistički značajna povezanost utvrđena je i između faktora skale CC-55 privlačnost i faktora dobijenih eksploratornom analizom skale NPI-40: autoritarnost i zaslužnost ($r = -0.21$, $df = 119$, $p = 0.02$) i samodivljenje ($r = 0.2$, $df = 119$, $p = 0.03$). Nije utvrđeno postojanje značajnih razlika u izraženosti dimenzija skale odnosa upadljive potrošnje, kao i skale narcizma u zavisnosti od materijalnog statusa i pola ispitanika. Na taj način, proširena je lista prediktora pozitivnog stava prema upadljivoj potrošnji. Mladi koji postižu veći skor na skali narcizma imaju pozitivniji odnos prema upadljivoj potrošnji, bez obzira na pol i materijalni status. Time je potvrđena naša polazna pretpostavka da je upadljiva potrošnja, bar delom, motivisana narcističkim ulaganjem u sopstvenu spoljašnost kao sredstvu za isticanje telesne privlačnosti, nadmoći i privilegovanosti.

Ključne reči: upadljiva potrošnja, narcizam, mladi

STAV PREMA FALSIFIKOVANOJ FIRMIRANOJ GARDEROBI I
SELF-KONCEPT**Sanja Stamenković, Jovana Vasić i Marko Vujović**Fakultet za pravne i poslovne studije dr Lazar Vrkatić, Novi Sad, Poslovna
psihologija
stamenkovicsanja@gmail.com

Svet je preplavljen krivotvorenim proizvodima koji na sebi nose oznake uglednih robnih maraka. Očigledno postoje brojni kupci koji kupuju takvu robu znajući da za svoj novac dobijaju samo zvučno ime robne marke ali ne i kvalitet proizvoda koji ide uz to ime. Dok neki ljudi nikada ne bi kupili takav proizvod drugi su oduševljeni mogućnošću da sebi za male novce priušte „tako skupu stvar”. Postavlja se pitanje da li se odnos prema falsifikovanoj firmiranoj garderobi (takozvanim „lažnjacima”) može dovesti u vezu sa nekim osobinama ličnosti. Ovim istraživanjem pokušali smo da rasvetlimo psihološke mehanizme koji stoje iza naklonosti prema „lažnjacima”, odnosno da li i kako određeni aspekti self-koncepta utiču na naš odnos prema „lažnjacima”. Uzorku od 61 učenika i 69 učenice srednje grafičke škole, starosti između 17 do 19 godina, zadati su: Skala za ispitivanja odnosa prema „lažnjacima” (konstruisana za potrebe ovog istraživanja; Kronbahova alfa = 0.753) i Upitnik za ispitivanje self-koncepta (Opačić, 1995; Kronbahova alfa = 0.811). Ukupni skor na Skali odnosa prema falsifikovanoj brendiranoj garderobi bio je u statistički značajnoj korelaciji sa sledećim dimenzijama Skale za ispitivanje self-koncepta: eksternalnošću ($r=0.35$, $p<0.001$), (ne)poštenjem ($r=0.28$, $p<0.001$), kompetentnošću ($r=0.12$, $p=0.02$) i (ne)poverenjem ($r=0.22$, $p=0.01$). Dakle, ispitanici nepoverljivi prema drugima, koji nisko ocenjuju sopstvenu kompetentnost, ne vrednuju poštenje i smatraju da pretežno spoljašnji faktori usmeravaju tok njihovog života, imaju pozitivnije stavove prema „lažnjacima” nego ispitanici suprotnih ličnih karakteristika. Diskriminativnom analizom (Vilksova $\Lambda=0.805$, $\chi^2=27.02$, $df=7$, $p<0.001$) utvrđene su statistički značajne polne razlike. Naknadnom t-test analizom utvrđeno je da su muški ispitanici imali negativnije stavove prema „lažnjacima” ($t=2.73$, $df=128$, $p=0.007$), bili su manje samouvereni ($t=1.95$, $df=128$, $p=0.053$) i poverljiviji prema ljudima ($t=4.36$, $df=128$, $p<0.001$), a tok svoga života su ređe objašnjavali spoljašnjim faktorima ($t=2.66$, $df=128$, $p=0.009$). Na taj način, stav prema „lažnjacima” doveden je u vezu sa nekim

dimenzijama self-koncepta i sa polom ispitanika. Ovi nalazi usmeravaju naša buduća istraživanja ka potpunijem razumevanju ovoga fenomena.

Ključne reči: falsifikovana markirana garderoba, self-koncept, srednjoškolci, „lažnjaci”

ŽIVOTNI STIL I ODNOS PREMA UPADLJIVOJ POTROŠNJI KOD NOSIOCA RAZLIČITIH ŽIVOTNIH STILOVA

Tamara Roksić i Anja Mitić

Fakultet za pravne i poslovne studije dr Lazar Vrkatić, Novi Sad, Poslovna psihologija
tamara.roksic@open.telekom.rs

Cilj ovog istraživanja bio je da ispita vezu između odnosa prema upadljivoj potrošnji i životnog stila. U tu svrhu ispitivan je odnos prema upadljivoj potrošnji dve grupe mladih za koje smo pretpostavili da se bitno razlikuju po svom životnom stilu. Sedamdeset pet učenika Bogoslovije „Sveti Sava” iz Beograda i 89 učenika istog uzrasta iz Treće beogradske gimnazije su popunili Skalu za ispitivanje odnosa prema upadljivoj potrošnji CC -55 ($m = 55$, Kronbahova alfa = 0.92) i Skalu za ispitivanje životnog stila (ŽS) koja je konstruisana za potrebe ovog istraživanja ($m = 60$, Kronbahova alfa = 0.73). Faktorskom analizom Skale CC – 55 izdvojeno je 5 faktora (Privlačnost, Poštovanje, Pripadnost grupi, Samoafirmacija i Prestiž) koji su objašnjavali 42 % ukupne varijanse, a faktorskom analizom Skale ŽS je izdvojena su 4 faktora (Avanturistički hedonizam, Konzervativnost, Akademski stil i Potrošačka kultura) koji su objašnjavali 35.04% ukupne varijanse. U odnosu na svoje gimnazijske vršnjake, učenici Bogoslovije su bili skloniji konzervativnom životnom stilu ($F = 46.16$, $df = 1,162$, $p < 0.001$), a manje skloni avanturističkom hedonizmu ($F = 9.28$, $df = 1,162$, $p < 0.001$) i akademskom životnom stilu ($F = 12.46$, $df = 1,162$, $p < 0.001$). Gimnazijalci su svoj odnos prema upadljivoj potrošnji prvenstveno izrazili kroz samoafirmaciju ($F = 13.96$, $df = 1,162$, $p < 0.001$) i prestiž ($F = 4.08$, $df = 1,162$, $p = 0.019$), dok su mladi bogoslovi upadljivu potrošnju razumeli kao sredstvo za izazivanje poštovanja ($F = 14.94$, $df = 1,162$, $p < 0.001$). Avanturistički hedonizam (prvi izdvojeni faktor skale ŽS) bio je u pozitivnoj korelaciji sa 4 od 5 faktora Skale CC -55 i to sa Privlačnošću ($r = 0.417$, $df = 162$, $p < 0.001$), Pripadnošću grupi ($r = 0.158$, $df = 162$, $p = 0.043$), Samoafirmacijom ($r =$

0.703, $df = 162$, $p < 0.001$) i Prestižem ($r = 0.328$, $df = 162$, $p < 0.001$). Konzervativizam (drugi izdvojeni faktor skale ŽS) takođe je značajno korelirao sa 4 od 5 faktora Skale CC -55 i to sa Poštovanjem ($r = 0.165$, $df = 162$, $p = 0.035$), Pripadnošću grupi ($r = 0.262$, $df = 162$, $p < 0.001$), Samoafirmacijom ($r = -0.309$, $df = 162$, $p < 0.001$) i Prestižem ($r = -0.389$, $df = 162$, $p < 0.001$). Na taj način, potvrđena je naša početna hipoteza po kojoj je životni stil povezan sa odnosom prema upadljivoj potrošnji. Mladi bogoslovi i gimnazijalci, kao nosioci različitih životnih stilova, značajno se razlikuju po svom odnosu prema upadljivoj potrošnji.

Ključne reči: upadljiva potrošnja, životni stil, avanturistički hedonizam, konzervativnost, potrošačka kultura

IDEOLOŠKE ORIJENTACIJE I DRUŠTVENI CILJEVI ČLANOVA PODMLADAKA POLITIČKIH STRANAKA

**Ivana Ćirović, Marija Milisavljević, Smiljana Jošić, Marija Smuda i
Marina Todorović**

Odeljenje za psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu,
Srbija

cirovicivana@gmail.com

Politički aktivizam može biti motivisan unutrašnjim dispozicijama, poput vrednosnih orijentacija i ličnih karakteristika, ali i različitim vidovima spoljašnjih podsticaja. Ovo istraživanje je imalo za cilj da ispita u kojoj meri ideološke orijentacije i društveni ciljevi članova podmladaka političkih partija korespondiraju sa programski proklamovanim vrednostima stranaka. Na uzorku od 305 članova DS, DSS, LDP, SNS, SDU, SRS i SPS primenjene su skale ideoloških orijentacija konstruisane za potrebe ovog istraživanja (skala konzervativizma, liberalizma, socijaldemokratije i nacionalizma) i skala društvenih ciljeva Kuzmanovića i Petrovića. Najviše skorove na skali konzervativizma pokazuju SRS, DSS, SNS, niže SPS i DS, a najniže LDP i SDU ($F_{6,304} = 14.201$, $p = .000$). Najliberalniji su članovi LDP-a, manje liberalni su SDU, DS, SPS i SNS, a najmanje liberalni su DSS i SRS ($F_{6,304} = 9.970$, $p = .000$). Najniže skorove na skali socijaldemokratije pokazuju članovi LDP-a, dok između ostalih stranaka, koji pokazuju više skorove, ne postoje statistički značajne razlike ($F_{2,304} = 8.352$, $p = .000$). Najviše skorove na skali nacionalizma imaju članovi SRS, zatim SPS i DSS, nešto niže DS i SNS, a najniže SDU

i LDP ($F_{6,304} = 28.538$, $p = .000$). Faktorskom analizom odgovora na skali društvenih ciljeva izdvojena su četiri faktora koji objašnjavaju 60% varijanse (nacionalni interesi, zalaganja za ljudska prava, socijalni ciljevi, ekonomski ciljevi). Analiza grupnih centroida na prvoj od četiri kanoničke funkcije (zasićena nacionalizmom i nacionalnim interesima) pokazuje polarizaciju nacionalistički orijentisanih SRS (2.670), DSS (1.512), SNS (.833) i stranaka koje su protiv nacionalizma LDP (-1.950), SDU (-1.209) i DS (-.787), dok je SPS (.192) između. Na drugoj funkciji, (diskriminiše stranke na osnovu socijaldemokratije i socijalnih ciljeva) najviša je SDU (.859), slede je SRS (.492), DSS (-.182), SPS (-.028), SNS (-.277) i DS (.396), a najniža je LDP (-.897). Na trećoj funkciji (ekonomski ciljevi, nacionalizam, nacionalni ciljevi) najviša je DS (.522), a najniža SDU (-.684). Na četvrtoj funkciji (zalaganja za ljudska prava i socijaldemokratija) nizak skor ima SRS (-1.233), dok su ostale stranke blizu aritmetičke sredine. Utvrđeno je da su ideološke orijentacije i društveni ciljevi članova podmladaka političkih partija saglasni sa programski proklamovanim vrednostima njihovih stranaka, kao i da su dobri prediktori stranačke pripadnosti.

Ključne reči: političke ideologije, društveni ciljevi, religioznost

PONOSAN I BOLJI OD OSTALIH: PRELIMINARNA STUDIJA O POVEZANOSTI EMOCIJE PONOSA SA ILUZORNOM SUPERIORNOSTI

Emir Efendić, Saša Drače, Mirna Kusturica i Lamija Landžo

Filozofski Fakultet u Sarajevu

emir654@hotmail.com

Prema teoriji Appraisal Tendency Framework svaka emocija je određena svojim centralnim kognitivnim procjenama. ATF također predviđa da specifične emocije utiču na kognitivne procese u skladu sa njihovim centralnim dimenzijama. Nedavna istraživanja pokazuju da se emocije suosjećanja i ponosa razlikuju na dimenziji snage, te da se suosjećajne osobe smatraju sličnijim sa slabijim grupama dok se ponosne osobe smatraju sličnije jakim grupama. Oslanjajući se na ove nalaze autori sugeriraju da se mogu očekivati različiti utjecaji ovih emocija na fenomene koji se odnose na usporedbu između sebe i drugih ljudi. U ovom radu mi smo se zanimali za efekat „bolji od prosjeka” (BOP; tj. tendencija osoba

da se evaluiraju pozitivnije od drugih). Hipotetizirano je da će emocija ponosa, uslijed svog svojstva samo-elevacije, biti povezana sa većim efektom BOP, što ne bi trebalo da bude slučaj sa suosjećanjem (uslijed ne posjedovanja kognitivne dimenzije koja bi se odnosila na elevaciju self-a). U istraživanju je sudjelovalo 120 ispitanika, ($\bar{X}=100$, $M=20$ prosječne dobi od $M=20,31$ $SD=1,54$). Korištene su neovisne skale suosjećanja i ponosa koje su mjerile generalno doživljavanje tih emocija. Trebalo je da ispitanici označe u kojoj mjeri ih određeni pridjev opisuje u odnosu na prosječnog studenta na listi koja se sastojala od 24 neg. i 18 poz. pridjeva. Kako bi kontrolisali utjecaj drugih pozitivnih emocija uvedena je i mjera trenutnog raspoloženja. Rezultati pokazuju pozitivnu korelaciju između suosjećanja i ponosa ($r = .37$ $p < .01$) što sugerira da se radi o emocijama pozitivne valencije. Utvrđena je globalna prisutnost efekta BOP. Rađene su regresijske analize u kojima su ponos, suosjećanje i trenutno raspoloženje uvedeni kao prediktori generalne sličnosti sa ljudima (analiza 1) i BTA efekta (analiza 2). Suosjećanje se pokazalo kao jedini značajan prediktor procjene sličnosti sa ljudima ($\beta = .24$, $p < .01$), dok se ponos pokazao kao jedini značajni prediktor BTA efekta ($\beta = .33$ $p < .01$), što potvrđuje glavnu hipotezu. Rezultati, generalno potvrđuju ATF te proširuju dosadašnje spoznaje o utjecaju emocija na fenomene pristranosti pri socijalnom uspoređivanju. Uzimajući u obzir korelacijsku prirodu studije nalaze je potrebno potvrditi i eksperimentalnom studijom. Buduća istraživanja bi svoje napore trebalo da usmjere ka utvrđivanju posredujućih varjabli između ponosa i efekta BOP.

Ključne reči: emocije, ponos, suosjećanje, teorije procjene, efekat pristranosti u vlastitu korist, socijalna kognicija

OTKRIVANJE OBMANJUJUĆEG PONAŠANJA NA OSNOVU PRIMENE ANALIZE SADRŽAJA ISKAZA

Valentina Baić

Kriminalističko policijska akademija – Zemun

Sanja Batić DP „DES”, Novi Sad

sonovanja@gmail.com

U inostranoj literaturi nailazimo na istraživanja koja se bave otkrivanjem obmanjujućeg ponašanja, primenom analize sadržaja iskaza. Rezultati ovih istraživanja pokazuju da su verbalna ponašanja, za razliku

od neverbalnih, pouzdaniji indikatori, što je značajno sa aspekta otkrivanja laganja. U tom smislu postojala je neophodnost da se i u našim uslovima, primenom analize sadržaja iskaza, istraži odnos laganja i nekih oblika verbalnih ponašanja, koja su se u istraživanjima obmanjujućeg iskaza, pokazala kao dosledna. Osnovni problem na koje je ovo istraživanje trebalo da dá odgovor, jeste, koliko su ispitanici uspešni u svojim procenama istinitosti iskaza na osnovu analize sadržaja iskaza, odnosno da li je uspešnost procene istinitosti iskaza povezana sa učestalošću opažanja određenih verbalnih ponašanja. U istraživanju je učestovalo 80 ispitanika (63 muškaraca i 17 žena, starosti 21-24 godine), studenata Kriminalističko policijske akademije, koji su podeljeni u dve grupe, eksperimentalnu i kontrolnu. Studenti su imali zadatak da na osnovu video zapisa 10 intervjua (5 istinitih i 5 lažih iskaza), procene istinitost iskaza subjekata koji su bili prikazani na snimcima. Za razliku od ispitanika kontrolne grupe, ispitanicima eksperimentalne grupe, održano je predavanje o verbalnim ponašanjima, koja su značajna za procenu istinitog iskaza. U zadatak procene bilo je uključeno 10 verbalnih ponašanja, koji su izabrani na bazi nalaza dve studije. Za procenu verbalnih ponašanja primenjen je upitnik koji se sastoji od liste oblika verbalnih ponašanja, kojoj je pridružena skala procene učestalosti javljanja.

Rezultati empirijskog istraživanja pokazuju da postoji značajna razlika između ispitanika kontrolne i eksperimentalne grupe u ukupnoj tačnosti procene iskaza ($t = -4.629$, $p \leq 0,01$) kao i uspeha u proceni istinitih iskaza ($t = -3.142$, $p \leq 0,01$). Za uspeh u proceni lažnog iskaza bilo je merodavno, da li su ispitanici kontrolne grupe označili *period kašnjenja* kao češće i *logičku strukturu*, kao ređe verbalno ponašanje, dok za uspeh u proceni istinitog iskaza, nije bilo značajno ni jedno ponašanje. Za uspeh u proceni istinitog iskaza bilo je merodavno da li su ispitanici eksperimentalne grupe označili *kvalitet i opširnost detalja* i *verodostojne odgovore* kao češće i *period kašnjenja* kao ređe verbalno ponašanje, dok za uspeh u proceni lažnog iskaza, nije bilo značajno ni jedno ponašanje.

Ključne reči: laganje, verbalno ponašanje, verbalni indikatori laganja, procena istinitosti iskaza, analiza sadržaja iskaza

UTJECAJ AKADEMSKE DISCIPLINE NA ORIJENTACIJU
PREMA SOCIJALNOJ DOMINACIJI: POSREDNA ULOGA
PERCIPIRANOG STATUSA STUDIJSKE GRUPE?

Dalila Bašić, Saša Drače, Aida Muheljić i Ines Bašić-Džanković

Univerzitet u Sarajevu, Filozofski fakultet

dalila.bashic@gmail.com

Istraživanja dosljedno pokazuju da pored globalnog efekta liberalizacije stavova unutar studentske populacije, postoje i efekti specifične socijalizacije, pri čemu se stavovi studenata mijenjaju ovisno o dominantnoj ideologiji njihovog akademskog područja. U objašnjenju ovih razlika, novija se istraživanja oslanjaju na teoriju socijalne dominacije (SDT), čiji se najveći doprinos ogleda u uvođenju konstrukta orijentacije prema socijalnoj dominaciji (SDO) koji označava stepen u kojem osobe podržavaju grupnu hijerarhiju i dominaciju grupa višeg statusa nad grupama nižeg statusa. Dokazano je da osobe sa višim razinama SDO imaju više predrasuda prema različitim grupama nego osobe čiji SDO je niži. Prema SDT, socijalizacija u ustanovama koje zagovaraju društvenu hijerarhiju dovodi do porasta SDO, dok socijalizacija u ustanovama koje ne podržavaju hijerarhiju smanjuje SDO. Također se pokazalo da pripadnost grupi visokog statusa dovodi do porasta SDO. Budući da različite studentske grupe nemaju jednaku društvenu poziciju, razlike u SDO među njima mogle bi biti uslovljene razlikama u njihovom statusu. Stoga je cilj našeg istraživanja bio ispitati efekte socijalizacije studenata u određenom području na SDO, te ispitati posrednu ulogu statusa studentske grupe u objašnjenju razlika u SDO. Uzorak se sastojao od 249 studenata prve i treće godine studija psihologije i ekonomije sa Univerziteta u Sarajevu. U istraživanju su korištene prilagođene verzije SDO skale ($\alpha=0,86$) i skale percipiranog statusa studentske grupe ($\alpha=0,84$). Rezultati su pokazali da studenti ekonomije generalno imaju veći SDO nego studenti psihologije, $F(1, 243) = 17,43$, $p < 0,001$. Interakcija (studentska grupa) x (godina studija) nije bila značajna, $F(1, 243) = 1,46$, $p > 0,05$. Kada je riječ o statusu grupe, studenti ekonomije percipiraju svoj status višim u odnosu na studente psihologije, $F(1, 249) = 7,16$, $p < 0,05$. Interakcija (studentska grupa) x (godina studija) je značajna, $F(1, 249) = 8,51$, $p < 0,05$, pri čemu studenti ekonomije i prve godine percipiraju svoj status višim u odnosu na studente psihologije i studente treće godine. Rezultati su pokazali da razlike u SDO među

studijskim grupama nisu posredovane percipiranim statusom vlastite grupe. Budući da se razlike među studijskim grupama javljaju već na prvoj godini, hipoteza samoselekcije je ovim dobila podršku. Buduća istraživanja trebalo bi detaljnije usmjeriti na agense socijalizacije koji djeluju prije uključivanja u visokoobrazovne institucije.

Ključne reči: studijska socijalizacija, teorija socijalne dominacije, orijentacija ka socijalnoj dominaciji, grupni status.

SVAKODNEVNO RASUĐIVANJE – RAZLIKE U RASUĐIVANJU IZMEĐU ISKUSTVOM INDUKOVANIH I NEINDUKOVANIH GRUPA

Ena Hubić i Nina Hadžiahmetović

Filozofski fakultet, Sarajevo

hubicena@gmail.com

Na osnovu nalaza prethodnih istraživanja dokazano je da ljudi za rješavanje svakodnevnih problema, kada posjeduju mali broj informacija ili u nejasnim situacijama najčešće posežu za automatskim načinom mišljenja, koji ih nerijetko dovodi do pogrešnih zaključaka. Druga istraživanja pokazuju kako studenti koji su u barem jednom semestru imali nastavu iz statistike (studenti medicine), više koriste statističke principe pri rasuđivanju i to čine s manje pogrešaka u odnosu na studente koji nisu imali nastavu statistike (studenti stomatologije). Istraživanje je provedeno na Medicinskom fakultetu Univerziteta u Sarajevu, na dvije skupine studenata, Medicinskog (N=26) i Stomatološkog fakulteta (N=24). Na osnovu nalaza prethodnih istraživanja formirane su hipoteze, te je za potrebe istraživanja konstruiran instrument Skale socijalnog rasuđivanja, koji se sastojao od čestica probabilističkog, subjektivnog i objektivnog tipa. Socijalno rasuđivanje predstavlja način na koji ljudi donose zaključke o sebi i socijalnom svijetu i svakodnevnim problemima, te kako tumače, pamte, prosuđuju i odlučuju o istim. Istraživanja su pokazala da se univerzum svakodnevnih problema može podijeliti u tri skupine: probabilističke, subjektivne i objektivne probleme. Rezultati pokazuju da ispitanici značajno više statističkih odgovora daju na probabilističke čestice, u odnosu na subjektivne i objektivne čestice ($t=5.66$, $df=298$, $p<0.001$; $t=4.29$, $df=298$, $p<0.001$). Dalja analiza pokazala je da postoji statistički značajna razlika u učestalosti korištenja statističkih termina,

između skupine ispitanika studenata stomatologije i medicine ($t=8.149$, $df=29.95$, $p<0.001$). Obje postavljene hipoteze ovog istraživanja su potvrđene, te ako rezultati prethodnih istraživanja i rezultati ovog istraživanja predstavljaju odraz stvarnog stanja unutar populacije, onda zaista daju mnogo nade u unaprijeđenje ljudskog uma u procesu rasuđivanja. Ako je zaista moguće naučiti statistički način mišljenja i upotrebljavati ga u svakodnevnim situacijama, to bi značilo da je pomoću statističkih principa moguće definirati, zaključivati, generalizirati i predviđati sa mnogo većom sigurnošću, nego uz upotrebu bilo koje druge strategije rasuđivanja.

Ključne reči: svakodnevno rasuđivanje, socijalno rasuđivanje, pogreške pri rasuđivanju

KO VERUJE U PARANORMALNO: POVEZANOST SUJEVERJA I VEROVANJA U ESP FENOMENE SA KOGNITIVNIM STILOM

Marija Branković

Filozofski fakultet, Beograd
 marijam.brankovic@gmail.com

Centralno pitanje na koje je ispitivanje pokušalo da odgovori je kakav kognitivni stil predviđa različite oblike verovanja u paranormalne fenomene: nedostatak analitičnosti i racionalnosti ili sklonost korišćenju intuicije prilikom zaključivanja. Korelaciono istraživanje je sprovedeno na uzorku studenata Filozofskog i Prirodno-matematičkog fakulteta u Beogradu ($N=150$). Brojna istraživanja su pokazala da je verovanje u paranormalno rašireno i među obrazovanim ljudima, te da ga nije moguće objasniti nedostatkom znanja ili niskim sposobnostima. Prema racionalno-iskustvenoj self teoriji Epstina i Pačinija, čovek poseduje dva nezavisna sistema za obradu informacija: racionalni (analitički, nepristrasan, orijentisan na činjenice) i iskustveni (intuitivni, emocionalno obojen, asocijativan). Tako, paralelno sa naučnim i racionalnim pogledom na svet, čovek i dalje može zadržati neke forme uverenja koja su sa njim u suprotnosti. Verovanje u paranormalne fenomene ispitivali smo Skalom sujeverja domaćih autora, kao i mini-skalom verovanja u ESP fenomene koja je razvijena za potrebe ove studije. Ovom skalom pokušali smo da obuhvatimo fenomene poput telepatije, prekognicije i percepcije uzročnosti namesto slučaja, dok skala sujeverja pretežno ispituje

tradicionalnije forme sujevernih uverenja i ponašanja. Mere kognitivnog stila su dobijene Racionalno-iskustvenim inventarom, koji razlikuje po dva aspekta svakog od stilova: samo-percepciju sposobnosti i motivaciju da se dati stil koristi. Skale su pokazale zadovoljavajuće metrijske karakteristike (alfa koeficijent iznosi .825 za ESP skalu, a .868 za skalu sujeverja). Ukupno gledano, stilovi mišljenja objašnjavaju 23% varijanse verovanja u ESP fenomene ($R^2 = .23$, $p = .000$), a najbolji prediktor je intuitivnost i to aspekt motivacije da se oslanja na intuiciju ($\beta = .317$, $p = .005$). Kada je reč o sujeverju, kognitivni stilovi objašnjavaju 16% varijanse ($R^2 = .16$, $p = .000$), dok je ovde najbolji prediktor samo-ocenjena intuitivna sposobnost ($\beta = .316$, $p = .006$). Intuitivni stil je bolji prediktor oba vida verovanja u paranormalno, a posebno verovanja u ESP fenomene. Racionalni kognitivni stil značajno predviđa sklonost sujeverju, ali ne i verovanje u ESP fenomene. Rezultati su u skladu sa postavkama teorije o dva nezavisna sistema obrade informacija – čini se da se verovanje u paranormalno ne doživljava nužno kao nespojivo sa racionalnim pogledom na svet, posebno kada se radi o „savremenijim” oblicima ovih verovanja.

Ključne reči: verovanje u paranormalno, sujeverje, kognitivni stil, racionalnost, iskustvenost

UTICAJ TRENERA NA ODNOS MLADIH SPORTISTA PREMA NASILJU U SPORTU

Dragan Popadić, Ljubica Baćanac

Filozofski fakultet u Beogradu, Zavod za sport i medicinu sporta
Republike Srbije
dpopadic@f.bg.ac.rs

Istraživanje je imalo za cilj da ispita koje postupke treneri koriste u radu sa mladim sportistima i koliko su njihovi postupci i stavovi povezani sa sklonošću sportista da opravdavaju nasilje u sportu ili da sami budu nasilni. Ispitivanje je sprovedeno upitnikom na uzorku od 399 mladih sportista oba pola uzrasta od 13 do 17 godina u tri kontaktna timska sporta: košarci, fudbalu i rukometu, u šest regiona u Srbiji.

Skoro dve trećine ispitanika (63%) izjavilo je da je tokom protekle sezone doživelo bar jedan od 10 navedenih oblika nasilja trenera prema njima. Sportisti su najčešće bili izloženi kažnjavanju dodatnim vežbanjem (51%), verbalnom nasilju (42%), zahtevima da igraju ili treniraju

neadekvatnim uslovima (16%). Izloženost nasilju nije varirala ni sa polom ni sa vrstom sporta, ali se blago povećavala sa uzrastom ($r=0.19$, $p<0.001$).

Postojala je izražena tendencija da mladi nasilne postupke trenera ne vide kao nasilje, ne pripisujući im bitne odrednice nasilnog ponašanja: agresivnu nameru, štetu i neopravdanost. Nasilni postupci trenera se po pravilu vide kao opravdani, prouzokovani krivicom samog sportiste i preduzeti za njegovo dobro. Uz to, samo mali broj mladih su spremni da nešto preduzmu kada su izloženi nasilju trenera. Od onih koji su takve postupke doživeli, njih 34.5% (39% dečaka i 25% devojčica, $p<0.05$) reklo je da ništa nisu preduzeli jer im takve stvari ne smetaju, 34.5% (30.7% dečaka i 42.6% devojčica) rekli su da nisu ništa preduzeli mada su se jako loše osećali, a samo 8,7% je zatražilo zaštitu odraslih.

Sportisti koji su češće doživeli nasilje od strane trenera češće su sami bili nasilni prema saigračima i protivnicima ($r=0.47$, $p<0.01$) i u većoj meri su opravdavali nasilje u sportu ($r=0.16$, $p<0.01$). Tolerantan stav prema nasilju u sportu bio je pozitivno povezan sa nasilnošću sportiste ($r=0.32$, $p<0.01$). Sportisti koje su vodili treneri sa dominantno negativnim pristupom u radu (više se služe kritikama i kaznama nego nagradama i pohvalama) pokazivali su tolerantniji stav prema nasilju ($F=4.31$, $p<0.05$) i ispoljavali veći stepen nasilja ($F=4.40$, $p<0.05$).

Pretpostavljeno je da je visoka međusobna povezanost učestalosti različitih oblika doživljenog, opaženog i izvršenog nasilja jednim delom posledica individualnih razlika samih ispitanika u njihovoj sklonosti da (sebi i drugima) priznaju da nasilje postoji, a drugim delom odraz realnog stanja da postojanje nasilne atmosfere u klubu međusobno podstiče različite forme nasilja.

Rad je nastao u okviru projekta 179018 Ministarstva prosvete i nauke Republike Srbije.

Ključne reči: sportisti, treneri, nasilje u sportu, stav prema nasilju

O RODNIM ODNOSIMA I DRUGIM STAVOVIMA I PONAŠANJIMA MUŠKARACA U BIH

Srđan Dušanić

Katedra za socijalnu psihologiju, Studijski program Psihologija
Filozofski fakultet Banjaluka
dusanic@teol.net

U skoro svim crnim hronikama i statistikama u svijetu, najčešće su muškarci ti koji su glavni akteri rizičnih ponašanja. Jedno od centralnih pitanja u ovom radu su rodni odnosi i zdravstveno rizična ponašanja, budući da percepcija maskuliniteta i interpretacija rodni normi često doprinosi raznim asocijalnim ponašanjima. Društvena očekivanja i pritisak da muškarci opravdaju i dokazuju hegemonističke vidove maskuliniteta često podstiču muškarce u nasilje, konzumiranje opijata, rizičan seks itd. Utvrđivane su i veze socio-demografskih karakteristika sa rodnim odnosima. Istraživanje je rađeno u saradnji lokalne organizacije „Perpetuum mobile” te međunarodnih „Care NWB” i „Institut Promundo US”.

Upitnik je u cjelini sadržavao oko 300 pitanja, uglavnom sa višestrukim odgovorima i to iz sljedećih oblasti: zapošljavanje, obrazovanje, iskustva u djetinjstvu, odnosi u porodici, roditeljstvo, odnosi prema ženama i maskulinitetu, partnerske veze, seksualnost, nasilje, zdravlje i kvalitet života, kriminalno ponašanje muškaraca, mentalno zdravlje itd. Pored pitanja sa višestrukim odgovorima korišteno je i nekoliko skala od kojih je najvažnija Barkerova GEM skala koja mjeri rodnu jednakost ($\alpha = 0,84$). Istraživanje je rađeno na reprezentativnom i slučajnom uzorku u 56 opština u Bosni i Hercegovini, od čega je bilo 1864 osoba muškog i 687 ženskog pola. Uzrast je varirao od 18 do 60 godina ($ASm = 34$ god. $ASž = 36,5$ god).

Rezultati pokazuju da su stavovi prema rodnim odnosima kod više od polovine ispitanika zasićeni stereotipima o dominantnoj ulozi muškarca. To je najizraženije kod najstarijih i najmlađih ispitanika ($F = 5,76$; $p = 0,001$). Većina muškaraca (oko 75%) ističe da se osjeća neprijatno u društvu homoseksualnih muškaraca. Što se tiče asocijalnih i po zdravlje rizičnih ponašanja, oko 17% muškaraca i 37% žena potvrđuje fizičko nasilje muškarca nad ženom. Značajno veće nasilje nad ženama potvrđuju najstariji muškarci ($F = 5,60$; $p = 0,001$) i oni koji više piju alkohol ($F = 28,33$; $p = 0,001$). Oko 58% muškaraca pije alkohol, a 34% se opija

makar jednom mjesečno. Preko 16% je pušilo marihuanu u zadnjih 12 mjeseci. Kod osoba sa rodno-ravnopravnijim stavovima i manje izraženim hegemonističkim maskulinitetom manje je prisutno konzumiranje alkohola ($F=16,90$; $p=0,001$), negativna je korelacija sa nasiljem prema ženama ($r=-0,30$; $p=0,001$), depresijom ($r=-0,14$, $p=0,001$) i suicidalnim tendencijama ($r=-0,16$; $p=0,001$). Rezultati potvrđuju osnovnu hipotezu da rodno-ravnopravniji stavovi obično koreliraju sa zdravijim životnim stilovima.

Ključne riječi: muškarci, žene, rodna jednakost, rizična ponašanja

PSIHOLOGIJA RADA

RELACIJE STILOVA SELF-REGULACIJE I KORUPTIVNIH RACIONALIZACIJA

Nebojša Majstorović, Vanja Slijepčević i Boris Popov

Univerzitet u Novom Sadu Filozofski fakultet Odsek za psihologiju
majstorovicn@ff.ns.ac.rs

Cilj istraživanja je bio da se ispita povezanost dominantnog tipa regulacije svakodnevnog ponašanja osobe sa njenim preferencijama različitih vrsta koruptivnih racionalizacija. Prema istraživanjima Majstorovića iz 2007. nađeno je da stil regulacije kovarira sa kognitivnom efikasnošću, ličnim vrednostima, makijavelizmom i drugim varijablama od značaja za etično ponašanje. Na uzorku od 68 ispitanika oba pola, prosečne starosti 40 godina, administrirani su Majstorovićeve upitnici self-regulacije (EFQ) i koruptivnih racionalizacija (KoPTeR-2). Podaci, analizirani u univarijatnom i multivarijatnom prostoru, pokazuju da stil self-regulacije sistematski korelira sa preferencijom različitih tipova koruptivnih racionalizacija. Od šest merenih tipova koruptivnih racionalizacija razlike su dobijene na 5, i to u smislu da ispitanici koji regulišu ponašanje iz strukture nazvane ego-investirajući self pokazuju jaču sklonost ka merenim tipovima racionalizacija u odnosu na ispitanike koje odlikuje integrisani tip self-regulacije (raspon vrednosti t-testova je od -2.177 do -3.943 , $df=66$, $p<0.05$). Zaključeno je da ako je organizacija regulatornih mehanizama osobe takva da su centrirani oko autentičnih vrednosti i u više integrisanom sistemu, takva osoba najverovatnije neće

pokazivati sklonost ka korišćenju koruptivnih racionalizacija u situacijama razrešavanja stanje etičke disonance. Nasuprot tome, ego-investirajući self predstavlja ekstrinzički usmeren i manje integrisan sistem koji vrlo verovatno koristi ovakve racionalizacije kako bi promenom uverenja razrešio etičku disonancu i zadržao materijalne i psihološke benefite iz sopstvenog koruptivnog ponašanja.

Ključne reči: self, self-regulacija, koruptivne racionalizacije, t-test

POVEZANOST KLIME ZABAVE NA POSLU I AFEKTIVNE POSVEĆENOSTI ZAPOSLENIH: ISKUSTVA U POJEDINIM SRPSKIM ORGANIZACIJAMA

Aleksandra Ivetić

Odeljenje za psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu
aleksandraivetic@yahoo.co.uk

Empirijska istraživanja na temu zabave u kontekstu organizacije su retka, a kod nas nije bilo pokušaja sistematskog proučavanja tog konstrukta. Ovo istraživanje bavi se klimom zabave na poslu, koju je definisala Mekdauelova i afektivnom posvećenošću zaposlenih organizaciji, koja se u literaturi i praksi posmatra kao jedan od efekata takve atmosfere. Klima zabave na poslu može se definisati kao atmosfera u organizaciji koja podržava zabavu na poslu i operacionalizuje se preko druženja sa kolegama, proslavljanja na poslu, postojanja ličnih sloboda u organizaciji i opšte klime zabave na poslu. Afektivna posvećenost organizaciji definiše se kao mera u kojoj su zaposleni emocionalno vezani za organizaciju u kojoj rade i žele da zadrže članstvo u njoj, uključeni su u organizaciju i identifikuju se sa njom. Cilj istraživanja je provera postojanja povezanosti između klime zabave na poslu i afektivne posvećenosti organizaciji zaposlenih u pojedinim srpskim kompanijama obuhvaćenih ovih ispitivanjem. Ispitivanje je dizajnirano kao korelaciona studija. Skala klime zabave na poslu i afektivne organizacione posvećenosti, prvi put su primenjene na našoj populaciji i uz manje modifikacije pokazale su zadovoljavajuće metrijske karakteristike i odgovarajuću faktorsku strukturu. Prigodan uzorak sačinjen je od 302 učesnika, zaposlenih sa punim radnim vremenom u različitim državnim (61.9%) i privatnim (38.1%) organizacijama u Srbiji. Rezultati su pokazali da klima zabave na poslu jeste pozitivno povezana sa afektivnom

organizacionom posvećenošću ($r=.33$, $p<.001$), što znači da su zaposleni koji rade u organizaciji koja neguje klimu zabave u većoj meri afektivno posvećeni svojoj organizaciji. Detaljnijim uvidom u rezultate primećuje se da je dobijena pozitivna povezanost posvećenosti sa proslavljanjem na poslu ($r=.32$, $p<.001$), opštom klimom zabave ($r=.30$, $p<.001$) i druženjem sa kolegama ($r=.24$, $p<.001$). Nije dobijena povezanost postojanja ličnih sloboda i afektivne posvećenosti. Dobijeni rezultati ohrabruju pozitivna očekivanja od uvođenja klime zabave na poslu, ali ipak nerealno je očekivati brze, neposredne efekte. Posvećenost treba posmatrati kao proces i ona se razvija postepeno, a uspostavljanje klime zabave na poslu možemo posmatrati kao jedan od mogućih načina i pomoćno sredstvo za dostizanja tog cilja.

Ključne reči: klima zabave na poslu, afektivna posvećenost organizaciji, zaposleni

KULTURNE ORIJENTACIJE LIDERA I ODNOS LIDER- PODREĐENI

Zorica Marković, Elisaveta Sardžoska i Kalina Sotiroska

Filozofski fakultet, Niš, Filozofski fakultet, Univerzitet Skopje

olla717@open.telekom.rs

Kultura i kulturološke karakteristike zajednice su značajan faktor liderskog ponašanja i odnosa između nadređenih i podređenih. Rad se bavi ispitivanjem mogućih nacionalnih razlika u liderskom ponašanju i odnosa između menadžera i zaposlenih.

Cilj ove studije je da istraži razlike između menadžera iz dve kulturološke zajednice – Srbije i Makedonije u odnosu na orijentacije ka individualizmu-kolektivizmu, distanci moći i paternalizmu. Takođe, istražuje i četiri tipa odnosa lider-podređeni: afektivni, instrumentalni, dogovorni i obligatorni.

Imajući u vidu da pol može biti modifikujući faktor liderskog ponašanja i odnosa između podređenih i nadređenih, ispitivane su razlike u pomenutim dimenzijama između žena i muškaraca menadžera.

Istraživanje je izvršeno na uzorku od 200 ispitanika, 100 menadžera iz Srbije od kojih 74 muškog pola i 26 ženskog pola, i 100 menadžera iz Makedonije, od kojih 75 muškog pola i 25 ženskog pola. Od instrumenata korišćena je Dorfmanova i Haelova skala za procenu individualizma-

kolektivizma i distancu moći; skala za procenu paternalizma Peligrinija i Skendure i Jiangova skala za procenu afektivnog, instrumenalnog, ugovornog i obligatornog odnosa između lidera (menadžera) i zaposlenih. Za obradu podatka korišćene su metode deskriptivne statistike i MANOVA.

Rezultati pokazuju značajne razlike u orijentaciji individualizma-kolektivizma i distanci moći, kao i u ugovornom i obligatornom odnosu lider-zaposleni između menadžera Srbije i Makedonije. Pri tom, menadžeri iz Makedonije pokazuju veći stepen orijentacije ka kolektivizmu od menadžera iz Srbije ($F = 181.95$, $df=98$, $p<0.01$). Dalje, kod srpskih menadžera postoji veća izraženost orijentacije distanca moći ($F = 22.14$, $df=98$, $p<0.01$). Takođe, analiza ukazuje da srpski menadžeri pokazuju izrazito dogovoran odnos prema podređenima ($F=46.83$, $df=98$, $p<0.01$) kao i obligatorni odnos sa podređenima ($F=5.60$, $df=98$, $p<0.05$) za razliku od makedonskih menadžera.

Istraživanje je pokazalo da ne postoje razlike između menadžera različitog pola u pogledu orijentacije individualizam-kolektivizam, distance moći, paternalizma i afektivnog, instrumenalnog, dogovornog i obligatornog odnosa između lidera i podređenih.

Dobijeni rezultati ukazuju da postoje kros-kulturne razlike u ponašanju menadžera u Srbiji i Makedoniji, što potvrđuje stanovište da lokalna kultura određuje ponašanje u mnogim domenima, pa i lidersko ponašanje i organizacionu praksu.

Ključne reči: kulturne orijentacije, odnos lider-podređeni, pol, menadžeri

POVEZANOST ORGANIZACIONE KOMUNIKACIONE EFEKTIVNOSTI SA SPREMNOŠĆU ZAPOSLENIH ZA PROMENE

Stepa Savatić i Mirosava Đurišić Bojanović

Filozofski fakultet u Beogradu

stepabg@gmail.com

Opšti cilj ovog istraživanja je da se ispita veza između organizacione komunikacione efektivnosti i spremnosti zaposlenih za promenu. Pretpostavlja se da efektivna komunikacija predstavlja ključni momenat za uspešnost implementacije organizacione promene. Spremnost zaposlenih

za promene se posmatra kao multidimenzionalni fenomen, sa emocionalnim, kognitivnim i konativnim aspektom. Ovo istraživanje je osmišljeno kao korelaciona studija. Korišćena su dva instrumenta. Prvi instrument za ispitivanje organizacione komunikacione efektivnosti Feedback Environment Scale (FES, $\alpha = .95$) i drugi instrument koji je posebno konstruisan za ovo istraživanje, za ispitivanje spremnosti zaposlenih za promene ($\alpha = .92$). Uzorak u ovom istraživanju su činili zaposleni u dve organizacije, jednoj banci i jednoj državnoj organizaciji (N=101). Rezultati istraživanja pokazuju da postoji pozitivna povezanost između organizacione komunikacione efektivnosti i spremnosti zaposlenih za promene ($r = .259$, $p < .01$). Rezultati hijerarhijske regresione analize, gde su u prvi korak ubačene socio-demografske varijable (pol, godine) $R^2 = .06$, $F(1, 96) = 7.426$, $p < .01$ pokazuju da organizaciona komunikaciona efektivnost ne daje dovoljno značajan doprinos u objašnjenju varijanse spremnosti za promene. To znači da nije moguće ostvariti značajniju predikciju na osnovu varijable komunikaciona efektivnost, kada je ona reprezentovana povratnom informacijom kao izolovanim indikatorom. Analiza pokazuje da je moguće predvideti spremnost za promene na osnovu ove varijable sa samo 6% uspešnosti. Praktične implikacije ovog istraživanja govore o tome da bi stručnjaci koji se bave spremnošću zaposlenih za promene više pažnje prilikom konstruisanja programa za povećanje spremnosti zaposlenih za promene trebalo da usmere na neke druge faktore, poput godina ili pola zaposlenih.

Rad je nastao u okviru projekta 179018 Ministarstva prosvete i nauke Republike Srbije.

Ključne reči: spremnost za organizacione promene, efektivnost organizacione komunikacije, povratna informacija

POVEZANOST ODNOSA ZAHTEVA POSLA I PRIVATNOG ŽIVOTA I NAMERE DA SE NAPUSTI POSAO

Jovana Dacković

Filozofski fakultet

jovana.dackovic@gmail.com

Opšti cilj istraživanja je bio ispitivanje povezanosti negativne i pozitivne interakcije zahteva koji se postavljaju pred pojedinca na poslu i u privatnom životu sa namerom da se napusti posao. Interakcija može biti

u dva smera – uticaj zahteva posla na privatni život, i uticaj zahteva privatnog života na posao.

Specifični cilj istraživanja je bio ispitivanje povezanosti socijalne podrške koju pojedinac dobija na poslu od supervizora i kolega, i kod kuće od porodice i prijatelja, sa negativnom i pozitivnom interakcijom zahteva posla i privatnog života i sa namerom da se napusti posao. Takođe, ispitali smo to da li socijalna podrška moderira vezu između tih varijabli.

Na prigodnom uzorku (N=100) koji su činili zaposleni u privatnom i javnom sektoru, primenjena su tri upitnika: za ispitivanje negativne i pozitivne interakcije zahteva posla i privatnog života korišćen je SWING (the Survey Work-home Interaction-NijmeGen, Geurts, Taris, Kompier, Dijkers, Van Hooff, & Kinnun, 2005), za ispitivanje namere da se napusti posao upitnik Lewin-a i Sager-a (2010), dok je za ispitivanje socijalne podrške konstruisan upitnik za ovo istraživanje.

Rezultati pokazuju da što je veći stepen negativne interakcije posla i privatnog života, veći je i stepen namere da se napusti posao ($r = .298$, $p < .01$ za smer posao-privatni život, i $r = .392$, $p < .01$ za smer privatni život-posao). Dalje, što je veći stepen socijalne podrške iz svih izvora, manja je namera da se napusti posao ($r = -.434$, $p < .01$ za nadređene, $r = -.566$, $p < .01$ za kolege, $r = -.320$, $p < .01$ za porodicu i prijatelje); takođe, manji je stepen negativne interakcije posla sa privatnim životom ($r = -.278$, $p < .01$ za nadređene, $r = -.207$, $p < .05$ za kolege, $r = -.222$, $p < .05$ za porodicu i prijatelje), i privatnog života sa poslom ($r = -.482$, $p < .01$ za nadređene, $r = -.252$, $p < .05$ za kolege, $r = -.393$, $p < .01$ za porodicu i prijatelje). Socijalna podrška od strane porodice i prijatelja je značajno povezana sa pozitivnom interakcijom privatnog života na posao ($r = .339$, $p < .01$).

Nije nađeno da socijalna podrška moderira vezu namere da se napusti posao i odnosa zahteva posla i privatnog života.

Ključne reči: namera da se napusti posao, socijalna podrška, negativna i pozitivna interakcija zahteva posla i privatnog života

ODNOSI NA POSLU, ZLOSTAVLJANJE, BURNOUT I VREME
PROVEDENO NA RADU I ZADOVOLJSTVO POSLOM KAO
PREDIKTORI KONFLIKTA POSAO-PORODICA

Vladimir Hedrih, Milica Milojević, Kristina Randelović

Filozofski fakultet u Nišu, Departman za psihologiju; Učiteljski fakultet u
Vranju; Filozofski fakultet u Nišu, Departman za psihologiju
vhedrih@hm.co.rs

Konflikt posla i porodice je vrsta konflikta uloga u kome su zahtevi koji proizilaze iz poslovnih i porodičnih uloga koje osoba ima međusobno nekompatibilni, dovodeći do slabijeg funkcionisanja osobe u jednom ili oba ova domena. Ovaj konflikt se obično posmatra kao bidirekcioni u smislu da može imati smer od posla ka porodici (kada poslovne uloge ometaju obavljanje porodičnih) i od porodice ka poslu (obrnuto). Cilj istraživanja je bio ispitivanje povezanosti konflikta poslovnih i porodičnih uloga sa kvalitetom odnosa sa nadređenim i sa kolegama, brojem radnih sati, opaženoj učestalosti zlostavljanja na radnom mestu i zadovoljstva poslom. Uzorak je činilo 180 ispitanika iz Niša, Pukovca i Malošišta (sela u okolini Niša) koji su izjavili da novac zarađuju sopstvenim radom u nekoj od firmi. Uzorkom je obuhvaćeno 85 muškaraca i 95 žena, starosti od 19 do 72 ($AS=36.62$), od čega nešto preko polovine (51,7%) ima decu i živi s njima. Podaci su prikupljeni PORPOS baterijom – namenski konstruisanim instrumentom koji se sastoji od 389 stavki i pitanja grupisanih u niz kratkih skala namenjenih proceni većeg broja konstrukata iz oblasti: 1) konativnih psiholoških dispozicija, 2) porodičnih i partnerskih odnosa i uloga, 3) funkcionisanja na i u vezi s poslom; 4) odnosa poslovnih i porodičnih (konflikt i preliivanje), kao i pojedinačnih pitanja namenjenih proceni niza sociodemografskih varijabli i karakteristika posla koji osoba obavlja. Pouzdanost interne konzistencije (Kronbahova alfa) razmatranih mera na ovom uzorku kretala se od 0,79 do 0,84. Rezultati hijerarhijske regresione analize pokazuju da se kao značajni prediktori konflikta između porodičnih i poslovnih uloga izdvajaju broj sati koje osoba provede na poslu u toku dana, kvalitet odnosa s kolegama, opažena učestalost izloženosti zlostavljanju na radnom mestu, kao i izraženost simptoma burnouta, te konačno zadovoljstvo poslom (ukupno $R=0,589$). Kada se kao prediktor doda i broj članova domaćinstva u kom osoba živi, ukupno R iznosi 0,630. Od pomenutih prediktora, kao najbolji se izdvajaju izraženost simptoma burnout-a i odnos s kolegama, kao i broj

članova domaćinstva u kom osoba živi, dok su rezultati Sobelovog testa medijacije pokazali da učestalost zlostavljanja na radnom mestu ne deluje direktno na izraženost konflikta poslovnih s porodičnim ulogama, već posredno kroz pojačavanje izraženosti simptoma burnout-a.

Istraživanje je izvedeno u okviru projekta 179002 Ministarstva prosvete i nauke republike Srbije.

Ključne reči: konflikt posla i porodice, mobing, burnout, zadovoljstvo poslom, odnosi na poslu

RAZLIČITA SHVATANJA BALANSA POSLOVNOG I PRIVATNOG ŽIVOTA KAO PREDIKTORI DOBROBITI ZAPOSLENIH

**Elena Stojimirović, Milica Erić, Jovana Bjekić, Niko Čigoja i Đorđe
Milivojević**

Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu
bjekicjovana@gmail.com

U poslednjih pedeset godina u svetu postoje inicijative za vođenjem veće brige o dobrobiti radne snage u organizacijama, koje su usmerene na uvođenje fleksibilnih radnih opcija i politike balansiranja poslovnog i privatnog života. Uspešnost ovih inicijativa se procenjuje na osnovu objektivnih kriterijuma, ali i subjektivne percepcije dobrobiti radnika. Istraživači sve više pažnje posvećuju uspostavljanju ravnoteže između posla i privatnog života, što je rezultiralo velikim brojem različitih teorijskih stanovišta. Definicije balansa poslovnog i privatnog života u velikoj meri se razlikuju od autora do autora, što dovodi do nedoslednosti upotrebe termina u literaturi, a merenje ovog konstrukta čini problematičnim. Takođe, nije jasno kakav pristup balansu najbolje predviđa dobrobit zaposlenih. Cilj ovog istraživanja je suprotstavljanje dva postojeća teorijska gledišta balansa – apsolutističkog i situacionističkog, odnosno, utvrđivanje doprinosa situacionistički i apsolutistički shvaćenog balansa poslovnog i privatnog života u predviđanju subjektivne percepcije dobrobiti. Za potrebe istraživanja konstruisane su kratke skale za procenu balansa kako je shvaćen u okviru situacionističke ($r=.715$) i apsolutističke perspektive ($r=.846$). Za procenu subjektivnog doživljaja dobrobiti je korišćena skala Dinera i saradnika ($r=.817$). Istraživanje je izvedeno na uzorku od 169 zaposlenih oba pola,

starosti od 21 do 62 godine ($M=29.47$, $SD=11.055$). Između situacionističkog i apsolutističkog shvatanja balansa privatnog i poslovnog života postoji poveznost ($r=0.436$, $p<0.01$). Takođe, subjektivna percepcija dobrobiti je povezana sa situacionistički shvaćenim balansom ($r=0.466$, $p<0.01$) i apsolutistički shvaćenim balansom ($r=0.492$, $p<0.01$). Mupltipla regresiona analiza ukazuje na to da obe mere balansa zajedno predviđaju 30.8% varijanse subjektivne percepcije dobrobiti ($F(1;135)=30.087$, $p<0.01$). Apsolutistički shvaćen balans objašnjava 26.1% varijanse dobrobiti ($F(1;136)=48.043$, $p<0.01$), dok je doprinos situacionistički shvaćenog balansa predviđanju dobrobiti statistički neznačajan, što ukazuje da ovako shvaćen balans između poslovnog i privatnog života ni na koji način ne poboljšava predikciju dobrobiti. Ovakvi nalazi upućuju da subjektivna percepcija dobrobiti zaposlenih zavisi od balansa poslovnog i privatnog života, kao i da se ona bolje može proceniti merama apsolutistički definisanog balansa.

Ključne reči: balans poslovnog i privatnog života, dobrobit

INDIKATORI MALTRETIRANJA NA RADU I KARIJERNO SAVETOVANJE

Lepa Babić i Boris Kordić

Poslovni fakultet, Univerzitet Singidunum, Fakultet bezbednosti,
Univerzitet u Beogradu
lbabic@singidunum.ac.rs

Ukoliko do promene posla dolazi zbog maltretiranja na radu to ostavlja posledice na karijerno odlučivanje i karijerni razvoj pojedinca. Umesto da karijera predstavlja proces kretanja ka većem podizanju svojih kompetencija karijera se pretvara u proces izbegavanja međuljudskih odnosa na radu koji provociraju maltretiranje. Karijerno savetovanje je jedan od načina da se pomogne osobi u prevladavanju krizne situacije na radu nastale maltretiranjem. Da bi se zaposleni uputili na karijerno savetovanje kao oblik prevladavanja krize nastale maltretiranjem na radu potrebno je utvrditi prisutnost maltretiranja. Naš je predlog da se to radi u okviru sistematskih zdravstvenih pregleda upotrebom upitnika. U našem istraživanju smo ispitali kratak upitnik koji može da posluži kao detektor pojave maltretiranja na radu. Cilj istraživanja je bio da se napravi instrument za brzu detekciju maltretiranja na radu. Kratak upitnik od 10

tvrdnji sa petostepenom Likertovom skalom je proveren na prigodnom uzorku (65 zaposlenih, ujednačen po polu i uzrastu, iz različitih organizacija). Šest tvrdnji upitnika se odnosi na lično iskustvo maltretiranja na radu, a četiri govore o postojanju maltretiranja kod kolega na radnom mestu. Tvrdnje opisuju neprijateljska ponašanja slabijeg i srednjeg intenziteta uglavnom na verbalnom i emotivnom planu. Faktorska analiza glavne komponente je potvrdila da deset tvrdnji izabranih za merenje maltretiranja na radu zasićuju jedan faktor (48,744% varijanse), a pouzdanost upitnika je visoka (Cronbach's Alpha=0,879). Radi provere valjanosti upitnika korelirali smo dobijeni faktor sa tvrdnjom „Udobno mi je na radnom mestu” koju smo zadali kako bi merili zadovoljstvo poslom. Zadovoljstvo poslom je mera koja se često koristi u istraživanjima u organizacionoj psihologiji i najčešće je zastupljena jednom tvrdnjom. Dobili smo statistički značajnu visoku negativnu korelaciju sa Zadovoljstvom poslom kao kriterijumskom varijablom ($r=-0,653$, $p<0,01$). Srednja vrednost rezultata koji mere Maltretiranja na radu na prigodnom uzorku zaposlenih je 2,37 (SD=0,89), a Zadovoljstva poslom 3,86 (SD=1,10). Nismo dobili statistički značajne razlike po polu na dimenzijama Maltretiranja na radu i Zadovoljstva poslom. Kratak upitnik Maltretiranja na radu treba proveriti na većem uzorku (poželjno je da to budu organizacije za koje se zna da u njima postoji, odnosno ne postoji, maltretiranje na radu) kako bi se jasnije odredila njegova upotrebna vrednost.

Ovaj rad je proistekao iz saradnje dva projekta Ministarstva prosvete i nauke Republike Srbije, projekat br. 47017 i projekat br. 47028.

Ključne reči: karijerno savetovanje, neprofesionalno ponašanje, neprijateljsko ponašanje, zadovoljstvo poslom

PSYCHOLOGICAL PROFILE OF THE VICTIMS OF MOBBING AT WORKPLACE

Frosina Denkova i Sofija Arnaudova

Telekom Makedonija, Filozofski fakultet, Univerzitet Skopje

frosinadenkova@gmail.com

Workplace mobbing is defined as a malicious attempt to force a person out of the workplace through unjustified accusations, humiliation, general harassment, non-ethical communication, emotional abuse, and/or terror.

To be considered as mobbing, these actions should occur on very frequent basis - at least once a week and over a long period of time - at least six months. Mobbing shows itself in three ways, by employees against a colleague, by employees against a subordinate and by employees against a superior. It is described as horizontal, downward and upward mobbing. For the purposes of this study was designed a questionnaire consisted of 25 questions to determine the exposure of mobbing and for the examination of personal characteristics of employees - victims of mobbing NEO-PI-R personality inventory was used (Costa & McRae). The survey was conducted during a period of six months from January 2011 to June 2011. The sample in the survey included 255 participants (82 men and 173 women) working in five different activities: administration (50), health and social work (54), education (52) industry (53) and army (46) only from Skopje, Macedonia. The main hypothesis were formulated to determinate if there is a connection between personal characteristics and exposure of mobbing, and if there are differences in the level of exposure of mobbing in different work sectors. The results obtained using the Pearson coefficient of correlation show that there is a positive connection between the presence of mobbing and Neuroticism ($r = ,259, p < 0,01$) and a negative connection between the presence of mobbing and agreeableness ($r = -,164, p < 0,01$) and conscientiousness ($r = -,195, p < 0,01$). These data imply that neurotic people perceive a higher level of mobbing and agreeable and conscientiousness people perceive a lower level of mobbing. To determine the differences between private and public sector we made t-test of significance ($t = -,120, p > 0,05$) among employees of private ($N = 66$) and public sector ($N = 189$), which indicates that there are only numerical, but not statistically significant differences in the presence of mobbing although mobbing is more present at public sector employees ($M = 45.10$) than at private sector employees ($M = 44.89$). With the LSD test (Fisher's least significant difference) is made a comparison between all the fields where employees work. It can be noticed that there is difference in relation to the presence of mobbing among employees of health and social work employees in Army ($LSD = 0,36, p < 0,05$). The group of employees in health and social work perceives higher level of mobbing ($M = 47,59$) and the group of employees in ARMY perceives lower level of mobbing ($M = 42,37$). According to the presented results we can conclude that there is employees that are exposed to mobbing have tendency to experience anger, feelings of guilt, sadness, despondency and loneliness. Also, victims of mobbing at workplace do not believe in good intentions of

others and usually do not have capacity to begin tasks and follow through to completion when they cope with boredom or distractions.

Ključne reči: mobbing, victims, profile

OSOBI NE LIČNOSTI KAO PREDIKTORI PROCENE ZADOVOLJENOSTI BAZIČNIH PSIHIČKIH POTREBA NA RADU KOD PROSVETNIH RADNIKA

Jelena Dostanić i Jasmina Knežević

Fakultet za pravne i poslovne studije, dr Lazar Vrkatić, Novi Sad;

Filozofski fakultet, Novi Sad

jelena.dostanic.sm@gmail.com

U radu se polazi od koncepta bazičnih psihičkih potreba kroz okvir teorije samo-determinacije Desaja i Rajana, gde se razlikuju potreba za autonomijom, kompetencijom i povezanošću. One su osnovni uslov razvoja ličnosti i očuvanja mentalnog zdravlja i u zavisnosti od toga koliko su zadovoljene razlikuju se specifični ekstrinzički i intrinzički tipovi motivacije za rad. Iako se uglavnom traga za organizacionim podsticajima koji doprinose njihovom zadovoljenju, osnovni problem ovog istraživanja je da li osobine ličnosti mogu prediktovati procenu zadovoljenosti bazičnih psihičkih potreba na radu prosvetnih radnika i koje osobine su ključne u predikciji? Kada je reč o osobinama ličnosti, pošlo se od modela Velikih pet plus dva, koji razlikuje sledeće osobine: ekstraverziju, neuroticizam, otvorenost, savesnost, agresivnost, pozitivnu valencu i negativnu valencu. Istraživanje je sprovedeno 2011. godine na uzorku od 230 prosvetnih radnika oba pola. Osobine ličnosti su procenjivane istoimenim upitnikom Velikih 5 + 2, autora Smederevac i sar, koji se sastoji od 184 petostepenih stavki Likertovog tipa. Zadovoljenost bazičnih psihičkih potreba na radu je procenjena putem skale koju je prevela i adaptirala Marijana Mladenović u odnosu na originalnu Desaja i saradnika. Skala se sastoji od 21 sedmostepene stavke Likertvog tipa. Rezultati multiregresione analize su pokazali da su osobine ličnosti značajni prediktori zadovoljenosti sve tri bazične psihičke potrebe na radu. Kada je reč o potrebi za autonomijom, osobine ličnosti objašnjavaju oko 14% varijanse ($R^2=,138; F(8,221)= 4,41; p<0,01$). Neuroticizam je jedini značajan prediktor i to negativan ($\beta=-,248; p<0,01$). Osobine ličnosti objašnjavaju oko 21% varijanse procene zadovoljenosti potrebe za

kompetencijom ($R^2=,217$; $F(8,221)=7,65$; $p<0,01$). Negativni i značajni prediktori su neuroticizam i agresivnost ($\beta=-,274$; $p<0,01$ i $\beta=-,206$; $p<0,05$). Procenu zadovoljenosti potrebe za povezanošću, osobine ličnosti značajno prediktuju opisujući oko 24% varijanse ($R^2=,244$; $F(8,221)= 8,927$; $p<0,01$). Agresivnost se pokazala kao značajan negativan prediktor ($\beta=-,236$; $p<0,01$), a ekstraverzija kao pozitivan ($\beta=,386$; $p<0,01$). Može se zaključiti da osobine ličnosti ipak doprinose proceni zadovoljenosti bazičnih psihičkih potreba na radu prosvetnih radnika. Pojedine osobine ličnosti mogu inhibirati ili ekscitirati procenu zadovoljenosti bazičnih psihičkih potreba. Konkretno, reč je neuroticizmu, ekstraverziji i agresivnosti.

Ključne reči: osobine ličnosti, bazične psihičke potrebe, prosvetni radnici, teorija samo-determinacije, Velikih pet plus dva

ORGANIZACIONE INOVACIJE U PRODAJI: STUDIJA SLUČAJA IZ SRBIJE

Zlatko Bodrožić

Institut za psihologiju, Univerzitet u Beogradu
zbodrozi@f.bg.ac.rs

Veliki broj organizacija u Srbiji još uvek funkcioniše po principima stare organizacione paradigme koju odlikuju funkcionalna podela na sektore i usko definisane uloge zaposlenih. Već postoji primer uspešnog istraživanja koje se bavi razvojem organizacionih inovacija u vezi sa produkcijom jedne srpske kompanije. Cilj ovog istraživanja je analiza organizacionih inovacija jedne kompanije u prodaji. Teorijski okvir istraživanja čini kulturno-istorijski pristup i teorija delatnosti Vigotskog i Engeströma. Metodološki okvir je Engeströмова istraživačko-razvojna DWR (Developmental Work Research) metodologija. Ona podrazumeva detaljan opis i analizu razvojnih faza organizacije, uz analizu aktuelnih problema i potencijala. Primenjena je studija slučaja izdavačke kuće „Kreativni centar” (KC). Glavni korišćeni instrumenti su polustrukturirani intervjui sa rukovodstvom organizacije i zaposlenima u sektoru prodaje, kao i opservacija važnih sastanaka sektora prodaje. Rezultati pokazuju da je prodaja KC prošla kroz tri razvojne faze. U prvoj fazi nije postojao poseban sektor koji se bavio prodajom knjiga. Njom su se bavili osnivač kuće i njegova porodica, a bili su fokusirani na direktnu prodaju koja je

bila usmerena na vrtiće. U drugoj fazi je broj prodatih knjiga sve veći. Kreira se sektor koji se bavi prodajom. U prodaji se u glavnom zapošljavaju komercijalisti, koji se fokusiraju na saradnju sa knjižarama (redovne odjave, dostave i plaćanje). Komercijala tako postaje dominantna funkcija u sektoru prodaje. U trećoj, aktuelnoj fazi prodaja je i dalje dobra. Međutim, tržište u Srbiji se radikalno menja zbog povećanja konkurencije. U KC su primani novi zaposleni sa zadatkom da se aktivno bave prodajom knjiga. Ti „direktni prodavci” čine organizacionu jedinicu koja je odvojena od komercijale. Novi zaposleni doprineli su povećanju broja prodajnih akcija. Međutim, funkcionalna podela u prodaji vodi do slabe saradnje između komercijale i direktne prodaje, kao i do nedovoljne efikasnosti u radu. Da bi se rešili ti problemi, razvijen je novi model prodaje zasnovan na postojanju multifunkcionalnih timova (prodaja ključnim kupcima, direktna prodaja, komercijala). Svaki tim je odgovoran za prodaju u određenom regionu u Srbiji. Nakon implementacije novog modela, krajem 2010, saradnja među članovima bivših sektora postala je mnogo bolja, a proces prodaje knjiga u KC je postao znatno efikasniji. Zaključak je da je razvoj organizacionih inovacija u prodaji uspešno sproveden.

Rad je nastao u okviru projekta 179018 Ministarstva prosvete i nauke Republike Srbije.

Ključne reči: DWR metodologija, organizacione inovacije, prodaja

MOTIVACIONE DISPOZICIJE KOD RUKOVODILACA I IZVRŠILACA

Marija Manasijević

Fakultet za pravne i poslovne studije, Novi Sad

mmanasijevic@useens.net

Osnovni cilj istraživanja predstavlja utvrđivanje motivacionih dispozicija i njihovih međusobnih relacija kod zaposlenih kategorisanih na osnovu hijerarhijskog nivoa. Oslanjajući se na Meklilendovu teoriju potreba koja pretpostavlja potrebu za postignućem, afilijacijom i moći kao osnovnim socijalnim potrebama koje usmeravaju pojedinca u interpersonalnim odnosima želeli smo da utvrdimo na koji način rukovodioci i izvršiocci zadovoljavaju svoju potrebu za pozitivnom slikom

o sebi, da li prvenstveno preko ostvarenja izuzetnih rezultata ili težnjom ka osvajanju što većeg uticaja na ljude.

Istraživanje je sprovedeno u periodu od decembra 2010. do maja 2011. na uzorku od 575 ispitanika, zaposlenih u organizacijama različitog profila iz Novog Sada i Beograda. Za dijagnostifikovanje nivoa samopoštovanja korišćen je upitnik RSES (Rosenberg), za motiv postignuća skala MOP2002 (Franceško, Mihić i Bala), dok je težnja ka moći merena upitnikom DS (Hadžiselimović, Bele –Potočnjak, Hruševar).

Linearnom kombinacijom ispitivanih motivacionih dispozicija utvrđena je značajna diskriminativna funkcija ($\lambda = 0,900$, $\chi^2 = 59,843$, $df = 6$, $p < 0,01$) koja objašnjava 10 % varijanse razlika između rukovodilaca i izvršilaca obuhvaćenih našim istraživanjem. Dobijena diskriminativna funkcija u najvećoj meri definisana je težnjom ka moći (0,938), a zatim samopoštovanjem (0,218), istrajavanjem (0,138), planiranjem (0,088) i takmičenjem (0,183). Izvršiocima se u svom motivisanju za rad pretežno motivišu privlačnošću cilja (-0,183). Prema ovako kreiranoj diskriminativnoj funkciji kod 65,8% slučajeva rukovodilaca i 63,6% slučajeva izvršilaca moguće je tačno predvideti njihovu poziciju u organizaciji.

Ključne reči: motivacione dispozicije, rukovodioci, izvršiocima, razlike

SOCIODEMOGRAFSKE I PSIHOLOŠKE DETERMINANTE MOTIVACIJE ZAPOSLENIH

Milena Pašić i Mladen Topić

Odsjek za Psihologiju, Filozofski fakultet, Banja Luka

Problem motivacije zaposlenih malo je ispitivan na našem području, a jedan od glavnih problema je nepostojanje adekvatne skale za ispitivanje ovog konstrukta. Postojeće skale, kao što je WPI (Work Preference Inventory) Amabile i sar. (1994), konstruisane su za ispitivanje motivacije zaposlenih u razvijenim zemljama i nisu adekvatne za primjenu u uslovima kakvim se nalazi naša država.

Cilj ovog istraživanja bio je, s jedne strane, provjera psihometrijskih karakteristika skale za ispitivanje intrinzičke i ekstrinzičke motivacije zaposlenih, a s druge strane, utvrđivanje nekih determinanti motivacije zaposlenih kao što su pol, stručna sprema, starost ispitanika, radni staž i zadovoljstvo životom.

Konačna verzija skale sadrži dva faktora, (intrinzičku i ekstrinzičku motivaciju) koje su značajno negativno povezane ($r = -.220$, $p < .01$), a koje objašnjavaju 40,92% varijanse. Skala sadrži 30 stavki (po 15 stavki zasvaku subskalu) i ima zadovoljavajuću Cronbach pouzdanost, koja iznosi .887 za subskalu intrinzičke i .886 za subskalu ekstrinzičke motivacije.

Za razliku od rezultata dobijenih primjenom WPI upitnika (Topić, M. 2011) u kojima nije dobijena statistički značajna povezanost motivacije zaposlenih sa drugim varijablama i koji je pokazao pozitivnu povezanost između dvije subskale ($r = .372$; $p < 0.01$), kao i nižu pouzdanost, analiza rezultata dobijenih primjenom nove IMEM-R skale, ukazala je na postojanje statistički značajne negativne povezanosti između dobi ispitanika i intrinzičke motivacije ($r = -.212$, $p < 0.05$), kao i pozitivnu povezanost stepena obrazovanja sa intrinzičkom, i negativnu sa ekstrinzičkom motivacijom. Varijable pol, radni staž, i zadovoljstvo životom, nisu bile povezane sa motivacijom.

Dakle, konstruisana skala je važan prvi korak u ispitivanju motivacije zaposlenih u uslovima kakvi vladaju kod nas, a njenom daljom primjenom i poređenjem sa različitim varijablama, može se doći do mnogih važnijih zaključaka u ovoj oblasti.

Ključne riječi: intrinzička motivacija, ekstrinzička motivacija, skala, zaposleni

PSIHOLOGIJA LIČNOSTI I PSIHOMETRIJA

VALIDACIJA HEXACO MODELA STRUKTURE LIČNOSTI NA SRPSKOM JEZIKU

Janko Međedović, Bojana Dinić, Petar Čolović i Snežana Smederevac

Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, Beograd; Odsek za psihologiju, Filozofski fakultet, Novi Sad
 diplomirani.monolog@gmail.com

Novija psiholeksička istraživanja sve češće rezultiraju izdvajanjem šest faktora ličnosti, koja se uspešno repliciraju u različitim kulturama. Pored uvođenja šestog faktora, Poštenja, razlike u odnosu na model Velikih pet postoje u operacionalizaciji Prijatnosti i Neuroticizma. Prijatnost šestofaktorskog modela na negativnom polu okuplja markere besa i

nestrpljivosti, koji se u modelu Velikih pet nalaze u okviru dimenzije Neuroticizam. Emocionalnost HEXACO modela u najvećoj meri korespondira Neuroticizmu modela Velikih pet, međutim, iz Emocionalnosti su izbačeni markeri besa i hositlnosti, a dominantni sadržaj čini i sentimentalnost, uz anksioznost i strašljivost. Na taj način Emocionalnost i Prijatnost u HEXACO modelu predstavljaju rotirane dimenzije Neuroticizma i Prijatnosti iz modela Velikih pet. Cilj ovog istraživanja je ispitivanje validnosti HEXACO modela na srpskom jeziku. Na uzorku od 211 ispitanika (56 muškog i 155 ženskog pola), starosti od 18 do 55 godina ($AS = 20.7$; $SD=4.4$), primenjena je 100-ajtemska verzija inventara HEXACO-PI-R. Svaka od šest dimenzija sadrži po četiri facete koje su operacionalizovane sa po četiri ajtema. Pored ovih šest dimenzija, inventar sadrži i posebnu skalu Altruizma koja se sastoji od četiri ajtema.

Eksplorativnom faktorskom analizom (metod glavnih osa sa Varimax rotacijom) na nivou faceta je izdvojeno šest faktora koja opisuju oko 60% zajedničke varijanse. Dobijeni faktori po sadržaju odgovaraju domenima definisanim u HEXACO modelu. Pouzdanosti faceta se kreću od .51 za Anksioznost iz Emocionalnosti, do .79 za Izbegavanje pohlepe iz Poštenja. Pouzdanost skala domena je relativno ujednačena i kreće se od .80 za Prijatnost do .85 za Savesnost. Korelacije sa inventarom BFI pokazuju da istoimene dimenzije konvergiraju, pri čemu Neuroticizam iz BFI-ja ostvaruje nešto više korelacije i sa određenim facetama Ekstraverzije i Prijatnosti iz HEXACO-PI-R-a. Prijatnost iz BFI-ja ostvaruje najviše korelacije sa facetama i istoimenom dimenzijom HEXACO-PI-R-a, a pored toga i nešto niže korelacije sa facetama i samom skalom Poštenja, što je u skladu sa ranijim rezultatima. Rezultati istraživanja pokazuju da skale iz srpske verzije instrumenta HEXACO-PI-R validno ispituju pretpostavljene predmete merenja, ali potreban je dalji rad na operacionalizaciji nekih faceta, kako bi se povećala njihova pouzdanost.

Ključne reči: HEXACO, faktorska analiza, psihometrijske karakteristike, validnost

RELACIJA MODELA LIČNOSTI HEXACO I VELIKIH PET PLUS
DVA**Milica Ristović, Snežana Smederevac i Bojana Dinić**

Odsek za psihologiju, Filozofski fakultet, Novi Sad

micaristovic@gmail.com

Novija psiholeksička istraživanja, zasnovana na fleksibilnijem kriterijumu selekcije početnog skupa varijabli u odnosu na tradicionalne, ukazuju na kroskulturalnu stabilnost šestofaktorskog rešenja. Ašton i Li su kreirali instrument koji operacionalizuje ovih šest faktora, koji imaju velike sličnosti s modelom Velikih pet, ali i izvesne razlike. Pored uvođenja šestog faktora, Poštenja, razlike u odnosu na originalni model Velikih pet postoje i u operacionalizaciji Prijatnosti i Neuroticizma, odnosno Emocionalnosti, kako se ova dimenzija naziva u HEXACO modelu koji su ovi autori predložili. Psiholeksička istraživanja Smederevac i saradnika na srpskom govornom području, zasnovana na nerestriktivnoj metodologiji Telegena i Volera, pokazuju da se mogu izdvojiti sedam faktora. Pored uobičajenih pet faktora, izdvajaju se i faktori Pozitivne i Negativne valence. Cilj ovog istraživanja je ispitivanje povezanosti dimenzija modela HEXACO i Velikih pet plus dva. U istraživanju je učestvovalo 210 ispitanika (99 muškog i 111 ženskog pola), starosti od 18 do 65 godina. Primenjen je inventar ličnosti HEXACO-PI-R od 100 ajtema i Velikih pet plus dva (VP+2). U cilju ispitivanja zajedničkog prostora merenja pomenutih inventara, nad njihovim subskalama je primenjena analiza glavnih komponenti sa Varimax rotacijom. Na osnovu paralelne analize se može izdvojiti šest komponenti, a na osnovu Scree kriterijuma – sedam. Struktura rešenja od šest komponenti pokazuje da se subskale istoimenih dimenzija primenjenih inventara prepoznaju u zajedničkom prostoru. Subskale Poštenja iz HEXACO-PI-R sa Superiornošću iz Pozitivne valence i Manipulativnošću iz Negativne valence iz VP+2, čine posebnu komponentu. U rešenju od sedam komponenti se Neuroticizam iz oba modela razdvojio na dve komponente, pri čemu jednu komponentu čine subskale Emocionalnosti iz HEXACO-PI-R, a drugu, pored supskala Neuroticizma i neke supskale Agresivnosti iz BF+2. Na osnovu rezultata se može zaključiti da modeli generalno konvergiraju. Razlike koje su uočene u pozicioniranju Neuroticizma, odnosno Emocionalnosti, mogu se objasniti različitom koncepcijom Emocionalnosti u HEXACO modelu, koja, pored uobičajenih

markera neuroticizma poput bojažljivosti i anksioznosti, obuhvata i markere sentimentalnosti i zavisnosti od drugih ljudi.

Ključne reči: HEXACO, Velikih pet plus dva, analiza glavnih komponenti

POVEZANOST LOKUSA KONTROLE I SAMOPOŠTOVANJA

Bobana Petrović, Ivana Jocić i Marija Mladenov

Filozofski fakultet Niš

bobana.petrovic@yahoo.com

Istraživanje se bavi proveravanjem povezanosti između lokusa kontrole i samopoštovanja. Locus kontrole je konstrukt koji označava verovanje osobe o uzrocima događaja koji joj se dešavaju. Pojam je formirao Roter i razlikovao je spoljašnji i unutrašnji locus kontrole. Povezivanje sopstvenog delovanja sa posledicama i preuzimanje odgovornosti podrazumeva unutrašnji locus kontrole, te i lakše menjanje ponašanja usled tog verovanja. Pripisivanje odgovornosti spoljašnjim faktorima (nekom autoritetu, bogu, većini, itd.) podrazumeva spoljašnji locus kontrole i takve osobe teže menjaju svoje ponašanje jer ne veruju da njime utiču na ishode.

Samopoštovanje predstavlja sveukupno mišljenje i osećanja koja osoba ima o sebi. Osoba sa visokim samopoštovanjem sebe ceni, smatra se vrednom poštovanja i ima pozitivno mišljenje o sebi dok osoba niskog samopoštovanja nije zadovoljna sobom, potcenjuje se, mišljenje koje ima o sebi je neutralno, karakteriše ga visoka nesigurnost, nestabilnost i nekonzistentnost.

Osnovni cilj istraživanja je da utvrdi povezanost između lokusa kontrole i samopoštovanja. Za procenu lokusa kontrole korišćena je Roterova skala lokusa kontrole koja se sastoji od 29 tvrdnji tipa prisilnog izbora između dve alternative, a ukupan rezultat dobija se njihovim sabiranjem. Šest tvrdnji se ne boduje (pokrivanje svrhe istraživanja) i maksimalni rezultat je 23, minimalan 0. Veći broj bodova označava jači spoljašnji locus.

Za ispitivanje samopoštovanja korišćena je Rozenbergova skala (Likertovog tipa sa 5 stupnjeva, 10 tvrdnji). Ukupan rezultat dobija se sabiranjem odgovora na tvrdnje, najmanji skor je 10, a najveći 50 bodova.

Uzorak čini 50 muškaraca i 77 žena iz populacije studenata Univerziteta u Nišu, i to sa Pravnog i Filozofskog fakulteta. Kontrolne varijable su obrazovanje roditelja i uspeh na studijama.

Dobijena je niska korelacija između samopoštovanja i lokusa kontrole, osobe sa višim samopoštovanjem imaju internalniji lokus kontrole ($r=-0.236$, $p<0.01$). Postoji statistički značajna razlika između muškaraca i žena u lokusu kontrole, muški ispitanici imaju internalniji lokus kontrole ($t=-2.881$, $df=125$, $p<0.01$). U visini samopoštovanja, razlike po polu nema, prosečna vrednost na celom uzorku je visoka. Obrazovanje roditelja i uspeh na studijama ne koreliraju sa samopoštovanjem i lokusom kontrole. Naša pretpostavka je da lokus kontrole i samopoštovanje povratno utiču jedan na drugi, ali tu pretpostavku treba proveriti.

Ključne reči: unutrašnji lokus kontrole, spoljašnji lokus kontrole, samopoštovanje

RELIGIOZNOST, SOCIOSEKSUALNOST I STAVOVI O SEKSUALNOSTI: IMA LI POVEZANOSTI?

Marijana Šunjić, Antoaneta Ljubičić i Zvezdan Penezić

Filozofski fakultet u Mostaru, Mostar, BiH; Sveučilište u Zadru, Zadar,
Hrvatska

marijana.sunjic@gmail.com

Prema nekim autorima, od svih odrednica kulture nekog društva, upravo religija ima najveći utjecaj na normativne i deskriptivne aspekte seksualnog ponašanja u modernom društvu. U katoličanstvu postoje jasne norme s ciljem pokušaja regulacije seksualnih ponašanja sljedbenika koje, između ostalog, uključuju zabranu seksualnih aktivnosti izvan braka, te zabranu korištenja kontracepcijskih sredstava. Brojnim je istraživanjima već utvrđeno kako se religiozne i nereligiozne osobe razlikuju u stavovima, moralnim standardima i seksualnim ponašanjima, ali do sada slična istraživanja nisu provedena na području BiH. Cilj istraživanja bio je provjeriti odnos religioznosti sa različitim komponentama stavova o seksualnosti i socioseksualnošću na uzorku sudionika iz BiH. Istraživanjem je obuhvaćen uzorak od 201 sudionika, 114 muškaraca i 87 žena, prosječne dobi 21,5 godina ($sd=2,5$). U istraživanju su korišteni upitnik osnovnih sociodemografskih podataka, Upitnik religioznosti (dimenzija duhovnosti, obredna dimenzija te utjecaj vjere na ponašanje),

Skala stavova o seksualnosti (permisivnost, stavovi o kontracepciji, instrumentalnost, seksualni odnos kao vid zajedništva) te Upitnik socioseksualne orijentacije. Utvrđena je negativno asimetrična distribucija rezultata varijable religioznost. Kako su utvrđene i razlike u razini religioznosti muškarca i žena (korišten je Man-Whitney U-test, $z=-2,64$, $p<0,01$). Žene su se pokazale značajno religioznijima od muškaraca. U daljnjoj analizi, razlike u seksualnim stavovima i socioseksualnosti utvrđivane su odvojeno za muškarce i žene visoke i niske religioznosti (podijeljeni s obzirom na medijan). Visoko i nisko religiozne žene nisu se razlikovale na subskalama stavovi o kontracepciji, instrumentalnost seksa te seksualni odnos kao vid zajedništva. Međutim, visoko religiozne žene su, u odnosu na nisko religiozne, pokazale nižu seksualnu permisivnost ($z= -4,06$, $p<0,01$) i restriktivniju seksualnost općenito ($z= 2,74$, $p<0,01$). S druge strane, visoko i nisko religiozni muškarci nisu se značajno razlikovali niti u jednoj od subskala stavova o seksualnosti. Rezultati su skladni podacima iz literature prema kojima su žene religioznije od muškaraca, te religiozna uvjerenja više utječu na njihovu restriktivnu seksualnost i permisivnost stavova. Manji utjecaj religioznih uvjerenja na seksualno ponašanje i stavove kod muškaraca interpretiran je u skladu s novijim pretpostavkama o religioznosti muškaraca.

Ključne reči: religioznost, stavovi o seksualnosti, socioseksualnost, spol

TREĆA PSIHOLEKSIČKA STUDIJA U SRBIJI: STRUKTURA PRIDEVSKIH OPISA LIČNOSTI

Snežana Smederevac, Dušanka Mitrović, Milan Oljača i Petar Čolović

Odsek za psihologiju, Filozofski fakultet, Novi Sad

smederevac@sbb.rs

Uprkos dominaciji koncepcije o velikih pet dimenzija ličnosti u okviru psiholeksičke paradigme, serija psiholeksičkih studija, sprovedenih uglavnom u Evropi tokom poslednje decenije, ukazala je na stabilnost šestofaktorske solucije u prostoru pridevskih opisa ličnosti. U srpskom jeziku, do sada su sprovedene dve psiholeksičke studije, obe u skladu sa nerestriktivnom metodologijom Telegena i Volera. Treća psiholeksička studija je prva u našem jeziku u kojoj su korišćeni isključivo pridevski opisi, a selekcija početnog skupa varijabli sprovedena je prema

kriterijumima sveobuhvatnosti, u skladu s tradicijom Olporta i Odberta. Iz „Rečnika srpskoga jezika” ekstrahovani su pridevi koji su se odnosili na stabilne karakteristike ličnosti. Nakon eliminacije sinonima, kao i reči sa identičnim značenjem, ali različitim varijacijama prefiksa i sufiksa, lista opisa ličnosti je obuhvatila 399 prideva. Deskriptorima su pridružene petostepene Likertove skale, i tako formiran upitnik zadat je uzorku od 1160 ispitanika (669 žena) starosti 18 – 60 godina. Na matrici interkorelacija pridevskih deskriptora sprovedena je analiza glavnih komponenti. Šest značajnih komponenti, koje zajedno objašnjavaju oko 28,5 % varijanse, zadržano je u analizi i rotirano u Promax poziciju. Prva Promax komponenta obuhvata deskriptore poput „koristoljubiv”, „priprost”, „zlonameran”, „ohol”, i imenovana je kao Poštenje, u skladu s istoimenom dimenzijom HEXACO modela, na čiji predmet merenja ovi indikatori najviše ukazuju. Najviša opterećenja drugom Promax komponentom (Neuroticizam) imaju opisi „nesiguran”, „ranjiv”, „zabrinut”, „preosetljiv” i dr. Sklopu i strukturi treće Promax komponente, imenovane kao Ekstraverzija, najviše doprinose opisi ličnosti poput „veseo”, „nasmijan”, „radostan” i „vedar”. Četvrta Promax komponenta, nazvana Savesnost, obuhvata opise poput „studiozan”, „sistematičan”, „operativan”, ali i „oštrouman” i „analitičan”. Najviše doprinose petoj komponenti (Konvencionalnost) imaju opisi poput „tradicionalan”, „poslušan”, „običan”, „disciplinovan” i sl. Šestu Promax komponentu određuju opisi poput „besan”, „impulsivan”, „agresivan”, „svadljiv” i sl., i imenovana je kao Agresivnost. Rezultati ukazuju na izrazitu sličnost šestofaktorske solucije ekstrahovane u srpskom jeziku i faktorskih rešenja izolovanih u studijama u evropskim psiholeksičkim studijama. Takođe, upadljiva je sličnost između sadržaja psiholeksičkih dimenzija izolovanih u našem jeziku i dimenzija modela HEXACO.

Ključne reči: psiholeksička studija, pridevski opisi ličnosti, model HEXACO

MANIFESTACIJE MAKIJEVALIZMA KOD OPŠTE POPULACIJE
I OSUĐENIKA UTVRĐENE POMOĆU UPITNIKA ENM-2

Nebojša Majstorović, Boris Popov i Dragana Mitrić – Aćimović
Univerzitet u Novom Sadu, Filozofski fakultet, Odsek za psihologiju
znmaj@open.telekom.rs

Na uzorku od 469 odraslih ispitanika (358 neosuđivanih i 111 osuđivanih) starosti između 19 i 63 godine primenjen je novi upitnik za merenje makijavelističke orijentacije ENM-2 (Majstorović i Popov, 2011) sa ciljem da se ispita stepen prisustva makijavelističkih sklonosti u opštoj populaciji i populaciji osuđenika. Prethodnom primenom konfirmatorne faktorske analize definisan je merni model sa ukupno 16 stavki upitnika ENM-2 koji su imale značajne projekcije na matične faktore imenovane kao makijavelistička etika, makijavelističke racionalizacije i upravljanje i kontrola drugima (S-B Hi-kvadrat (100, N = 186) = 126.90, $p < .05$; RMSEA = .04; GFI = .92; CFI = .95). Pomoću odnosnih stavki praćen je status ispitanika na ove tri dimenzije makijavelizma i analizirane su razlike među grupama. Preliminarnom analizom ustanovljeno je da godine starosti imaju značajne korelacije sa statusom na dve od tri prethodne mere te je konačan ANOVA dizajn bio dvofaktorski: grupe iz dve populacije i tri starosne grupe (19-28; 29-40; 41-). Rezultati pokazuju da, u odnosu na opštu populaciju, grupa osuđenika pokazuje sistematski više skorove na merama makijavelističke etike ($F(1, 440) = 60.366$, $p < .01$) i sklonosti ka makijavelističkim racionalizacijama ($F(1, 436) = 67.731$, $p < .01$), dok takva razlika nije nađena prema sklonosti ka upravljanju i kontroli drugih ($F(1, 443) = 1.049$, $p > .05$). Glavni efekat godina starosti pokazuje da mlađi ispitanici (19-28 godina) imaju značajno viši nivo makijavelističke etike od ispitanika sa 41 i više godina ($F(2, 440) = 5.162$, $p < .01$) kao i izraženiju sklonost ka upravljanju i kontroli drugih ($F(2, 443) = 8.575$, $p < .01$). Starosne grupe su ostale homogene prema sklonosti ka koruptivnim racionalizacijama ($F(2, 436) = .009$, $p > .05$). Nije nađen efekat interakcije faktora grupe i starosnih kategorija nipojednoj od merenih makijavelističkih sklonosti. Zaključeno je da novi upitnik poseduje zadovoljavajuću meru konstruktne valjanosti i internu konzistentnost ($\alpha = .78$). Potvrđena je i diskriminativnost testovskog skora u smislu dobijanja očekivane razlike u manifestaciji makijavelizma kod osuđenika i kod opšte populacije. Rezultati poređenja grupa ukazuju na to da prestupničku grupu karakteriše znatno jača makijavelistička etika i njoj

prateća sklonost ka racionalizacijama. Međugeneracijske razlike govore da su makijavelistička etika i manipulativnost značajno izraženiji kod osoba starosti do 28 godina u odnosu na one starije od 41 godine, dok nivo makijavelističkih racionalizacija ostaje nezavisan u odnosu na životnu dob.

Ključne reči: makijavelizam, osuđenici, konfirmatorna faktorska analiza, ANOVA

KORELATI SREĆE

Vesna Petrović i Dušana Šarčević

Fakultet za pravne i poslovne studije dr Lazar Vrkić

vesnapet@eunet.rs

Sreća je u pozitivnoj psihologiji definisana preko tri različite orijentacije koje imaju uporište u učenju o hedonizmu, eudajmonizmu i vrhunskom iskustvu (flow). Podaci su generisani na prigodnom uzorku od 1203 ispitanika (52% ispitanica), uzrasta od 16 do 70 godina. U cilju merenja jednog generalnog aspekta i nekih užih aspekata sreće kao što su Angažovan, Smislen i Prijatan život korišćena je skala Orijetacije ka sreći (Orientations to Happiness, Peterson, Park & Seligman, 2005). Skala ima 18 stavki kojoj su, kao i u originalnoj verziji, pridružene petostepene skale za odgovore koje odražavaju stepen saglasnosti sa tvrdnjom. Hijerarhijskom višestrukom regresionom analizom proverene su pretpostavke o značajnosti sociodemografskih karakteristika ispitanika, bazičnih dimenzija ličnosti iz Velike petorke i drugih osobina kao što su zadovoljstvo životom, opšta samoeфикаsnost i samopoštovanje u razumevanju individualnih razlika u orijentaciji ka sreći. Prvi model, u kojem su prediktori pol, starost ispitanika, visina plate, obrazovni i radni status, nije značajan u objašnjenju orijentacije ka sreći. Drugi model, u kojem su u statusu prediktora osobine ličnosti iz Velike petorke, i treći model, u kojem su prediktori zadovoljstvo životom, opšta samoeфикаsnost i samopoštovanje, su statistički značajni ($R^2=0,243$; $R^2=0,351$). Značajne parcijalne doprinose imaju sve osobine ličnosti iz Velike petorke, dok je statistička značajnost doprinosa ekstraverzije granične vrednosti ($p=0,068$), te se može uzeti sa dozom sumnje. Najveći doprinos među osobinama ličnosti u objašnjenju orijentacije ka sreći imaju otvorenost ka iskustvu ($\beta=0,163$) i savesnost ($\beta=0,112$). Doprinosi ekstraverzije

($\beta=0,071$) i prijatnosti ($\beta=0,096$) su pozitivnog, ali po iznosu niskog doprinosa, dok je neuroticizam, shodno očekivanjima, negativnog predznaka i niskog iznosa ($\beta=-0,098$). Od ostalih osobina, najveći parcijalni doprinos ima procena opšte samoeфикаsnosti ($\beta=0,280$), a potom slede i druge osobine kao što su zadovoljstvo životom ($\beta=0,205$) i samopoštovanje ($\beta=0,114$). Ovakvi nalazi upućuju na pretpostavku da su za razumevanje individualnih razlika u orijentaciji ka sreći značajnije druge, pre svega psihičke karakteristike, pre nego sociodemografske. U okviru psihičkih karakteristika, prema rezultatima analiza, može se reći da neke šire, integrativne osobine imaju veći doprinos u objašnjenju orijentacije ka sreći nego bazične osobine ličnosti.

Ključne reči: orijentacija ka sreći, korelati, regresiona analiza

STRUKTURA I METRIJSKE KARAKTERISTIKE SKALE ORIJENTACIJE KA SREĆI

Dušana Šarčević i Vesna Petrović

Fakultet za pravne i poslovne studije dr Lazar Vrkiatić

dusanasarcevic@gmail.com

U pozitivnoj psihologiji sreća podrazumeva tri relativno različite orijentacije oličene u doktrini hedonizma, eudajmonizma i vrhunskog iskustva. Na prigodnom uzorku od 1203 ispitanika oba pola (52% ispitanica), starosti od 16 do 70 godina, proverene su metrijske karakteristike i faktorska struktura skale Oriјentacije ka sreći (Orientations to Happiness, Peterson, Park & Seligman, 2005). Skala sadrži 18 stavki sa petostepenim uređenim kategorijama odgovora koje odražavaju stepen slaganja ispitanika sa sadržinom tvrdnji. Bez obzira na način izračunavanja, pouzdanost skale je uglavnom prihvatljiva ($\alpha=0,806$; $\beta=0,812$), kao i reprezentativnost skale ($MSA=0,897$). Projekcije indikatora orijentacije ka sreći na prvi glavni predmet merenja kreću se u rasponu od 0,307 do 0,599. Procene homogenosti skale su relativno niske ($H1=0,188$; $H2=0,646$). U prostoru merenja Oriјentacije ka sreći izolovana su tri faktora koja obuhvataju 40% varijanse. Faktori su definisani kao Prijatan, Smislen i Angažovan život i svojom sadržinom odgovaraju osnovnim orijentacijama ka sreći. U faktorskom prostoru drugog reda dobijen je jedan generalni faktor sreće koji obuhvata 56,5% varijanse i definisan je kao Oriјentacija ka sreći. Prema rezultatima analize metrijskih

karakteristika stavki može se utvrditi da stavke iz skale Angažovan život, koji implicira iskustvo toka (flow), imaju nižu pouzdanost i reprezentativnost u odnosu na ostale stavke. Na osnovu ovakvih nalaza, može se reći da je skala Orijehtacije ka sreći prihvatljive pouzdanosti i reprezentativnosti, dok procene homogenosti i interna valjanost dovode u sumnju pregnantnost skupa indikatora, posebno onih koji bi trebalo da zahvate u varijansu individualnih razlika aspektat orijentacije ka sreći koji je definisan kao Angažovan život. Rezultati faktorske analize upućuju na postojanje jednog generalnog i tri uža aspekta orijentacije ka sreći, što potkrepljuje nalaze ranijih relevantnih istraživanja.

Ključne reči: Orijehtacija ka sreći, metrijske karakteristike, faktorska analiza

AUTORITARNOST SREDNJOŠKOLACA U ODNOSU NA NEKE SOCIODEMOGRAFSKE KARAKTERISTIKE

Miljana Pavićević i Jelena Minić

Filozofski fakultet Kosovska Mitrovica

miljanapavicevic@yahoo.com

Prema Altemejerovom shvatanju autoritarnost je trofaktorski konstrukt sa komponentama: autoritarna submisivnost, autoritarna agresivnost i autoritarna rigidnost. Sve tri komponente tako čine jedan skor autoritarnosti, opštu autoritarnost. Altemejer dalje smatra da se autoritarnost formira tek u adolescenciji i da se razvija, tačnije raste sa godinama. Problem istraživanja je formulisan kroz pitanje: postoji li povezanost autoritarnosti sa nekim sociodemografskim katarakteristikama kod adolescenata srednjoškolskog uzrasta. Glavni cilj istraživanja je bio da se ispita povezanost autoritarnosti sa godinama starosti, školskim uspehom, obrazovnim nivoom oca i obrazovanim nivoom majke ispitanika. Jedan od ciljeva istraživanja je bio da utvrdi razlike u izraženosti autoritarnosti (globalno i po komponentama) u odnosu na pol ispitanika. Uzorak su činili adolescenti srednjoškolskog uzrasta sa stalnim mestom boravka u Kosovskoj Mitrovici ($n= 247$, 101 ispitanik i 146 ispitanica) uzrasta od 14 do 19 godina ($AS= 16.73$, $SD= 1.16$). U istraživanju je korišćena Skala autoritarnosti i Upitnik sociodemografskih karakteristika. U obradi podataka je korišćena deskriptivna statistika, t-test i korelaciona analiza.

Statistički značajna korelacija dobijena je samo između autoritarne submisivnosti i obrazovnog nivoa majke ispitanika ($r = -.147$, $p < 0.05$), što upućuje na zaključak da su autoritarno submisivniji srednjoškolci čije su majke nižeg obrazovnog nivoa. Dobijena je statistički značajna razlika opšte autoritarnosti i nekih njenih komponenti u odnosu na pol. Naime, ispitanici muškog pola ispoljavaju veću autoritarnu agresivnost ($t = 4.96$, $df = 245$, $p < 0.05$), veću autoritarnu submisivnost ($t = 2.61$; $df = 245$, $p < 0.05$), kao i opštu autoritarnost ($t = 4.11$, $df = 245$, $p < 0.05$) u odnosu na ispitanike ženskog pola. Na osnovu dobijenih podataka može se zaključiti da kod srednjoškolaca muškog pola postoji izraženije nepoštovanje različitosti, veća poslušnost i poštovanje pravila i normi, kao i veća fleksibilnost u mišljenju i prihvatanje zahteva autoriteta u odnosu na ispitanike ženskog pola. Nisu dobijene statistički značajne razlike u izraženosti autoritarne rigidnosti u odnosu na pol ispitanika. Dobijeni rezultati se mogu smatrati važnim u daljem rasvetljavanju problema autoritarnosti, naročito ako se uzmu u obzir „istorijska osetljivost” autoritarnosti, aktuelna društveno-politička dešavanja na Kosovu i Metohiji i razvojni period ispitanika.

Ključne reči: autoritarnost, srednjoškolci, sociodemografske karakteristike

DA LI SE IPSATIVNIM MERAMA MOGU ZAMENITI INVENTARI U FORMI PRISILNOG IZBORA?

Ljiljana Lazarević i Goran Knezević

Institut za psihologiju, Filozofski fakultet Beograd

ljiljana.lazarevic@f.bg.ac.rs

U situacijama selekcije često se koriste inventari ličnosti u formi prisilnog izbora, jer se smatra da su oni imuni na problem socijalne poželjnosti u odgovaranju. Međutim, logiku skala prisilnog izbora je moguće emulirati izračunavanjem tzv. ipsativnih skorova. Problem sa inventarima ličnosti u formi prisilnog izbora je što oni podrazumevaju komplikovaniju proceduru konstrukcije, duži su i ispitanika stavljaju u veštačku situaciju prisilnog odlučivanja između dve jednako poželjne ili nepoželjne alternative. Prednost ipsativnih skorova je pak što se oni mogu na jednostavan način izračunati iz instrumenata normativnog formata, tako da je primenom istog instrumenta moguće dobiti i normativne i ipsativne

mere. Cilj ovog rada je poređenje validnosti ipsativnih i mera dobijenih formatom prisilnog izbora. Ukoliko bi se pokazalo da ipsativni skorovi izračunati iz klasičnih inventara imaju jednaku validnost kao instrumenti u formatu prisilnog izbora, to bi ukazivalo na prestanak potrebe konstruisanja ovih drugih. Uzorak je činilo 186 studenata psihologije, prosečnog uzrasta 20.28 godina (151 žena i 35 muškaraca). Ovom uzorku je zadata kratka pridevska skala za procenu bazičnih dimenzija ličnosti (DOCEAN), kao i upitnik u formi prisilnog izbora (DOCEAN-FC), koji je konstruisan na osnovu atributa koji ulaze u DOCEAN skalu. Za validaciju prethodno navedenih skala atributa korišćeni su NEO PIR i DELTA 10 (S forma) i procena dve bliske, muške i ženske osobe na NEO PIR i DELTA 10 (u slučaju ženske osobe u 92% slučajeva se radilo o majci, a u slučaju muške osobe u 72% slučajeva se radilo o ocu). Skorovi dobijeni od dva procenjivača su uprosečeni kako bi se dobio jedinstven rejting skor za svakog ispitanika. Korelaciona analiza je pokazala da dimenzije sa DOCEAN skale koreliraju sa ekstenzivnim S merama navedenih inventara .50 (D) do .77 (E), dok sa rejtinzima koreliraju od .26 (D) do .54 (E). Ipsativni skorovi izračunati iz DOCEAN skale su korelirali sa validacionim S merama od .20 (D) do .63 (E). Sa R merama ipsativni skorovi su korelirali od .28 (N) do .45 (E), pri čemu korelacija za dimenziju Dezintegracija nije bila značajna (ovaj skor je imao korelaciju sa dimenzijom Otvorenost sa NEO PIR). Korelacije skorova sa DOCEAN-FC i NEO PIR su bile u rasponu od .28 (N) do .60 (E), pri čemu je skor na dimenziji Dezintegracija imao vezu sa skorom Otvorenost sa NEO PIR. Kada je reč o korelacijama skorova DOCEAN-FC i rejtinga, one su bile u rasponu od .29 (C) do .47 (E), s tim da korelacije na dimenzijama Neurotizam i Dezintegracija nisu bili statistički značajne. Rezultati ukazuju na nešto više koeficijente validnosti ipsativnih skorova u odnosu na skorove sa inventara prisilnog izbora. Da bi se donela preporuka u prilog konačnog odbacivanja inventara u formi prisilnog izbora, svakako je potrebno proveriti ponašanje ovih mera i u situacijama jake motivacije za socijalno poželjno ogovaranje. Važan rezultat, ali ne od direktnog značaja za primarni cilj ovog istraživanja, jeste uvid da pridevi sa manje intenzivnom evaluativnom konotacijom, iako manje podložni socijalno poželjnom odgovaranju, ne mogu biti dobre mere Dezintegracije.

Rad je nastao u okviru projekta 179018 Ministarstva prosvete i nauke Republike Srbije.

Ključne reči: ipsativni skorovi, skorovi sa inventara u formi prisilnog izbora, normativni skorovi, bazične dimenzije ličnosti

CIRKADIJURNI OBRAZAC MJERA VARIJABILITETA
SRČANOG RADA I RASPOLOŽENJA**Sanda Pletikosić, Mladenka Tkalčić i Marko Tončić**Odsjek za psihologiju, Filozofski fakultet u Rijeci
spletikosic@ffri.hr

Varijabilitet srčanog rada (HRV) indirektna je mjera autonomne kontrole srčane aktivnosti, pri čemu se visokofrekventni varijabilitet (HF) smatra mjerom parasimpatičke aktivnosti, a omjer nisko i visokofrekventnog varijabiliteta (LF/HF) pokazateljem simpatovagalne ravnoteže. Istraživanja većinom pokazuju povezanost HRV-a i emocionalnih doživljaja. Cilj provedenog istraživanja bio je ispitati obrazac koji pokazuju mjere HRV-a i raspoloženja, te ispitati njihov međusobni odnos. Podaci su prikupljeni na 25 studenata psihologije (24 Ž i 1 M, dobi od 19 do 25 godina) koji su tijekom 14 dana nosili uređaje za mjerenje srčane aktivnosti, te ispunjavali kratku skalu raspoloženja. Mjerenje se vršilo 3 puta dnevno u pravilnim intervalima (unutar 2 sata nakon buđenja; 16:00-18:00 sati; 22:00-24:00 sata). Na temelju pet-minutnih intervala srčane aktivnosti izračunati su frekvencijski pokazatelji varijabiliteta (HF i LF/HF).

Kako bi se ispitalo postoji li cirkadijurni obrazac mjera HRV-a izračunate su autokorelacije njihovih vremenskih serija. Na agregiranim autokorelacijama (s obzirom na vrijeme mjerenja) izračunate su jednosmjerne ANOVA-e s ponovljenim mjerenjima. Dobiveni su statistički značajni glavni efekti vremenskog pomaka na visinu autokorelacije HF-a ($F_{(2,48)}=9,08$; $p<,01$; $\eta^2=,27$), te omjera LF/HF ($F_{(2,48)}=11,20$; $p<,01$; $\eta^2=,32$). Pri tome su autokorelacije nizova usklađenih s obzirom na doba dana bile značajno više u usporedbi s drugim autokorelacijama.

Kako bi se ispitalo postoji li cirkadijurni obrazac raspoloženja korišteni su isti statistički postupci. Dobiveni su statistički značajni glavni efekti vremenskog pomaka na visinu autokorelacije pozitivnog ($F_{(2,48)}=4,69$; $p<,05$; $\eta^2=,16$) i negativnog ($F_{(2,48)}=7,06$; $p<,01$; $\eta^2=,23$) raspoloženja, pri čemu su autokorelacije najviše kod najmanjeg vremenskog pomaka, te se smanjuju povećanjem vremenskog pomaka.

Da bi se ispitalo vremensku međuzavisnost HRV-a i raspoloženja, izračunate su kroskorelacije njihovih vremenskih serija te su efekti vremenskog pomaka na visinu korelacije testirani ANOVA-ma. Iako je

dobiven statistički značajan glavni efekt vremenskog pomaka na visinu kroskorelacije pozitivnog raspoloženja i HF-a ($F_{(2,48)}=3,64$; $p<,05$; $\eta^2=,13$), razlike među vremenskim pomacima su male.

Na temelju rezultata možemo zaključiti da korištena diskretna mjerenja parasimpatičke aktivnosti i simpatovagalne ravnoteže pokazuju cirkadijurni obrazac, dok ga mjere raspoloženja ne pokazuju. Odnos raspoloženja i HRV-a potrebno je dodatno ispitati.

Ključne riječi: raspoloženje, varijabilitet srčanog rada, autokorelacije, kroskorelacije

LATENTNA STRUKTURA ZAJEDNIČKOG PROSTORA LIČNOSTI I PSIHOPATIJE MERENE REJTINZIMA I SAMOPROCENOM

**Daliborka Kujačić, Janko Međedović, Nevena Đoković, Marko Jerinić
i Goran Knežević**

Kazneno-popravni zavod Beograd - Padinska skela; Institut za
kriminološka i sociološka istraživanja, Beograd; Filozofski fakultet,
Beograd
daliku@hotmail.com

Cilj ovog istraživanja bio je utvrđivanje latentne strukture zajedničkog prostora psihopatije merene rejtinzima i samoprocenom i ličnosti. Koncept psihopatije koji je predložio Robert Hare podrazumeva da se u osnovi ovog poremećaja nalaze dva faktora: *manipulativnost* koji se odnosi na inherentne, sržne odlike psihopatske ličnosti i *antisocijalnost* koji se odnosi na spoljašnje, bihevioralne manifestacije ovog poremećaja. Ličnost je definisana preko crta iz modela Velikih Pet, Dezintegracije i Amoralnosti. Analiza latentne strukture ovih konstrukata je izvršena na dva uzorka. Prvi su činili osuđenici muškog pola iz Specijalne zatvorske bolnice u Beogradu (N=113), a drugi osuđenici iz KPZ Beograd-Padinska skela (N=112). Kod svih ispitanika psihopatija je merena pomoću rejtinga na Revidiranoj skali za procenu psihopatije (PCL-R), dok je u drugom uzorku bio primenjen i instrument za samoprocenu psihopatije (SRP3). Oba instrumenta počivaju na istom konceptu psihopatije i koriste se kao alternativne metode merenja. Leksički faktori ličnosti ispitivani su pomoću instrumenta NEO-FFI, Amoralnost upitnikom Amoral 15 i Amoral 9, a Dezintegracija pomoću instrumenta Delta 10 i Delta 10/SA forma.

Izvršene su tri analize glavnih komponenti: dve u zajedničkom prostoru faktora psihopatije merene rejtinzima (PCL-R) i crta ličnosti (na oba uzorka) i jedna u zajedničkom prostoru faktora psihopatije dobijene samoprocenom (SRP3) i crta ličnosti (drugi uzorak). Na oba uzorka i kod oba metoda merenja dobijena je latentna struktura koju formiraju tri glavne komponente. Utvrđeno je da odnosi između psihopatije merene rejtinzima i crta ličnosti ostaju stabilni na ovim uzorcima koji se razlikuju u važnim parametrima kada je u pitanju kriminalno ponašanje. Mere psihopatije konstituišu jednu komponentu, crte ličnosti iz modela Velikih pet (niska Savesnost, visok Neuroticizam, Intraverzija) i Dezintegracija drugu komponentu, a treću faktori Amoralnosti kojima se pridružuje i niska Otvorenost. Veliku sličnost latentnih struktura u analizama gde se psihopatija meri rejtinzima potvrđuju i visoki koeficijenti kongruentnosti faktora (koeficijent kongruentnosti faktora Amoralnosti iznosi .89; faktora ličnosti .96 i faktora psihopatije .93.). Međutim, kada se psihopatija ispituje metodom samoprocene, ona zajedno sa Amoralnošću formira jednu latentnu komponentu, dok ostale dve formiraju crte ličnosti iz modela Velikih pet i Dezintegracija. Konstelacija druge komponente je gotovo identična onoj dobijenoj u prethodnim analizama (niska Savesnost, visok Neuroticizam, Intraverzija i Dezintegracija). Dakle, u sve tri analize se pojavljuje stabilna, nezavisna komponenta dezorganizovane, neprilagođene ličnosti. Razlike u latentnoj strukturi pri različitim merenjima psihopatije mogu se objasniti nedostatkom kongruentnosti između rejtinga i samoprocene sržnih, inherentnih odlika psihopatije-*manipulativnosti* ($r=-.04$; $p>.05$), dok je kod procene bihevioralnih manifestacija ovog poremećaja *antisocijalnosti*, ona visoka ($r=.63$; $p<.01$). Zadatak budućih istraživanja je da odgonetnu uzroke utvrđenih, neočekivanih razlika u samoproceni i proceni od strane kliničara inherentnih, sržnih odlika psihopatije.

Ključne reči: psihopatija, merni metodi, crte ličnosti, Amoralnost, Dezintegracija

SPONTANOST U PROSTORU PETOFAKTORSKOG MODELA LIČNOSTI

Nina Hadžiahmetović i Jadranka Kolenović – Đapo

Filozofski fakultet u Sarajevu
n.hadziahmetovic@gmail.com

Ranija istraživanja ukazuju na nedoumice mjerenja konstrukta spontanosti, te je cilj istraživanja bio provjeriti validnost upitničke mjere spontanosti. Ispitivanje je provedeno na uzorku od $N = 101$ ispitanika studenata 3. i 4. godine psihologije ($M = 20,01$, $SD = 5,64$), korišteni su Upitnik za ispitivanje spontanosti SAI – r i NEO – PI – R. Da bi se ispitala preklopljenost prostora spontanosti i bazičnih crta ličnosti, provedena je kanonička korelaciona analiza. Prethodno je provedena analiza glavnih komponenti uz Varimks rotaciju kojom je izdvojeno tri faktora koji objašnjavaju 48.429 % varijanse i to: Hedonizam, Kontrola i Energija. Dalje su ovi faktori korišteni kao lijevi set varijabli, a subdimenzije ličnosti kao desni set u kanoničkoj analizi. Kroskorelacije između lijevog i desnog seta varijabli pokazuju preklopljenost Energije i Hedonizma sa subdimenzijama Ekstraverzije ($rE/uzb = 0.561$, $rE/akt = 0.523$, $rE/asert = 0.417$, $rH/topl = 0.600$, $rH/pozem = 0.630$), a Hedonizma sa Saradljivošću ($rH/pover = 0.488$) i Kontrole sa Savjesnošću ($rK/disc.. = 0.455$). Izdvojene su dvije kanoničke funkcije značajne na nivou $p < 0.01$ i treća na nivou $p < 0.05$ ($hi^2(93) = 223.655$ $hi^2(60) = 111.570$ i $hi^2(29) = 46.311$). Prvu kanoničku funkciju iz skupa varijabli spontanosti definišu visoko pozitivno zasićenje na Hedonizmu, dok njoj komplementarnu funkciju u skupu varijabli ličnosti definišu visoka pozitivna zasićenja na Toplini, Pozitivnim emocijama i Povjerenju. Drugu kanoničku funkciju u skupu varijabli spontanosti definišu visoka negativna zasićenja na Kontroli i Energiji, a u skupu varijabli ličnosti komplementarnu funkciju definišu visoka negativna zasićenja na Aktivitetu i Asertivnosti, a umjerena pozitivna zasićenja na Vulnerabilnosti i Depresiji. Treću kanoničku funkciju definiše visoko negativno zasićenje na Kontroli u skupu varijabli spontanosti i umjereno pozitivno zasićenje na Energiji, a u komplementarnom skupu varijabli ličnosti umjereno negativno zasićenje na Kompetentnosti, Disciplini, Promišljenosti i Učtivosti, a visoko pozitivno zasićenje na Potrazi za uzbuđenjem. Totalna redundansa iznosi 35,5% za spontanost i 12,8 % za model ličnosti, što govori u prilog tome da bi se spontanost mogla objasniti bazičnim crtama ličnosti (E+, N -, C-),

odnosno da se jedan aspekt spontanosti može objasniti interpersonalnim odnosima, da je jedan zasnovan na temperamentu, a treći aspekt spontanosti bi se mogao objasniti preko kontrole impulsa.

Ključne reči: spontanost, Petofaktorski model ličnosti, zajednički prostor

JESU LI FAKTORI LIČNOSTI DOBRI PREDIKTORI U OBJAŠNJENJU TENDENCIJE REAGIRANJA SMIJEHOM U RAZLIČITIM ŽIVOTNIM SITUACIJAMA?

Jadranka Kolenović Đapo, Nemin Đapo

Odsjek za psihologiju, Filozofski fakultet u Sarajevu
jadranka.kolenovic-djapo@ff.unsa.ba

Na temelju operacionalnih definicija (prema kojima je jedan od kriterija humora učestalost smijeha) i rezultata dosadašnjih studija, u ovom radu nastojali smo da vidimo na osnovu kojih osobina ličnosti (Pet velikih) i aspekata self-koncepta možemo predvidjeti individualne razlike u sklonosti prema smijanju i smješkanju u različitim životnim situacijama. Podaci su prikupljeni na skupini od 450 studenata/studentica Univerziteta u Sarajevu. Od ukupnog broja sudionika 207 je muškaraca i 243 žena. Prosječna dob sudionika iznosi 21.2 godina (SD=1.6). Podaci su prikupljeni primjenom sljedećih instrumenata: Upitnik o procjeni stupnju spremnosti reagiranja smijehom na širok raspon životnih situacija (SHRQ), Upitnik za ispitivanje velikih pet faktora ličnosti (NEO PI-R), Skala za ispitivanje self-diskrepance (SD) i Skala samopoštovanja (RSS).

U tom cilju smo proveli standardnu regresijsku analizu kako bismo na temelju dobivenih nalaza vidjeli u kojoj mjeri osobine ličnosti, self-diskrepance i samopoštovanje doprinose objašnjavaju varijable SHRQ. Za razliku od većine dosadašnjih istraživanja, u našem istraživanju smo dobili da u objašnjenju procjene pojedinca o spremnosti reagiranja smješkanjem i smijehom u širokom rasponu životnih situacija doprinose svih Pet Velikih faktora ličnosti. Od velikih pet najsnažniji prediktor su faktori Otvorenost za iskustva ($\beta = .255$, $p < .001$) i Ekstraverzija ($\beta = .215$, $p < .001$), zatim Neuroticizam ($\beta = -.156$, $p < .01$), Savjesnost ($\beta = -.148$, $p < .01$) i na koncu najslabiju, ali statistički značajnu prediktivnu snagu ima faktor Ugodnost ($\beta = .092$, $p < 0.5$). Regresijskim modelom ukupno je objašnjeno 22% varijance kriterijske varijable SHRQ. Samopoštovanje i self diskrepanca

nisu značajni u objašnjenju ove mjere humora, iako je utvrđena niska negativna, ali značajna povezanost između samopoštovanja i SHRQ, ali se njegova snaga izgubila u regresijskom modelu.

Na temelju dobivenih rezultata možemo zaključiti da tendencija ka reagiranju smijehom u većoj je mjeri određena osobinama ličnosti nego aspektima self-koncepta.

Ključne riječi: osobine ličnosti, self-diskrepanca, samopoštovanje, smijeh

STILOVI HUMORA KAO PREDIKTORI OPTIMIZMA

**Jadranka Kolenović – Đapo, Nina Hadžiahmetović, Nermin Đapo i
Indira Fako**

Filozofski fakultet u Sarajevu
jadranka.kolenovic-djapo@ff.unsa.ba

U 2 x 2 modelu humora ističu se dvije dimenzije humora: adaptivni – maladaptivni i samousmjereni – na druge usmjereni, humor. Ukrštanjem ove dvije dimenzije nastaju četiri stila humora: afilijativni (adaptivni – usmjeren na druge), samouzdižujući (adaptivni – usmjeren na sebe), agresivni (maladaptivni – usmjeren na druge) i samoporažavajući (maladaptivni – usmjeren na sebe). Optimizam se definiše kao očekivanje da će se u životu dogoditi više dobri nego loši ishodi i orijentisan je ili na trenutne situacije i događaje, ili na buduće događaje i rezultate nekih aktivnosti. Kako su stilovi humora karakteristike pojedinca koje upućuju na adaptivnu ili maladaptivnu usmjerenost na sebe ili druge, u istraživanju je pretpostavljeno da bi stilovi humora trebalo da dijele zajedničku varijansu sa optimizmom, s obzirom da od odnosa prema sebi i drugima i očekivanja ishoda, mogu zavisiti i sami ishodi događaja. U svrhu provjere ove hipoteze, provedena je multipla regresijska analiza sa stilovima humora kao prediktorima, a optimizmom kao kriterijem. Istraživanje je provedeno na uzorku od $N = 443$ studenta Filozofskog fakulteta u Sarajevu ($M = 19.46$, $SD = 1.89$), a korišteni su Uptinik stilova humora i Skala optimizma – pesimizma. Regresijski model se pokazao značajnim ($F(4, 388) = 29.894$, $R^2 = 23.6$, $p < 0.01$) i stilovi humora i optimizam dijele 24 % zajedničke varijanse. Najbolju prediktivnu vrijednost ima samouzdižujući humor ($\beta = 0.412$, $t(388) = 8.158$, $p < 0.01$), zatim afilijativni humor ($\beta = 0.147$, $t(388) = 2.856$, $p < 0.01$), pa skoro podjednak

doprinos samoporažavajući ($\beta = - 0.109$, $t(388) = - 2.378$, $p < 0.05$) i agresivni humor ($\beta = - 0.107$, $t(388) = - 2.318$, $p < 0.05$). Rezultati su u skladu sa očekivanjem da adaptivni stilovi humora i slabije izraženi maladaptivni stilovi humora determinišu optimizam. Međutim, kako postotak objašnjene varijanse nije toliko veliki, pretpostavlja se da bi uključivanje varijabli ličnosti u daljim analizama dalo potpunije objašnjenje optimizma i doprinosa stilova humora optimizmu.

Ključne reči: stilovi humora, optimizam

MJERE SPONTANE EMOCIONALNE REGULACIJE I AKTIVACIJA SIMPATIKUSA

Asmir Gračanin, Igor Kardum, Maša Cek, Tea Vehovec i Tanja Babić

Odsjek za psihologiju, Filozofski fakultet u Rijeci

asmirg@gmail.com

Cilj eksperimenta bio je ispitati povezanost spontane upotrebe različitih strategija regulacije emocija i simpatičke aktivacije tokom doživljavanja negativnih emocija. Spontana upotreba emocionalne supresije i ponovne kognitivne procjene mjerene su upitnikom Emotion Regulation Questionnaire (ERQ) prilagođenim za procjenjivanje upotrebe strategija regulacije u specifičnoj situaciji. U istraživanju je sudjelovalo 149 ispitanika, studenata različitih fakulteta Sveučilišta u Rijeci. Negativne emocije su inducirane upotrebom jednog standardiziranog emocionalnog filmskog isječka dok je za mjerenje temeljne razine simpatičke aktivacije korišten jedan emocionalno neutralni isječak. Tokom gledanja filmskih isječaka kao indikatori simpatičke aktivacije mjereni su elektrodermalna aktivacija i amplituda perifernog pulsa. Prikupljeni su podaci o subjektivnom iskustvu negativnog afekta, pomoću upitnika sastavljenog za potrebe ovog istraživanja. Subjektivno iskustvo i upotreba strategija regulacije mjereni su retrogradno, neposredno nakon prezentacije emocionalnog isječka. Utvrđeno je postojanje pozitivne korelacije između upotrebe ponovne kognitivne procjene i porasta aktivacije simpatikusa na mjeri amplitude perifernog pulsa ($r=0.19$, $p<0.05$). Ovakva povezanost opstaje i nakon statističke kontrole subjektivnog iskustva negativnih emocija. Rezultati su u suprotnosti s nalazima prethodnih istraživanja koja su uključivala direktnu manipulaciju strategijama regulacije emocija, a interpretirani su u kontekstu različitosti

metodologija kao i u kontekstu važnosti individualnih razlika u upotrebi ponovne kognitivne procjene. Ponuđene su sugestije za poboljšanje mjerenja upotrebe emocionalne supresije i ponovne kognitivne procjene.

Ključne reči: emocionalna supresija, ponovna kognitivna procjena, situacijske mjere, simpatikus

POVEZANOST IZMEĐU ODGOVORA I BRZINE ODGOVARANJA NA TESTOVIMA LIČNOSTI

Tatjana Mentus, Goran Opačić, Goran Knežević i Lazar Tenjović

Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju; Filozofski fakultet,

Beograd

mentust@gmail.com

Pretpostavlja se da odgovaranje na stavke podrazumeva poređenje odgovarajućih self-shema i specifične stavke na testu ličnosti. Na osnovu znanja o automatskoj i implicitnoj prirodi shema očekivalo bi se da osobe koje imaju viši ili niži skor na crti imaju i kraće vreme odgovaranja u odnosu na osobe koje su pozicionirane na sredini skale. Ovaj sklop se u prethodnim istraživanjima označavao kao obrnuti U efekat vremena odgovaranja. Cilj ovog rada bio je da se ispita odnos između datog odgovora i vremena odgovaranja.

Pokušali smo da ispitamo da li postoji povezanost između odgovora na stavkama i vremena odgovaranja, na testu namenjenom merenju 7 bazičnih crta ličnosti (Neuroticizam, Ekstraverzija, Dobrodušnost, Otvorenost, Savesnost, Dezintegracija i Amoralnost) i Impulsivnosti obuhvaćenih modelom HEDONICA.

U istraživanju je učestvovalo 1588 ispitanika, kojima je kompjuterski zadavan upitnik HEDONICA, koji se sastoji iz 280 stavki u formi petostepenih skala. Za svakog ispitanika merena su vremena odgovaranja na svaku stavku. Kako bi se izbegao uticaj individualnih razlika u prosečnoj brzini reagovanja rezultati su dvostruko standardizovani, prvo po kolonama, a zatim po redovima. Izračunate su prosečne vrednosti tako standardizovanih rezultata za svaki od odgovora (1, 2, 3, 4 ili 5). Dobijena je matrica stavke x odgovori u čijim su se ćelijama nalazila prosečna dvostruko standardizovana vremena odgovaranja.

Ovako agregirani podaci su analizirani dvosmernom analizom varijanse/kovarijanse gde je odgovor bio ponovljeni faktor (polinomialni kontrast), osobina neponovljeni, a dužina rečenice kovarijat.

Rezultati analize varijanse za ponovljena merenja su ukazali da postoji značajan efekat interakcije faktora odgovor x skala. Rezultati analize pokazali su značajan kvadratni efekat odgovora ($F_{(1, 261)}=19.98$; $p<.001$), linearnu interakciju dimenzije i odgovora ($F_{(8, 261)}=10.898$; $p<.01$).

Rezultati su ukazali na to da je prosek vremena odgovaranja kraći za odgovore 1 i 5, a duži za odgovore 2, 3 i 4. Unutar svake od osam ispitanih dimenzija, veza između odgovora na stavku i vremena odgovaranja je u obliku obrnute U krivulje, ali tačka maksimuma nije ista za sve dimenzije.

Rezultati idu u prilog modela self- shema.

Rad je nastao u okviru projekta 179018 Ministarstva prosvete i nauke Republike Srbije

Ključne reči: bazične dimenzije ličnosti, vreme odgovaranja, obrnuti U efekat

PODLOŽNOST EFEKTU PROPALOG ULAGANJA

Predrag Teovanović

Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju

teovanovic@gmail.com

Racionalno odlučivanje se zasniva na proceni dobiti i troškova. Ranije investicije koje se ne mogu povratiti predstavljaju propala ulaganja (*sunk-costs*) koja, sa normativnog stanovišta, ne bi smela da utiču na buduće odluke. Ipak, nalazi svedoče o povišenoj sklonosti da se nastavi sa ulaganjem nakon što je već načinjena investicija u novcu, naporu ili vremenu. Ovaj fenomen označavamo efektom propalog ulaganja. Eksperimentalni nalazi ukazuju da na izraženost efekta utiču veličina nepovratnog troška i stepen odgovornosti osobe za početnu odluku. Unutar diferencijalne paradigme, ovom fenomenu je posvećeno malo pažnje.

Preliminarna studija je za cilj imala konstrukciju i proveru metrijskih odlika instrumenta za procenu podložnosti efektu propalog ulaganja. Putem *GoogleDocs* platforme, ispitanicima (N=219; prosečnog urasta 29.75 godina, 57.5% muškog pola) su administrirana 23 problema odlučivanja, u kojima je zadatak ispitanika bio da naprave izbor između

dve opcije, jedne privlačnije i druge sa ranijim ulaganjima resursa. Nakon empirijske redukcije na 11 stavki, konačna verzija instrumenta je pokazala zadovoljavajuće metrijske odlike u terminima pouzdanosti ($\alpha=.76$), reprezentativnosti ($KMO=.86$), homogenosti ($H5=.70$) i diskriminativnosti ($KS Z=.94$, $p=.35$). Registrovana je niska i negativna povezanost podložnosti efektu propalog ulaganja i postignuća na testu kognitivne refleksije ($r=-.14$, $p<.05$), ali ne i veza sa uzrastom ispitanika.

U drugoj studiji je konačna verzija instrumenta zadata novom uzorku ispitanika ($N=273$; prosečnog uzrasta 19.93 godine, 85% ženskog pola), zajedno sa testom ličnosti *HEDONICA*, baterijom testova kognitivnih sposobnosti i instrumentima za procenu sklonosti kognitivnim pristrasnostima. Niski, ali značajni koeficijenti korelacije ukazuju na pozitivne veze podložnosti efektu propalog ulaganja sa amoralnim potencijalom ($r=.19$, $p<.01$) i dezintegracijom ($r=.13$, $p<.05$), kao i na negativne veze sa g faktorom ($r=-.21$, $p<.01$), otvorenosću ($r=-.18$, $p<.01$) i ekstraverzijom ($r=-.16$, $p<.05$). Pored toga, subjekti podložniji ovom efektu pokazuju veću sklonost i ka drugim vrstama kognitivnih pristrasnosti, i to prema ukotvljavanju ($r=.29$, $p<.05$), preteranom pouzdanju ($r=.18$, $p<.01$) i pristrasnosti uverenja ($r=.21$, $p<.01$).

Ukratko, pokazano je da se mogu dobiti pouzdane individualne mere podložnosti efektu propalog ulaganja, kao i da se bar deo varijanse individualnih razlika može objasniti bazičnim dimenzijama ličnosti i inteligencijom, te da sklonost predstavlja deo šireg prostora kognitivnih pristrasnosti.

Ključne reči: efekat propalog ulaganja, kognitivne pristrasnosti, inteligencija, ličnost

RODITELJSKA PARTNERSKA PRILAGOĐENOST I RIZIČNO SEKSUALNO PONAŠANJE ADOLESCENATA

Jelisaveta Todorović, Aleksandra Jovanović, Ivana Simić

Filozofski fakultet, Univerzitet u Nišu

jelisaveta@filfak.ni.ac.rs

U ovom istraživanju ispitivano je zadovoljstvo partnerskim odnosom roditelja i seksualno ponašanje adolescenata. Partnerski odnosi roditelja jesu osnova njihovog indirektnog vaspitnog delovanja na seksualnost adolescenta.

Spanier definiše kvalitet bračnih odnosa kao međusobnu prilagođenost bračnih partnera. Čine je: dijadni konsenzus, dijadno zadovoljstvo, dijadna kohezivnost i afektivna ekspresivnost. Partnersku prilagođenost roditelja ocenjivali su sami srednjoškolci. Od oblika rizičnog seksualnog ponašanja ispitivani su: rani seksualni odnosi, sklonost promiskuitetu, neupotreba kontracepcije, neinformisanost o zdravstvenom statusu partnera.

Za procenu partnerskog odnosa roditelja korišćena je DAS skala koja je preformulisana tako da srednjoškolci procenjuju svoje roditelje. Za procenu seksualnosti adolescenata upotrebljena je skraćena verzija upitnika saradnika Ludwig Boltzmann Institut für Gesundheitspsychologie der Frau iz Beča.

Istraživanjem je obuhvaćeno 240 osamnaestogodišnjaka iz četiri niške škole (medicinska, elektrotehnička, ekonomska, gimnazija), 138 devojaka (57,5%) i 102 (42,5%) mladića. Prema dobijenim podacima postoji statistički značajna povezanost dinamike partnerskih odnosa roditelja i seksualne inicijacije adolescenata i to na nivou $p < .000$: dijadno zadovoljstvo i rana seksualna inicijacija -0.331 ; dijadna kohezija i rana inicijacija, -0.376 ; dijadni konsenzus i rana inicijacija -0.352 ; emocionalan ekspresija i rana inicijacija -0.323 . Ustanovili smo da postoji značajna povezanost dinamike partnerskih odnosa roditelja i sklonosti promiskuitetu adolescenata i to na nivou $p < .000$: dijadno zadovoljstvo i sklonost promiskuitetu -0.416 ; dijadna kohezija i sklonost promiskuitetu, -0.479 ; dijadni konsenzus i sklonost promiskuitetu -0.457 ; emocionalna ekspresija i sklonost promiskuitetu -0.416 .

Povezanost usklađenosti roditeljskog para i upuštanja u nezaštićene seksualne odnose adolescenata je takođe značajna i to na nivou $p < .000$: dijadno zadovoljstvo i nezaštićeni seksualni odnosi adolescenata -0.451 ; dijadna kohezija i nezaštićeni seksualni odnosi adolescenata, -0.500 ; dijadni konsenzus i nezaštićeni seksualni odnosi adolescenata -0.477 ; emocionalan ekspresija i nezaštićeni seksualni odnosi adolescenata -0.421 .

Postoji značajna povezanost dinamike partnerskih odnosa roditelja u svim ispitivanim aspektima i nezainteresovanosti za zdravstveni status partnera i to na nivou $p < .000$. Može se zaključiti da će se zadovoljstvo bračnim životom roditelja odraziti i na razvoj seksualnosti adolescenta.

Rad je nastao u okviru projekta 179002 koji finansira Ministarstvo prosvete i nauke Republike Srbije.

Ključne reči: rizično seksualno ponašanje, adolescenti, roditeljska partnerska prilagođenost.

POKUŠAJ ISPITIVANJA PREDIKTORA ŠKOLSKOG USPEHA
STUDENATA KRIMINALISTIČKO-POLICIJSKE AKADEMIJE**Dag Kolarevic**

Kriminalističko-policijska akademija

dagkol@eunet.rs

Cilj istraživanja bio je da se ispita povezanost rezultata na testovima korišćenim na prijemnom ispitu i školskog uspeha studenata nakon tri godine studiranja. Analizirani su školski uspeh i rezultati na testovima i intervjuu 250 studenata koji su se upisali 2008. godine. U okviru prijemnog ispita ispitivane su intelektualne sposobnosti pomoću Ravenovih progresivnih matrica i 4. testa verbalne serije Bore Stevanovića. Osobine ličnosti bile su ispitivane pomoću Baterije testova „Hedonica“ koja je razvijena je u MUP-u Republike Srbije i predviđena je za upotrebu u profesionalnoj selekciji za posao u policiji i za studije u policijskom školstvu. Sadrži sledeće skale: ekstraverzije, neurotizma, otvorenosti, savesnosti i saradljivosti (petofaktorski model ličnosti), disociranosti, impulsivnosti i amoralnosti. Hedonica sadrži kontrolne skale samoobmane, ostavljanja utiska i akviescencije.

Kandidati su na prijemnom ispitu bili ispitivani strukturisanim intervjuom gde su rezultati bili numerički izraženi. Na intervjuu se posebno vrednovala motivacija kandidata za studiranje u policijskom školstvu i za rad u policiji.

Školski uspeh je operacionalizovan na osnovu izračunavanja prosečne ocene na studijama, broja položenih ispita i na osnovu toga da li je student u toku studiranja upisivao školske godine u roku ili je ponavljao.

Povezanost rezultata na psihološkom ispitivanju tokom prijemnog ispita i školskog uspeha ispitana je izračunavanjem Pirsonovih korelacija. Utvrđeno je da osobine ličnosti nisu bile u vezi sa školskim uspehom merenim preko broja položenih ispita i proseka studiranja. S druge strane, verbalna sposobnost korelirala je školskim uspehom nisko, ali značajno (sa brojem položenih ispita 0.169, $p < 0.01$; sa prosekom studiranja 0.178, $p < 0.01$). Skor na intervjuu korelirao je pozitivno sa prosekom studiranja (0.157, $p < 0.01$).

S obzirom na to da je treća varijabla koja se odnosi na školski uspeh dihotomna (ponavljao/nije ponavljao), izvršena je analiza varijanse. Nije bilo razlika između onih koji su upisivali godine u roku i onih koji su ponavljali ni u jednom svojstvu ličnosti. Jedina značajna razlika bila je u

slučaju kontrolne skale ostavljanja utiska ($F=4.92$, $p<0.05$) pri čemu su više rezultate imali oni koji nisu ponavljali.

Mogući razlog što osobine ličnosti nisu u većoj meri bile u korelacij sa školskim uspehom je to što su studenti Kriminalističko-policijske akademije selekcionisani uzorak. Kandidati koji su na prijemnom ispitu imali povišenja na skalama amoralnosti, impulsivnosti, neurotičnosti i disociranosti bili su eliminisani.

Razlog što studenti koji su ponavljali godinu imaju manje skorove na skali ostavljanja utiska može da bude taj što takve osobe na prijemnom ispitu nisu ni imale potrebu da se predstavljaju boljima nego što jesu, za razliku od onih koje su svoje školske obaveze izvršavale u roku.

Ključne reči: prijemni ispit, školski uspeh, predviđanje, selekcija, socijalna poželjnost.

METRIJSKE KARAKTERISTIKE JEDNOG UPITNIKA ISPITNE ANKSIOZNOSTI

Dragana Jelić, Nevena Berat, Boris Popov

Univerzitet u Novom Sadu, Filozofski fakultet, Odsek za psihologiju
dragana.jelic87@gmail.com

Ispitna anksioznost se odnosi na skup fizioloških, emocionalnih i kognitivnih odgovora na stres koji nastaje zbog brige oko predstojećih ispita i predstavlja važan remetilački faktor testovnog postignuća. Na srpskom jeziku nema mnogo instrumenata koji mere ispitnu anksioznost i probleme do kojih ona dovodi. Osnovni cilj ovog istraživanja je prikaz razvoja i validacije jednog takvog instrumenta – Testa ispitne anksioznosti (PHCC) na studentskoj populaciji.

Na uzorku od 121 studenta Univerziteta u Novom Sadu primenjeni su sledeći upitnici: Test ispitne anksioznosti (PHCC), Upitnik pozitivnog i negativnog afektiviteta (PANAS), Skala vitalnosti (VI Scale), Skala distresa (DSQ) i Skala iracionalnih i racionalnih uverenja (IRU-12). Uzorak je činilo 84 žena i 37 muškaraca, prosečne starosti nešto preko 22 godina ($AS=22.7$, $SD=2.2$), sa prosečnom ocenom tokom studija od 8.2 ($SD=.7$).

Metrijske karakteristike Testa ispitne anksioznosti (PHCC) su dobre ($\alpha=.86$; $KMO=.84$; $S-B=.77$). Analizom glavnih komponenti ekstrahovana su dva faktora, koja objašnjavaju oko 59% ukupne varijanse. Komponente

su dovedene u Oblimin rotaciju i, na osnovu sadržinske analize, imenovane kao: „Fiziološki znaci anksioznosti” (znojenje dlanova, mučnina, ...) i „Kognitivni znaci anksioznosti” (teškoća pri odabiru odgovora, pravljenje grešaka, ...). Metrijske karakteristike obe skale su zadovoljavajuće (respektivno: $\alpha=.83$, $\alpha=.78$).

S ciljem validacije upitnika, sprovedena je korelaciona analiza s relevantnim konstruktima. Značajnom se pokazala povezanost upitnika sa sledećim konstruktima: distres ($r=.35$, $p<.001$); negativni afektivitet ($r=.4$, $p<.001$), pozitivni afektivitet ($r=-.35$, $p<.001$); vitalnost ($r=-.31$, $p<.01$); iracionalna uverenja ($r=.3$, $p<.01$) i racionalna uverenja ($r=-.19$, $p<.05$). Značajna je i povezanost upitnika sa prosečnom ocenom tokom studija ($r=-.22$, $p<.05$).

Možemo zaključiti da je analiziran Test ispitne anksioznosti (PHCC) kratak i efikasan, kao i da predstavlja pouzdanu meru različitih oblika ispoljavanja ispitne anksioznosti kod studenata. Dalje bi trebalo proveriti latentnu strukturu instrumenta putem konfirmatornog modela faktorske analize na većem uzorku studenata. Konačno, bilo bi korisno sprovesti kriterijumsku validaciju instrumenta, korelirajući ga sa upitnicima koji mere isti konstrukt, kao što su Test Anxiety Questionnaire (TAQ) i Test Anxiety Inventory (TAI).

Ključne reči: validacija upitnika PHCC, ispitna anksioznost, distres

KLINIČKA PSIHOLOGIJA

POVEZANOST SEKSUALNE KOMPULZIVNOSTI S DRUGIM PSIHOPATOLOŠKIM POJAVAMA

Džanan Berberović i Ivan Jerković

dzananberberovic@hotmail.com

Dosadašnja istraživanja su pokazala da su seksualno kompulzivni skloniji višim nivoima depresije i anksioznosti, nižem nivou samopoštovanja, razvijanju simptoma opsesivno-kompulzivnog poremećaja (OKP), te prekomjernom konzumiranju cigareta, alkohola i droga. Cilj ovog istraživanja bio je da ispita povezanost između seksualne kompulzivnosti s jedne strane, te depresivnog stanja (uz nivo samopoštovanja), anksioznosti kao crte i simptoma OKP-a, te

konzumiranja cigareta, alkohola i droge s druge strane među mladima u Srbiji i BiH. Istraživanje je obuhvatilo ukupno 1711 ispitanika iz Srbije i BiH, a seksualno kompulzivni su identifikovani pomoću Skale Seksualne Kompulzivnosti (SSK). Depresivna stanja utvrđivana su pomoću Beckovog Inventara Depresije (BDI), nivo samopoštovanja je mjereno Rosenbergovom Skalom Samopoštovanja (RSS), anksioznost kao crta mjerena je pomoću Spielbergerovog inventara anksioznosti kao crte (STAI-T), a simptomi OKP-a mjereni su uz pomoć Padua Inventara (PI). Za sve tri psihopatološke pojave (depresivno stanje, anksioznost kao crta i prisutnost simptoma OKP-a) kao kriterijum za kliničku značajnost uzimane su dvije standardne devijacije od prosječnog skora uzorka. Kruskal-Wallis test otkrio je statistički značajnu razliku među grupama različitih depresivnih stanja (blago, umjereno, izraženo) u nivou seksualne kompulzivnosti, $\chi^2=31,961$; $df=2$; $p=0,000$; zatim među grupama različitog nivoa samopoštovanja (nisko, umjereno, visoko) $\chi^2=40,713$; $df=2$; $p=0,000$; među različitim grupama na skorovima anksioznosti (bez anksioznosti, blaga, umjerena i ozbiljna anksioznost) $\chi^2=29,387$; $df=3$; $p=0,000$; među grupama koje konzumiraju različit broj cigareta dnevno (do 10, između 10 i 20, te preko 20) $\chi^2=26,17$; $df=2$ $p=0,000$; te među grupama koje konzumiraju različita alkoholna pića (blaga, žestoka, i blaga i žestoka) $\chi^2=17,591$; $df=2$; $p=0,000$. Man-Whitney U test otkrio je statistički značajnu razliku u prisustvu simptoma OKP-a između seksualno kompulzivnih ($Md=89$, $n=153$) i seksualno nekompulzivnih ($Md=83$, $n=1550$), $U=102239$, $p=0,005$; kao i u nivou seksualne kompulzivnosti između konzumenata lakih droga ($Md=18,50$; $n=50$) i konzumenata teških droga ($Md=34$; $n=29$), $U=396$; $p=0,001$. Rezultati ukazuju na razlike između seksualno kompulzivnih i seksualno nekompulzivnih s obzirom na prisustvo depresivnih stanja, nivoa samopoštovanja, anksioznosti kao crte, simptoma OKP-a, te u odnosu na konzumiranje cigareta, alkohola i droge.

Ključne reči: seksualna kompulzivnost, depresivno stanje, anksioznost, samopoštovanje, opsesivno-kompulzivni poremećaj

POLNE RAZLIKE U KARAKTERISTIKAMA SEKSUALNE
KOMPULZIVNOSTI**Džanan Berberović i Ivan Jerković**

dzananberberovic@hotmail.com

U ovom istraživanju, primijenjena je Skala Seksualne Kompulzivnosti (SSK) na uzorku od 1711 mladih ispitanika od 19 do 25 godina iz Srbije i BiH, te je identifikovano ukupno 153 seksualno kompulzivnih, od čega 37 žena i 116 muškaraca. Prevalencija seksualne kompulzivnosti među muškarcima je bila značajno veća (17,9%) nego među ženama (3,5%), $\chi^2=100,678$, $df=1$, $p=0,000$, $fi=-0,245$. Ovo istraživanje nastojalo je otkriti polne razlike u karakteristikama seksualne kompulzivnosti. Korišteni su sljedeći instrumenti: Upitnik o seksualnim preferencijama (USP) konstruisan za namjene ovog istraživanja; Revidirani Inventar Socio-seksualne Orijehtacije (RISO), Upitnik fiksacije libida FR-3; Beckov Inventar Depresije (BDI), Padua Inventar (PI) za ispitivanje simptoma OKP-a, STAI-T za ispitivanje anksioznosti kao crte. Za istraživanje polne razlike u seksualnoj kompulzivnosti provedena je jednofaktorska multivarijatna analiza varijanse (MANOVA), gdje je nezavisna varijabla bila pol, a zavisne varijable su bile: broj partnera, restriktivan/nerestriktivan stav, seksualna želja, seksualna impulzivnost i seksualno zlostavljanje. Ukupni model se pokazao značajnim, $F(5,147)=3,905$, $p=0,002$; Wilksov Lambda=0,883, parcijalni eta kvadrat=0,117, a kada su rezultati zavisnih varijabli razmotreni zasebno, jedina značajna razlika bila je u varijabli broj partnera, $F(1,151)=15,922$; $p=0,000$. Seksualno kompulzivne žene imaju češće seksualne odnose. Seksualno kompulzivni muškarci i seksualno kompulzivne žene nisu se značajno razlikovali u prisustvu simptoma pojedinih psihopatoloških pojava. Nije bilo značajne razlike između seksualno kompulzivnih žena i seksualno kompulzivnih muškaraca u fiksiranosti za falusnu fazu psihoseksualnog razvoja, niti u njihovoj sklonosti ka kompulzivnoj masturbaciji, ali je bilo razlike između ove dvije grupe u broju seksualnih partnera, $U=1254$, $p=0,000$; u frekvenciji seksualnih odnosa (seksualno kompulzivne žene imaju češće seksualne odnose), $\chi^2=11,511$; $df=4$, $p=0,021$, kao i u sklonosti ka konzumiranju pornografije (seksualno kompulzivni muškarci skloniji su konzumiranju pornografije), $\chi^2=20,849$; $df=2$, $p=0,000$. Rezultati su pokazali da se seksualno kompulzivni muškarci i žene razlikuju samo u nekim karakteristikama seksualne

kompulzivnosti: broj seksualnih partnera, frekvencija seksualnih odnosa, konzumiranje pornografije i određene seksualne preferencije (grupni seks, analni seks, seksualne uloge i etc.).

Ključne reči: seksualna kompulzivnost, seksualne preferencije, frekvencija seksualnih odnosa, broj seksualnih partnera

VEZA IZMEĐU SENZITIVNOSTI NA ANKSIOZNOST I STILOVA VEZIVANJA KOD SREDNJOŠKOLACA I STUDENATA

**Dubravka Žarković, Tatjana Vukosavljević Gvozden i Borjanka
Batinić**

Filozofski fakultet
zarkovicd@yahoo.com

Cilj ovog istraživanja je bio da se utvrdi da li postoji veza između stilova afektivnog vezivanja i senzitivnosti na anksioznost. Senzitivnost na anksioznost karakteriše strah od simptoma anksioznosti, koji je nastao na osnovu uverenja pojedinca da ti simptomi imaju štetne fizičke i društvene posledice. Rezultati istraživanja su pokazali da senzitivnost na anksioznost deluje kao faktor kognitivne vulnerabilnosti za poremećaje anksioznosti, stoga je važno ispitati njeno razvojno poreklo, kako bismo razumeli osnovne procese koji dovode do ove vulnerabilnosti. Pretpostavljeno je da selektivno i iskrivljeno kodiranje pretećih informacija, kao karakteristika pojedinaca sa nesigurnim stilom vezivanja, predstavlja predispoziciju za pogrešno očitavanje benignih simptoma anksioznosti, tj. da su pojedinci sa nesigurnim stilom vezivanja senzitivniji na anksioznost. Senzitivnost na anksioznost merena je preko Indeksa senzitivnosti na anksioznost (ASI), dok je za ispitivanje stilova vezivanja korišćena Skala iskustava u bliskim odnosima (ECR). Uzorkom istraživanja obuhvaćeno je 94 učenika srednjih škola i 122 studenta (N= 216), uzrasta između 15 i 28 godina. Rezultati su pokazali da postoji veza između stilova afektivnog vezivanja i senzitivnosti na anksioznost ($F=11,641$, $df=1$, $p<0,01$), odnosno da srednjoškolci i studenti sa nesigurnim stilom vezivanja imaju značajno viši nivo senzitivnosti na anksioznost u odnosu na srednjoškolce i studente sa sigurnim stilom vezivanja. Rad je nastao u okviru projekta 179018 Ministarstva prosvete i nauke Republike Srbije.

Ključne reči: Stil afektivnog vezivanja Senzitivnost na anksioznost

POVEZANOST SOPSTVENOG SMISLA ZA HUMOR I
OČEKIVANJA HUMORA U PSIHOTERAPIJI**Jovana Pešić i Tatjana Vukosavljević-Gvozden**Filozofski fakultet
jov.pesic@gmail.com

Naše istraživanje se bavi upotrebom humora u psihoterapiji. Tri glavne mere koje smo koristili su: smisao za humor, očekivanje humora u psihoterapiji i procena terapeutove efektivnosti. Osnovni ciljevi istraživanja su utvrđivanje povezanosti između smisla za humor i očekivanja humora u terapiji i povezanosti smisla za humor sa procenom terapeutove efektivnosti pri korišćenju humorističnih intervencija. Ispitali smo i da li postoje razlike u ovoj povezanosti na različitim nivoima očekivanja humora. Ovo je istraživanje neeksperimentanog tipa. Uzorak je činilo 200 ispitanika iz nekliničke populacije, sa teritorije Beograda, uzrasta od 25 do 35 godina. Ispitanici su čitali dve kliničke vinjete i popunjavali instrumente - Skalu za merenje očekivanja humora u terapiji, dva primerka Upitnika za procenu terapeuta – kojim se meri terapeutova efektivnost, kao zbirna vrednost tri dimenzije socijalnog uticaja terapeuta: stručnosti, dopadljivosti i osećaja poverenja (jedan posle čitanja nehumorističke, a jedan posle čitanja humorističke vinjete) i Multidimenzionalnu skalu smisla za humor. Rezultati su pokazali da postoji značajna pozitivna povezanost između sopstvenog smisla za humor i očekivanja humora u terapiji ($r=0.461$, $df=199$, $p<0.001$). Takođe, dobijeno je da ispitanici koji imaju viši smisao za humor pozitivnije procenjuju terapeuta koji koristi humoristične intervencije ($r=0.278$, $df=199$, $p<0.001$). Značajan nalaz je da su terapeuti koji koriste humor u celini pozitivnije procenjeni ($t=-8.443$, $df=199$, $p=0.000$). Nije dobijen moderatorski efekat očekivanja humora u terapiji na povezanost između smisla za humor i procene humorističkog terapeuta. Utvrđena je razlika između ženskih i muških ispitanika, u smislu da žene više očekuju humor u psihoterapiji ($t=-2.361$, $df=187$, $p<0.05$) i pozitivnije procenjuju humorističnog terapeuta ($t=-3.243$, $df=192$, $p<0.01$). Međutim, razlike u smislu za humor između polova nisu dobijene. Analiza odgovora na dodatno otvoreno pitanje upozorava na potrebnu opreznost pri upotrebi humora u terapiji jer otkriva vrlo različite percepcije istog terapeuta, od strane različitih ispitanika. Uopšte uzevši, ispitanici u određenom stepenu očekuju humor u psihoterapiji, što nam govori o tome da terapeuti ne treba

da se povlače pred njegovom upotrebom. Humor jeste deo svakodnevnih ljudskih interakcija pa bi njegovo veštačko izdvajanje iz terapijskog procesa značilo da seansa gubi deo svoje životnosti.

Ključne reči: humor, psihoterapija, smisao za humor, očekivanje humora u psihoterapiji

DA LI SE STUDENTI MUZIKE RAZLIKUJU OD STUDENTA OSTALIH FAKULTETA PO IZRAŽENOSTI RANIH MALADAPTIVNI SHEMA I ANKSIOZNIH I DEPRESIVNIH SIMPTOMA?

Tijana Mirović i Blanka Bogunović

Fakultet Muzičke Umetnosti, Beograd

tijana.mirovic@gmail.com

Cilj ovog rada je da ispita da li se studenti Fakulteta Muzičke umetnosti (FMU) razlikuju od studenata ostalih fakulteta po izraženosti ranih maladaptivnih shema (RMŠ), anksioznih i depresivnih simptoma. Zastupljenost ranih maladaptivnih shema operacionalizovana je postignućem na kraćoj formi Jangovog upitnika (SQ-SF), koji meri izraženost 15 shema. Anksiozni simptomi su mereni Spilbergerovim testom za procenu anksioznosti kao crte (STAI-T), dok su depresivni simptomi operacionalizovani preko Bekovog inventara depresivnosti (BDI). Uzorak je činilo 176 studenata, od kojih je 48,9% (N=86; 31 student i 55 studentkinja) bilo sa FMU, a 51,1% (N=90; 51 student i 39 studentkinja) sa drugih beogradskih fakulteta. Deskriptivna analiza pokazuje da su anksiozni i depresivni simptomi, kao i svih petnaest shema izreženiji kod studenata FMU, nego kod studentata sa drugih fakulteta. Postupkom multivarijantne analize varijanse utvrđeno je da je ova razlika i statistički značajna, odnosno da se dve grupe studenata razlikuju kako po izraženosti petnaest shema ($F(15, 158)=3,02; p<0,00$), tako i po izraženosti obe vrste simptoma ($F(2, 171)=5,44; p<0,01$). Analizom pojedinačnih uticaja dobijamo da su i anksiozni ($F(1)=6,40; p<0,01$) i depresivni simptomi ($F(1)=10,14; p<0,00$) statistički značajno izreženiji kod studenta FMU. Kada se rezultati za RMŠ posmatraju posebno, uviđa se da na samo pet shema (emocionalna deprivacija, napuštanje, defektnost, neuspeh i vulnerabilnost na povredu) ne postoje statistički značajne razlike između dve grupe studenata. Ipak, kada se uzme u obzir po Bonferoniju

prilagođen nivo alfa od 0,003, dobija se statistički značajna razlika na četiri sheme: socijalna izolacija ($F(1,172)=13,94$; $p<0,00$), zavisnost ($F(1,172)=17,61$; $p<0,00$), pravo ($F(1,172)=17,85$; $p<0,00$) i samokontrola ($F(1,172)=20,61$; $p<0,00$). Kao što je već rečeno, i ove četiri sheme bile su izraženije kod studenata sa muzičke akademije. Dobijeni nalazi ukazuju da se studenti muzičke akademije razlikuju od studenata drugih fakulteta po tome što imaju izraženije anksiozne i depresivne simptome, kao i jače izražene maladaptivne sheme. Dobijeni nalazi saglasni su sa nalazima prethodnih istraživanja, koja takođe ukazuju na pojačanu osetljivost i anksioznost kod muzičara. Ovakvi nalazi ukazuju na potrebu osmišljavanja preventivnih strategija koji bi unapredili mehanizme prevladavanja i umanjili postujuću vulnerabilnost kod studenata muzičara.

Rad je nastao u okviru projekta 179018 Ministarstva prosvete i nauke Republike Srbije.

Ključne reči: studenti, muzičari, rane maladaptivne sheme, anksiozni i depresivni simptomi

KARAKTERISTIKE VEZANOSTI I MENTALIZACIJE OSOBA S DIJAGNOZOM POSTTRAUMATSKOG STRESNOG POREMEĆAJA

Vedrana Berleković

Filozofski fakultet

vedrana.berlekovic@gmail.com

Veliki broj studija je utvrdio da razvijanje posttraumatskog stresnog poremećaja u susretu sa traumatskim događajem zavisi, pre svega, od odgovora pojedinca na traumu, odnosno karakteristika njegove ličnosti. Cilj ovog istraživanja bio je da ispita povezanosti produkata ranog razvoja koji predstavljaju važne aspekte ličnosti, kao što su kvalitet afektivne vezanosti i kapaciteta za mentalizaciju, sa prevalencijom posttraumatskog stresnog poremećaja. Osnovna pretpostavka ove studije glasila je da postoji statistički značajna razlika između osoba sa PTSP-om i ispitanika bez ove dijagnoze u pogledu karakteristika afektivne vezanosti i kapaciteta za mentalizaciju. Istraživanje je obavljeno na uzorku boraca koji su učestvovali u ratovima na prostoru bivše Jugoslavije od 1991 do 1999. godine. S obzirom na postojanje dijagnoze PTSP, uzorak je podeljen na kontrolnu i eksperimentalnu grupu. Pored navedene grupišuće varijble,

zavisne promenljive bile su: karakteristike kapaciteta za mentalizaciju koje se mere postignućem na tri subskale UM-PREP upitnika, mentalizacija sopstvenih unutrašnjih stanja, mentalizacija stanja drugih i motivacija za bavljenje mentalnim svetom. Obrazac afektivnog vezivanja koji čine četiri kategorije: siguran, bojažljiv, preokupiran i odbacujući stil. Modaliteti su definisani preko skorova na subskalama revidirane verzije Upitnika za procenu afektivnog vezivanja UPIPAV-R. Kvalitet bliskih odnosa, procenjen pomoću ECR skale. Procena postraumatskih simptoma se vrši pomoću instrumenta IES-R. U radu su primenjene metode deskriptivne statistike, jednofaktorijalna analiza varijanse i klusterska analiza. Rezultati istraživanja govore u prilog osnovnoj hipotezi istraživanja. Više od četiri petine ispitanika našeg uzorka s dijagnozom PTSP pripada nesigurnom obrascu vezanosti. S druge strane, više od dve trećine ispitanika bez ove dijagnoze pripada sigurnom obrascu afektivne vezanosti. U prilog navedenim podacima idu rezultati koji pokazuju da ratne veterane bez PTSP-a karakteriše viši kapacitet za mentalizaciju u odnosu na borce sa PTSP-om ($F=8.138$, $p= .006$). S obzirom na sve navedeno, možemo zaključiti da produkti ranog razvoja kao što su kvalitet afektivne vezanosti i kapacitet za mentalizaciju imaju značajnu ulogu u rezilijentnosti osobe u odnosu na izrazito traumatsko iskustvo kao što je ratno.

Ključne reči: mentalizacija, afektivna vezanost, posttraumatski stresni poremećaj, UPIPAV-R, UM-PREP

EMPATIJA I AFEKTIVNO VEZIVANJE KOD ADOLESCENATA

Dragana Ljiljak i Tatjana Vukosavljević-Gvozden

Fakultet za poslovne i pravne studije Novi Sad, Filozofski fakultet

Beograd

dragana.ljiljak@gmail.com

Kako dosadašnji istraživački rezultati sugerišu, teorija afektivne vezanosti veoma je korisna u objašnjavanju empatije. Osnovni cilj ovog istraživanja bio je da proveriti ovu pretpostavku upoređivanjem rezultata dobijenih na dve skale: IRI koja meri sposobnost za empatiju i UPIPAV-R koja meri različite dimenzije afektivne vezanosti. Kapacitet za empatiju skale IRI definisan je skorovima na 4 podskale: PT (zauzimanja tuđeg stanovišta), FS (fantazija), EC (empatična brižnost) i PD (lična nelagoda). Afektivno vezivanje na skali UPIPAV R definisano je skorovima na 7

dimenzija: Nerazrešena porodična traumatizacija, Strah od gubitka spoljašnje baze sigurnosti, Negativan radni model drugih, Kapacitet za mentalizaciju, Negativan radni model selfa, Korišćenje spoljašnje baze sigurnosti i Slaba regulacija besa. Ispitivanje je obavljeno na 100 učenika (41 ženskog i 59 muškog pola) III i IV razreda V ekonomske škole u Rakovici. Ukupni skor Skale IRI bio je značajno povezan sa skorovima na sledećim dimenzijama testa UPIPAV-R: Nerazrešena porodična traumatizacija ($r = -0.231$, $p = 0.049$); Strah od gubitka spoljašnje baze sigurnosti ($r = 0.411$, $p = 0.000$); Negativan radni model drugih ($r = 0.313$, $p = 0.007$); Kapacitet za mentalizaciju ($r = 0.336$, $p = 0.004$) i Korišćenje spoljašnje baze sigurnosti ($r = 0.343$, $p = 0.003$). Rezultati sekvencionalne regresione analize pokazali su da je Strah od gubitka spoljašnje baze sigurnosti jedina varijabla koja značajno doprinosi objašnjenju empatije ($t = 3.871$, $p = 0.000$). Utvrđene su i sledeće polne razlike: mladići su ispoljili manji kapacitet za empatičnost ($t = -5.135$, $p = 0.000$) i niže skorove na sledećim dimenzijama skale dimenzijama UPIPAV-R: Strah od gubitka spoljašnje baze sigurnosti ($t = -5.025$, $p = 0.000$); Negativni radni model drugih ($t = -3.541$, $p = 0.001$); Kapacitet za mentalizaciju ($t = -3.417$, $p = 0.001$) i Korišćenje spoljašnje baze sigurnosti ($t = -6.828$, $p = 0.00$). Kao što vidimo, bar delimično je potvrđena konceptualna veza između kapaciteta za empatiju i različitih dimenzija afektivne vezanosti. Dobijene polne razlike sasvim su u skladu sa dosadašnjim nalazima.

Ključne reči: afektivna vezanost, empatija

PROCENA POZITIVNIH OČEKIVANJA – BEZNADEŽAN SLUČAJ NADE?

**Veljko Jovanović, Vesna Gavrilov-Jerković, Dragana Brdarić i
Dragan Žuljević**

Odsek za psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Novom Sadu
vejo@uns.ac.rs

Po Snyderu, nada predstavlja set kognitivnih procesa koji osobu aktiviraju i usmeravaju ka dostizanju nekog cilja. Obuhvata dve komponente: motivacionu i kognitivnu. Brojni autori ukazuju na sličnost nade sa optimizmom i self-efikasnošću, ali odnos između ovih konstrukata nije dovoljno razjašnjen. Osnovni cilj ovog istraživanja je provera konstrukt validnosti Skale dispozicione nade (DHS) koju su Snyder i

saradnici konstruisali kao dvokomponentnu skalu i provera njene diskriminativne i inkrementalne validnosti u odnosu na optimizam i self-efikasnost. Skala dispozicione nade se sastoji od osam stavki, po četiri za svaku komponentu. Motivaciona komponenta obuhvata stavke kojima se izražava uverenost osobe da je voljna da se aktivira da bi postigla neki cilj, a kognitivna komponenta obuhvata stavke kojima se izražava uverenost osobe da poseduje sposobnosti i načine da taj cilj postigne. U istraživanju je učestvovalo 339 studenata Univerziteta u Novom Sadu, prosečne starosti 22 godine. Osim DHS, korišćene su još dve skale za procenu pozitivnih očekivanja: optimizma (LOT-R) i generalne self-efikasnosti (GSE), kao i dve mere subjektivnog blagostanja: zadovoljstva životom (SWLS) i afektivnog blagostanja (SIAB-PANAS). Rezultati konfirmativnih faktorskih analiza (CFA) u kojima su testirani različiti modeli odnosa između nade, self-efikasnosti i optimizma su ukazali na nezadovoljavajuću konstrukt validnost Snyderovog koncepta nade. Naročito problematičnom se pokazala kognitivna komponenta nade, čije korelacije sa GSE (u CFA, $r = .88$) i sadržaj stavki koje je definišu sugerišu da se radi o konstrukt koji je redundantan generalnoj self-efikasnosti. Stavke kojima se procenjuje motivaciona komponenta nade su pokazale niska opterećena na predviđenom faktoru u CFA, i dodatno, nisku homogenost i neadekvatnu internu konzistentnost ($\alpha = .63$). Rezultati dve hijerarhijske regresione analize, u kojima su kriterijumske varijable bile afektivno blagostanje i zadovoljstvo životom, a prediktori self-efikasnost i optimizam (uključeni u koraku 1) i dve komponente nade (korak 2 i 3), pokazali su da kognitivna komponenta nade nije značajan prediktor subjektivnog blagostanja nakon deljenja varijanse sa self-efikasnošću i optimizmom. Sa druge strane, motivaciona komponenta se pokazala kao značajan prediktor oba indikatora subjektivnog blagostanja. U radu je diskutovana sadržajna validnost stavki za procenu nade i kritikovana je Snyderova operacionalizacija ovog konstrukta.

Ključne reči: nada, optimizam, self-efikasnost, konstrukt validnost

VUNERABILNOST ADOLESCENTKINJA ZA POREMEĆAJE
ISHRANE: ODNOS SAMOPOŠTOVANJA I OBJEKTIVNOG
TELESNOG IZGLEDA**Marko Živanović, Teodora Đokić i Jovana Bjekić**

Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu

markozivanovic13@gmail.com

Kao važne evaluativne komponente slike o sebi izdvajaju se generalno samopoštovanje (GS) i telesno samopoštovanje (TS). Nizak stepen GS i TS predstavlja faktor rizika za oboljevanje od poremećaja ishrane, koji se sa oko deset puta većom prevalencom javljaju u populaciji devojaka. Postavlja se pitanje da li se struktura odnosa između GS, TS i objektivnog telesnog izgleda razlikuje kod žena i muškaraca različitog uzrasta, čineći grupu adolescentkinja posebno podležnim oboljevanju od poremećaja ishrane. Cilj istraživanja je utvrđivanje relativnog doprinosa GS i objektivne mere telesnog izgleda u predviđanju TS kod muškaraca i žena različitog uzrasta. Uzorak je činilo 88 ispitanika uzrasta 15 - 16 godina i 78 ispitanika uzrasta i 30 - 40 godina, relativno ujednačenih po polu. Za procenu TS korišćena je Skala telesnog samopoštovanja od 14 stavki Likertovog tipa ($\alpha=0.906$), a kao mera GS skala SLSC-R od 16 stavki Likertovog tipa ($\alpha=0.862$). Objektivna mera telesnog izgleda, odnosno indeks telesne mase, izračunata je na osnovu visine i težine ispitanika. Rezultati multiple regresione analize (stepwise metod) pokazali su da se GS izdvaja kao značajan prediktor TS na svim nivoima pola i uzrasta, dok se doprinos objektivne mere telesnog izgleda razlikuje kod ispitanika različitog uzrasta i pola. Kod odraslih ispitanika i muških adolescenata procenat varijanse TS objašnjene pomoću GS kreće se od 21% za odrasle muškarce ($F(1;35)=9.402$, $p<0.01$), preko 25% za muške adolescente ($F(1;48)=15.647$, $p<0.01$), do 50% za odrasle žene ($F(1;39)=38.795$, $p<0.01$), dok dodatni doprinos objektivne mere telesnog izgleda varira od neznačajnog kod odraslih muškaraca, preko 6% kod muških adolescenata ($F(1;47)=4.148$, $p<0.05$), do 8% kod odraslih žena ($F(1;38)=7.286$, $p<0.01$). Kod adolescentkinja GS objašnjava 23% varijanse ($F(1;63)=18.809$, $p<0.01$), dok je doprinos objektivne mere telesnog izgleda drastično veći nego u bilo kojoj od ostalih grupa. Objektivna mera telesnog izgleda dodatno objašnjava 33% varijanse ($F(1;62)=47.198$, $p<0.01$). Dobijeni rezultati pokazuju da GS predstavlja osnovni graditelj TS kod odraslih ispitanika i muškaraca adolescentnog uzrasta. Nasuprot

tome, adolescentkinje svoje TS grade prvenstveno na svom trenutnom telesnom izgledu, što ih potencijalno čini grupom posebno vunerabilnom za oboljevanje od poremećaja ishrane.

Ključne reči: telesno samopoštovanje, generalno samopoštovanje, telesni izgled, poremećaji ishrane, adolescencija

ZADOVOLJSTVO TELESNIM IZGLEDOM I TENDENCIJA KA POREMEĆAJIMA ISHRANE U NEKLINIČKOM UZORKU MUŠKARACA I ŽENA

Marko Živanović, Teodora Đokić, Milica Erić i Elena Stojimirović

Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu

markozivanovic13@gmail.com

Kod osoba obolelih od poremećaja ishrane kao jedan od glavnih simptoma javlja se izrazito nezadovoljstvo sopstvenim telom uz dramatične pokušaje redukcije telesne težine. S obzirom da žene razvijaju poremećaje ishrane oko 10 puta češće nego muškarci, postavlja se pitanje postoje li polne razlike u percepciji sopstvenog tela koje bi mogle objasniti ovakve razlike u učestalosti. Cilj istraživanja je utvrđivanje zadovoljstva telesnim izgledom kod muškaraca i žena iz nekliničkog uzorka s obzirom na objektivni telesni izgled, kao i povezanosti sa tendencijama ka poremećenoj ishrani. Uzorak je činilo 195 ispitanika, uzrasta od 15 do 40 godina, od čega 88 muškaraca i 107 žena. Na osnovu indeksa telesne mase (ITM) svi ispitanici klasifikovani su u 3 kategorije: pothranjeni, normalne težine i prekomerne težine. Za procenu rizičnog ponašanja u ishrani korišćena je skala EAT-26 (subskale: restriktivna ishrana, bulimične tendencije, oralna kontrola), a za procenu zadovoljstva telesnim izgledom Skala procene telesnih figura, gde je intenzitet diskrepance između subjektivno percipiranog i željenog izgleda tretiran kao zadovoljstvo trenutnim telesnim izgledom, dok je smer diskrepance govorio o težnji ka dobijanju ili gubljenju kilograma. Rezultati pokazuju da su muškarci normalne težine u celini zadovoljni svojim telesnim izgledom ne pokazujući tendenciju ka korigovanju svoje telesne težine, dok muškarci prekomerne težine nisu zadovoljni ($t=5.772$, $df=19$, $p<0.01$), i pokazuju tendenciju ka gubljenju na težini. Pothranjene žene su u celini zadovoljne sopstvenim izgledom ne pokazujući tendenciju ka sticanju težine, dok žene normalne težine nisu zadovoljne ($t=5.970$, $df=85$, $p<0.01$) i izražavaju

tendenciju ka gubljenju kilograma. Takođe, utvrđena je povezanost nezadovoljstva telom i poremećaja obrazaca ishrane. Pothranjene žene, što su nezadovoljnije sopstvenim telom, imaju izreženije restriktivne obrasce ishrane ($r=0.643$, $p<0.05$), dok je kod žena normalne težine nezadovoljstvo sopstvenim telom praćeno restriktivnom ishranom ($r=0.244$, $p<0.05$) i bulimičnim tendencijama ($r=0.305$, $p<0.01$). Rezultati pokazuju da muškarci imaju realističan stav prema svom telesnom izgledu, za razliku od pothranjenih žena koje teže da održe pothranjen izgled i žena normalne težine koje teže pothranjenoj figuri, uprkos tome što poseduju preporučenu težinu. Pored toga veći stepen nezadovoljstva telom kod njih, praćen je tendencijom ka poremećenoj ishrani, koja ih uz neke ličnosne varijable i socijalne okidače predisponira za poremećaje ishrane.

Ključne reči: zadovoljstvo telesnim izgledom, poremećaji ishrane

UTJECAJ PERCEPCIJE TJELESNOG IZGLEDA NA EVALUACIJU EMOCIONALNO OBOJENIH RIJEČI

Ines Širola, Mia Šetić i Alessandra Pokrajac-Bulian

Filozofski fakultet u Rijeci

inesirola@gmail.com

Slika tijela pod utjecajem je specifičnih kontekstualnih varijabli, kao što su izloženost medijskim slikama ili porukama. Izlaganje slikama vitkih i privlačnih žena povećava tjelesno nezadovoljstvo i snizuje raspoloženje. Za ispitivanje aktivacije negativnih koncepata potaknutih izlaganjem slikama idealnih ženskih figura, koristi se Stroopov zadatak (emocionalni Stroop).

Cilj je ovoga istraživanja bio ispitati utjecaj percepcije tjelesnoga izgleda na brzinu evaluacije emocionalno obojenih riječi, odnosno provjeriti dovodi li izloženost slikama, koje prikazuju vitko ili pretelo tijelo žena, do brže procjene pozitivno ili negativno emocionalno obojenih riječi.

U istraživanju su sudjelovale 52 studentice Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Rijeci prosječne dobi 20 godina, a podaci su prikupljeni individualno u laboratoriju Odsjeka za psihologiju. Svakoj ispitanici je na ekranu računala u programu *E-prime* prezentirano 50 slika ženskih tijela pri čemu su nasumično prikazivane slike koje prikazuju mršaviji ili deblji izgled od prosječnog. Nakon svake prezentirane slike na ekranu računala

pojavi se pozitivno ili negativno emocionalno obojena riječ, a zadatak ispitanica bio je da procijene je li prezentirana riječ pozitivnoga ili negativnog emocionalnog tona. Mjereni su brzina reakcije i točnost odgovora. Za procjenu zadovoljstva tijelom koristio se prilagođeni Upitnik općeg nezadovoljstva tjelesnim izgledom, a za svaku ispitanicu izračunat je indeks tjelesne mase (ITM) te apsolutna razlika između trenutne i željene tjelesne težine. Provedena je 2x2 ANOVA s ponavljanim mjerenjima s varijablom SLIKA (pretila/mršave osobe) i varijablom RIJEČ (negativna/pozitivna). Rezultati pokazuju statistički značajne glavne efekte SLIKE, $F(1,51)=11,36$, $p < 0,01$; RIJEČI, $F(1,51)=61,84$, $p < 0,01$ te interakciju SLIKAxRIJEČ, $F(1,51)=4,30$, $p < 0,05$. Brže se procjenjuju riječi nakon slike vitke osobe te pozitivne riječi u odnosu na negativne. Post hoc analiza pokazuje efekt *priminga* slikom, pri čemu se nakon prezentacije slike vitke osobe brže procjenjuje valencija pozitivne nego negativne riječi. Uključivanjem ITM-a, razlike između trenutne i željene težine i nezadovoljstva vlastitim tijelom kao kovarijata, navedeni se interakcijski efekt SLIKAxRIJEČ gubi u sva tri slučaja što govori u prilog tome da je *priming* slikom tijela djelovao ovisno o zadovoljstvu vlastitim izgledom i objektivnim mjerama kao što su ITM i razlika trenutne i željene tjelesne težine.

Ključne reči: percepcija tjelesnog izgleda, emocionalno obojene riječi, Stroopov zadatak, priming

DEPRESIVNOST I ANKSIOZNOST KOD STUDENATA PSIHOLOGIJE

Amar Avdić, Maida Koso i Jelena Oršolić

Filozofski fakultet u Sarajevu

amar_atc@hotmail.com

Brojna istraživanja se bave pitanjima depresije i anksioznosti među studentskom populacijom. Ovo istraživanje polazi od pretpostavke da će se depresivnost povećati sa godinama studiranja zbog neispunjenih očekivanja u vezi sa studijama i loših uslova studiranja, kao i da će se anksioznost vremenom smanjiti jer se studenti sve više navikavaju na zahtjeve studija, upoznaju svoje profesore, znaju svoje obaveze i zadatke, te načine na koje ih mogu najučinkovitije obaviti. Zbog svega navedenog, cilj istraživanja bio je ispitati da li postoji povezanost između depresije i

anksioznosti sa godinom studiranja. Ujedno je cilj ispitati da li će postojati povezanost između depresije i anksioznosti. U istraživanju je korištena Beckova skala depresije (BDI). Skala se sastoji od 21 čestice, koje se odnose na različite simptome depresije. Stepenn depresivnosti se određuje sabiranjem rezultata svih tvrdnji, pri čemu veći rezultati upućuju na veću jačinu depresije. Pored toga korišten je i Spielbergov inventar anksioznosti (STAI). Inventar se sastoji od 20 čestica u kojima ispitanici procjenjuju situacije u kojima su se nalazili ili su se mogli naći. Raspon rezultata se kreće od 20 do 80, dok rezultati iznad 40 ukazuju na prisustvo anksioznosti u patološkom obliku. Korišten je i upitnik o demografskim podacima ispitanika. Ispitivanje je sprovedeno u prostorijama Filozofskog fakulteta u Sarajevu, a ispitanici (N=202) su bili studenti psihologije prve, druge, treće i četvrte godine. Rezultati su obrađeni u programu SPSS 17.0. Suprotno očekivanjima, nije postojala statistički značajna povezanost između rezultata na BDI i godine studija što ukazuje da sa porastom godine studiranja ne raste nivo depresije kod studenata. Također, ne postoji statistički značajna povezanost ni između rezultata na STAI i godine studija, što ukazuje da nivo anksioznosti ne opada sa godinom studiranja. Korelacija između rezultata STAI i BDI je statistički značajno povezana ($r=0.580$, $df=200$, $p<0.01$) što je i u skladu sa očekivanjima.

Ovo istraživanje je pokazalo da ne postoji statistički značajna povezanost između rezultata na STAI i godine studija, kao ni rezultata na BDI i godine studija. Na ovakvu raspodjelu rezultata je prvenstveno mogao utjecati izbor mjernih instrumenata, koji su više prilagođeni kliničkoj populaciji, ali i mogućnost da varijable jednostavno nisu statistički značajno povezane.

Ključne reči: depresivnost, anksioznost, BDI, STAI, korelacija

STRATEGIJE SUOČAVANJA SA NASILNIM PONAŠANJEM KOD SUDIONIKA VRŠNJAČKOG NASILJA

Kristina Sesar, Nataša Šimić i Marijana Barišić

Centar za mentalno zdravlje, Dom zdravlja Široki Brijeg, Bosna i
Hercegovina, Odjel za psihologiju, Sveučilište u Zadru, Zadar, Hrvatska,
Odsjek za psihologiju, Filozofski fakultet, Mostar, Bosna i Hercegovina
ksesar@gmail.com

Cilj ovog istraživanja bio je ispitati postoje li razlike u strategijama suočavanja s nasilnim ponašanjem kod učenika različite dobi i spola s obzirom na njihovu ulogu u nasilnom ponašanju.

U istraživanju je sudjelovalo 478 učenika šestih i osmih razreda osnovne škole (232 djevojčice i 246 dječaka), dobi od 11 do 15 godina. Nasilno ponašanje je procijenjeno Upitnikom školskih odnosa (School Relationship Questionnaire -SRQ) autora Wolke i sur. (2001). Za ispitivanje suočavanja sa nasilnim ponašanjem korištena je Skala strategija suočavanja (Self – Report Coping Measure – SRCM) autora Causey i Dubow (1992).

Testiranjem značajnosti razlika u čestini korištenja pojedinih strategija suočavanja dobiveno je da djevojčice u usporedbi s dječacima značajno više koriste Samooslanjanje / rješavanje problema ($F(1,412)=4,176$; $p=0,042$) i Internaliziranje ($F(1,412)=10,559$; $p=0,001$). Utvrđeno je također da starija djeca češće koriste Distanciranje od djece mlađe dobi ($F(1,467)=4,118$; $p=0,043$). Značajni efekti uloge u nasilnom ponašanju nađeni su za strategije Samooslanjanja/rješavanja problema ($F(3,412)=2,897$; $p=0,035$), Eksternaliziranje ($F(3,412)=20,540$; $p=0,000$) i Internaliziranje ($F(3,412)=8,933$; $p=0,000$). Djeca neuključena u nasilje više koriste Samooslanjanje/traženje rješenja od žrtava/zlostavljača. Žrtve također češće koriste ovu strategiju od žrtava/zlostavljača. Strategiju Eksternaliziranja više koriste žrtve, zlostavljači i žrtve/zlostavljači od neutralnih, te žrtve/zlostavljači od žrtava. Kao što se moglo i očekivati, Internaliziranje češće koriste žrtve i zlostavljači od sudionika neuključenih u nasilno ponašanje. Značajna interakcija uloge i spola utvrđena je jedino za Eksternaliziranje ($F(3,412)=3,438$; $p=0,017$). Djevojčice u ulozi zlostavljača i žrtve/zlostavljača češće koriste ovu strategiju, kao i dječaci neuključeni u nasilje, te žrtve nasilnog ponašanja.

Dobiveni rezultati ukazuju da je korišćenje manje adaptibilnih strategija karakteristično za sve sudionike vršnjaškog nasilja bez obzira na njihovu ulogu u nasilničkom ponašanju.

Ključne riječi: nasilje među djecom, uloge u nasilnom ponašanju, strategije suočavanja, žrtve, zlostavljači, žrtve/zlostavljači

OSEĆAJ KOHERENTNOSTI, STRES I STRATEGIJE PREVLADAVANJA STRESA KOD STUDENATA PSIHOLOGIJE

Ljubiša Zlatanović, Milica Pavlović i Elena Šekrevski

Filozofski fakultet Niš

zlatanovic1301@yahoo.com

Cilj istraživanja je utvrđivanje povezanosti osećaja koherentnosti sa izborom strategija prevladavanja i uspešnošću ponašanja pojedinca u zaštiti od stresa i stresnih situacija. Uzorak je činilo 104 studenta psihologije ženskog (81,7%) i muškog (18,3%) pola. Korišćeni su: Skala osećaja koherentnosti, COPE inventar za ispitivanje strategija prevladavanja stresa, Upitnik uspešnosti ponašanja u zaštiti od stresa i Lista opštih podataka. Obrada podataka obuhvatala je deskriptivnu statistiku, korelativne tehnike, T-test i analizu varijanse. Dobijena je razlika između ispitanika sa različitim jačinom osećaja koherentnosti pri izboru strategija prevladavanja stresa ($F=2.01$; $df=22$; $p<0.05$). Rezultati upoređivanja ispitanika sa jakim i slabim osećajem koherentnosti pokazuju da oni sa jakim češće koriste adaptivne strategije za prevladavanje stresa: pozitivna reintegracija i rast ($F=2.37$; $df=103$; $p<0.001$), aktivni koping ($F=1.41$; $df=103$; $p<0.05$), planiranje ($F=2.09$; $df=103$; $p<0.05$), upotreba instrumentalne socijalne podrške ($F=1.75$; $df=103$; $p<0.05$), a ređe upotrebljavaju maladaptivne: ograničenje ($F=1.79$; $df=103$; $p<0.05$), negiranje ($F=1.69$; $df=103$; $p<0.05$), mentalno neangažovanje ($F=1.19$; $df=103$; $p<0.05$) i bihejvioralno neangažovanje ($F=4,10$; $df=103$; $p<0.001$). Poredeći ispitanike sa srednjim i jakim osećajem koherentnosti, dobijeno je da oni sa jakim koriste strategije prevladavanja koje omogućavaju bolju adaptaciju, kao što je planiranje ($F=1,46$; $df=103$; $p<0.05$), dok oni sa srednjim češće koriste bihejvioralno neangažovanje ($F=1.99$; $df=103$; $p<0.001$). Rezultati poređenja ispitanika sa srednjim i slabim osećajem koherentnosti pokazuju da ispitanici sa slabim koriste maladaptivne strategije, dok oni sa srednjim koriste pozitivnu reintegraciju

i rast ($F=2.28$; $df=103$; $p<0.001$), aktivni koping ($F=1.05$; $df=103$; $p<0.05$) i upotrebu instrumentalne socijalne podrške ($F=1.36$; $df=103$; $p<0.05$). Postoji statistički značajna povezanost između osećaja koherentnosti i uspešnosti ponašanja ispitanika u zaštiti od stresa ($r=0,587$; $df=48$; $p<0.001$). Rezultati su, takođe, pokazali da postoji razlika u upotrebi strategija prevladavanja stresa u zavisnosti od pola ispitanika, promene mesta prebivališta i potpunosti/nepotpunosti njihovih porodica. Možemo zaključiti da je jačina osećaja koherentnosti povezana sa uspešnim ponašanjem pojedinaca koje ih štiti od stresa i sa adekvatnim odabirom strategija koje im stoje na raspolaganju, kako bi se uspešnije suočili sa stresnim situacijama.

Ključne reči: osećaj koherentnosti, stres, strategije prevladavanja stresa.

PLENEARNO IZLAGANJE POVODOM 50 GODINA RADA INSTITUTA ZA PSIHOLOGIJU

ISTRAŽIVANJA U PSIHOLOGIJI U SRBIJI: POUKE IZ PROŠLOSTI I DILEME OKO RAZVOJA U BUDUĆNOSTI

Ivan Ivić

Institut za psihologiju Filozofskog fakulteta u Beogradu

iivic@f.bg.ac.rs

U svojoj 50 godina dugoj istraživačkoj delatnosti, u Institutu za psihologiju Filozofskog fakulteta „radilo se na istraživanju i rešavanju problema u oblasti psihologije“, kako stoji u osnivačkoj uredbi. Ovo izlaganje je je problemski osvrtno na predjeni put „pokušaj segledavanja sadašnjeg stanja istraživačke delatnosti u oblasti psihologiju u Srbiji, s fokusom na procenu naučne i društvene relevantnosti tema i problema. Osnovna namera izlaganja je da povodom ove godišnjice Instituta za psihologiju podstakne zajednička razmišljanja o smislu i pravcima daljeg razvoja istraživačke delatnosti u našoj disciplini.

FONDACIJA KATARINA MARIĆ: PRIJAVLJENI DIPLOMSKI RADOVI

Fond Katarina Marić osnovali su, u znak sećanja, rodbina i prijatelji naše koleginice koja je tragično izgubila život 15. aprila 2003. godine.

Fond je 2007. godine prvi put raspisao konkurs za najbolji diplomski rad iz psihologije odbranjen u toj godini. Na skupu „Empirijska istraživanja u psihologiji“ biće prezentovani radovi koji su ušli u uži izbor za nagradu, a po završetku prezentacije predsednica Fondacije dr Ljiljana Marić dodeliće nagradu za rad koji je stručna komisija, sačinjena od nastavnika i saradnika Odeljenja za psihologiju Filozofskog fakulteta u Beogradu, procenila kao najbolji. Ove godine nagrada se dodeljuje peti put i odnosi se na radove odbranjene tokom 2011. godine.

Pozivamo učesnike skupa da svojim prisustvom uveličaju ovaj događaj.

SPISAK UČESNIKA

Alfirević, Đ	23	Milošević, B	106
Arnaudova, S	62, 110, 143	Mimić, R	56
Avdić, A	188	Minić, J	90, 159
Babić, L	60, 142	Minić, Z	57
Babić, S	83	Mirić, J	84, 85, 92
Babić, T	168	Mirović, T	180
Baćanac, Lj	131	Mitić, A	102, 118, 123
Baić, V	126	Mitrić A, D	156
Bajšanski, I	35	Mitrović, D	154
Barišić, M	190	Mladenov, M	111, 152
Bašić Dž, I	128	Muheljić, A	128
Bašić, D	128	Mutavdžić, D	70
Batinić, B	178	Nikić, S	57
Baucal, A	53, 78, 86	Oljača, M	154
Berat, N	174	Opačić, G	169
Berberović, Dž	175, 177	Orlić, A	31, 66
Berleković, V	181	Oršolić, J	188
Bjekić, J	104, 141, 185	Papulić, I	115

Blagdanić, S	48	Pašić, M	148
Bodroža, B	51	Pavela, I	28
Bodrožić, Z	146	Pavićević, M	90, 159
Bogunović, B	180	Pavlović, B	34
Branković, M	130	Pavlović, M	26
Brdarić, D	183	Pavlović, M	191
Buđevac, N	53, 86	Pavlović, Z	99
Calić, I	13	Pejić, B	16, 19, 20
Cek, M	168	Pejović, J	42
Čerović, S	58	Penezić, Z	153
Čigoja, N	141	Perić, M	85
Ćirović, I	124	Pešić, J	179
Čolić, M	114	Pešić, J	48, 63
Čolović, P	149, 154	Petković, M	108
Čopić, N	114	Petrides, K V	3
Ćućuz, M	100	Petronić, Đ	98
Dacković, J	138	Petrović, B	95
Damnjanović, K	38	Petrović, B	152
Đapo, N	166, 167	Petrović, D	47, 52
Dautbegović, A	45	Petrović, I	73, 74
Denkova, F	62, 110, 143	Petrović, N	107, 112, 113
Dimitrijević, B	47, 52	Petrović, V	157, 158
Dinić, B	149, 151	Petrović, V	76
Đokić, T	114, 185, 186	Pflug, A	17, 18
Đoković, N	163	Pletikosić, S	162
Domijan, D	36	Plut, D	63
Dostanić, J	145	Pokrajac B, A	187
Drač, S	101, 125, 128	Popadić, B	81
Đurić Z, A	70	Popadić, D	131
Đurić, V	102, 118	Popov, B	134, 156, 174
Đurišić B, M	137	Puhalo, S	93, 94
Dušanić, S	133	Purić, D	26, 100
Efendić, E	101, 125	Radanović, J	30
Erić, M	114, 141, 186	Radić, J	91
Fako, I	167	Radisavljević J, S	66
Gavrilov J, V	183	Radišić, J	65
Gračanin, A	168	Radmanović, U	117
Grahek, I	31	Radović, O	106
Grujičić, K	117	Radović, T	31
Gulan, T	28, 35	Radulović, L	59

Gvozdenović, V	4	Rajović, V	59, 68
Hadžiahmetović, N	129, 165, 167	Rakić, A	117
Hanak, N	91	Randelović, D	106
Hedrih, V	140	Randelović, K	140
Hubić, E	129	Rangelov, D	27
Ivetić, A	135	Rebernjak, B	40
Ivić, I	192	Ristić, I	14, 43
Jakovljević, I	8	Ristović, M	151
Janković, D	92	Roksić, T	123
Janković, M	11	Šarčević, D	157, 158
Japundža M, M	70	Sardžoska, J	136
Jaređić, B	49	Savanović, Lj	79
Jelić, D	174	Savatić, S	137
Jerinić, M	163	Savić, B	83
Jerković, I	175, 177	Savić, S	73, 75
Jocić, I	111, 152	Šekrevski, E	191
Jokić, B	74, 75	Sesar, K	190
Jošić, S	86, 124	Šetić, M	187
Jovanović, A	171	Simić, I	171
Jovanović, Lj	10	Simić, N	59, 68
Jovanović, O	68	Šimić, N	190
Jovanović, V	183	Širola, I	187
Kalaj, V	56	Škorc, B	14, 16, 43
Kalanj, M	105	Slijepčević, V	134
Kardum, I	168	Smederevac, S	149, 151, 154
Kartal, V	48	Smuđa, M	124
Kecman, A	83	Sotiroska, K	136
Knežević, G	160, 163, 169	Sovilj, P	42
Knežević, J	145	Španić, M	39
Kolarevic, D	173	Sretković, T	56
Koledin, G	96	Stajkić, B	24
Kolenović Đ, J	165, 166, 167	Stamenković, S	119, 120, 122
Komlenić, M	108, 111	Stanojević, D	49
Korać, O	58	Stepanović I, I	80
Kordić, B	60, 142	Stevanović, N	84
Koso, M	188	Stojimirović, E	104, 141, 186
Ković, V	12, 42	Šunjić, M	153
Krmeta, Lj	71	Tadić, M	74, 75
Krnjaić, Z	64	Tahirović, S	81
Krsmanović, N	98	Tenjović, L	169

Krstić, K	87, 89	Teofilović, I	83
Krstić, M	49	Teovanović, P	170
Kujačić, D	163	Thornton, I	8
Kusturica, M	101, 125	Tkalčić, M	162
Kuzmanović, B	107	Todorović, A	117
Landžo, L	101, 125	Todorović, J	171
Lazarević, D	66	Todorović, M	124
Lazarević, Lj	160	Tončić, M	162
Lazović, V	57	Topić, M	148
Ljiljak, D	182	Tošković, O	7, 10, 13
Ljubičić, A	153	Trajkov, I	62
Luković, S	78	Trajkovska S, N	110
Lupyan, G	12	Vaci, N	33
Majstorović, N	134, 156	Valerjev, P	5, 35
Maksić, S	51, 54	Vasić, J	119, 120, 122
Maksimović, T	64	Vehovec, T	168
Malinić, D	54	Vejnović, D	6
Malinić, J	44	Videnović, M	63, 65
Manasijević, M	147	Vranić, A	39
Mandarić, S	17, 18	Vujović, M	119, 120, 122
Marković, S	4, 23	Vukadinović, M	22
Marković, Z	136	Vukičević, L	102
Matić, A	5	Vukojević, M	117
Međedović, J	95, 149, 163	Vukosavljević G, T	178, 179, 182
Mentus, T	169	Žarković, D	178
Miholjčić, D	93, 94	Zdravković, S	6, 8, 12
Milenović, M	108	Žeželj, I	105
Milin, P	30, 33	Živanović, M	104, 185, 186
Milisavljević, M	4, 124	Zlatanović, Lj	191
Milivojević, Đ	79, 141	Zlatković, B	69
Milojević, M	140	Žuljević, D	183
Milojević, Ž	12	Zvizdić M, S	45

CIP - Katalogizacija u publikaciji
Narodna biblioteka Srbije, Beograd

159.9.072(048)

NAUČNI skup Empirijska istraživanja u psihologiji (18 ; 2012 ; Beograd)
[Knjiga rezimea] / XVIII naučni skup Empirijska istraživanja u psihologiji,
10. i 11. februar 2012, Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu ;
[organizatori]

Institut za psihologiju i Laboratorija za eksperimentalnu psihologiju. - 1. izd. -
Beograd : Filozofski fakultet, 2012 (Beograd: MST Gajić). - 197 str. ; 21 cm

Kor. nasl. - Rezimei na srp. i engl. jeziku. - Tiraž 300.

ISBN 978-86-86563-33-0

1. Institut za psihologiju (Beograd)
  2. Laboratorija za eksperimentalnu psihologiju (Beograd)
- a) Psihologija - Empirijska istraživanja - Apstrakti
COBISS.SR-ID 189041932CIP